



**AMRÎ DİVANI'NIN TAHLİLİ**

**Zeynep KARAKUŞ**

**(Yüksek Lisans Tezi)**

**Eskişehir, 2018**

# AMRÎ DİVANI'NIN TAHLİLİ

Zeynep KARAKUŞ

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

2018

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Zeynep Karakuş tarafından hazırlanan Amrî Divanı'nın Tahlili başlıklı bu çalışma 22.05.2018 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan .....

Prof. Dr. Ahmet KARTAL

Üye .....

Dr. Öğr. Üyesi Tuba ONAT ÇAKIROĞLU

(Danışman)

Üye .....

Dr. Öğr. Üyesi Halit BİLTEKİN

ONAY

.../.../2018

(İmza)

Prof. Dr. Nurullah UÇKUN

Enstitü Müdürü

22/06/2018

## **ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ**

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Zeynep KARAKUŞ

## ÖZET

### AMRÎ DIVANI'NIN TAHLİLİ

**KARAKUŞ, Zeynep**

**Yüksek Lisans, 2018**

**Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**

**Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı**

**Danışman:** Dr. Öğr. Üyesi Tuba ONAT ÇAKIROĞLU

Bu çalışma, 16. Yüzyıl klasik Türk şairlerinden biri olan Amrî Divanı'nın tematik tahlili üzerinedir. Şiirlerinde Amrî mahlasını kullanan şairin asıl adı Amr'dır. İyi bir tahsil görmüş ve yüzyılın önde gelen şairlerinden biridir. Devrin önemli şairlerinden biri olarak adı anılmasına karşın şimdiye kadar Divan'ı üzerine genel bir tahlil çalışma yapılmamıştır. Divanların incelenmesi Türk edebiyatının özellikle sanat ve estetik yönünün ortaya konmasında önemli bir çalışma sahası olduğu için Amrî Divanı'nın incelenmesine karar verilmiştir.

Çalışmada kaynak olarak Mehmet Çavuşoğlu'nun hazırladığı "Amrî Divan Tenkidli Basım" adlı kitap esas alınmıştır.

Tezin ilk bölümünde şairin hayatı ve divanı ile ilgili kısa bir bilgi verilmiş daha sonra "Din-Tasavvuf", "Cemiyet", "İnsan" ve "Tabiat" başlıklarını taşıyan tahlil kısmında şairin, dış dünyaya ait özellikleri şiirine nasıl ve ne ölçüde yansıttığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmayla Amrî'nin edebi kişiliğini ve sanatını belirleyen unsurları ortaya koyduğumuzu düşünmekteyiz.

**Anahtar Kelimeler:** Amrî, Divan, 16. Yüzyıl, Tahlil.

## ABSTRACT

### AN ANALYSIS OF AMRÎ'S DIVAN

**KARAKUŞ, Zeynep**

**Master Degree, 2018**

**Department of Turkish Language and Literature Branch of Old Turkish**

**Literature**

**Supervisor:** Dr. Öğr. Üyesi Tuba ONAT ÇAKIROĞLU

This study have been on thematic analysis of Divan of one of the 16th century classic Turkish poets Amrî. The real name of the poet is Amr who used Amrî as a pen name. Having a good education, the poet is one of the leading poets of the 16th century. Although, he is the important poet in his life period, until today, there has been no scientific general on his Divan. We have decided to work on this topic, since divansa re the collections of the poems by a poet, they are one of the most important building Stones in yhe history of Turkish literature.

In this study, we used the book “Criticized Text of Amrî’s Divan” prepared by Mehmet Çavuşoğlu as aur source.

After providing information his Works and the artistry of the poet, within four majör chapters, which are entitled Religion-Mysticisim, Society, Human Being, and Nature, his Divan was analyzed and then the issue of how the poet reflected his observations about life and his time period was examined.

We hope that this study will be a basic source with guidelines for figuring out Amrî’s literary personality.

**Key Words:** Amrî, Divan, 16th Century, Analysis.

## İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER .....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xxv
ÖNSÖZ .....	xxvi
GİRİŞ .....	1

### 1.BÖLÜM

#### AMRÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERİ

1.1. HAYATI .....	5
1.2. EDEBÎ ŞAHSİYETİ .....	6
1.3. ESERİ.....	7

### 2. BÖLÜM

#### DİN - TASAVVUF

2.1. DİN.....	8
2.1.1. Allah.....	8
2.1.2. Melekler .....	10
2.1.2.1. Cebrâil (Cibrîl-i Emîn).....	10
2.1.2.2. Kirâmen Kâtibîn.....	11
2.1.2.3. Hârût.....	12
2.1.3. Mukaddes Kitaplar .....	12
2.1.3.1. Zebûr .....	12
2.1.3.2. Mushaf (Kur'ân-ı Kerîm).....	13
2.1.4. Peygamberler.....	13
2.1.4.1. Nuh.....	13
2.1.4.2. İbrahim (Halîl) .....	14
2.1.4.3. Davûd .....	15
2.1.4.4. Yûsuf (Yûsuf-ı Ken'an, Yûsuf-ı Cemâl).....	15

2.1.4.5. Mûsâ.....	16
2.1.4.6. Îsâ (Mesîh) .....	17
2.1.4.7. Muhammed (Mustafa, Ahmed-i Muhtar).....	18
2.1.5. Kader .....	19
2.1.6. Ahiret ve Ahiret İle İlgili Mefhumlar.....	19
2.1.6.1. Ahiret, Ukbâ.....	19
2.1.6.2. Mahşer (Haşr, Kıyâmet).....	20
2.1.6.3. Âhir Zaman (Devr-i Kâmer) .....	21
2.1.6.4. Cennet (Cinân) .....	22
2.1.6.5. Diğer İtikadî Mefhumlar .....	23
2.1.6.5.1. Ölüm, Ecel.....	23
2.1.6.5.2. Ruh .....	24
2.1.6.5.3. Perî .....	24
2.1.7. Çeşitli Dinler İle İlgili Mefhumlar .....	25
2.1.7.1. Din, İman, Müslüman .....	25
2.1.7.1.1. Namaz, Secde.....	26
2.1.7.1.2. Mescid, Secdegâh.....	27
2.1.7.1.3. Kible.....	28
2.1.7.1.4. Mihrap .....	28
2.1.7.1.5. Müezzin, Müfti, Hâce .....	29
2.1.7.1.6. Dua .....	30
2.1.7.2. Kâbe İle İlgili Mefhumlar .....	30
2.1.7.2.1. Kâbe, Beytü'l-harem .....	30
2.1.7.2.2. Tavâf .....	31
2.1.7.2.3. Kurban.....	31
2.1.7.3. Günah, Suç, Hata, Mâsiyet, Tevbe.....	31
2.1.7.4. Nûr .....	32
2.1.7.5. Kâfir .....	33
2.1.7.5.1. Deyr, Kilise .....	34
2.1.7.5.2. Büt, Sanem .....	34
2.2. TASAVVUF .....	35
2.2.1. Tarikât İle İlgili Mefhumlar .....	35



2.2.1.1. Semâ'	35
2.2.1.2. Pîr-i Mugân, Mürşid (Aba)	36
2.2.1.3. Âsitân, Harâbât	36
2.2.2. Tecellî	37
2.2.3. Uzlet	38
2.2.4. Melâmet	38
2.2.5. Bezm-i Ezel	38
2.2.6. Belâ	39
2.2.7. Vahdet	39
2.2.8. Vird (Dua)	40
2.2.9. Dünya (Âlem, Cihân, Zemîn)	40
2.2.10. Rind, Zâhid, Sofî	41
2.2.11. Bazı Mutasavvıflar	43
2.2.11.1. Mansûr (Hallâc)	43

### 3. BÖLÜM CEMİYET

3.1. ŞAHISLAR	44
3.1.1. Tarihî Şahsiyetler	44
3.1.1.1. Osmanlı Sahası Dışındaki Padişah ve Devlet Adamları	44
3.1.1.1.1. Mahmûd ve Ayaz	44
3.1.2. Şairler	44
3.1.2.1. Selmân	44
3.1.2.2. Şükrî (Şükrî-i Bitlisî)	45
3.1.2.3. Bahşî	46
3.1.3. Sanatkârlar	46
3.1.3.1. Mânî	46
3.1.4. Tarihî-Efsanevî Şahsiyetler	47
3.1.4.1. Âsâf	47
3.1.5. Mesnevi Kahramanları, Onlarla İlgili Unsur ve Mefhumlar	47
3.1.5.1. Leylâ, Mecnûn	47
3.1.5.2. Ferhâd, Şîrîn	48

3.1.5.3. Vâmık, Azrâ .....	48
3.1.5.4. Âb-ı Hayât .....	49
3.2. KAVİMLER .....	50
3.2.1. Bulgar .....	50
3.3. ÜLKELER VE ŞEHİRLER .....	50
3.3.1. Çin, Hitâ .....	50
3.3.2. Rûm (Anadolu) .....	51
3.3.3. Edirne .....	51
3.3.4. Mısır (Mısır), Bâbil .....	52
3.3.5. Keşmir .....	52
3.3.6. Konstantiniyye (İstanbul) .....	53
3.3.7. Bursa .....	53
3.4. HARFLER .....	53
3.5. SOSYAL (İÇTİMAİ) HAYAT .....	54
3.5.1. Padişah ve Çevresi .....	55
3.5.1.1. Padişah, Sultan, Şâh, Paşa .....	55
3.5.1.2. Vezir .....	56
3.5.1.3. Şehsüvâr, Serdar, Silahtâr, Leşker .....	57
3.5.2. Saray ve Hükümdarlık Sembolleri .....	58
3.5.2.1. Saray, Taht, Serir .....	58
3.5.2.2. Taç .....	58
3.5.2.3. Mühür, Turra .....	58
3.5.2.4. Otağ (Çadır) .....	59
3.5.3. Rezm .....	59
3.5.3.1. Kan .....	60
3.5.3.2. Savaş Aletleri ve Eşyaları .....	60
3.5.3.2.1. Ok (Tîr, Hadeng, Peykân) .....	60
3.5.3.2.2. Kılıç (Tîg, Hançer) .....	61
3.5.3.2.3. Yay (Kemân, Mukavves) .....	62
3.5.3.2.4. Diğer Eşyalar .....	62
3.5.4. Av (Sayd, Şikâr) .....	62
3.5.5. Bezm .....	63

3.5.5.1. Meyhâne (Meykede, Harâbât) .....	65
3.5.5.2. Şarap (Mey, Bâde, Mül, Câm) .....	66
3.5.5.3. Beng .....	68
3.5.5.4. Kadeh (Tolu, Sâgar, Câm, Kâse, Peymâne), Surâhi, Tas.....	68
3.5.5.5. Mum (Şem, Çerâğ, Kandil).....	69
3.5.5.6. Micmer .....	70
3.5.6. Musikî .....	71
3.5.7. Süslenme .....	72
3.5.7.1. Kıymetli Madenler ve Taşlar .....	72
3.5.7.1.1. Altın (Zer, Zerrîn) .....	72
3.5.7.1.2. Gümüş (Sim) .....	72
3.5.7.1.3. İnci (Dürr) .....	73
3.5.7.1.4. La'l .....	73
3.5.7.1.5. Sade, Akik, Mercan .....	73
3.5.7.1.6. Yakut, Firuze.....	74
3.5.7.1.7. Tunç (Rûy) .....	75
3.5.7.2. Güzel Kokular .....	75
3.5.7.3. Diğer Süs Eşyaları.....	76
3.5.8. Giyim Kuşam .....	77
3.5.9. Sofra ve Yiyecekler.....	78
3.5.10. Mimarî.....	78
3.5.11. Yazı İle İlgili Hususlar.....	79
3.5.12. Sihir, Efsun, Tılsım .....	79
3.5.13. Bazı Tipler ve Meslek Erbabı .....	80
3.5.13.1. Sâkî.....	80
3.5.13.2. Mest (Ser-mest, Sarhoş).....	80
3.5.13.3. Bağbân.....	81
3.5.13.4. Misafir (Mihmân).....	81
3.5.13.5. Gelin (Arûs) .....	82
3.5.13.6. Çocuk (Tıfl).....	82
3.5.13.7. Nakkâş.....	82
3.5.13.8. Tabîb .....	83

3.5.13.9. Müderris .....	83
3.5.14. Telakki ve İnanışlar .....	83
3.5.14.1. Ölüm .....	83
3.5.14.2. Uyku (Hâb) .....	84
3.5.14.3. Bayram (Îd) .....	85
3.5.15. Diğer Eşyalar .....	85

## 4. BÖLÜM

### İNSAN

4.1. GÜZELLİK (HÜSN, MELAHAT, CEMÂL) .....	86
4.1.1. Umumi Olarak Güzellik .....	86
4.1.2. Güzellik İle İlgili Benzetmeler .....	87
4.1.2.1. Bahâr, Gül Bahçesi, Bahçe, Arsa (Toprak) .....	87
4.1.2.2. Sayfa .....	88
4.1.2.3. Sancak, Bayrak .....	88
4.1.2.4. Yûsuf .....	88
4.1.2.5. Ülke, Mısır .....	89
4.1.2.6. Bahr (Deniz) .....	89
4.1.2.7. Ayine (Ayna) .....	90
4.1.2.8. Işık .....	90
4.1.2.9. Îd (Bayram) .....	90
4.2. SEVGİLİ .....	91
4.2.1. Umumi Olarak Sevgili .....	91
4.2.2. Sevgili İle İlgili Benzetmeler .....	94
4.2.2.1. Gül (Gülzâr, Gül-i Ter, Gül-i Zibâ), Gonca .....	94
4.2.2.2. Fidan (Nihâl) .....	94
4.2.2.3. Bahâr .....	95
4.2.2.4. Ay (Meh-pâre, mah), Kevkeb (Yıldız) .....	95
4.2.2.5. Güneş (Mihir, Âfitâb), Işık .....	96
4.2.2.6. Mum (Şem) .....	96
4.2.2.7. Yûsuf (Yûsuf-ı Cemâl, Yûsuf-ı Ken'an) .....	97
4.2.2.8. Put (Büt, Sanem) .....	98

4.2.2.9. Perî, Hûri, Melek.....	98
4.2.2.10. Padişah, Sultan .....	99
4.2.2.11. Kible.....	99
4.2.2.12. Kâfir .....	100
4.2.2.13. Bebek, Körpe Kuzu.....	100
4.2.2.14. Kebk-i Derî (Dağ Kekliği) .....	101
4.2.3. Sevgilide Güzellik Unsurları.....	101
4.2.3.1. Saç (Zülf, Gîsû, Kâkül, Perçem, Kemend, Târ).....	101
4.2.3.1.1. Umumi Olarak Saç.....	101
4.2.3.1.2. Saç İle İlgili Benzetmeler.....	102
4.2.3.1.2.1. Zencîr, Dâm (Tuzak).....	102
4.2.3.1.2.2. Mâr (Yılan), Kemend .....	102
4.2.3.1.2.3. Küfür .....	103
4.2.3.1.2.4. Şâhîn.....	103
4.2.3.1.2.5. Müşk, Anber.....	104
4.2.3.1.2.6. Sünbül, Semensâ (Yasemin), Reyhan ...	105
4.2.3.2. Alın (Cebîn, Cebhe) .....	106
4.2.3.2.1. Nâme (Mektup) .....	106
4.2.3.3. Kaş (Ebrû) .....	106
4.2.3.3.1. Umumi Olarak Kaş .....	106
4.2.3.3.2. Kaş İle İlgili Benzetmeler .....	107
4.2.3.3.2.1. Kemân (Yay).....	107
4.2.3.3.2.2. Hilâl.....	107
4.2.3.3.2.3. Tâk (BinaKemerî) .....	108
4.2.3.3.2.4. Mihrâp.....	108
4.2.3.4. Göz (Çeşm, Dîde, Ayn).....	109
4.2.3.4.1. Umumi Olarak Göz .....	109
4.2.3.4.2. Göz İle İlgili Benzetmeler .....	109
4.2.3.4.2.1. Nergis .....	109
4.2.3.4.2.2. Şehlâ (Ela Göz) .....	110
4.2.3.4.2.3. Badem .....	111
4.2.3.4.2.4. Fitne .....	111

4.2.3.4.2.5. Ok.....	112
4.2.3.4.2.6. Şehbâz (Doğan Kuşu) .....	113
4.2.3.4.2.7. Cevher .....	113
4.2.3.4.2.8. Kible.....	113
4.2.3.5. Gamze .....	114
4.2.3.5.1. Umumi Olarak Gamze .....	114
4.2.3.5.2. Gamze İle İlgili Benzetmeler .....	114
4.2.3.5.2.1. Tîr (Ok, Peykân) .....	114
4.2.3.5.2.2. Hançer, Kılıç .....	115
4.2.3.5.2.3. Bâğbân (Bahçıvan).....	115
4.2.3.6. Kirpik (Müjgân) .....	116
4.2.3.6.1. Umumi Olarak Kirpik .....	116
4.2.3.6.2. Kirpik İle İlgili Benzetmeler .....	116
4.2.3.6.2.1. Ok (Tîr, Hadeng, Peykân).....	116
4.2.3.6.2.2. Diken (Hâr) .....	117
4.2.3.6.2.3. Minkâr (Kuş Gagası).....	117
4.2.3.7. Yüz ve Yanak (Rûy, Rû, Ruh, Ruhsar, Ârız, İzâr) .....	118
4.2.3.7.1. Umumi Olarak Yüz ve Yanak.....	118
4.2.3.7.2. Yüz ve Yanak İle İlgili Benzetmeler.....	118
4.2.3.7.2.1. Gül, Benefşe, Lâle, Nesrin, Yasemin....	118
4.2.3.7.2.2. Güneş (Âfitâb, Mihr), Yıldız, Ay (Mah).119	
4.2.3.7.2.3. Melek, Perî .....	120
4.2.3.7.2.4. Anber, Misk .....	121
4.2.3.7.2.5. Yûsuf.....	121
4.2.3.7.2.6. Şem (Çerağ), Sîm (Gümüş).....	122
4.2.3.7.2.7. Sayfa (Levh).....	123
4.2.3.7.2.8. Kâ'be (Beytü'l-Harem) .....	123
4.2.3.8. Ben (Hâl).....	124
4.2.3.8.1. Umumi Olarak Ben .....	124
4.2.3.8.2. Ben İle İlgili Benzetmeler .....	124
4.2.3.8.2.1. Anber.....	124
4.2.3.8.2.2. Fülful (Karabiber) .....	125

4.2.3.8.2.3. Pervâne.....	125
4.2.3.8.2.4. Aşğın Kanlı Gözyaşı.....	125
4.2.3.8.2.5. Dâne (Dâne-i Tesbîh).....	126
4.2.3.8.2.6. Nergis.....	126
4.2.3.9. Hatt (Ayvatüleri).....	126
4.2.3.9.1. Umumi Olarak Hatt.....	126
4.2.3.9.2. Hatt İle İlgili Benzetmeler.....	127
4.2.3.9.2.1. Anber, Müşk, Cennet.....	127
4.2.3.9.2.2. Çemen.....	127
4.2.3.9.2.3. Yazı (Hatt-ı Reyhânî).....	128
4.2.3.9.2.4. Leşker, Semensâ.....	128
4.2.3.10. Ağız (Dehân), Dudak (Leb).....	129
4.2.3.10.1. Umumi Olarak Ağız ve Dudak.....	129
4.2.3.10.2. Ağız ve Dudak İle İlgili Benzetmeler.....	130
4.2.3.10.2.1. Gonca.....	130
4.2.3.10.2.2. Lâ'l, Câm, Şarap, Kan, Mül, Bâde.....	130
4.2.3.10.2.3. Cevher, Dürc, Mercan, Yakut, Hokka..	131
4.2.3.10.2.4. Mim.....	133
4.2.3.10.2.5. Mesîhi (Hz.İsâ), Âb-ı Hayât.....	134
4.2.3.10.2.6. Şeker, Hurma, Mive (Meyve).....	135
4.2.3.11. Çene (Zenâh).....	136
4.2.3.11.1. Çene İle İlgili Benzetmeler.....	136
4.2.3.12. Boy (Kad, Kâmet).....	136
4.2.3.12.1. Umumi Olarak Boy.....	136
4.2.3.12.2. Boy İle İlgili Benzetmeler.....	137
4.2.3.12.2.1. Servi.....	137
4.2.3.12.2.2. Fidan (Sehi, Nihâl).....	138
4.2.3.12.2.3. Sancak.....	138
4.2.3.12.2.4. Tûbâ, Ar'ar (Dağ Servisi), Sanavber....	139
4.2.3.12.2.5. Elif.....	140
4.2.3.13. Dil (Zebân).....	140
4.2.3.13.1. Dil İle İlgili Benzetmeler.....	140

4.2.3.13.1.1. Şirin.....	140
4.2.3.13.1.2. Şeker, Şehd (Bal) .....	141
4.2.3.14. Diş (Dendân) .....	141
4.2.3.14.1. Diş İle İlgili Benzetmeler .....	141
4.2.3.14.1.1. İnci .....	141
4.2.3.15. Ten, Vücut.....	142
4.2.3.15.1. Ten İle İlgili Benzetmeler .....	142
4.2.3.15.1.1. Gümüş .....	142
4.2.3.16. Ter (Koku).....	142
4.2.3.16.1. Ter İle İlgili Benzetmeler .....	142
4.2.3.16.1.1. Müşk, Anber, Gülâb.....	142
4.2.3.17. Sîne (Göğüs), Gerdan (Gabgâb).....	143
4.2.3.17.1. Sîne ve Gerdan (Gabgâb) İle İlgili Benzetmeler....	143
4.2.3.17.1.1. Simîn (Gümüş).....	143
4.2.3.17.1.2. Ayîne (Ayna).....	143
4.2.3.17.1.3. Güneş .....	144
4.2.4. Sevgili İle İlgili Diğer Unsurlar .....	144
4.2.4.1. Bûse.....	144
4.2.4.2. Söz (Güftâr).....	146
4.2.4.3. Kûy-i Yâr (Mahalle, Semt, Köy).....	147
4.2.4.4. Eşik, Kapı (Âsitân, Dergâh, Der).....	147
4.2.4.5. Sevgilinin Ayağı Toprağı (Hâk-i Pây).....	149
4.2.4.6. Naz (İşve, Şive).....	149
4.3. SEVEN (ÂŞIK).....	151
4.3.1. Umumi Olarak Âşık .....	151
4.3.2. Âşık İle İlgili Benzetmeler .....	152
4.3.2.1. Âvâre, Hasta, Dertli, Şehit, Mürde, İskelet, Zavallı, Mazlum .	152
4.3.2.2. Andelib (Bülbül) .....	154
4.3.2.3. Ferhâd, Mecnûn, Vâmık.....	154
4.3.2.4. Nilüfer .....	156
4.3.2.5. Mest (Sarhoş), Ser-mest .....	156
4.3.2.6. Şem (Mum), Pervâne .....	157



4.3.2.7. Sofi .....	158
4.3.2.8. Müslüman.....	158
4.3.2.9. Ney .....	159
4.3.3. Aşığın Gönlü (Dil, Kalb) .....	159
4.3.3.1. Umumi Olarak Aşığın Gönlü.....	159
4.3.3.2. Aşığın Gönlü İle İlgili Benzetmeler.....	160
4.3.3.2.1. Hasta, Perişan, Gamlı, Kederli, Şûrîde .....	160
4.3.3.2.2. Bülbül (Andelib), Güvercin (Kebuter), Kuş (Murg) .....	161
4.3.3.2.3. Pervâne .....	162
4.3.3.2.4. Şehir, Bina, Ev .....	163
4.3.3.2.5. Bahçıvan.....	163
4.3.3.2.6. Âvâre, Şeydâ, Divâne.....	164
4.3.3.2.7. Hazine, Sır, Tılsım .....	165
4.3.3.2.8. Şişe .....	165
4.3.3.2.9. Çocuk .....	166
4.3.3.2.10. Semender.....	166
4.3.4. Aşığa Ait Vücut Aksâmı ve Unsurları .....	167
4.3.4.1. Vücut (Ten, Gövde, Beden) .....	167
4.3.4.1.1. Umumi Olarak Vücut.....	167
4.3.4.1.2. Vücut İle İlgili Benzetmeler.....	167
4.3.4.1.2.1. Sarı Ten .....	167
4.3.4.1.2.2. İskelet, Güçsüz.....	168
4.3.4.2. Can .....	168
4.3.4.2.1. Umumi Olarak Can .....	168
4.3.4.2.2. Can İle İlgili Benzetmeler .....	169
4.3.4.2.2.1. Kuş (Murg).....	169
4.3.4.2.2.2. Kurban.....	169
4.3.4.2.2.3. Hasta.....	170
4.3.4.2.2.4. Pervâne.....	170
4.3.4.2.2.5. Ūd (Güzel Koku).....	170
4.3.4.3. Yüz.....	171
4.3.4.4. Göz (Çeşm, Dîde, Ayn).....	172

4.3.4.4.1. Umumi Olarak Göz.....	172
4.3.4.4.2. Göz İle İlgili Benzetmeler.....	172
4.3.4.4.2.1. Çeşme.....	172
4.3.4.4.2.2. Sefîne, Badbân, Zevrâk (Kayık) .....	173
4.3.4.4.2.3. Nilüfer .....	173
4.3.4.4.2.4. Kan.....	174
4.3.4.4.2.5. Sâkî.....	174
4.3.4.4.2.6. Akik.....	175
4.3.4.4.2.7. İnsan, Sevgili.....	175
4.3.4.4.2.8. Bulut.....	176
4.3.4.5. Gözyaşı (Yaş, Eşk).....	176
4.3.4.5.1. Umumi Olarak Gözyaşı.....	176
4.3.4.5.2. Gözyaşı İle İlgili Benzetmeler .....	177
4.3.4.5.2.1. Kan .....	177
4.3.4.5.2.2. Sel, Irmak .....	177
4.3.4.5.2.3. Yıldız.....	178
4.3.4.5.2.4. Şarap, Habâb .....	178
4.3.4.5.2.5. Gülgûn.....	179
4.3.4.6. Sîne, Yürek.....	179
4.3.4.6.1. Umumi Olarak Sîne ve Yürek.....	179
4.3.4.6.2. Sîne İle İlgili Benzetmeler .....	180
4.3.4.6.2.1. Lâle.....	180
4.3.4.6.2.2. Micmer .....	180
4.3.4.7. Ciğer (Bağır) .....	180
4.3.4.7.1. Umumi Olarak Ciğer.....	180
4.3.4.7.2. Ciğer İle ilgili Benzetmeler.....	181
4.3.4.7.2.1. Kan .....	181
4.3.4.7.2.2. Kebâb .....	182
4.3.4.7.2.3. Gonca .....	183
4.3.4.8. Boy .....	183
4.3.4.8.1. Umumi Olarak Boy .....	183
4.3.5. Maddî ve Manevî Haller .....	184

4.3.5.1. Âh, Feryâd, Figân, Nâle .....	184
4.3.5.1.1. Umumi Olarak Âh, Feryâd, Figân, Nâle .....	184
4.3.5.1.2. Âh, Feryâd, Figân, Nâle İle İlgili Benzetmeler .....	185
4.3.5.1.2.1. Ateş .....	185
4.3.5.1.2.2. Sabah .....	185
4.3.5.1.2.3. Duman .....	186
4.3.5.1.2.4. Rüzgâr .....	186
4.3.5.1.2.5. Taç .....	186
4.3.5.1.2.6. Leşker (Asker) .....	187
4.3.5.2. Yara (Dağ, Zahm) .....	187
4.3.5.2.1. Umumi Olarak Yara .....	187
4.3.5.2.2. Yara İle İlgili Benzetmeler .....	188
4.3.5.2.2.1. Gül-Berg (Gül Yaprağı) .....	188
4.3.5.2.2.2. Hilât (Elbise, Kaftan) .....	189
4.3.5.2.2.3. Lâle .....	189
4.3.5.3. Gam, Gussa, Dert, Belâ .....	189
4.3.5.3.1. Umumi Olarak Gam, Gussa, Dert, Belâ .....	189
4.3.5.3.2. Gam, Gussa, Dert, Belâ, Elem İle İlgili Benzetmeler .....	190
4.3.5.3.2.1. Tuzak (Dâm) .....	190
4.3.5.3.2.2. Deniz .....	190
4.3.5.3.2.3. Toz (Gubâr) .....	191
4.3.5.3.2.4. Fırın .....	191
4.3.5.3.2.5. Kafes .....	192
4.3.5.3.2.6. Taç .....	192
4.3.5.3.2.7. Asker, Ok, Ateş .....	192
4.3.5.3.2.8. Defter .....	193
4.3.5.3.2.9. Nukl (Meze) .....	194
4.3.5.3.2.10. Zehir .....	194
4.3.5.3.2.11. Nilüfer .....	194
4.3.5.4. Cevr, Cefâ, Zulüm .....	195
4.3.5.4.1. Umumi Olarak Cevr, Cefâ, Zulüm .....	195
4.3.5.4.2. Cevr, Cefâ, Zulüm İle ilgili Benzetmeler .....	196

4.3.5.4.2.1. Taş.....	196
4.3.5.4.2.2. Fen (İlim) .....	196
4.3.5.5. Ayrılık (Hasret, Firâk).....	197
4.3.5.5.1. Umumi Olarak Ayrılık .....	197
4.3.5.5.2. Ayrılık ve Hasret İle İlgili Benzetmeler.....	198
4.3.5.5.2.1. Ok, Taş, Kılıç .....	198
4.3.5.5.2.2. Ateş .....	199
4.3.5.5.2.3. Diken .....	199
4.3.5.5.2.4. Şerbet .....	200
4.3.5.6. Kan (Hûn) .....	200
4.3.5.6.1. Umumi Olarak Kan .....	200
4.3.5.7. Aşk (Mahabbet, Sevdâ).....	201
4.3.5.7.1. Umumi Olarak Aşk .....	201
4.3.5.7.2. Aşk İle İlgili Benzetmeler .....	202
4.3.5.7.2.1. Meyhâne, Harâbât .....	202
4.3.5.7.2.2. Câm, Kadeh, Mey .....	203
4.3.5.7.2.3. Diken, Kılıç, Ateş.....	203
4.3.5.7.2.4. Taç.....	204
4.3.5.7.2.5. Mihrâp .....	204
4.3.5.7.2.6. Micmer .....	205
4.3.5.7.2.7. Girdâb.....	205
4.3.5.7.2.8. Bâzâr .....	206
4.3.5.7.2.9. Hazine .....	206
4.3.5.7.2.10. Rüzgâr .....	206
4.3.5.7.2.11. Yol, Yolculuk.....	207
4.4. RAKİB (AĞYAR, DÜŞMAN) .....	207
4.4.1. Umumi Olarak Rakib .....	207
4.4.2. Rakîb İle İlgili Benzetmeler .....	208
4.4.2.1. Diken .....	208
4.4.2.2. İt .....	208
4.4.2.3. Rû-Siyâh.....	209

## 5. BÖLÜM

### TABIAT

5.1. KOZMİK ÂLEM .....	210
5.1.1. Gökyüzü (Çarh, Âsûman, Sipihr, Felek, Semâ).....	210
5.1.1.1. Umumi Olarak Gökyüzü .....	210
5.1.2. Yıldızlar (Kevkeb, Encüm, Sitâre).....	212
5.1.2.1. Umumi Olarak Yıldızlar .....	212
5.1.2.2. Yıldızlar İle İlgili Benzetmeler .....	213
5.1.2.2.1. Aşığın Gözü .....	213
5.1.2.2.2. Dâne, Aşığın Gözyaşı .....	213
5.1.2.2.3. Ümit .....	214
5.1.2.2.4. Sevgili .....	214
5.1.3. Burçlar.....	215
5.1.3.1. Cevzâ (İkizler).....	215
5.1.4. Seyyâreler (Yedi Erkân).....	215
5.1.4.1. Güneş (Mihr, Âfitâb, Şems, Hûrşid).....	215
5.1.4.1.1. Umumi Olarak Güneş .....	215
5.1.4.1.2. Güneş İle İlgili Benzetmeler .....	216
5.1.4.1.2.1. Sevgili, Sevgilinin Yüzü ve Göğsü.....	216
5.1.4.1.2.2. Düşünce.....	217
5.1.4.2. Ay (Mâh, Kâmer).....	217
5.1.4.2.1. Umumi Olarak Ay.....	217
5.1.4.2.2. Ay İle İlgili Benzetmeler.....	218
5.1.4.2.2.1. Sevgili, Sevgilinin Yüzü .....	218
5.1.4.2.2.2. Zerrîn (Altın).....	219
5.1.4.3. Hilâl (Tâlîc, Meh-i Nev).....	219
5.1.4.3.1. Umumi Olarak Hilâl.....	219
5.1.4.3.2. Hilâl İle İlgili Benzetmeler.....	219
5.1.4.3.2.1. Sevgili .....	219
5.1.4.3.2.2. Sevgilinin Yüzü, Kaş ve Dudağı.....	220
5.1.4.4. Dolunay (Mâh-ı Tâbân).....	220
5.1.4.4.1. Umumi Olarak Dolunay .....	220

5.1.5. Işık (Ziyâ, Şa' şaa, Nûr, Pertev).....	221
5.1.6. Karanlık (Zulmet, Târ).....	222
5.1.7. Gölge (Zıll).....	222
5.2. ZAMAN VE ZAMANLA İLGİLİ MEFHURLAR .....	223
5.2.1. Zaman (Vakt, Devr, Eyyâm).....	223
5.2.2. Mevsimler (Fasl) .....	224
5.2.2.1. İlkbahar (Nev-bahâr, Devrân-ı Gül, Fasl-ı Bahâr).....	224
5.2.2.2. Sonbahar (Hazân).....	190
5.2.3. Gün İle İlgili Unsurlar .....	227
5.2.3.1. Sabah (Subh, Seher, Şafak).....	227
5.2.3.2. Şeb (Akşam, Gece).....	228
5.3. DÖRT UNSUR (ANÂSİR-I ERBAA) .....	229
5.3.1. Su (Âb, Zülâl).....	230
5.3.1.1. Umumi Olarak Su .....	230
5.3.1.2. Su İle İlgili Benzetmeler .....	231
5.3.1.2.1. Gözyaşı, Şebnem, Kan, Şarap, Irmak .....	231
5.3.1.2.2. Âb-ı Hayât, Çeşme-i Hayvân (Ölümsüzlük Suyu)...	196
5.3.1.3. Deniz (Deryâ, Bahr), Dalga (Mevc).....	232
5.3.1.3.1. Umumi Olarak Deniz ve Dalga.....	233
5.3.1.4. Bulut (Ebr), Yağmur, Çiğ (Şebnem).....	234
5.3.2. Toprak (Hâk).....	235
5.3.2.1. Umumi Olarak Toprak .....	235
5.3.2.2. Toprak İle İlgili Benzetmeler .....	236
5.3.2.2.1. Ölüm.....	236
5.3.3. Ateş (Od, Nâr).....	237
5.3.3.1. Umumi Olarak Ateş .....	237
5.3.3.2. Ateş İle İlgili Benzetmeler .....	238
5.3.3.2.1. Gül, Sevgili .....	238
5.3.3.2.2. Dudak, Yanak.....	238
5.3.3.2.3. Hasret, Ayrılık, Aşk .....	239
5.3.4. Hava .....	240
5.3.4.1. Rüzgâr (Bâd, Nesîm).....	240

5.4. HAYVANLAR .....	240
5.4.1. Kuşlar .....	240
5.4.1.1. Umumi Olarak Kuş (Murg).....	240
5.4.1.2. Kuş Çeşitleri.....	241
5.4.1.2.1. Bülbül (Andelib, Hezârân).....	241
5.4.1.2.2. Şâhin (Şahbâz) .....	244
5.4.1.2.3. Tûtî (Papağan).....	245
5.4.1.2.4. Çaylak .....	246
5.4.1.2.5. Kerkes (Akbaba) .....	246
5.4.1.2.6. Kebûter (Güvercin) .....	246
5.4.1.2.7. Tavus Kuşu .....	247
5.4.1.2.8. Kebk (Keklik).....	247
5.4.1.2.9. Hümâ.....	248
5.4.2. Dört Ayaklı Hayvanlar .....	248
5.4.2.1. Aslan, Kaplan, Kuzu, Kurt, Tilki, Tavşan.....	248
5.4.2.2. Geyik, Ceylan (Âhû) .....	249
5.4.2.3. Buzağı, Dana, Sığır .....	249
5.4.2.4. At.....	250
5.4.3. Sürüngenler – Böcekler.....	250
5.4.3.1. Yılan.....	250
5.4.3.2. Semender.....	251
5.4.3.3. Pervâne.....	251
5.5. BAĞ VE ÇEMEN İLE İLGİLİ UNSURLAR .....	252
5.5.1. Bağ, Çemen (Çimen).....	252
5.5.2. Sebzezâr, Gülzâr, Gülşen, Gülistân.....	252
5.6. BİTKİLER .....	255
5.6.1. Ağaçlar .....	255
5.6.1.1. Ağaç, Fidan (Nihâl, Sehi).....	255
5.6.1.2. Ağaç Çeşitleri.....	256
5.6.1.2.1. Servi .....	256
5.6.1.2.2. Çınar, Ar'ar, Sanavber, Tûbâ .....	258
5.6.1.2.3. Şimşad (Şimşir).....	259

5.7. ÇİÇEKLER .....	260
5.7.1. Umumi Olarak Çiçek .....	260
5.7.2. Çiçek Çeşitleri .....	260
5.7.2.1. Nergis .....	260
5.7.2.2. Benefşe .....	261
5.7.2.3. Gül ve Gül İle İlgili Benzetmeler .....	262
5.7.2.3.1. Yara .....	264
5.7.2.3.2. Defter .....	264
5.7.2.3.3. Sevgili, Sevgiliye Ait Vücut Aksamaları .....	265
5.7.2.3.4. Kadeh, Şarap .....	266
5.7.2.3.5. Ateş .....	266
5.7.2.3.6. Sabır .....	267
5.7.2.4. Semen (Yasemin) .....	267
5.7.2.5. Sünbül .....	268
5.7.2.6. Lâle ve Lâle İle İlgili Benzetmeler .....	269
5.7.2.6.1. Yanak .....	269
5.7.2.6.2. Aşığın Kanlı Yüreği .....	270
5.7.2.7. Gonca ve Gonca İle İlgili Benzetmeler .....	270
5.7.2.7.1. Dudak ve Ağız .....	271
5.7.2.7.2. Sevgili .....	271
5.7.2.8. Nilüfer .....	272
5.7.2.9. Nesrin .....	273
5.7.2.10. Reyhân .....	273
5.7.2.11. Ergavân .....	274
5.8. MEYVELER .....	275
5.8.1. Meyve(Mîve) .....	275
5.8.2. Meyve Çeşitleri .....	275
5.8.2.1. Badem .....	275
5.8.2.2. Şeftali .....	275
5.8.2.3. Hurma .....	276
SONUÇ .....	277
KAYNAKÇA .....	280



## KISALTMALAR LİSTESİ

- a.s.** : Aleyhisselam  
**Bk.** : Bakınız  
**G.** : Gazel  
**haz.** : Hazırlayan  
**K.** : Kaside  
**Kt.** : Kıta  
**Mus.** : Musammat  
**Müf.** : Müfred  
**R.** : Rubai  
**S.** : Sayı  
**ss.** : Sayfa Aralığı  
**vb.** : ve benzeri

## ÖNSÖZ

Klasik Türk edebiyatında yer alan edebî metinlerin, ön yargılardan uzak bir şekilde incelenip, değerlendirme süzgecinden geçirilmesi gerekli ve üzerinde durulan bir konudur. Bu fikirle şimdiye kadar, klasik Türk şiiri üzerine yapılan lisansüstü çalışmalarının çoğunluğu, metin neşri ve metin şerhi - tahlili olmak üzere iki koldan ilerlemiştir. Klasik Türk şiiri söz konusu edildiğinde edebi eser üzerinde bir düşünce öne sürmek ya da müellifi hakkında bir söz söyleyebilmek için yapılacak ilk iş, şairin divanını incelemektir. Bu sebeple ilmi yöntemlerle yapılan metin neşri çalışmaları önemlidir. Metni sağlam biçimde ortaya çıkarılan divan üzerine, yine ilmi yöntemlerle yapılacak tahlil ve incelemeler ise klasik Türk edebiyatı ile ilgili genel değerlendirmeler ve kıyaslamalar için malzeme oluşturacaktır.

Bu tezin amacı, 15. yüzyılın son çeyreği ve 16. Yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış olan Amrî'nin Divanı'nın tahlil edilmesi hem de şairin edebî kişiliği ile eserinin detaylı biçimde ortaya konulmasıdır. Yukarıda ifade ettiğimiz nedenlerden dolayı eser üzerinde daha önce genel bir tahlil çalışması yapılmadığı için, bu çalışma yapılmıştır. Şairin yaşamış olduğu dönem içerisindeki yeri, şiirinin özellikleri ve şiir anlayışı ilmi yöntemlerle incelenerek ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışma için Mehmed Çavuşoğlu'nun *Amrî Divan Tenkidli Basım* adlı neşri esas alınmıştır.

Amrî Divanı üzerine hazırlanmış olan bu çalışma, tahlil metodları çerçevesinde, şairin divanında tespit ve tahlil ettiğimiz bulguları içermektedir. Bu konuya ilişkin değerlendirmeler yapılırken kaynakça bölümünde belirtileceği üzere eski-yeni birçok kaynak/çalışma, divan şiiri antolojileri ve sözlükleri, klasik Türk edebiyatı ile ilgili eserler ve makaleler gibi birçok kaynaktan faydalanılıp Amrî'nin şiirlerinde cümlelere ve mazmunlara yüklediği anlamın en doğru şekilde yansıtılması amaçlanmıştır. Şair ve Divan'ı üzerine muhakkak ki söylenecek daha çok söz vardır. Bu çalışmanın, Amrî ile ilgili bundan sonraki çalışmalara ve klasik Türk edebiyatı ile ilgili diğer çalışmalara katkı sağlayacağını umuyoruz.

Tez konusunun belirlenmesinde, araştırma sahasında, yön tayininde ve tamamlanmasında engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım değerli hocam ve tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Tuba Onat Çakıroğlu'na, yüksek lisans eğitimim boyunca değerli bilgilerini bizlerle paylaşan saygı değer hocam Prof. Dr. Ahmet Kartal'a teşekkürü bir borç bilirim. Bu zorlu tez sürecinde ve eğitim hayatım

boyunca benden maddi ve manevî desteklerini esirgemeyen, ne olursa olsun bana duydukları güveni ve sevgilerini her an hissettiren canım ailem; Suna Karakuş, Ahmet Karakuş'a çok teşekkür ederim.

**Zeynep Karakuş**

**Eskişehir, 2018**



## GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı denilince akla gelen ilk edebî tür şiidir. Şairlerin şiirlerini bir arada topladıkları divanlar ise en önemli eserlerdendir. Şairler edebî kudretlerini görmek amacıyla, bir gelenek halinde bu divanları tertip etmişlerdir. Bu eserler çeşitli araştırma ve incelemelere konu olmuşlardır. Edebî bir metni anlama, anlamlandırma ve yorumlamaya yönelik bu incelemelere “şerh” adı verilir. Bugün klasik Türk edebiyatı alanı araştırmalarında, edebî metne yaklaşma, şerhini veya tahlilini yapma metotlarını göz önüne aldığımızda başlıca üç yaklaşım ön plana çıkmaktadır.

İlki, klasik şerh metodu olarak adlandırılan ve edebî metinde geçen bazı kelimelerin gerçek ve mecaz anlamlarının açıklanması, mazmunların çözümlenmesi, ibare, deyim ve terimlerin çeşitli bilim dallarıyla olan ilişkilerinin belirtilmesi şeklinde yapılagelen metin açıklamasıdır (Aydın, 2010: 1). Bu yöntemde çoğunlukla metnin içeriğine göre dinî ilimlerden fen bilimlerine, gelenek-göreneklerden efsane ve mitolojiye kadar birçok unsur üzerinde araştırma yapıp, açıklamalar tüm bunlara dayandırılarak şiir üzerine bir tahlil çalışması yapılır.

İkinci yaklaşım tarzı Ali Nihat Tarlan’ın Şeyhî Divanı incelemesi ile başlayan, daha sonra Mehmed Çavuşoğlu’nun Necati Bey, Harun Tolasa’nın Ahmet Paşa divanları üzerine yaptıkları incelemelerle devam eden ve M. Nejat Sefercioğlu’nun Nev’î, Cemal Kurnaz’ın Hayâlî Bey divan tahlillerini yayınlamalarıyla derinlik kazanan tematik tahlil metodudur. Bu tahlillerdeki başlıca amaç, şairin şiirindeki benzetmeleri ve mecazları sistemli bir şekilde analiz etmektir. Bunun için etrafında bir mazmun oluşturan her kavram değerlendirmeye alınır. Bunların her biri, başka kavram ve nesnelere olan ilişkisini gösterecek şekilde sınıflandırılır. Böylece şairin hayal dünyası ve şiir anlayışı açık bir şekilde ortaya konmaya çalışılır.

Üçüncü yaklaşım tarzı ise klasik şerh ve tahlil yöntemlerinden de farklı biçimde metne yaklaşan “modern metin çözümlenme yöntemleri” adını verebileceğimiz yaklaşım metotlarıdır. Cem Dilçin ve Tunca Kortantamer’in klasik şiire yeni bir bakış açısıyla bakmak ve daha nesnel bir yaklaşım kazandırmak

amacıyla başlattığı çalışmalar, benzer ve daha farklı metotlarla yeni araştırmacılar tarafından artarak devam ettirilmektedir (Aydın, 2010: 2).

Metni anlamlandırmaya yönelik yapılan divan tahlilleri gibi akademik faaliyetlerin nihai hedefi, daha geniş çapta yapılacak sentez çalışmalarına malzeme sağlamaktır diyebiliriz.

Klasik Türk edebiyatı alanındaki metinlerin anlamlandırılıp, eserlerin objektif şekilde değerlendirilmesi ve eserlere dair kesin yargılara varabilmenin en doğru yolu elde edilen verilerin sentezlenmesidir. Bunun için divanların metotlu bir tarzda tahlil, tasnif ve istatistiğini oluşturmak gerekmektedir.

Tüm bu söylenen nedenler doğrultusunda, bu tezin nihai amacı; Amrî Divanı'nın ilmî metotlarla objektif biçimde değerlendirilmesi, divanı meydana getiren unsur, kavram, mazmun ve mefhumların tespit edilmesi, bu unsur, kavram, mazmun ve mefhumların hangi sebeplerle, nasıl, nerelerde, hangi anlamda ve hangi sınırlar içerisinde kullanıldığının tespit ve izah edilmesidir. Bu noktadan hareketle, şairin kavram dünyasına girerek, fikrî ve edebî kişiliğinin esere dayalı olarak yeni bir değerlendirmesinin yapılması ve edebiyat tarihimizi aydınlatacak divan tahlili çalışmalarına bir yenisini ekleyerek ileride bu anlamda yapılacak çalışmalara malzeme sunulmasıdır.

Hazırlamış olduğumuz tez, 1979 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları'ndan çıkan ve Mehmed Çavuşoğlu tarafından hazırlanan *Amrî Divan Tenkidli Basım* adını taşıyan eseri kaynak almıştır.

Tezde kullanılan yöntem büyük ölçüde, daha önce yapılmış tahlil çalışmalarından istifade edilerek belirlenmiştir. Mehmed Çavuşoğlu, M. Nejat Sefercioğlu ve Cemal Kurnaz tarafından neşirleri yapılan Necati Bey, Nev'î ve Hayâlî Bey divanlarının tahlil metodu tezin de yöntemi olarak benimsenmiştir.

Hazırladığımız bu tez, bilinen bir metodun daha önce ele alınmamış bir konu üzerine uygulanmasından ibarettir. Tahlilin sağlıklı olması için metnin, tahlil eden kişi tarafından çok iyi anlaşılması ve incelenmesi gerekmektedir. Bu sebepten teze ilgili yapılan ilk çalışma divanın mısra mısra, beyit beyit, her kelimesinin farklı anlamlarını da düşünerek günümüz Türkçesine aktarılması ve anlamlandırılması olmuştur. Daha sonra, her beyit ve mısradaki yer alan ve etrafında bir mazmun dünyası

oluşturan her kavram ve mefhum, ait olduğu unsurlara göre fişlenmiş ve tasnif edilmiştir. Bu çalışma sonucunda divanda yer alan 1 kaside, 6 musammat, 143 gazel, 24 kıt'a, rubailer ve müfredlerin oluşturduğu 975 beyit bir tasnife tabi tutularak değerlendirmeye alınmıştır.

Tezin incelemeye ait olan ilk bölümü “Amrî'nin Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eseri” başlığını taşımaktadır. Tezin bu bölümü, esasen iki ana kısma ayrılabilir. Şairin edebî şahsiyetinin incelendiği bölüme kadar olan ilk kısım tezin asıl konusunu oluşturmayan, sadece şair hakkında genel bilgi verme amacı güden bir bölümdür. Bu bölümde, şairin hayatı, edebî şahsiyeti ve eseri ana hatlarıyla konu edilmiştir. Şairin tek eseri olan divanı ile ilgili bilgiler, ilk planda Mehmed Çavuşoğlu'nun Amrî Divan Tenkidli Basım adlı çalışmasından istifade edilerek hazırlanmıştır. Namık Açıkgoz'un Riyazi Muhammed Efendi Riyazü's-Şuâra adlı eserinden ve Mustafa İsen'in Latifi Tezkiresi adlı çalışmasından da yararlanarak hazırlanmış, söz konusu eser üzerine yapılan akademik mahiyetteki çalışmalar da tespit edilip, Mehmed Çavuşoğlu'nun vermiş olduğu bilgilere ilave edilmiştir.

Birinci bölümün ikinci kısmı şeklinde nitelendirilebilecek olan, Amrî'nin edebî şahsiyetinin konu edildiği bölüm, Divan'ın incelenmesi ardından tespit edilen hususları içerir. Bu bölümde Amrî'nin şiir özellikleri, şiirinin şekil özellikleri ve dili hakkında tespitler dile getirilmiştir.

Tahlinin esasını ise benzer tematik incelemelerde olduğu gibi, dört başlık oluşturmaktadır: “Din-Tasavvuf”, “Cemiyet”, “İnsan” ve “Tabiat”. Divan'ın her mısrasında yer alan ve bir mazmun oluşturan kelimeler, bu dört genel başlık ve onlara ait alt başlıklar halinde tespit ve tasnif edilmiştir. Daha sonra ortak anlam ve mazmunlara sahip bu kavramlar bir araya getirilerek, şairin nasıl bir tasavvurda bulunduğu ve kavramların hangi sınırlar dâhilinde, ne gibi hayallere konu olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Divandan seçilen örnek beyitlerle de bu söylenenler desteklenmeye uğraşılmıştır. Divanda geçen her kelime, beyitlerle yazılan nazım şekillerinden birinde geçiyorsa "nazım şeklinin kısaltması. nazım şeklinin numarası-beyit numarası" biçiminde gösterilmiştir. Örneğin “K.1-43” kısaltması “birinci kasidenin kırk üçüncü beyti” demektir. Eğer kelime bentlerle yazılan nazım şekillerinden birinde geçiyorsa “nazım şeklinin kısaltması. nazım şeklinin numarası/bent numarası-mısra numarası” biçiminde gösterilmiştir. Örneğin “Mus.4/II-1”kısaltması “dördüncü musammat, ikinci bent, birinci beyit” anlamına

gelmektedir. Roma rakamları divanda sadece bentlerin gösterilmesinde kullanılmıştır.

Bu tez, eserin içeriğine yönelik olduğu için, transkripsiyonun fazla bir etkisi olmayacağı düşüncesiyle transkripsiyon alfabesi şema olarak tezin başında kullanılmamıştır. Ayrıca örnek verilen beyitleri karşılaştırmak için esere başvuranları tereddütte bırakmamak ve kolaylık sağlamak üzere eserin imlasına sadık kalınmıştır.

Araştırmanın modeli, daha önce benzer bir biçimde yapılmış olan tematik divan tahlilleridir. Bilgi toplama kaynağı 1979 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları arasında çıkan ve Mehmed Çavuşoğlu tarafından hazırlanan *Amrî Divan Tenkidli Basım* adlı eserdir. Divanda yer alan ve açıklanması gereken unsurlar için kaynakçada gösterilen ilgili kaynaklara müracaat edilmiştir.

# 1. BÖLÜM

## AMRÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERİ

### 1.1. HAYATI

Asıl adı Amr olan Amrî, 15. Yüzyılın son yarısı ile 16. Yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış olan Anadolu şairlerinden biridir. Amrî, Fâtih ve Bâyezîd devri bilginlerinden kazasker, müderris ve şeyhülislamlık yapan Abdülkerim Efendi'nin evlatlığıdır (Çavuşoğlu, 1979: 4). Öz babasının adı Abdullah'tır. Riyazi'nin tezkiresinde yazdıklarına göre Abdülkerim Efendi Amr'ın yetişmesiyle bizzat kendisi meşgul olmuştur (Açıkgöz, 2017: 244). Amrî, çağın gerektirdiği eğitimlerden geçmiş aynı zamanda Amrî mahlasıyla şiirler yazmıştır.

Amrî, 15. yüzyılın ikinci yarısında Üsküp'te doğan bu nedenle de Üsküplü İshâk Çelebi olarak bilinen Kara Bâlî'den icazet alan daha sonra da Edirne'de İbrahim Paşa Medresesi'ne müderris olan Üsküplü İshak Çelebi ile medreseden arkadaştır (Pezük, 2017: 2). İki şair, medresedeki arkadaşlıklarından ve mülâzımlıklarından sonra Amrî kadılık, İshak Çelebi de müderrislik yapmak istemiş ve yolları burada ayrılmıştır. Bu arada Amrî, İshak Çelebi'ye bir mektup göndererek kadılık mesleğinin üstünlüğünü, rahatlığını ve kazancının bol olduğunu anlatarak İshak Çelebi'yi kendi mesleğine girmeye teşvik etmiştir. İshak Çelebi ise şu kıt'ayı göndererek Amrî'ye cevap vermiştir:

“Tâlib-i medrese cem'iyet-i yârân eyler

Dört gün haftada bir beğ gibi divân eyler

Da'vî faslında efendi gün olur kâdiler

Togruyu şöyle koyup eğriye bühtân eyler” (Çavuşoğlu, 1979: 5)

Latfî, tezkiresinin Amrî maddesinde şairin Sultan Bâzeyîd döneminde Rumeli'de kadılık yapmış olduğunu belirtmiştir (İsen, 1990: 111). Âşık Çelebi, tezkiresinin İshak Çelebi maddesinde Amrî'nin ilk memuriyetinin Serfiçe kadılığı



olduğunu söylemiştir (Çavuşoğlu, 1979: 4). Riyazî, tezkiresinin Amrî maddesinde ise şairin son memuriyetinin Vize kadılığı olduğunu belirtmiştir (Açıkgöz, 2017: 244). Âşık Çelebî ise şairin İbrahim Paşa'ya yazdığı kasidenin İbrahim Paşa tarafından çok beğenilmesi üzerine İbrahim Paşa'nın sadaret makamına geçtiği ilk yıllarda bu kasidenin caizesi olarak şairi Vize kadılığına tayin ettiğini belirtmiş olup, Paşa'nın sadaret makamına geçişi 13 Şa'bân 929 (27 Haziran 1523) yılının Cumartesi gününe tesadüf ettiğini söylemiştir. Amrî'nin ölüm tarihini yalnız Kaf-zâde Fâyizî “dokuzyüz otuz hududunda fevt olmuştur” diye bildirmiştir. Riyazî ise şairin Vize kadısı iken vefat ettiğini söylemiştir (Çavuşoğlu, 1979: 4-5).

## 1.2. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Amrî'nin şahsiyeti hakkında incelediğimiz ve başvurmuş olduğumuz kaynakların hemen hemen hepsi şairin nüktedan, hoşsohbet, canayakın bir insan olduğunu söylemiştir. Latîfi, tezkiresinin Amrî maddesinde “Halk ahlakından memnun ve razı idi.” demekle, şairin kadılık yaptığı yerlerde sevildiğini belirtmiştir (İsen, 1990: 111).

Amrî'nin Divanı'nın tahlili sonucunda şairin neşeli, şakacı, zeki ve söz söylemede hünerli olduğu anlaşılmaktadır. Şair, güzel söz söylemeyi bilen bir şairdir. Şiirlerinin çoğu kısa vezinlerle yazılmıştır. Şair, şiirinde Türkçe kelime ve deyimlerle anlam ve söz sanatları kurmuştur. Şiirinde dilin zenginliğinden faydalanarak farklı benzetmeler yoluyla düşüncelerini açık, sade bir biçimde ifade etmiştir. Şair, divanında Eski Anadolu Türkçesi'nin ses özelliklerini yansıtmıştır. Amrî, ayrıca bazı beyitlerinde müstehcen ve alaycı bir dil kullanmış ve kaba tabirlere yer vermiştir.

Amrî'nin çağdaşlarından başka, 18. yüzyılda düzenlenmiş mecmualarda şiirlerine rastlamamız onun, ölümünden 200 yıl sonra bile hala bazı kitlelere hitap edebildiğini göstermektedir (Çavuşoğlu, 1990: 9).

### 1.3. ESERİ

İncelemiş olduğumuz kaynaklar Amrî'nin divanı dışında herhangi bir eserinin varlığından bahsetmemiştir. Şairin divanından bahseden de Lâtîfi ve Kâtib Çelebi'dir. Kaf-zâde Fâyizî de Zübdetü'l-eş'ar adlı antolojisindeki şiirlerin Amrî Divanı'ndan seçildiğini söylemiştir (Çavuşoğlu, 1979: 10). İncelemiş olduğumuz Amrî Divanı, şairin İbrahim Paşa'ya sunduğu kaside ile başlamıştır. Ayrıca divanın içerisinde sırasıyla 6 musammat, 143 gazel, 24 kıt'a, rubai ve müfred yer almaktadır. Divan, şiirlerin dizilişinin düzenli olması bakımından müretteb divan özelliğini taşımaktadır.



## 2. BÖLÜM

### DİN – TASAVVUF

#### 2.1. DİN

##### 2.1.1. Allah

Amrî Divanı'nda yaradan ile ilgili müstakil bir manzume mevcut değildir. Ancak kaside, gazel ve musammatlarda münferit olarak isim, sıfat ve tezahürleri söz konusu edilir. Bu isim ve sıfatlar şunlardır: Allah, Hudâ, İlah, İlahi, Hazret-i Hakk, Yezdân, Hâk, Rab, Hû, Tanrı, Rabbena, Hak Ta'âlâ.

Amrî, Allah'ı İslami görüşe uygun şekilde düşünür. Allah birdir ve vahdetin merkezidir. O, bütün cihana tecelli edendir. Bütün yaratılmışların yaratana O'dur. O, şun<sup>ç</sup>-ı Yezdândur, kudret sahibidir. Amrî de aşağıdaki beytinde sevgilinin yüzünü aya, kaşlarını ise şeklinin kavisli oluşu bakımından hilale benzetmiştir. Allah, sevgilide öyle güzel tecelli etmiştir ki bu güzelliği nakkaşlar nakşedememiştir.

Ay yüzünde şun<sup>ç</sup>-ı Yezdândur hilâlî

Yazmaya bu nakşî göz nûrın döküp nakkâşlar G.15 - 1

Allah her şeyi bilen ve işitendir. O, bağışlayıcı, merhametli, lutf eden, koruyucu ve esirgeyendir. Hayır ve şer Allah'tan gelir. Herkesin kismetini baştan veren O'dur. Her şeyin rızkını O verir. Tövbe eden kullarının günahlarını da affeden O'dur. Şair de beytinde, feyzin Allah'tan ilham olarak geldiğini ve tövbe ederek günahların temizlenebileceğini ifade etmiştir.

Tevbe şuyı yumaz mı <sup>ç</sup> işyânı

Feyz Hâkdan hidâyet olmaz mı G.120 - 3

Amrî Divânı'nda, Allah'ın tasavvuf anlayışına göre ifade edildiği beyitler birkaç tanedir. Buna göre yaratılan her varlıkta Allah'ın varlığı mevcuttur. Kurnaz'a göre Allah her şeyde zâhir durumundadır. Çeşitli surette tezâhür etse de hakikatte

birdir (Kurnaz, 2012: 53). Evrende yaratılan herşeyin görünüş şekli ve nitelikleri birer surettir. Suretle tezahür olan, yani suret biçiminde görünen her sıfat da manadır. Bütün varlık âlemi suret, mana ise Allah'tır. Amrî'nin beytinde de ay ile sevgilinin yüzü bir bütün şeklindedir. Şair, aşağıdaki beytinde, Allah'ın tecellisini sevgilinin suretine bakarak ifade etmiş ve sevgilinin yüzünü parlaklığı sebebiyle aya benzetmiştir. Şair, ay ile sevgiliyi bir olarak görmüştür.

Şûretüñ âyinesinde Hâkı zâhir gördüm

Vaħdeti añlaram ay ile seni bir gördüm G.70 - 1

Amrî Divanı'nda "Ya Râb" nidası, dua ifadelerinde yer almaktadır. Şair, "Ya Rab" sözünü genellikle Allah'tan herhangi bir şey dilemek veya bulunulan durumdan hoşnut olunmadığını Allah'a bildirmek için kullanmıştır. Âşık, sevgilinin vefasızlığından ve acımasızlığından dert yanarken Allah'a seslenmiştir. Şair, ayrıca sevgilinin her işvesinin, nazının ve cefasının aşığı iyilik gibi geldiğini söylemiştir.

Yâ Rab ne siħr ider gözi bîmâr gönlüme

Her şivesi şafa görünür her 'itâbı luğ G.50 -4

Şair, bir başka beytinde "Ya Rabbi" nidasıyla Allah'a seslenerek O'ndan bir dilekte bulunmuştur. Şair, bu dileğini Ya Rabbi, merhametinin lütfunu ebediyete kadar esirgeme. Çünkü o Muhammed (s.a.s.)'in adaşdır sözüyle dile getirmiştir.

Ya Rabbi çün Muħammedüñ adaşdır añ

Luğfuñdan itme merħametüñ tâ ebed dirîğ G.49 -7

Şair, beytinde sevgilinin yüz güzelliğini Hz. Yusuf'un güzelliğine benzetmiştir. Âşık, sevgilinin hayaliyle yatıp rüyasında onu görmüş ve bu rüyayı birisi tabir etsin diyerek Allah'a seslenmiştir. Allah'a dua ederek bu rüyanın tabir edilmesini istemiştir.

Dün gice gördüm yatur koynumda ol Yûsuf-cemâl

Bu düşün zevkın kişi yâ Rab nice ta' bîr ide G.104 -4

## 2.1.2. Melekler

Klasik Türk şiirinde meleklerin gökyüzünde bulunduğu kabul edilir ve klasik Türk şairleri tarafından sevgilinin güzelliği meleklerle benzetilir. Meleklerin çok güzel olduklarına inanılır. Bu sebeple, sevgili ile benzerlik içinde ele alınır. Sevgili güzel oluşundan dolayı melek ve hürî olarak tasavvur edilir. Amrî Divanı'nda melek, "hürî", "perî" gibi adlarla yer almıştır. Şair, melek- sîmâ şeklinde tasvir ettiği beytinde melek yüzlü, melek gibi güzel olan sevgiliden bahsetmiştir.

Allâh Allâh bu melek-sîmâ ne ğarrâ ħub olur

Toĝar aydur şanasın günden güne maĥbûb olur G.29 – 1

### 2.1.2.1. Cebrâil (Cibrîl-i Emîn)

İslâm dininde Cebrâil (a.s.) Allah'la peygamberleri arasında elçilik görevi üstlenen dört büyük melekten bir tanesidir. Emîn sıfatıyla anılmış olup, Allah'ın emir ve vahiylerini tebliğ etmekle görevlendirilmiştir (Zavotçu, 2013: 150). Hz. Muhammed'e ilâhi emirleri bildiren vahiy meleğidir. Dört semâvî kitabın son indirileni olan Kur'ân-ı Kerîm vahy yoluyla, Cebrâil (a.s.) aracılığıyla peygamberimize gönderilmiştir. Hz. Muhammed, Hirâ dağındaki mağarada yalnız başınayken ilk defa olarak Allah'ın "Oku" emrini ondan almıştır (Zavotçu, 2013: 151).

Amrî ise divanındaki bir beytinde Allah'ın Cebrail (a.s.) vasıtasıyla Hz. Muhammed'e ayetler göndermesi olayına işaret etmiştir. Şair, ayrıca aşağıdaki beytinde, "Cebrail (a.s.), mushaf gibi olan güzel yüzünün noktasını görse, levhada yazılmış ayetleri unuttur." sözüyle sevgilinin güzel yüzünü beyaz bir sayfaya, yüzündeki beni ise bu sayfanın üzerinde yazılan ayetlere benzetmiştir.

Noktasın görse cemâlün muşhafınuñ unıda

Levhde masţur olan āyâtı Cibrîl-i Emîn G.82 – 3

#### 2.1.2.2. Kirâmen Kâtibîn

İnsanların sahip oldukları günah ve sevapları yazmakla görevli meleklerdir. Amrî'nin şiirinde gördüğümüz gibi Kirâmen Kâtibîn melekleri insanların işlediği iyi ve kötü amelleri yazarlar. Klasik Türk şairleri, şiirlerinde kendi âşıklık hallerini mazur göstermek için sevgilinin vasıflarını delil olarak sunarlar. Amrî de aşağıdaki beytinde klasik şairler gibi sevgilinin ayvatüyelerini ve benini görüp onlara âşık olan Amrî'ye, Kirâmen Kâtibîn'in günah yazmamasını diler.

Cerîme yazmaya ' ışkı görürse

Kirâmen Kâtibîn bu haţţ u hâli G.130 – 2

#### 2.1.2.3. Hârût

Hârût ile Mârût, Kur'ân-ı Kerîm'de adları geçen ve insanlara sihir öğrettiklerine inanılan iki melektir. Bu melekler hakkında tefsirlerde anlatılan farklı hikâyeler vardır. Fars ve Türk edebiyatlarında yazılan bazı mesnevilerde, bu iki meleğin kıssasına çokça yer verilir.<sup>1</sup>

Amrî de beytinde bu meleğe, Bâbil kuyusunda asılı oluşu dolayısıyla yer vermiş ve Hârût ile Mârût Hikâyesi'ne gönderme yapmıştır. Şair, aşağıdaki beytinde sevgilinin çenesini Bâbil'in kuyusuna, onun benlerini ise Bâbil'i büyüleyen sihre benzetmiştir.

---

<sup>1</sup> (Bk. Zavotçu, 2013: 322-326)

Çâh-1 zekanda aşılı Hârût zülfüne

Bâbil füsûnın eyledi efsâne beñlerüñ G.62 – 4

### 2.1.3. Mukaddes Kitaplar

Divanda söz konusu edilen mukaddes kitaplar Hz. Dâvud’a indirilen Zebûr ile Hz.Muhammed (s.a.s)’e indirilen Kur’ân-ı Kerîm’dir.

#### 2.1.3.1. Zebûr

Hz. Dâvud’a indirilen Zebûr dört kutsal kitaptan birisidir. Yahudilik inancının dini kitabıdır. Bu kitapta Hz. Dâvud’un birçok mucizesinden bahsedilir. Hz. Dâvud’un başlıca mucizelerinden biri de sesinin lâhûtî olmasıdır. Dâvud Peygamber, Zebûr’un ayetleri ve sûreleri demek olan Mezâmîr’i okurken kendinden geçirdi. Kalın ve güzel seslere “Davûdî ses” denmesinin nedeni de bundandır (Onay, 2016: 130). Amrî, divanında Zebûr’u tek bir beyitte zikretmiş ve bu beytinde Hz. Dâvud’un güzel sesine gönderme yapmıştır. Şair, bu düşüncelerini aşağıdaki beytinde şu sözlerle dile getirmiştir:

Oķı ‘ Amrî Zebûr-ı ‘ ışķı oķı

Eyle Dâvûd nağmesin tekrâr G.13 – 8

### 2.1.3.2. Mushaf (Kur'ân-ı Kerîm)

Dört kutsal kitaptan birisi olan ve Hz. Muhammed'e (s.a.s) indirilen Kur'ân-ı Kerîm, Amrî Divanı'nda "Mushaf" adıyla zikredilmiştir. Mushaf, sevgilinin güzelliği ve yüzü için benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Mushafta yer alan yazı, nokta vb. unsurlar ile sevgilinin yüzündeki güzellik unsurları arasında ilgi kurulmuştur. Şair, sevgilinin yüzünü Kur'ân-ı Kerîm'in bir sayfasına, sevgilinin yüzündeki beni de Kur'ân-ı Kerîm'in içindeki ayetlere benzetmiştir. Şair, aşağıdaki beytinde bu düşüncesini şöyle açıklamıştır:

Noktasın görse cemâlün muşhafınıñ unıda

Levhde mastur olan âyâtı Cibrîl-i Emîn G.82 – 3

### 2.1.4. Peygamberler

#### 2.1.4.1. Nuh

Hz. Nuh'un kavmi çok asiydi. Onları yola getiremeyeceğini anlayan Nuh, bunların cezalandırılması için Allah'a dua etti. Allah, bu asi kavmin tufanda helak olmalarını sağladı. Nuh, Allah'ın emri ile bir gemi yaptı. Kendine iman eden seksen kişiyi ve her cins hayvandan bir çifti yanına alarak gemiye bindi ve tufan başladı. Nuh'un kavmi helak oldu. Allah'ın emriyle tufan sona erdi ve bulutlar kayboldu. Sular çekilmeye başladı. Nuh'un gemisi de Cudi dağının üstünde karar kıldı (Levend, 2015: 111).

Amrî, şiirinde Nuh Tufanı'na işaret etmiştir. Hz. Nuh divanda, Nuh Tufanı sebebiyle yer almıştır. Nuh Tufanı ile ilgili çeşitli rivayetlerin olduğunu aşağıdaki beytinde dile getiren şair, Ey dostum (sevgilim), gözlerim Nuh Tufanı'nı kopardı. Bununla ilgili hikâye çoktur, bundan sonra benden bu macerayı dinle demiştir.



Ey ĥalîlüm Nûĥ Tûfânın ĥopardı gözlerüm

ĶıŖŖa çoĥdur dinle benden mâcerâ Ŗimden girü G.93 – 4

#### 2.1.4.2. İbrahim (Halîl)

Amrî, beytinde Hz. İbrahim'i Halîl sıfatıyla zikretmiştir. Hz. İbrahim bugünkü Irak'ın güneyinde kalan Maveraünnehir bölgesindeki Bâbil Uygarlığı'nın Âverkeldaniyan şehrinde doğup, büyümüştür. Hz. İbrahim'in babasının adı Âzer'dir. Hz. İbrahim'in doğduğu yıllarda Bâbil devletinin hükümdarı Nemrûd idi. Âzer ise Nemrûd'un veziridir. Nemrûd, tanrılık iddiasında bulunup, putperestlik inancını korumaya çalışmıştır. Nemrûd, İbrahim doğmadan önce rüyasında bir gencin onu tahtından kaldırarak yere serdiğini görmüştür. Kâhinler ve münecimler yakın bir gelecekte bir erkek çocuğunun doğacağını, bu çocuğun yeni bir din getireceğini, halkı heykellere ve putlara tapınmaktan men edeceğini ve Nemrûd'un saltanatını sona erdireceğini söylemişler ve rüyayı bu şekilde yorumlamışlardır (Zavotçu, 2013: 369).

Âzer, zengin olmakla beraber put yapar ve onları satmakla geçinirdi. İbrahim küçük yaşta iken üvey babasının satmak için verdiği putları ip takarak yerde sürükleyip onları kırardı. Hz. İbrahim işte bu şehirde peygamberlik makamına erişmiş, güçlü irade ve eşsiz bir imanla zalim Nemrûd'a karşı koyup, onunla mücadele etmiştir. Şair, şiirinde Hz. İbrahim'in putları kırarak babasına ve puta tapan kavmine karşı gelişine gönderme yapmıştır.

Şıyalı cânâ güzeller revnaĥın

Didiler saña Ĥalîl-i büt-Ŗiken G.85 – 2

### 2.1.4.3. Davûd

Hz.Davûd, Yehûda kabilesi ile İsrailoğullarının peygamberidir. Peygamberlik ile sultanlığı şahsında toplamıştır. Dört kutsal kitaptan biri olan Zebûr, ona indirilmiştir. Hz. Davûd, sesinin güzelliğiyle anılır. Amrî de beytinde Hz. Davûd’u sesinin güzelliği sebebiyle zikretmiştir.

Oķı ‘ Amrî Zebûr-1 ‘ ışķı oķı

Eyle Dâvûd nağmesin tekrâr G.13 – 8

### 2.1.4.4. Yusuf (Yûsuf-1 Ken’an, Yûsuf-1 Cemâl)

Hz. Yusuf, Yusuf ile Züleyha kıssası ile bilinmektedir.<sup>2</sup> Klasik Türk şairleri, Yusuf ile Züleyha hikâyesini şiirlerinde çokça işlemişlerdir. Hz. Yusuf, edebiyatımızda güzellik sembolüdür. Eşsiz ve büyüleyici bir güzelliğe sahip olması nedeniyle klasik Türk şiirinde sevgili Yusuf’a benzetilir. Amrî’nin beytinde de sevgili “Yûsuf-cemâl”, “Yûsuf-1 Ken’an”dır, hatta ondan daha güzeldir. Şair, beytinde sevgilinin güzelliğini Hz. Yusuf’a benzetmiş hatta sevgilinin güzelliğini onun güzelliğinden daha üstün tutmuştur. Amrî, aşağıdaki beytinde sevgilisinin güzelliğini anlatırken Yusuf’un Mısır’da altınla tartılarak satılması olayına göndermede bulunmuş ve sevgilinin güzelliğinin Yusuf’un güzelliğinden daha fazla olduğunu ifade etmiştir.

Terâzûya urulsa nûr-1 hûsnûñ

Gelürsin Yûsuf-1 Ken’an dan artuķ G.52 - 4

Amrî, bir başka beytinde de Yusuf’un Mısır ülkesine sultan olmasına gönderme yapmıştır. Şair, gönlünü Mısır ülkesine, sevgilisini ise Mısır’ın sultanı

<sup>2</sup> (Bk. Onay, 2016: 434 - 436).

olan güzel yüzlü Yusuf'a benzetmiştir. Sevgili, aşğın gönlünün sultanıdır. Şair, ayrıca beytinde Züleyha'nın Yusuf'a kavuşma arzusuyla Yusuf'un eteğinden tutup onun kaçmasına engel olması olayına da işaret etmiştir.<sup>3</sup>

Mısr-ı dil sulţânıdır ol dilber-i Yûsuf-cemâl

Devlet-i vaşlın dilersen kıoma elden dâmenin G. 78 - 2

Şair, bir başka beytinde ise sevgilisinin hayaliyle yatıp onu rüyasında gördüğünü söylemiş ve sevgilisini güzel yüzlü Yusuf'a benzetmiştir. Şair, bunu şu şekilde dile getirmiştir: Dün gece o Yusuf yüzlü sevgiliyi koynumda yatarken gördüm, ey Allah'ım bu rüyanın zevkini nasıl tabir etsin?

Dün gece gördüm yatur koynumda ol Yûsuf-cemâl

Bu düşün zevkın kişi yâ Rab nice ta' bîr ide G.104 – 4

#### 2.1.4.5. Mûsâ

Hız. Mûsâ, İsrailoğullarının peygamberlerinden biridir. Dört mukaddes kitaptan biri olan Tevrat, Hız. Mûsâ'ya indirilmiştir. Hız. Mûsâ mucizeleriyle bilinen bir peygamberdir. Klasik Türk şiirinde de bu mucizeler şairler tarafından ele alınır. Amrî Divanı'nda da Hız. Mûsâ, Yed-i Beyzâ mucizesi münasebetiyle ele alınmıştır. Hız. Mûsâ, elini koynuna sokup çıkarınca eli bembeyaz bir ışık olmuştur (Altuntaş, Şahin, 2009: 163).<sup>4</sup> Bu mucizeye Yed-i Beyzâ (Beyaz el) denilmiştir. Şair, şiirinde Hız. Mûsâ'nın bu mucizesine gönderme yapmıştır. Sevgilinin yüzünde Allah'ın nurunun tecelli etmesiyle, Hız. Mûsâ'nın elindeki nur arasında bağlantı kurmuştur. Sevgilinin yüzünün parlaklığını, Hız. Mûsâ'nın parlak eline benzetmiştir.

<sup>3</sup> (Bk. : Onay, 2016: 434-436).

<sup>4</sup> (Bk. :A'râf Sûresi - 108. Ayet

‘Ârız-ı zîbâ mıdur ol yâ Yed-i Beyzâ mıdur

La‘l-i rûh-efzâ mıdur bu yâ dem-i ‘Îsâ mıdur G.14 – 1

#### 2.1.4.6. Îsâ (Mesîh)

Hız. Îsâ, Hız. Meryem’in oğlu olup Hıritisyanlık dininin peygamberidir. Dört kutsal kitaptan biri olan İncil, Hız’Îsâ’ya indirilmiştir. Hız. Îsâ’nın birçok mucizeleri bulunmaktadır. Bu mucizelerden biri ise nefesi ile hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesidir. Klasik Türk şiirinde, Hız. Îsâ’nın bu mucizesine çokça yer verilmiştir. Amrî de beytinde Hız. Îsâ’yı, nefesi ile hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesi mucizesi dolayısıyla söz konusu etmiştir. Hastaları iyileştirme ve ölüleri diriltme özelliğiyle sevgilinin dudağı tıpkı Hız. Îsâ’nın insana can bağışlayan nefesi gibidir. Klasik Türk şiirinde sevgilinin dudağı, hasta ve acı çeken aşığı iyileştirir. Amrî de beytinde sevgili ve dudaklar arasında benzerlik ilgisi kurmuştur. Sevgilinin cana can katan dudağını, Hız. Îsâ’nın ölüleri diriltten, cana can bağışlayan dudağına benzetmiştir. Şair, aşağıdaki beytinde Mesîhi, la‘l-i rûh-efzâ ve dem-i ‘Îsâ kelimeleri ile tenasüp sanatını kullanmış, Hız. Îsâ ile ilgili mucizeleri ifade etmiştir.

‘Ârız-ı zîbâ mıdur ol yâ Yed-i Beyzâ mıdur

La‘l-i rûh-efzâ mıdur bu yâ dem-i ‘Îsâ mıdur G.14 - 1

Klasik Türk şiirinde sevgili, aşığa yüz vermemiş, o öldüğünde aşığı dilinin ucuyla bile anmamıştır. Amrî de aşağıdaki beytinde sevgilinin dudağının, onun gönlünün doktoru olduğunu söylemiş ve sevgilinin dudağını Hız. Îsâ’nın hayat diriltten dudağına ve nefesine benzetmiştir.

Ben öldüğüm bu kim dil uciyle bir anmadı

La‘lün Mesîhi kim dil-i hasta tabîbidür G.28 - 3

Amrî, bir başka beytinde ise aşk derdinin ölümden başka çaresinin olmadığını söyleyerek Hz. İshâ'nın dahi buna çare bulamayacağını ifade etmiştir.

Derd-i 'ışkuñ kim ölümden özge bir dermânı yok

Țut ki 'İsâdur Țabîb ol derde ne tedbir ide G.104 – 3

#### 2.1.4.7. Muhammed (Mustafa, Ahmed-i Muhtar)

Hz. Muhammed, İslam dininin peygamberidir ve dört mukaddes kitaptan biri olan Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Muhammed'e (s.a.s) indirilmiştir. Klasik Türk şiiri geleneği içindeki şairler, Hz. Muhammed'in övgüsüne, fizikî ve kişisel özelliklerine, onun merhametine ve iyiliğine şiirlerinde çokça yer verirler. Amrî de beytinde Hz. Muhammed'i (s.a.s), Ahmed-i Muhtâr ismi ile anmıştır. Şair, Hz. Muhammed (s.a.s)'in rahmetinden, iyiliğinden ve merhametinden söz ederek onun övgüsünde bulunmuştur. Şair, Ya Rabbi, merhametinin lütfunu ebediyete kadar esirgeme. Çünkü o Muhammed'in adaşdır sözleriyle bu düşüncesini ifade etmiştir.

Ya Rabbi çün Muḥammedüñ adaşdır aña

Luḫfuñdan itme merḫametüñ tâ ebed dirîğ G. 49 - 7

Şair, bir başka beytinde ise Hz. Muhammed'i Ahmed-i Muhtâr ismiyle anmıştır. Şair, aşağıdaki beytinde Ahmed-i Muhtâr'ın yüzünün nuru hakkı için Mustafacığı canı gönülden sevdiğini dile getirmiştir.

Nûr-ı cemâl-i Ahmed-i Muhtâr ḫaḫkı ben

Cân ile sevmişem görelî Muḫtafâcuğı G.134 – 4

### 2.1.5. Kader

Amrî, kader konusunda İslamî esaslar çerçevesinde düşünmektedir. Amrî, beyitlerinde kaza ve kader ile ilgili inanç ve telakkileri baht, tâlî<sup>6</sup>, felek ve piruz (şans) kelimeleriyle ifade etmiştir. Klasik Türk şiirinde göklerin ve yıldızların dönmesi sonucu ortaya çıkan olayların insanın kaderi üzerinde etkisi olduğuna inanılır. Bundan dolayı, daima felekten şikâyet edilir. “Kara baht” tabiri ise kötü talihi ifade eder. Amrî de aşağıdaki beytinde kendisini sahoş edip, âşık edenin kara bahtı mı yoksa sevgilinin anber kokan saçı mı olduğunu sorgulamıştır.

Deng ü ser-gerdân olup ayaklara şalan beni

Bu çara bahtum mıdur şol ‘anberîn kākül midür G. 22 - 2

Amrî bir başka beytinde, sevgilinin yüzünün güzelliğini güneşe, kendisini ise güneşte ortaya çıkan zerrelere benzetmiştir. Şair, gökteki gezegenlerin ve yıldızların dönmesini bir çarka benzeterek, bunu feleğin çarkı şeklinde ifade etmiştir. Feleğin çarkı tabiriyle kader ve şansı dile getirmiştir.

Çarh-ı felekden ol gele mi ey yüzi güneş

Ben zerreye çarîn ide sen meh-liğâcuğı G.134 – 2

### 2.1.6. Ahiret ve Ahiret İle İlgili Mefhumlar

#### 2.1.6.1. Ahiret, Ukbâ

Amrî Divanı’nda ahiret kavramı “ukbâ” ismiyle yer almıştır. Ahiret, insanların eninde sonunda, ölümle tanışacağı bir âlemdir. Amrî, ahiret konusunda da İslamî inançlar çerçevesinde kalmış ve iki âlemin olduğunu ifade etmiştir. Bunlar,

dünya ve ahirettir. İslam inancına göre tüm yaratılanlar ahirette Allah katında hesaba çekilecektir.

Âhiretde şorusın vire güzelsüz mey içüp

Ol ki şöbet hevesin ide girân-cânlar ile G.107 – 5

### 2.1.6.2. Mahşer (Haşr, Kıyâmet)

Amrî Divanı'nda mahşer genellikle “rûz-ı mahşer, rûz-ı kıyâmet” gibi ifadeler içinde zikredilmiştir. İslam inancına göre kıyametin fâni dünyanın sonu olduğuna inanılır. Kur'an-ı Kerim'in Kıyâme Sûresi'nde kıyamet gününde öldükten sonra dirilme ve ceza, ölüm sonrasında insanın durumu anlatılır. İnsanın kemiklerinin bir araya getirelerek diriltilmesi, gözlerin kamaşıp, ayın karanlığa gömüldüğü, güneş ve ayın bir araya getirildiği zaman kıyametin kopacağı ve o gün insanların “kaçış nereye?” diyecekleri, onların hiçbir sığınacak yerlerinin olmayacağı ve o gün varıp durulacak yerin sadece Rabbin huzuru olduğu anlatılır (Altuntaş, Şahin, 2009: 576).<sup>5</sup> Amrî de aşağıdaki beytinde, mahşerde herkesin dirileceğini, vücutların can bulacağını ve Allah'ın huzurunda hesap verileceğini ifade etmiştir.

Rûz-ı mahşerde senüñle Hâk katında söyleşem

Ey beni toprağa şalup hâk ile yeksân iden G. 76 - 6

Amrî, bir diğer beytinde sevgiliden ayrılmayı kıyamet gününe benzetir. Âşıklar, sevgiliden ayrılınca bin kez ölüp dirilmiş gibi olur. Bu da kıyamet gününe benzer.

Biñ kez ölür dirilür fûrkat şebinde   uşşâk

Dilber firâkı   Amrî rûz-ı kıyâmet ancak G. 53 - 5

<sup>5</sup> (Bk. :Kıyâme Sûresi - 3,6,7,8,9,10,11,12. Ayetler)

Şair, bir başka beytinde ise “âfet” ve “kıyâmet” kelimeleriyle güzel sevgiliyi ve sevgilinin boyunu kastetmiştir. Şair, aşağıdaki beytinde sevgilinin uzun boylu oluşu ve nazlı yürüyüşü sebebiyle onu serviye ve kıyâmete benzetmiştir. Ayrıca dünyanın sonunu getiren kıyâmet gibi sevgili de nazlı salınışı ve uzun boyuyla aşığın gönlünü öldürüp yeniden diriltmiştir.

Şol karşıdan görinen âfet kıyâmet ancak

Biñ nâz ile şalınan ol serv-kâmet ancak G.53 – 1

### 2.1.6.3. Âhir Zaman (Devr-i Kâmer)

Âhir zaman, dünyanın son günleri veya sonu anlamında kullanılan bir terimdir. İslam literatüründeki âhir zaman terimi, kıyamete yaklaşan son devreyi, zamanın ve âlemin sonunu veya son günlerini ifade eder. Âhir zaman terimi Kur’ân-ı Kerîm’de yer almıyorsa da hadislerde çokça kullanılmıştır. Hz. Peygamber, hadislerinde dinî hayatın zayıflaması ve ahlâkın gerilemesi şeklindeki kıyamet alâmetlerine temas etmiştir. Hadis literatüründeki bu bakış müslümanların zamana, olaylara ve geleceğe bakışlarına doğal olarak tesir etmiştir. Özellikle onların ahlâk kurallarına aykırı düşen davranışlarla beklenmedik olayları, âhir zaman alâmeti olarak değerlendirmesine yol açmıştır (Tümer, 1988: 543). Şair de aşağıdaki beytinde âhir zamanı, fitne zamanı olarak düşünmüştür. Sevgilinin yüzündeki ayva tüylerini âhir zaman fitnesine yani kıyâmet öncesi alâmetlere benzetmiştir.

Ter müşg ile yazmış yüzün üstüne haññ-ı ‘anberîn

Devr-i kâmerde fitne-i âhir zamân virmiş saña G. 1 – 4



#### 2.1.6.4. Cennet (Cinân)

Amrî, divanında cennetten bahsederken “Gülşen-i Firdevs”, “Cennet-i Mevâ”, “Cennet-i Firdevs” terkiplerini kullanmıştır. Şair, cennetle ilgili olarak cinân, Tûbâ ve hûriden bahsetmiştir. Cenneti çiçeklerle dolu bir bahçe ve meyveli ağaçların olduğu bir yer şeklinde hayal etmiş, sevgilinin boyunu uzunluğu bakımından cennetteki Tûbâ ağacına ve serviye benzetmiştir. Klasik Türk şiirinde sevgilinin vasıflarından birisi de nazlı oluşudur. Şair de aşağıdaki beytinde sevgilinin nazlı oluşundan bahsetmiş ve sevgilinin cennetteki Tûbâ ağacından daha görkemli ve güzel olduğunu ifade etmiştir.

Cennetü'l-Me'vâdaki Tûbâyı göstermez göze

Nâz gülzârında bitmiş serv-i mevzun isteyen G. 77 - 3

Amrî, bir başka beytinde sevgiliyi tasvir ederken onu, cennetteki ay yüzlü meleklerle benzetmiştir.

Gözüme görünmez oldu cennetün hûrîleri

Şehr meh-manzarlarından bir güzel sevdim yine G. 115 - 4

Şair, bir diğer beytinde ise sevgilinin yanağındaki ayva tüylerini cennetin kokusuna, sevgilinin kendisini ise menekşeye benzetmiştir.

Cennet koğusın aldı yine haţţ-ı ruħuñdan

Hoş bû ile pür kıldı gülistânı benefşe G. 111 – 2

## 2.1.6.5. Diğer İtikadî Mefhumlar

### 2.1.6.5.1. Ölüm, Ecel

Amrî, ölmenin ve dirilmenin Allah'ın emri olduğunu belirtmiştir. Her canlının ölümü yaşayacağına değinerek, sevgilinin aşığı bin naz ile ölüm derecesine soktuğunu ifade etmiştir. Şair, aşağıdaki beytinde sevgili ile rakibi birlikte görmektense ölmenin daha iyi olacağını ifade etmiştir.

Yârı ağıâr ile görmekten ölüm yegdür bana

Ey ecel ehlen ve sehlen merhabâ şimden girü G. 93 -2

Şair, beytinde sevgili ile rakibi bir arada gördükçe aşığın ölüm duygusunu yaşadığını söylemiştir. Rakip, aşığın düşmanıdır. Âşık, rakibin sevgiliye yakın olmasını ve sevgilinin rakibe karşılık vermesini hiç istemez. Şair de aşağıdaki beytinde sevgilinin rakibi güldürdüğünü, aşığı ise mum gibi ağlatıp inlettğini söyleyip aşığın, sevgili ile rakibi bir arada gördüğünde ölecekmiş gibi hissettiğini ifade etmiştir.

‘ Âşık-ı zârı ölüm haddinde terk itdün dirîğ

Şem‘ gibi düşmanı hândân beni giryân ıoduñ G. 57 - 2

Şair, sevgilinin oka benzeyen kirpikleri ile aşığın kalbinin yaralandığını ve aşığın acı çektiğini beytinde dile getirmiştir. Şairin aşağıdaki beytinde aşığın, sevgilinin oka benzeyen kirpiğinin kalbinde açtığı yara ile acı çekerek öldüğünü anlıyoruz.

Mededüm ıalmadı feryâd ile cânum ıııkdı

Elem-i nâvek-i müjgân ile öldüm gitdi G. 121 – 2

### 2.1.6.5.2. Ruh

Şair, şiirinde bedenın ruhun örtüsü olduğunu düşünmüştür. Ruha kavuşmak için bedenın yok olması gerektiğini söylemiştir. Aşağıdaki beytinde ise aşk yolunda bedenın yok olmasıyla ruhun ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Tıpkı dikenli bir yoldan geçip gitmek için dikenlerin yakılarak yol açılması gibi ruha kavuşmak için de bedenın yok edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Rûh bezmine hicâb ise beden ‘ Amrî gel

Yağalum ‘ ışık odına turmasun ol yol dikenı G. 139 - 5

### 2.1.6.5.3. Peri

Klasik Türk şiirinde sevgili, güzelliği ve göze görünmezliği sebebiyle periye benzetilir. Amrî de, beytinde sevgiliyi güzel oluşu bakımından periye benzetmiştir. Sevgilinin güzelliğini gören herkesin ona âşık olması şairin, sevgiliyi bir peri olarak tasvir etmesine neden olmuştur.

Ne meleksın ne hûrîsın ne perî

Güzel âdem ne dil-rübâsın sen G. 92 - 5

Şair, bir başka beytinde ise sevgilinin misk kokulu ve parlak yüzlü olmasından dolayı onu bir periye benzetmiş ve sevgiliyi gören herkesin ona âşık olduğunu ifade etmiştir.

Bir perîdür sevdüğüm dîvânesidür cümle halk

Ol iki müşkîn hilâl ü tal‘ at-ı ğarrâ ile G. 105 - 5

Şair, bir diğer beytinde ise sevgilinin kaşını şeklinden dolayı mihraba benzetmiştir. Mihrap, camii ve mescitlerde Kâbe yönünü belirten, yapının o

yönündeki duvarında bulunan imama ayrılmış olan girintili ve oyuk yerdir. Şair de aşağıdaki beytinde sevgilinin kavisli oyuk kaşını şeklinden dolayı mihraba benzetmiş ve tıpkı mihraba doğru insanların secde ettiği gibi, âşğın da sevgilinin kaşına bakarak ona doğru secde edeceğini dile getirmiştir. Şair ayrıca sevgiliyi güzelliğinden dolayı onu bir periye benzetmiştir.

Baş götürmezdi secdeden âdem

Ey perî kaşuñ olsa mihrâbı G. 127 – 4

## 2.1.7. Çeşitli Dinler İle İlgili Mefhumlar

### 2.1.7.1. Din, İmân, Müslüman

Amrî Divanı'nda dinî ve tasavvufî beyitlere çok az rastlanır. Şair, divanında din kavramını, iman, kâfir ve Müslüman kelimelerinden yola çıkarak açıklamıştır. Şaire göre “Küfr” kökünden türeyen kâfir yani Müslüman olmayanlar ile Müslümanların bir arada bulunması imkânsızdır. Kâfirler dine bağlı olmayan kişilerdir. Ayrıca klasik Türk şiirinde “Küfr” karanlığın ifadesidir. Amrî, beytinde siyah saçlı sevgiliyi, kâfir - Müslüman olmayan, dine bağlı olmayan - şeklinde tasavvur etmiştir. Şair, beytinde kâfir ile dinin bir arada bulunamayacağını dile getirmiştir.

Dîn ü îmân kaşdın eyler hey müselmânlar meded

Hây bilmez kâfir ancak gamze-i şîr-efkeni G. 124 – 3

### 2.1.7.1.1. Namaz, Secde

Amrî, divanında namazla ilgili olan beyitlerinde secde kelimesine yer vermiştir. Bunun dışında bayram namazından söz etmiştir. Bayram namazı, güneşin doğması ve bir miktar yükselip kerahet vaktinin çıkmasından sonra cemaatle zeval vaktinin girmesine kadar kılınabilir (Bayraktar, 1992: 260). Şair, beytinde bayram namazının güneş doğup bir mızrak boyu yükseldikten sonra kılınmaya başladığını ifade etmiştir. Şair, ayrıca sevgilinin yüzünü Güneş'e benzetmiş, onu görünce namaz kıldığını ifade etmiştir.

Vuşlat güninde secdeye vardum yüzün görüp

Bayram namâzı çün kılınur toğsa âfitâb G. 6 - 3

Şair, bir başka beytinde, secde türlerinden biri olan şükür secdesine yer vermiştir. Şükür secdesi, bir nimete kavuşma veya bir sıkıntı ya da musibetten kurtulma sebebiyle Allah'a karşı şükran ifadesi olarak yapılan secdedir (Dalgın, 1992: 272). Şair, aşağıda örneği olan beytinde, âşık put gibi güzel olan sevgilinin ayağına yüz üstü düştüğünü ve sevincinden Allah'a şükür secdesi ettiğini ifade etmiştir. Âşık, sevgilinin ayağına diz çöküp ona ulaştığı için Allah'a şükretmiştir.

Ol büt-i ra' nâ ayağına yüzüm üzre düşüp

Secde-i şükr eyledim Allâhuma mesrur idüm G. 68 - 6

Şair bir diğer beytinde ise sevgiliyi secdeye dair unsurlarla kullanmıştır. Klasik Türk şiirinde genellikle sevgilinin kaşı şeklinden dolayı mihraba benzetilir ve ona doğru secde edilir. Sevgilinin kaşı âşık için bir kıble gibi olur. Amrî, aşağıdaki beytinde sevgilinin yüzünün beyazlığını ve güzelliğini Kur'an-ı Kerim'e benzetmiş, onun güzelliğiyle secde ayeti okuduğunu dile getirmiştir. Sevgilinin kaşı, âşıkların kıblesi olmuştur.

Cemâlûn muşhafından âyet-i secde okur diller

Anuñçündür sücuda varduğı ehl-i şafâ kıblem G. 75 - 2

Klasik Türk şiirinde sevgilinin kaşı kavisli şeklinden dolayı mihraba benzetilir. Amrî de aşağıdaki beytinde sevgilinin kaşını mihrap, aşığı ise sofi şeklinde tasavvur etmiş ve aşığın sevgilinin kaşını ve gözünü gördüğünden beri namaz kılamadığını dile getirmiştir.

Kaşuñ mihrâbı içre çeşm-i mestûñ

Görelen tırılmaz şofi namaza G. 110 – 2

#### 2.1.7.1.2. Mescid, Secdegâh

Amrî, divanında mescid ve secdegâh kelimelerini ibadet edilen yer anlamında kullanmıştır. Şair, beytinde imamların orada cemaate vaazlar verdiğinden söz etmiştir.

Varımadum mescide vâ' iz bu gün ma' zür idüm

Başdan aşmış dün içilen tolular maħmûr idüm G. 68 - 1

Şair, bir başka beytinde, sevgilinin güzelliğini mescide, gözlerini ise mesciddeki imama benzetip, kirpiğin onun önünde saflar bağlayıp namaz kıldığını dile getirmiştir. Şair, sevgilinin kaşını ve gözünü şeklinden dolayı mihraba yani kibleye benzetmiştir. Kirpiğin saflar bağlaması sözüyle de şair, insan dışındaki varlıkları kişileştirmiştir.

İmâm-ı mescid-i hüsñ oldı benzer çeşmüñ â kıblem

Ki saflar bağlayup müjgânuñ eyler iktidâ kıblem G. 75 – 1

### 2.1.7.1.3. Kible

Amrî, divanında kibleyi sevgilinin ve onun mahallesinin benzetileni olarak kullanmıştır. Âşık, sürekli sevgilinin mahallesine doğru bakmak istediğinden sevgilinin mahallesini kiblesi olarak görüp, sevgiliye “kıblem” diye hitap etmiştir.

Ölürken kıbleye döndürseler bir ‘âşık-ı zârı

Gözi açuğ kalup bağa maħalleñden yana kıblem G. 75 - 4

Şair bir başka beyitinde ise sevgilinin gözlerini kendi kiblesine benzetmiştir. Sevgiliye “ey kıblem” diye seslenerek onun güzelliğini bir mescide, gözlerini ise mesciddeki imama benzetmiştir.

İmâm-ı mescid-i ħüsn oldu benzer çeşmüñ â kıblem

Ki şaflar bağlayup müjgânuñ eyler iktidâ kıblem G. 75 – 1

### 2.1.7.1.4. Mihrap

Mihrap, camii ve mescitlerde Kâbe yönünü belirten, imama ayrılmış olan kavisli yapılardır. Klasik Türk şiirinde sevgilinin kaşı kavisli şekli yönünden mihraba benzetilir. Amrî de klasik Türk şiiri geleneğine uyarak sevgilinin kaşını mihraba benzetmiştir. Bunun yanı sıra, tasavvuf açısından sevgili Allah’tır. Sofinin caminin mihrabına yönelmesi ile aşğın sevgilinin kaşlarını mihrab kabul etmesi arasında fark bulunmamaktadır. Çünkü Allah’ın tecelli ettiği yerlerden biri de sevgilinin yüzüdür (Sefercioğlu, 2001: 162).

Kaşuñ mihrâbı içre çeşm-i mestüñ

Görelen tırılmaz şoffi namaza G. 110 - 2

Âşık, bir başka beytinde sevgiliye “Ey peri” diye seslenmiştir. Ayrıca sevgilinin kaşı mihrap olsa insanın başını secdeden yani sevgilinin gözlerinden kaldıramayacağını ifade ederek sevgilinin kaşlarını mihraba benzetmiştir.

Baş götürmezdi secdeden âdem

Ey perî kaşuñ olsa mihrâbı G. 127 – 4

#### 2.1.7.1.5. Müezzin, Müfti, Hâce

Müezzin, camilerde ezan okuyan, sela getiren, namazlarda selam ve tesbih dualarını okuyan kişidir. Müfti de müslümanların din işlerine bakan ve fetva verebilen görevlidir. Şair, beyitlerinde müezzin, müfti sözcüklerine yer vermiş olup, müezzin kavramının yanında hâce sözcüğünü de kullanmıştır. Şair, beytinde sevgilinin siyah saçına iman edip, bunun günah olup olmadığını müftüye sormadığını dile getirmiştir.

Küfr-i zülfüne virdüm îmânı

Müftîye şormadum hââ mı ki G. 129 - 4

Amrî, bir başka beytinde ise hâce sözcüğünü kullanarak hocanın sarığı gibi kefen olmaksızın, sevgili uğruna içki meclisinde ateşte yanmanın daha iyi olduğunu dile getirmiştir.

Kefen olmakdan ise hâce mü’ezzin destâr

Hüblar şevkına meclisde oda yanmak yeg Kt. 2 – 3



#### 2.1.7.1.6. Dua

Dua, Allah'a yalvarma, Allah'tan yardım dileme, Allah'a yakarmak amacıyla okunan dinsel değeri olan sözlendir. Şair beytinde diğer klasik Türk şairleri gibi sevgilinin elini çınar yaprağına benzetmiş ve onun gökyüzüne doğru el açarak dua ettiğinden söz etmiştir.

Çınār bergi güneş pençesi degül görinen

El açdı belki benümle du'āya 'arz u semā K. 1 - 43

#### 2.1.7.2. Kâbe ile İlgili Mefhumlar

##### 2.1.7.2.1. Kâbe, Beytü'l-harem

Kâbe, İslam dini için büyük önemi olan makamdır. Diğer ismi ise Beytü'l-harem'dir. Kâbe, Hz. Âdem tarafından yapılmış, Nuh tufanında göğe kaldırılarak cennetteki yerine konmuştur. Kâbe'yi ise daha sonra Hz. İbrahim inşa etmiştir. Kâbe, Müslümanların Allah'a yöneldikleri ve yılda bir kez, şartları uygun olan müminlerin ziyaretle yükümlü oldukları yer olup, Müslümanların kiblesidir. Bu sebeple klasik Türk şiirinde çokça yer almaktadır. Amrî de beyitlerinde Kâbe'den söz etmiş, Kâbe'nin Müslümanların kiblesi olduğundan onun eşiğinde namaz kılmanın ve çevresinde tavâf etmenin öneminden bahsetmiştir.

İşiginde secde kııl kim secdegâh-ı rûhdur

Ka'be-i küyin tavâf eyle der ü dîvârın öp G. 5 – 3

#### 2.1.7.2.2. Tavâf

Sözlükte “bir şeyin çevresinde dönmek, dolaşmak” anlamındaki tavâf kelimesi fıkıh terimi olarak usulüne uygun şekilde Kâbe’nin etrafında dönmeyi ifade eder. Kâbe sol tarafa alınarak Hacerü’l - esved hizasından başlanıp aynı noktada tamamlanan her dönüş “şavt” ve yedi şavta tavaf adı verilir (Öğüt, 2011: 178). Tavâf, İslam dininde Müslümanların Hac zamanında, belli dinsel kurallara uyarak, Kâbe’nin çevresini yedi kez dönmesidir. Şair de aşağıdaki beytinde Kâbe’nin eşiğinde namaz kılmaktan ve Kâbe’nin çevresinde tavaf etmekten söz etmiştir.

İşiginde secde kııl kim secdegâh-ı rûhdur

Ka‘be-i kûyin tavâf eyle der ü dîvârın öp G. 5 – 3

#### 2.1.7.2.3. Kurban

Klasik Türk şiirinde âşık, sevgili uğruna kendisini kurban eder. Kurban, aşğın kendisi, gönlü veya canı olur. Şair, aşağıdaki beytinde sevgilisinin keskin bakışları yüzünden hasta olduğunu ve sevgilisi uğruna kendi canını kurban edeceğini ifade etmiştir.

Tek hemîn alnuña sür çanum saña olsun halâl

Ey beni ol çamze-i bîmâr için çurbân iden G. 76 - 5

#### 2.1.7.3. Günah, Suç, Hata, Mâsiyet, Tevbe

Günah, Allah’ın emirlerine ters düşen, dine göre suç sayılan şeylerdir. Divanda “günah” sözcüğü yerine hata, suç ve mâsiyet sözcükleri kullanılmıştır. Şair,

beytinde günahı, sevgili ile birlikte düşünmüştür. Âşık, sevgiliye âşık olmasının günah olup olmadığını sorgulamıştır.

Küfr-i zülfüne virdüm îmânı

Müftîye şormadum haṭâ mı ki G. 129 - 4

Şair, bir başka beytinde âşıkların sevgiliye hayranlık duymasının günah olup olmadığını kendince sorgulamış, âşıkların feryat ve ahlarının gökyüzüne kadar yükseldiğini dile getirmiştir. Ayrıca âşıkların suçunun ve günahının ne olduğunu bilememiştir.

Nedür ‘âşıklarun̄ suçı günâhı

Göke irgürdiler feryâd u âhı Mus. 7/ II - 1

Tövbe, işlenen bir günahın ya da suçtan pişmanlık duyarak bir daha yapmamaya karar vermeye denir. Şair, beytinde aşığın gönlüne seslenerek vefasız sevgilileri sevmekten vazgeçmesi ve tövbe etmesi gerektiğini söyleyip vefasızları sevmenin sonunun ancak pişmanlık olacağını dile getirmiştir.

Hercâyîler seversin gel tevbe eyle ey dil

Her işlenen günâhuñ soñı nedâmet ancak G. 53 – 3

#### 2.1.7.4. Nûr

Nur, divanda birçok beyitte ışık ve parlaklık olarak ele alınmıştır. Şair, beytinde sevgilinin yüzünün güzelliğini ve parlaklığını renk olarak nûra benzetmiştir. Sevgilinin saçının azıcık kokusundan pek çok kişinin ona âşık olduğunu, güzelliğinin ışığının parıltısına onca kişilerin cezbolduğunu ifade etmiştir.

Bûy-ı zülfi şemmesinden niceler şeydâ düşüp

Nûr-ı ḥusni lem‘ asından ancalar meczûb olur G. 29 - 2

Amrî, bir başka beytinde sevgilinin güzelliğini bir ışığa benzetmiştir. Sevgiliyi güzellik bakımından Hz. Yûsuf ile kıyaslayıp, sevgilinin güzelliğinin ışığının Hz. Yûsuf'un güzelliğinin ışığından daha fazla olduğunu dile getirmiştir. Sevgiliyi güzellik açısından Hz. Yûsuf'tan üstün görmüştür.

Terâzûya urulsa nûr-ı hüsnüñ

Gelürsin Yûsuf-ı Ken'ândan artuğ G. 52 - 4

Şair, bunların dışında “nûr-ı hak” ifadesi ile Allah'ın nurundan bahsetmiştir. Şair, aşağıdaki beytinde günah işlemeyi karanlık bir yola benzeterek, bu yolda gidenlere Allah'ın ışığından bir doğruluk verileceğinden bahsetmiştir.

Ma'şiyet zulmetinde yol azana

Nûr-ı Hakdan hidâyet olmaz mı G. 120 – 4

#### 2.1.7.5. Kâfir

Klasik Türk şiirinde kâfir mefhumu siyah renk, örtme, gizleme anlamlarıyla birlikte renginden dolayı sevgilinin saçı, hattı, gözü ve kendisi için benzetilen olmaktadır. Amrî de beyitlerinde sevgilinin siyah saça sahip olmasından dolayı onu kâfir olarak tasavvur etmiştir.

Hey müselmânlar meded âvâre gönlümden kim ol

Çanda bir kâfir-beçe görse ana hayrân olur G. 33 - 4

Ayrıca klasik Türk şiirinde kâfir, bazen bir din sahibi, bazen de dinsiz olarak ifade edilir. Müslümanlar ile kâfirlerin arasının hiç iyi olmadığı, birbirlerine düşman oldukları ve kâfirlerin Müslümanları dinden çıkarmak için uğraştıkları ifade edilir. Şair de beytinde sevgiliyi siyah saçından dolayı kâfire benzetmiş ve o kâfirin (sevgilinin) güzelliği ile birçok Müslümanı (aşığı) dinden çıkardığını belirtmiştir.

Şaçmış yüze ol kâfir bu zülf-i perîşânı

Dînden çıkarur âhîr bir niçe müselmânı G. 131 – 1

#### 2.1.7.5.1. Deyr, Kilise

Deyr, Hıristiyan rahiplerinin ikâmet ve ibadet ettikleri manastır veya kilisedir. Klasik Türk şiirinde deyr ve kilise; büt, sanem vb. kelimelerle içinde güzel resimler veya putlar bulunması sebebiyle ele alınır. Ayrıca sevgili güzelliği sebebiyle puta benzetilir. Şair de beytinde gümüş gibi beyaz parlak vücuda sahip olan güzel sevgilisini kilise içindeki putlara benzetmiştir.

Deyr içinde kendüden gidüp kadîd olup çala

Kim ki bu hüsn ile görse sen büt-i sîmîn-teni G. 124 - 2

Şair bir başka beytinde ise sevgilisine “Ey büt-i tersâ” nidasıyla seslenmiştir. Sevgilisinin kendisini kiliseden kovmasına üzölmüş ve sevgilisine sitem ederek, sevgiliyi mahşerde Hz. İsa’ya şikâyet edeceğini söylemiştir.

Ey büt-i tersâ n’içün kovduñ kelîsâdan beni

Kovlayayın Hâzret-i ‘İsâya mahşerde seni G. 124 – 1

#### 2.1.7.5.2. Büt, Sanem

Klasik Türk şiirinde büt veya sanem, genellikle kilise veya puthanede düşünölmektedir. Klasik şairler, güzellik itibariyle sevgiliyi veya sevgilinin yüzünü puta benzetirler. Amrî de beyitlerinde sevgiliyi büt-i ra’na, büt-i zîbâ vb. şeklindeki ifadelerle tasavvur etmiştir.

Ayağũ izi alup hakde Şu olmıŐdur

Yüzümde göz didüğüm oldur ey büt-i ra n K. 1 - 15

Şair, bir başka beytinde ise sevgiliyi güzelliği bakımından süslü bir puta ve gülbahçesinde bülbüleri kendisine aşık eden bir güle benzetmiştir.

Bülbüller inleden gül-i ra n degül misin

 AŞıklar ağladan büt-i zb degül misin G. 79 – 1

## 2.2. TASAVVUF

### 2.2.1. Tarikt İle İlgili Mefhumlar

#### 2.2.1.1. Sem

Sem, Türklerin eski bir oyunudur. Selçukiler devrinde bütün Konya, Sivas, Kayseri ve İç Anadolu halkı bu yolda davetler yaparlar, isteyenler sem dönerlerdi. Sem, Mevlevilik'in hususiyeti olarak bilinmektedir. Ahmet Talat Onay'a göre bir yerde, toplanıp alıp çağırıldığı esnada dinleyenden hacı, hoca, genç, ihtiyar, bilhassa dervif, ehl-i dil kimseler kalkıp kollar açık, baş saç omuza yatık ve gözler süzük Şekilde sol ayak yere sürünerek, saç ayak içeriye çarpık ve kalkık halde dönerler ve sonunda, saç ayağı güm! diye yere korlardı (Onay, 2016: 365). Amr de aşağıdaki beytinde sem etmek deyimine yer vermiş olup, sofinin aşk Şarabını tattıktan sonra sem edeceğini dile getirmiştir.

 IŐ cmn sen de atsa Őofiy

Cübbe vü destru oynardı sem G. 47 – 2

### 2.2.1.2. Pîr-i Mugân, Mürşid (Aba)

Pîr, şeyh demektir. Meyhanecilerin eskisi, ihtiyarı ve Yunan esatirine göre Bakus gibi, İranlılara göre meyhanecilerin pîri (Onay, 2016: 296). Amrî Divanı'nda pîr-i mugân şeklinde ifade edilen kişi ise aşk şarabını sunan, vahdet feyzini veren kâmil mürşittir. Onun dergâhı meyhane, harabat ve meykededir. Şair, beytinde pîr-i mugânın meyhaneci olduğunu ifade etmiştir.

Ey cuvân pîr-i muğandan yine himmet alalum

Mey-i la' l adına iksir-i sa' âdet alalum MUS. 4/ II - 1

Şair bir başka beytinde ise peri yüzlü sevgilinin bir mürşit olduğunu söylemiştir.

Göreyin bu şehri dilberlerle âbâdan ola

Kim perî peykerlerinden bir güzel sevdüm yine G.115 – 2

### 2.2.1.3. Âsitân, Harâbât

Klasik Türk şiirinde meyhaneler demek olan harâbât ve âsitân, tasavvufî anlamda pîr-i mugânın bulunduğu dergâh şeklinde ele alınır. Şair beytinde, sevgilinin dergâhında (kapı eşiğinde) kalıp orada ölüp toprak olmak istemiştir.

Âsitân-ı dilberümde ço beni hâk olayın

Var mübârek ola şofi Cennetü'l-Me'vâ saña G.2 - 4

Şair, bir diğer beytinde ise aşkı bir meyhaneye benzetmiştir. Sevgili ise bu meyhanede aşığa aşk şarabı sunarak onu sarhoş edendir.

Gezer ‘îşkuñ harâbâtında ‘Âmri

Girîbân-çâk mest ü lâübâlî G. 130 – 10

### 2.2.2. Tecelli

Tecelli, Hakk’ın varlığının çeşitli mertebelerde zuhur etmesi, sâlikin keşf yoluyla bu zuhuru idrak etmesidir. Ceyhan’a göre muhakkik sûfiler, tecelli terimini ilk dönem sûfileri gibi hem sülûk süreci neticesinde nefsin aydınlanıp tecelli eden varlığı idrak etmesi biçiminde, hem de İslâm filozoflarının feyiz ve sudûr nazariyeleriyle irtibatlı şekilde metafizik ve kozmolojik anlam dairesinde açıklamışlardır. Onlara göre tecelli Allah’ın yaratma eylemidir. Hak her şeyde, her yerde ve her zamanda tecelli eder (Ceyhan, 2011: 242). Şair de beytinde sevgilisinin yüzünün güzelliğini nurların ve ışıkların tecelli etmesine bağlamıştır. Sevgilinin yüzünde nurlar tecelli etmiştir.

‘Îd-i hüsünüñden cihân ferhunde-fâl oldu yine

Feyz-i envâr-ı tecelli-i cemâl oldu yine G. 106 - 1

Ayrıca şair bir başka beytinde ise günah işleyenlerin üzerinde Allah’ın tecelli etmeyeceğini ifade etmiştir. Şair, bu düşüncesini şu sözlerle ifade etmiştir: Ölümsüzlük suyu karanlıkta bulunmaz, günahkâr olana Allah tecelli etmez.

Bulınmaz karanuda Âb-ı Hayât

Günehkâra kılmaz tecelli İlâh Mus. 2/ III – 2



### 2.2.3. Uzlet

Sözlükte "ayrılmak, bir köşeye çekilmek" anlamına gelen uzlet; tasavvufta, günaha girmemek ve daha çok ibadet etmek gayesiyle toplumdaki ayrılıp sessiz, kimsenin olmadığı yerlere çekilmek, tek başına yaşamak demektir. Şair, beytinde dünyada yalnızlık köşesinden daha iyi ne olduğunu sorgulayıp, ölmeden önce ölmenin gerektiğini ifade etmiştir.

‘ Amriyâ ölmedin öñ göz yumuban geç geçelüm

Dâr-ı dünyâda ne var güşe-i ‘uzletden iyi G. 118 – 5

### 2.2.4. Melâmet

Melâmet kınamak, kötülemek, rezil etmek ve yermek manalarında kullanılır. Klasik Türk şiirinde âşık, sevgilinin aşkından dolayı şarap içip sarhoş olur ve melâmet halini yaşar. Âşık, melâmet hali içerisinde bir divanedir. Şair de beytinde aşığa seslenerek onun şarap içip sarhoş olmaması gerektiğini söylemiştir. Eğer sarhoş olursa aşığı anlamayan insanların, onu sonunda rezil edeceğini dile getirmiştir.

Melâmet iderler şaşın ‘ âkıbet

Şarâb-ı gurûrı içüp olma mest Mus. 2/ I - 5

### 2.2.5. Bezm-i Ezel

Ezel bezmi, ezelde Allah'ın ruhlara (ben sizin Rabbiniz değil miyim) anlamında “elestü birabbiküm” diye sorduğu, onların da “beli” (evet) dedikleri günü ifade etmektedir (Kurnaz, 2012: 79). Şair de beytinde, aşk şarabının kendine o gün

içirildiğini söylemiştir. Şair, beytinde ezel meclisinde bilmediysen bil beni. Sevgi şarabını içip, ya Allah diyen ‘ Amrîyim demiştir.

Bilmedünse bil beni bezm-i ezelde ‘ ışkuña

‘ Âmriyem cām-ı maḥabbet nūş idüp yā hû diyen G. 90 – 7

### 2.2.6. Belâ

Klasik Türk şiirinde âşık, sevgiliye kavuşmak için çeşitli belalara uğrar. Bu onun için çok doğal bir durumdur. Âşık, vuslata ermek için her türlü bela ve cefaya ses çıkarmadan boyun eğmiştir. Şair, beytinde sevgilinin fitne bakışlı olduğunu, aşığın gönlünü aldığı, sevgilinin saçında, kaşında ve her yanında cefa olduğunu dile getirmiştir.

Diller alur fitnede şol ğamze-i cādû diyen

Her yanından bir belâdur kākül ü ebrû diyen G. 90 - 1

Şair, bir başka beytinde ise sevgilinin aşığa çektirdiği cefaları bela şeklinde tasvir etmiştir.

Nâz mı ki şatduğun cefâ mı ki

Ḥande mi kılduğun belâ mı ki G. 129 – 1

### 2.2.7. Vahdet

Vahdet; birlik, Allah’ın birliği anlamına gelir. Tek ve mutlak olan varlık Allah’tır. Dünya, onun vasıflarının tecellisinden ibarettir. Evrendeki her şey onun tarafından yaratılmıştır. Bütün varlıklarda çeşitli şekilde ortaya çıkan O’nun

tecellisidir. Her şey, O'nun varlığına ve birliğine delâlet eder. Dünya, O'nun varlığının alâmetidir. Şair de beytinde sevgilide Allah'ın tecellisini gördüğünü söylemiş ve sevgiliyi ay ile bir olarak tasavvur etmiştir.

Şüretüñ âyinesinde Hâkı zâhir gördüm

Vahdeti añlaram ay ile seni bir gördüm G. 70 - 1

Şair, bir başka beytinde ise sevgiliyi aşk şarabı sunan bir sakiye benzetmiştir. Âşık, aşk şarabını içtiğinde vahdete ulaşmıştır. Şair, bu düşüncesini şu sözlerle ifade etmiştir:

Bir kadeh şundi bana sâkî-i 'ışk

İkilik gitdi vahdet el viridi G. 142 - 4

### 2.2.8. Vird (Dua)

Vird, tasavvufta belirli sayıda Allah denilerek kalbin Allah'ı zikretmesine denir. Şair, beytinde bülbülü âşık yerine koymuştur. Bülbülün her sabah duasının ve zikrinin gül, yani sevgili olduğunu ifade etmiştir.

Budur defter-i gülde masşur olan

Budur bülbülün viridi her şubhgâh Mus. 2/ III - 5

### 2.2.9. Dünya (Âlem, Cihân, Zemîn)

Amrî Divan'ında dünya; âlem, cihân ve zemîn sözcükleriyle kullanılmıştır. Şairin beyitlerinde dünya; fâni oluşu, yalan oluşu, ona itibar edilmemesi gerektiği gibi hususlar dolayısıyla ele alınmıştır. Divanda dünya ile en çok zikredilen unsur ise

güneştir. O, dünyayı ışıklarıyla aydınlatır. Şair kasidesinde dünya mülkü ile padişahın devletinin güneşini karşılaştırmıştır. Devletin güneşinin dünya ve ahiretten daha büyük olduğunu söyleyip ahiret ve dünya mülkünün, devletin büyüklüğü önünde zerre kadar bile olamayacağını ifade etmiştir.

Zihî celâl zihî k'âfitâb-ı devletüññ

Öninde zerre degül mülk-i dünyî vü 'uqbâ K. 1 - 24

Şair, divanında, “zemîn” sözcüğünü ise yeryüzü, dünya anlamında kullanmıştır. Şair, aşağıdaki beytinde sevgiliyi cennete benzeterek devir seninle süs ve zinet ile süslendi. Sen cennet makamına benzersin. Cennet-i Mevâ senin olduğun yeri kıskanır demiştir.

Senüñle buldı zamân zîb ü zînet ü tezyin

Senüñle oldı zemîn reşk-i Cennet-i Me'vâ K. 1 - 27

Şair, bir başka beytinde ise iki cihan kavramına yer vermiştir. İki cihan sözü ile dünya ve ahireti kastetmiştir. Aşğın dünyada ve ahirette sadece sevgiliyi istediğini ifade etmiştir.

Çarâr itmez gönül bunda ne anda

Seni ister seni iki cihânda G. 97 – 1

## 2.2.10. Rind, Zâhid, Sofi

Klasik Türk şiirinde rind, meyhaneden çıkmayan, sarhoş bir gönül adamıdır. Klasik şiirdeki âşık, genellikle kendini rind olarak tanıtır. Rind, genel anlamda bir tasavvuf ehlidir. Kesretten her zaman uzaklaşmıştır. İki dünyayı terk ederek Allah'a yönelmiştir. Amrî de beytinde kendisini dünyayı umursamayan, aşk derdine düşmüş bir rind olarak tanıtmıştır. Şair, bu düşüncesini şu sözlerle ifade etmiştir:

Eger ben rind-i şâhid-bâz isem ta' n itmesünler kim

Yigitlik çağı ' işret devri ' âşıklık zamânıdur G. 39 - 4

Zâhid ve sofi ise genellikle meşrep ve rind olarak görünen aşığın tam zıddı bir özelliktedir. Âşık, sürekli onlardan şikâyet etmektedir. Zâhidin mekânı mescid, rindin mekânı ise meyhanedir. Zâhid ve sofi, cehennem korkusu ve cennet arzusu ile gece gündüz ibadet eder. Amrî de beytinde sofinin bu özelliklerini ele almıştır. Şair, sevgilinin kaşını şeklinden dolayı mihraba benzetmiş ve onun güzelliğinden dolayı sofinin namaz kılamadığını ifade etmiştir. Şair, beyitte bahsettiği sofi ile aslında âşığı kastetmiştir.

Kaşuñ mihrâbı içre çeşm-i mestûñ

Göreldeñ tırılmaz sofi namaza G. 110 - 2

Klasik Türk şiirinde sofi olarak nitelendirilen âşık, her zaman sevgilinin kapısında veya dergâhında kalmak isteyip, orada can vermek ve toprak olmak istemiştir. Amrî de beytinde sofinin yani aşığın bu özelliğine değinmiştir.

Âsitân-ı dilberümde ço beni hâk olayın

Var mübârek ola sofi Cennetü'l- Me'vâ saña G. 2 - 4

Sofi, cübbe ve sarık ile gezer. Âşık, onun bu cübbe ve destar gibi kaba yüklerle aşka ulaşamayacağını söyler. Aşığa göre aşk yolunda her şeyden soyunup, her tür derde katlanmak gerekir. Şair, aşağıdaki beytinde sofiye seslenmiştir. Sofinin aşk şarabından tatmasını söyleyip onun aşk şarabından tattıktan sonra semâ' döneceğini ifade etmiştir.

' Işk câmın sen de tatsañ sofiyâ

Cübbe vü destâruñ oynardı semâ' G. 47 - 2

Zâhid ise şeklî ibadetle meşguldür. Zikir halkasında göğsünü açarak cebzeye tutulmuş gibi gösteriş yapar. Zâhid yaptıkları ile övünür ve ibadeti gösteriş amaçlı yapar. Bu bakımdan aşığın zıddıdır. Âşık, zâhide mescid köşesinin, kendine de

harabatın (meyhanenin) takdir edildiğini söyler (Kurnaz, 2012: 84). Zâhid, Hakk'ın sırrını bildiğini ve hak aşığı olduğunu düşünür. Amrî de beytinde zahidin bu özelliğini düşünerek zâhidin hak aşığı olmayanlar ile iddaalaşmaması gerektiğini şu sözlerle dile getirmiştir:

Zâhidâ nâ-ehle söz açma rümûz-ı 'ışkdan

Sırr-ı Hakka 'ârif isen kılma nâdân ile baḥş G. 8 – 2

## 2.2.11. Bazı Mutasavvıflar

### 2.2.11.1. Mansûr (Hallâc)

Hallâc-ı Mansûr, klasik Türk şiirinde şairler tarafından çokça işlenmiş bir mutasavvıftır. Hallâc-ı Mansûr, ismi Hüseyin, künyesi ise Ebû Magsî'dir. Beyza şehrindeydir. Abbâsî halifesi Muktedir zamanında şeriate uymayan sözlerinden ve özellikle “Enel-Hak” demesinden dolayı 300/921 senesinde fakihlerin fetvasıyla ve Muktedi'in veziri Ebû Hamid'in emriyle önce bin değnek vurulmuş sonra el ve ayakları kesilmiş ve son olarak idam edilmiştir. Vücudu yakılıp külü Dicle'ye atılmıştır. El ve ayakları kesilirken kailleri hakkında hayır dualar etmiştir. Daha sonra Ebû Hamid de idam edilmiştir (Onay, 2016: 285). Amrî de divanında mutasavvıflardan sadece Hallâc-ı Mansûr'a yer vermiştir. Şair, beytinde Hallâc-ı Mansûr'un devrinde aşk şarabı ile sarhoş olduğunu ifade etmiş ve “Ene'l-hak” diyerek Mansûr'un hikâyesine işaret etmiştir.

Mest idüp bâde-i 'ışk ile ene'l-ḥaḥ devrin

Seni sâkî leb-i la' lînüni sâgar kıldı G. 140 – 4

## 3.BÖLÜM

### CEMİYET

#### 3.1. ŞAHISLAR

##### 3.1.1. Tarihî Şahsiyetler

##### 3.1.1.1. Osmanlı Sahası Dışındaki Padişah ve Devlet Adamları

##### 3.1.1.1.1. Mahmûd ve Ayaz

Amrî, divanında Osmanlı sahası dışındaki padişahlardan yalnızca Gazneli Mahmûd'a yer vermiştir. Şair, Gazneli Mahmûd'dan bahsederken Mahmûd'un kölesi olan ve onunla birlikte anılan Ayaz'dan da söz etmiştir. Türk hükümdarlarından biri olan Gazneli Sultan Mahmûd'un has kölelerinden Ayaz'ın, akıl, bilgi ve sadakatte ayrı bir yeri vardır. Bundan dolayı padişah kendisini çok sever ve ona itimat ederdi. Klasik Türk şiirinde Gazneli Mahmûd, daima mahbubu ve kölesi olan Ayaz ile birlikte ve âşık-maşuk ilişkisi içinde tasavvur edilmiştir. Amrî de beytinde Ayaz'ın Mahmûd'a köle olması olayına işaret etmiştir.

Özi sulţân ' âlem bendesiyken

Ķul itdi ' ışĶ MaĶmûdı Ayāza G. 110 – 3

##### 3.1.2. Şairler

##### 3.1.2.1. Selmân

Amrî'nin divanında adı geçen Selmân, ünlü İran şairi Selmân-ı Savecî'dir. Selmân-ı Savecî İran'ın ünlü şairinden olup kasideleriyle meşhurdur. Şiirlerinde

yaratmış olduğu benzetmeler ve sanatlar özgündür. Diğer şairler kendilerini Selmân-ı Savecî'ye benzetmeyi adet edinmişlerdir. Amrî de kendisini Selmân-ı Savecî ile mukayese etmiştir. Şair, gazellerinde sevgilinin saçlarını tasvir ederken değişik sanatlar kullandığını dile getirmiş, sanat kullanmadaki başarısı ile kendisini Selmân ile kıyaslamıştır. Şair, aşağıdaki beytinde gazelde saçlarının vasfını kılı kırk yararcasına anlatırken Selmân ile iddialaştım, şiirin içinde çok sanat kullandım demiştir.

Kâküli vaşfin ğazelde şerh iderken mû-be-mû

Eyledüm çok şan'ati şî'r içre Selmân ile bahş G. 8 – 5

### 3.1.2.2. Şükrî

Asıl adı Şükrî-i Bitlisî'dir. Şair, Yavuz Sultan Selim'in İran ve Mısır seferleriyle Kanûnî Sultan Süleyman'ın Belgrad ve Rodos seferlerine katılmış, çeşitli yerlerde müderrislik, müftülük ve kadılık yapmıştır. *Selîmnâme* adlı eseriyle meşhurdur. Eserinin sonunda verdiği biyografisinde aklî ve naklî ilimlerden anladığını, musikîyle ilgilendiğini, tambur çaldığını belirten Şükrî, Çağatay Türkçesi ile Farsça, Ermenice, Arapça, Kürtçe ve Hintçe bildiğini, inşâda söz sahibi olduğunu, yüzme, binicilik ve okçuluk sporlarıyla uğraştığını ifade eder. Ayrıca kendini dönemin en iyi hatip ve vâizleri arasında sayar. Muhtemelen 937 (1531) yılında ölmüştür (Özcan, 2010: 255). Amrî de divanında bu şaire yer vermiştir.

Yine bir şekkerîn haber didiler

‘Âmrîyi Şükrîyi sever didiler G. 34 – 1



### 3.1.2.3. Bahşî

16. yüzyılın başında yaşamış olan şair, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran ve Mısır Seferleri'ne katılmış Mısır ve İran seferi ile Yavuz Sultan Selim'e övgüler dizdiği destanı onun Yeniçeri saz şairlerinden biri olduğunu göstermiştir. Amrî de divanında bu şairden söz etmiştir.

Ĥüsn ili pâdişâhısın Bahşî

Kimde vardur gözün aşuñ naşı R. 16 - 1

### 3.1.3. Sanatkârlar

#### 3.1.3.1. Mânî

Çinli meşhur bir ressam ve nakkaş olan sanatçı *Nigâristan*, *Erteng*, ve *Erjeng* adlı resim mecmuası ile ünlüdür. Sevgilinin güzelliği bahsinde çok sözü edilen bir kişidir. Amrî'de divanında Mânî'nin bu özelliğinden bahsetmiş ve sevgilinin güzelliğini tasvir etme konusunda kendisini Mânî ile kıyaslama yoluna gitmiştir. Şair, beytinde kendisinin de sevgilinin güzelliğini tasvir etmede Mânî kadar usta olduğunu dile getirmiştir.

‘ Amriyâ taşvîr-i ĥüsn itmekde mânendüñ mi var

Sen de bir üstâdsın ılsañ n'ola Mânîyle baş G. 8 - 7

### 3.1.4. Tarihî – Efsanevî Şahsiyetler

#### 3.1.4.1. Âsâf

Doğu edebiyatlarında vezirin eş anlamlısı olarak kullanılan bu unvan, Süleyman peygamberin meşhur veziridir. Şair, beytinde Âsâf'ın devrine şu sözlerle işaret etmiştir:

Zulmı hâdden geçürdi ğamzelerün

İşidür Âşaf-ı zamân zinhar G. 13 – 9

### 3.1.5. Mesnevi Kahramanları, Onlar İle İlgili Unsur ve Mefhumlar

#### 3.1.5.1. Leylâ, Mecnûn

Leylâ ve Mecnûn hikâyesinin bu iki kahramanı klasik Türk şiirindeki beyitlerde çoğu zaman beraber yer alır. Leylâ ve Mecnûn, beyitlerde sevgili ile âşık timsâli olarak ele alınır. Şair, aşağıdaki beytinde Leylâ ve Şîrîn ile bugünkü sevgilileri karşılaştırmıştır. Geçmişte anlatılan konulardan vazgeçelim, Leylâ ve Şîrîn'i bir kenara bırakıp şimdiki sevgililere övgü ile bakalım demiştir.

Çoyalum Leylî vü Şîrîni geçenden geçelüm

Medh ile şimdiki dilberlere hıl' at biçelüm Mus. 4 /IV - 1

Kelime anlamı “deli” olan Mecnûn, Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin erkek kahramanı olarak bilinir. Mecnûn, Leylâ'nın aşkıyla deliye dönmüş, perişan halde çöllere düşmüş bir âşıktır. Ferhâd ise Ferhâd ile Şîrîn hikâyesinin erkek kahramanıdır. Şair, beytinde Leylâ ve Mecnûn hikâyesi ile Ferhâd ile Şîrîn hikâyelerine göndermede bulunmuştur. Şair, beytinde kendisini âşık olan Mecnûn ve Ferhâd'in yerine, sevgilisini ise Leylâ ve Şîrîn'in yerine koymuştur.

Ol ki Leylî ola Mecnûn-ı dil-âşüftesiyim

Ben ki Ferhâd olam ol dilber-i Şîrînümdür G. 19 - 2

### 3.1.5.2. Ferhâd, Şîrîn

Klasik Türk şiirinde Ferhâd ile Şîrîn hikâyesinin bu iki kahramanı bazen birlikte bazen de Mecnûn ile tenasüb halinde zikredilir. Ferhâd aşığın, Şîrîn ise sevgilinin timsâlidir. Şair, beytinde aşkı bir oyuna benzetip bu oyunu başlatanların Mecnûn ve Ferhâd olduğunu dile getirmiştir.

Nerd-i ‘ışka döşenüp Ferhâd u Mecnûn kodı baş

‘Işık oyunu bir oyundur anda oynar başlar G. 15 - 4

Şair, bir başka beytinde ise kendisini âşık olarak Mecnûn ve Ferhâd’a, sevgiliyi ise Leylâ ve Şîrîn’e benzetmiştir. Ayrıca şair, beytinde Leylâ, Mecnûn, Ferhâd ve Şîrîn kelimelerini bir arada kullanarak tenasüb sanatına yer vermiştir.

Ol ki Leylî ola Mecnûn-ı dil-âşüftesiyim

Ben ki Ferhâd olam ol dilber-i Şîrînümdür G.19 - 2

### 3.1.5.3. Vâmık, Azrâ

Şair, ilk olarak Unsurî tarafından mesnevî biçiminde yazılmış, bir aşk hikâyesi olan Vâmık u Azrâ’ya beytinde yer vererek bu hikâyeye gönderme yapmıştır. Amrî kendisini âşık yerine koyup Vâmık’a benzetmiştir. Sevgiliyi ise güzelliği bakımından Azrâ’ya benzetmiştir.

Ben bu belâ-yı ʿışk ile Vâmık degül miyem

Sen bu ʿizâr u hüsni ile ʿAzrâ degül misin G. 79 – 3

#### 3.1.5.4. Âb-1 Hayât

Âb-1 Hayât, ölümsüzlük suyu demektir. Halk ve klasik Türk şiirinde âb-1 hayâtle ilgili birçok motif teşekkül etmiştir. Ölümsüzlük suyunu içenin ebedî hayata kavuşması, ölümden kurtulması ve öldürülse bile tekrar dirileceğine inanılır. Ayrıca ihtiyarsa gençleşmesi, hastaysa iyileşmesi gibi genel inanışların dışında âb-1 hayât, vahdet sırrına ermektir. Bundan dolayı iman veya İslam, âb-1 hayât ve kevsere benzetilir. Mümin ise bunu içen kimsedir. Aynı zamanda Kurʼân-ı Kerîm de âb-1 hayâttir çünkü onun gelmesiyle ölmüş gibi olan canlar dirilmiş, nice inkâr ve şirk hastaları şifa bulmuştur. Hz. Muhammed (s.a.s) de bir âb-1 hayât çeşmesidir. Ölü gönüller onun sözleriyle şifa ve ebedî hayat bulurlar. Şefaati de müminler için âb-1 hayâttir. Methedilen kişinin, padişahın, sevgilinin, velîlerin, kâmil insanın, âlim ve âriflerin söz ve nasihatları da âb-1 hayât gibidir (Ocak, 2011: 2).

Klasik Türk Edebiyatında ise aşksız insan ölü gibidir. Bu nedenle aşk âb-1 hayâttir. Sevgili, sevgiliye kavuşma hatta sevgilinin ayak bastığı yer, eşiği, ayağının tozu, toprağı âşığın hayat kaynağıdır. Ağız veya dudaklar mecazen âb-1 hayâttir (Ocak, 2011: 2). Amrî de aşağıdaki beytinde sevgilinin dudağını hayat bağışlayan bir ölümsüzlük suyuna benzetmiştir. Ayrıca kendisinin şairlik ruhunu da âb-1 hayâta benzetmiştir.

Dilber didi ʿÂmrî bana bu laʿl-i cân-bahşî viren

Âb-1 Hayâta benzer eşʿâr-ı revân virmiş sana G. 1 - 6

## 3.2. KAVİMLER

### 3.2.1. Bulgar

Amrî, divanında yeryüzünde yaşayan kavimlerden yalnızca Bulgarlardan bahsetmiştir. Bulgarlar, bugünkü Türkiye Devleti'nin kuzey batısında kalan ve orada yaşayan kavimlerden birisidir. Şair, beytinde sevdiği kızın Bulgar olduğunu söyleyip ona seslenerek sevdiğim Bulgar kızın un elemeyi bahane edip salın, yeter demiştir.

Un elemegi bahâne eyleyüp

Sevdüğüm Bulğar kızı yiter salın R.14 – 2

## 3.3. ÜLKELER VE ŞEHİRLER

### 3.3.1. Çin, Hitâ

Amrî Divanı'nda en çok zikredilen ülkelerden biri Çin ve Hitâ'dır. Hitâ, Çin'in kuzeyi ile Doğu Türkistan topraklarına verilen addır. Bugünkü sınırları Moğolistan ve Mançurya ile Sibiry topraklarının bir bölümünde kalır. Amrî Divanı'nda Hitâ kelimesi özellikle misk, müşk ve âhû ile birlikte anılır. Misk ahularının bu bölgede çok oluşu ve miskin tüm dünyaya buradan yayılışı Hitâ'nın değerini artırmıştır. Şair de beytinde, sevgilinin saçının kokusunu, Çin'in misk kokusundan aldığını belirterek sevgilinin saçının kokusunu miske benzetmiştir.

Bilinür târ-ı mü alsam şaçuñdan

Ṭuyulur ol ki müşk-i Çin uğurlar G. 37 - 3

Çin'in misk ahuları kokularının güzelliği ile meşhurdur. Şair, beytinde sevgilinin gözlerinin güzelliğini misk ahularına benzetmiştir. Şair, bu düşüncesini şu sözlerle dile getirmiştir:

Sürmelü gözler ile müşk içre

Ağnamış âhû-yı Hıfâsın sen G. 92 – 3

### 3.3.2. Rûm (Anadolu)

Rûm kelimesi, genellikle Anadolu ve daha geniş anlamda Osmanlı Devleti için kullanılırdı. Şair, divanında Rûm isminin yer aldığı beyitlerde Anadolu'yu ifade etmiştir. Şair, aşağıdaki beytinde sen dünyanın en büyüğün ki huyunun güzel kokusundan dolayı Hıta (Çin) Devleti, Rum (Anadolu) memleketini kıskanır demiştir.

Sen ol kerîm-i cihansın ki tîb-ı hulkundan

Diyâr-ı Rûma hâsed iltür oldı mülk-i Hıfâ K. 1 – 26

### 3.3.3. Edirne

Şair, beytinde Edirne güzellerinden bahsetmiş, onların güzelliklerini överek onları sevdiğini ifade etmiş, Edirne'yi güzelleriyle anmıştır.

Edirne dilberlerinden bir güzel sevdüm yine

Hüsn ili serverlerinden bir güzel sevdüm yine G. 115 - 1

Şair, bir başka beytinde ise sevgilisinin Edirne şehrinden Bursa şehrine gittiğini ve onu özlediğini ifade etmiştir.

Gitdi gönlüm Edirne şehrinden ey ' Amrî benüm

Bursa şehrini özledi kim dil-sitânumdur giden G. 81 – 5

### 3.3.4.Mısır (Mısır), Bâbil

Şair, beytinde Mısır'ı Yûsuf hikâyesi münasebeti ile ele almıştır. Şair, sevgilisini Mısır ülkesine ve oranın sultanına benzetmiştir.

Mısır-ı dil sulţânıdır ol dilber-i Yûsuf-cemâl

Devlet-i vaşlın dilersen kıoma elden dâmenin G. 78 - 2

Bâbil, Irak'a bağlı Bağdat şehrinin aşağı taraflarında bulunan bir şehirdir. Klasik Türk şiirinde Bâbil genellikle Hârut ile Mârut hikâyesine gönderme yapılarak kullanılır. Çünkü bu şehirde eskiden bir kule ve bir kuyu varmış. Hârut ile Mârut bu kuyuda büyücülükle uğraşmış. Ayrıca insanlara büyü öğretirlermiş. Şair de beytinde bu olaya işaret ederek sevgilinin yüzündeki benlerin Bâbil'i büyülemesinden söz etmiştir.

Çâh-ı zekanda aşılı Hârût zülfüne

Bâbil füsûnın eyledi efsâne beñlerüñ G. 62 – 4

### 3.3.5.Keşmir

Keşmir, Hint alt kıtasının kuzeyinde bulunan coğrafi bir bölgedir. Şair, beytinde sevgilisini âşıklara zehir sunan Keşmir'in cadısına benzetmiştir.

Acı dil virdükce ' uşşâka ciğerler yirsin

Zehri şîrîn gösterür bir cādū-yı Kişmîrsin G. 83 - 1

### 3.3.6. Konstantiniyye (İstanbul)

Konstantiniyye, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Latin İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluklarına başkentlik yapmış bir şehirdir. Günümüzde İstanbul diye adlandırılmaktadır. Klasik Türk şarileri gibi Amrî de divanında Konstantiniyye'den bahsetmiştir. Şair, beytinde sevgilisinin İstanbul'a gittiğini söyleyip kendisinin de onun arkasından gitmeye gücü olup olmadığını sorgulamıştır.

‘ Amriyâ Koşantıniyye ‘azmine tākāt kıanı

Edrine dilberlerinden bir güzel sevdüm yine G. 115 – 5

### 3.3.7. Bursa

Amrî Divanı'nda yer alan şehirlerden birisi de Bursa'dır. Şair, şiirinde sevgilisine gönlüm diye hitap ederek, onun Busa'yı özleyip Edirne'den Bursa'ya gittiğini belirtmiştir.

Gitdi gönlüm Edirne şehrinden ey ‘ Amrî benüm

Bursa şehrin özledi kim dil-sitānumdur giden G. 81 – 5

## 3.4. HARFLER

Amrî, divanında elif, mim, sin, sad ve ye harflerini çok az da olsa çeşitli hususiyetler dolayısıyla ele almıştır. Şair, elif harfini şekli yönüyle uzun ve boyunun dik olmasından dolayı sevgilinin boyuna benzetmiştir. Şairin bu benzetmesi şu şekildedir.



Çaddi yâdına elifler çekdügince sineme

Elleri kan olsa çeşmüm çeşmesinden yur idüm G. 68 -5

Şair, aşağıdaki beytinde mim harfini, şekli yönüyle yuvarlak ve küçük olması sebebiyle sevgilinin küçük ve kibar olan ağzına benzetmiştir. Ayrıca şair, bu beytinde sevgiliyi bir aya, yanağını bir sayfaya, dudağının rengini ise sayfaya kırmızı yazı ile yazılan besmeleye benzetmiştir.

Ruħuñda zaħm kim irmiş dehānuñ mimine ey māh

Çekilmiş surħ ile gūyā kitāb-ı ħūsne bi'smi'llāh G. 98 – 1

### 3.5. SOSYAL HAYAT

Klasik Türk edebiyatı, zümre edebiyatı olma özelliği ile genellikle saray çevresini yansıtan bir edebiyat olmuştur. Divanlarda bulunan tipler genellikle bu çevreye aittir ve sosyal olaylar, bu çevreye ait bezm, rezm ve av atmosferi içinde meydana gelir. Bunun dışında divan şairlerinin eserlerini tahlillerde bu çevrenin genişlediğini ve saray çevresinin dışındaki tiplerin sayısının arttığını ifade edebiliriz.

Amrî Divanı çerçevesinde içtimaî hayatı belirttiğimiz saray çevresi etrafında: 1.Padişah ve çevresi, 2. Saray ve hükümdarlık sembolleri 3. Rezm, 4.Av, 5.Bezm, 6.Musikî, 7. Süslenme, 8.Giyim kuşam, 9.Sofra ve yiyecekler, 10. Mimarî, 11.Yazı ile ilgili hususlar, 12.Sihir, Efsun, Tılsım, 13.Bazı tipler ve meslek erbabı, 14.Telakki ve inanışlar, 15.Diğer eşya başlıkları altında inceledik.

### 3.5.1. Padişah ve Çevresi

#### 3.5.1.1. Padişah, Sultan, Şâh, Paşa

Amrî'nin şiirlerinde sultan, padişah, şah ve paşa adları ile yer alan sultan, sosyal tabakalaşmanın en üst noktasında bulunan kişidir. Divanda yer alan kasidede bu adlarla kastedilen devrin sadrazamı Damat İbrahim Paşa veya Pargalı İbrahim Paşa'dır. Gazellerde ise kastedilen sevgilidir. Divanda, sultanın özellikleriyle ilgili olarak tespit edilen bu hususlar şöyle sıralanabilir: Sultan ülkenin sahibidir. Devletin başıdır. Din ve devletin birliğini, halkının huzurunu sağlamakla yükümlüdür. Sultan, eteği öpülesi insan olmasının yanında iyiliğin ve cömertliğin sembolüdür. Şair, İbrahim Paşa'ya sunduğu kasidesinin bir beytinde onu şu şekilde tasvir etmiştir:

Penâh-ı millet-i islâm u tâc-ı devlet ü dîn

Cihân-ı luţf u kerem ya' nî hâzret-i paşa K. 1- 19

Şair, bir gazelinde gönlünü Mısır ülkesine, sevgiliyi ise güzelliğinden dolayı Hz. Yûsuf'a benzetmiştir. Sevgilinin tıpkı Yûsuf gibi Mısır ülkesinin padişahı olduğunu söylemiştir. Yani sevgilinin, aşığın gönlünün sultanı olduğunu dile getirmiştir.

Mısr-ı dil sultânıdır ol dilber-i Yûsuf-cemâl

Devlet-i vaşlın dilersen kıoma elden dâmenin G. 78 - 2

Sultan, kul ve esir sahibidir. Kulları üzerinde tasarruf hakkı vardır. Kullarına ihsanda bulunur. Kul ve bende sultanla beraber zikredilir. Köleler, karşılık görmeden emirlere itaatle yükümlüdürler. Âşık, gönlü ve canı ile sultan olan sevgilinin kulu ve kölesidir. Sevgiliden gelecek her türlü davranış onun için bir lutftur. Amrî de beytinde sevgiliden bahsederken Yüzünün güzelliği ufukları tuttu. Amrî'den kaçma. Cihanı kaplayan sultansın. Sana kul gerekmez mi? demiştir.

Ṭutdı âfâkı cemâlûñ kaçma ‘Âmrîden begüm

Ḳul gerekmez mi saña sulṭân-ı ‘âlem-gîrsin G. 83 - 5

Şair, bir başka beytinde, sevgiliyi sultan Mahmûd’a, kendisini ise ona köle olan Ayaz’a benzetmiştir. Bu benzetmesini şu sözlerle ifade etmiştir: Dünya bende iken, sende bu dünyanın sultanıyken aşk, Ayaz’ı Mahmûd’a köle etti.

Özi sulṭân ‘âlem bendesiyken

Ḳul itdi ‘ışk Maḥmûdı Ayâza G. 110 - 3

Amrî, bir diğer beytinde sevgilisini ülkenin sultanına benzetip onun servi boylu nazlı bir güzel olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca güzelliği bir ülkeye benzetip bu ülkenin padişahının da sevgilisi olduğunu söylemiştir.

Mihr ü meh çaldı beşâret ṭablnı ey serv-i nâz

Sen dikildüñ ḥüsn iline pâdişâ şimden girü G. 94 - 3

Şair, aşağıdaki beytinde ise sevgilisinin gidişiyle güçsüz, yorgun olduğunu söylemiş, sevgilisinin dünyanın şahı gibi olduğunu dile getirmiştir.

Bendede ṭâkat ḳalır mı gitse şâhı bendenüñ

Bende ṭâkat ḳalmadı şâh-ı cihânımdur giden G. 81 – 3

### 3.5.1.2. Vezir

Vezir, sultanın en yakınındaki kişi olup onun yardımcısı konumundadır. Vezirler divanda hazır bulunurlar. Şair de beytinde aşkı bir dergâha, kendisini bu dergâhta çile çeken ve can verip toprak olan zavallı bir aşığa, sevgiliyi ise vezir ve padişaha benzetmiştir.

‘ Işık âsitânesinde yüzün hâk iden gedâ

Yâd-ı vezir kılmaya sulţânı anmaya G. 99 – 7

### 3.5.1.3. Şehsüvâr, Serdar, Silahtâr, Leşker

Saray ve sultan çevresinde kalabalık bir hizmetli kadrosu vardır. Şair, divanında şehsüvar, serdar, silahtar ve leşker sözcüklerine yer vermiştir. Şair, sevgilisini şehsüvâr, serdar ve silahtar şeklinde tasavvur etmiştir. Şair, aşağıdaki beytinde güzelliği bir devlete, sevgiliyi ise bu devletin başkomutanına benzetmiştir.

Gel ey cemâl ilinüñ şehsüvâr-ı meydânı

Ayağda kaldı fütâdeñ atıñ başın çekerek G. 60 - 4

Şair, bir başka beytinde yine güzelliği bir devlete, sevgilisinin uzun boyunu ise başkomutanın elindeki sancağa benzetmiştir. Bu sancağı sevgilinin çektiğini ifade etmiştir.

Hüsn ili sancağın çeker kad-i yâr

Olsa tañ mı güzellere serdâr G. 13 - 1

Şair, bir başka beytinde, sevgilinin yanağındaki ayva tüylerini ve bu ayva tüyelerinin aşkıyla çektiği gamı ve kederi bir askere, gönlünü ise bir şehre benzetir. Sevgili tıpkı bir askerın şehri yakıp yıkması gibi aşğın gönlünü gam ve keder ile yakıp yıkmış ve ona zulüm etmiştir.

Âh kim gam leşkeri haţţ-ı semensâlar gibi

Gönlümün şehrin yıkup zulm ile yağmalar gibi G. 138 – 1

### 3.5.2. Saray ve Hükümdarlık Sembolleri

#### 3.5.2.1. Saray, Taht, Serir

Şair beytinde, hükümdarlığın merkezi ve padişahın yaşadığı yer olan saray ve padişahın sahip olduğu tahtı, Kâbe ve ihtiyaçlar kıblesine benzetmiştir. Şair, bu benzetmeyi şu şekilde ifade etmiştir: İbrahim'in makamı, sarayın oturulacak yeri ve tahtı, eşiği yüce Kâbe ve ihtiyaçlar kıblesidir.

Sarāyı menzil-i taht u maḳām-ı İbrâhîm

İşigi kıble-i ḥâcât u Ka'be-i 'ulyâ K. 1 – 20

#### 3.5.2.2. Taç

Hükümdarlık sembollerinden biri olan taç klasik Türk şiirinde sıkça dile getirilmiş bir unsurdur. Şairin kasidesinde kullandığı tâc-ı devlet terkibi, doğrudan hükümdarı sembolize etmektedir. Şair kasidesinde, hükümdarın din ve devletin başının taç olduğunu ifade etmiştir.

Penâh-ı millet-i islâm u tâc-ı devlet ü dîn

Cihân-ı luḫ u kerem ya' nî ḥâzret-i paşa K. 1- 19

#### 3.5.2.3. Mühür, Turra

Tuğra, padişahın sembolü olan ve berat, ferman, menşur gibi saray yazılarında ve paralarda bulunan özel yazılardır. Amrî, aşağıdaki beytinde sevgilinin yüzünü Kâbe'nin perdesine, yüzündeki beni ise tesbih tanesine benzetmiştir.

Sevgilinin hilekâr olduğunu belirtip aynı zamanda sevgilinin yüzünü bir sayfaya, üzerindeki beni de bir mühre benzetmiştir.

Perde-i Beytü'l-Haremdür turra-i tarrârın öp

Dâne-i tesbîh-i cândur hal-i ' anber-bârın öp G. 5 – 1

#### 3.5.2.4. Otağ (Çadır)

Otağ, çadır anlamına gelir ve hükümdarlık sembollerinden birisidir. Padişahlar büyük ve görkemli çadırlara sahiptir. Osmanlıda otağın üstüne, padişahlık alâmetleri asılırdı. Şair, şiirinde gülbahçesini devlete, bülbülü padişaha, gül bahçesindeki kırmızı renkli lale ve gülleri ise çadıra benzetmiştir.

Meger kim milket-i gülşende şâh olmak diler bülbül

Otağı lâle-i hamrâ vü güller sâyebânıdır G. 39 – 3

#### 3.5.3.Rezm

Klasik Türk şiirinde bezmin yanında rezm de en çok işlenen konular arasındadır. Amrî'nin beyitlerinde savaş genellikle âşık- sevgili- rakip üçlüsü arasında meydana gelmektedir. Rakip, her zaman aşığın en büyük düşmanıdır. Âşık ile rakip arasında sevgiliyi elde etme isteği üzerine sürekli devam eden bir rekâbet vardır. Bundan dolayı sürekli birbirleriyle savaşırlar. Sevgilinin kirpiği ile gamzesi, ok ve kılıcın benzetilenidir. Sevgilinin kaşu ise şekli bakımından yaya benzetilmiştir.

### 3.5.3.1. Kan

Savaş ile birlikte en çok rastlanılan unsur kandır. Amrî, divanında kan ağlamak, kan dökmek, kan yutmak, kan eylemek, kan döşemek, kanına susamak deyimlerine yer vermiştir. Şair, ayrıca kan unsurunu “hûn” kelimesiyle de ifade etmiştir. Aslında kan unsuru sadece savaş ile ilgili değildir. Aşğın ciğer kanı, kanlı gözyaşı, yaralarının kanı bu konu ile birlikte hatırlanmalıdır. Divanda kan, rengi itibariyle şarap (mül), lale ve dudak unsurları ile benzerlik içinde ele alınmıştır. Şair beytinde sevgiliye seslenerek yanağımın rengini sarartıp onun halini değiştirme, bana cefa çektirmeyi adet edinme, ciğerimi kan etme demiştir.

Zerd idüp ruhsârumı hâlüm digergün eyleme

‘ Âdet idinme cefâyı bağrumı hûn eyleme Mus. 6/I - 1

Ayrıca şair, sevgilinin dudağını renginin kırmızılığı dolayısıyla şarap ve kendi ciğerinin kanına benzetmiştir.

Müşkili var ‘ Amrînüñ yok dime şorsun dostum

Leblerün rengi ciğerler anı mîdur mül mîdür G. 22 – 5

### 3.5.3.2. Savaş Aleti ve Eşyası

#### 3.5.3.2.1. Ok (Tîr, Hadeng, Peykan)

Divanda ok kelimesi “tîr, hadeng, peykân” kelimeleriyle kullanılmıştır. Şair, delici özelliği ile söz konusu ettiği oku, gamze, kirpik, belâ (dert) ve hasret gibi unsurların benzetilene olarak kullanmıştır. Şair, beytinde sevgilinin gamzesini ve kirpiğini aşğın ciğerini delen bir oka benzetmiştir.

Ölür kirpük oğına cân virürdüm

Yüregüm zağmına merhem şanurdum G. 72 -3

Klasik Türk şiirinde sevgilinin gamzesi genellikle aşğın ciğerini delen, yaralayan ve kanatan ucu sivri bir oka benzetilir. Şair de beytinde sevgilinin gamzesini, ciğerini delen bir oka benzetmiştir. Aşğın ciğeri, sevgilinin gamzesinin okuyla delinmiş, âşık bunun acısıyla inlemiştir.

Tîr-i ğamzeñden senüñ bağrum delinmişdür benüm

Ey beni meclis-be-meclis ney gibi nâlân iden G. 76 – 3

#### 3.5.3.2.2. Kılıç (Tîg, Hançer)

Divanda kılıç kelimesi “tîg ve hançer” kelimeleriyle kullanılmıştır. Kılıç; keskin, kanlı ve yarıcı oluşu ile ele alınmıştır. Şair, beytinde sevgilinin kirpik ve gamzesini keskin bir kılıca benzetmiştir. Sevgilinin kirpiği ve gamzesi, aşğın canını yaktığı için ona zulüm eden bir olgudur.

Şâh-ı encüm silâhdârıñdur

Götürür elde tîg-i âteş-bâr G.13 - 3

Şair bir başka beytinde, gönlüne seslenerek o hançer gibi keskin bakışlı sevgilinin üzerine düşmemesi gerektiğini ifade etmiştir.

Şuşaduñ mı şanuña toyduñ mı ey dil cânuña

Ne düşersin üstine ol ğamze hançer kendidür G. 38 - 3

Amrî bir diğer beytinde de aşkın ateş yakıcı oku ile kalbinin yüz parçaya bölündüğünü, aşk girdabında ciğerinde derin yaralar açıldığını ve gözlerinin kanlı gözyaşı ile dolduğunu ifade etmiştir.



Sînemi şad pâre kıldı tîğ-i âteş-tâb-ı ışk

Dîde kan ırmağı oldu dâğ-ı dil girdâb-ı ışk G. 51 – 1

### 3.5.3.2.3. Yay (Kemân, Mukavves)

Divanda yay kelimesi “kemân ve mukavves”kelimeleriyle kullanılmıştır. Yay, ok atması ve şeklinin kavisli oluşu ile ele alınmıştır. Şair, beytinde yayın şeklinin kavisli olmasını sevgilinin kaşına benzetmiştir.

Cebhe mi bu yâ beyâz-ı nâme-i hüsn ü cemâl

Ol muqavves kaş mı yâ ol nâmede tuğrâ mıdur G. 14 – 2

### 3.5.3.2.4. Diğer Eşya

Amrî Divanı’nda bunlardan başka kemend, savaş eşyası olarak zikredilmiştir.

### 3.5.4. Av ( Sayd, Şikâr)

Divanda av kelimesi sayd ve şikâr kelimeleriyle kullanılmıştır. Divanda av aletleri bakımından ok, kılıç ve kement kullanılmıştır. Divanda av konusu, genellikle âşık ile sevgili arasında geçen aşk hali için düşünülmüştür. Şair, beytinde sevgilinin saçını bir avcıya, aşığın gönlünü ise bir kuşa benzetmiştir. Sevgilinin saçı, aşığın gönül kuşunu avlar. Şair, sevgilinin saçını, tuzak (dâm) şeklinde tasvir edip, onun âşıkların bela tuzağı olduğunu ifade etmiştir.

Zihî tecelli-i hüsnün kemâl-i şun' -ı Hudâ

Şaçun garihleri ervâh-ı kudse dâm-ı belâ K. 1 - 10

Şair, bir başka beytinde ise aşğın gönlünü kuşa, sevgilinin saçlarının karışıklığını ise bir tuzağa benzetmiştir. Aşğın kuşa benzeyen gönlü, sevgilinin tuzağa benzeyen karmakarışık saçına dolaşmış, âşık ağlayıp sızlanmıştır.

Göñül zülfine tolaşduñ figân it

Ki murğ eyler duzağa düşse feryâd G. 10 – 4

### 3.5.5. Bezm

Bezm, içki ve eğlence (ayş u nûş, işret) meclisidir. Orada yenilir, içilir, sohbet edilir, musikî dinlenir, dans edilir. Sevgili meclisin en önemli unsuru olarak göze çarpar. Bezmin olmazsa olmaz unsurları içki ve nağmedir. Belli başlı diğer unsurlar ise sâkî, mutrib, gazel-hân, rakkas, ney, def vb. musikî aletleriyle şarap, kadeh, nukl (meze), sürahi, mum vb.dir. Şair, bezmi ele aldığı beytinde içki meclisinde içtiği şarabı rengi dolayısıyla sevgilinin yaraladığı aşğın ciğerinin kanına benzetmiştir.

Şoşbet itsem sensüz ey cân bezminüñ ârâyişi

Göz yaşıyle içdügüm hün-ı cigerdür mül degül G. 65 - 3

Şair, bir başka beytinde ise sefa dolu içki meclisinde kendisini sarhoş edenin sevgilinin mahmur bakışı olduğunu, şarabın ise sarhoş etmediğini söylemiştir.

Pür-şafâ idüp beni meclisde ser-mest eyleyen

Bâde-i şâfi midür şol nergis-i Şengül midür G. 22 - 3

Bezm, genellikle bahar mevsiminde bağ, bahçe ve çimenlikte, bazen de geceleri kurulur. Geceleri kurulduğu zaman mum (şem', çerağ) bezmin vazgeçilmez bir unsuru olur. İçki ve eğlence mevsimi baharın gelişi ve güllerin açılmasıyla

anlaşılır. Goncalar ise onların habercisidir (Kurnaz, 2012: 110). Amrî de beytinde sevgilisini güle benzeterek onun gülleri şahı olduğunu ve içki meclisini kurduğunu ifade etmiştir.

Çemende kırdı çün gül şahı meclis

Eline cām-ı zerrîn aldı nergis G. 43 - 1

Şair, bir başka beytinde, baharın gelişi ile etrafın çiçeklendiğini, süslendiğini ve kırlarda içki meclislerinin kurulduğunu şu sözler ile ifade etmiştir:

Bahâr oldu açıldı lâle vü gül

Müzeyyen oldu gül-ruhlarla meclis G. 43 - 4

Şair, bezmin iki önemli unsuru olan mumu ve pervaneyi de şiirlerinde sıkça dile getirmiştir. Şair, beytinde mumun verdiği ışığı sevgiliye, o ışığın etrafında uçuşan pervâneyi (kelebek) ise aşkın yanmış kül olmuş gönlüne benzetmiştir.

Şem'î bezmin tolanan sūhte pervâne degül

Göynüğün yanmağa varan dil-i miskînümdür G. 19 - 3

Şair, bezm ve meclis kelimelerini sadece içki, eğlence ve sohbet yeri anlamında kullanmamıştır. Klasik Türk şiirinde bazen her türlü topluluğun ve tasavvufî kavramların bu kelimelerle ifade edildiği de görülür: Bezm-i ezel, bezm-i uşşak, can bezmi, cihan bezmi vb. Amrî beytinde dünya meclisinde ben ağlayayım, sen gül. Bana bağrımın kanı, sana saf şarap düştü demiştir.

Ağlayayın ben ü sen gül ki cihân bezminde

Baňa bağrum kanı saňa mey-i bî-ğış düşdi G. 132 - 3

Ezel, başlangıcı olmayan geçmiş zaman ve öncesizlik anlamına gelir. Şair, aşağıdaki beytinde ise ezel meclisi kavramını tasavvufî anlamıyla kullanmıştır. Yani başlangıç ve son mefhumu zaman için söz konusu olmayan bir kavram olarak ifade

etmiştir. Şair, beytinde “Beni ezal meclisinde bilmediysen bil, sevgi kadehini içip, ya Allah diyen Amrî’yim.” demiştir.

Bilmedünse bil beni bezm-i ezelde ‘ışkuña

‘ Amrîyem cām-ı maḥabbet nūş idüp yā hū diyen G. 90 – 7

### 3.5.5.1. Meyhâne (Meykede, Harâbât)

Amrî’nin divanında meyhâne kelimesi, meykede ve harâbât kelimeleriyle kullanılmıştır. Bezmin en önemli unsuru olan meyhâne, içki içilen yer almanına gelmektedir. Tasavvufî manada ise tekke ve dergâhtır. Rind şahsiyetinde görülen aşğın, içki içmek için bulunduğu mekân meyhânedir. Nâmus ile âr isteyen meyhâneye gelmemesi istenir ve bu şekilde melamet hali ifade edilir (Kurnaz, 2012: 111). Klasik şairlere göre herkesin bir yeri vardır. Sofininki ibadet köşesidir. Sofinin meyhanede yeri yoktur. Aşğınki ise meyhanedir. Amrî’nin divanında da bu görüşü ifade eden beyitlere rastlamaktayız. Şair beytinde, mescidin kötülükler yeri olduğunu, buradan uzaklaşmak gerektiğini, aşkın gizli olan manasını açmak için meyhaneye gidilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Gel mesâvî yiridür mescid öñinden kaçalum

Varalum meykedede ‘ışk rümûzın açalum Mus. 4/III - 1

Âşık, sevgilinin verdiği acı ve ızdıraptan kurtulmak için meyhaneye gider ve sevgilinin aşkından deli divane olmuş bir şekilde her yerde sevgilisini arar.

Gâh mescidde gehî meyhânedede geh deyrde

Der-be-der ‘ Amrî-i âvâre seni arar seni G. 124 - 5

Bunun dışında şair aşğın gönlünü ve kalbini harabat olarak hayal etmiştir. Harabat; viran olmuş, yıkılmış anlamını taşımaktadır. Aşğın gönlü de sevgilinin

cefası ve belası ile harap hale geldiği için klasik Türk Őirinde aşığın gönlü harabata benzetilir. Amr de beytinde aşığın, aşk meyhanesinde elbisesinin yakasını yırtıp sarhoş gezdini söylemiştir.

Gezer ‘iŐkuŐ harbtında ‘ Âmri

Girbn-k mest  lubl G. 130 - 10

Şair, ayrıca divanında meyhanede Şarap yapıp satan anlamında hammr ve muğbee kelimelerini de kullanmıştır.

### 3.5.5.2. Şarap (Mey, Bde, Ml, Cm)

Şair, divanında Şarap kelimesini mey, bde, ml vb. isimlerle kullanmıştır. Şarap, sıvı Şekli ve rengi yönünden gl, gonca, lle, la‘l, ergavan, kan, kanlı gözyaşı, sevgilinin dudağı, yara vb. unsurlar ile benzerlik içinde ifade edilmiştir. Amr Şarabın rengini belirtmek için lle-reng, mey-i la‘l, mey-i hamra, mey-i ergavn, mey-i ahmer, cm-ı glgn gibi ifadeleri kullanmıştır. Şair beytinde, gl renkli Şarap isteyen aşığın, içki dağıtn o sevgiliyi ağzından pmesinin gerekli olduğunu ve inci gibi dizilmiŐ dişlerin olduğu kıpkırmızı dudağı sze çekmesi gerektiğini söylemiştir.

Skyi ağzından psn cm-ı glgn isteyen

Söze eksn l‘l-i nbn dürr-i meknn isteyen G. 77 - 1

Şair, beytinde, Şarabın rengini lalenin rengine benzetmiştir.

Lle-reng olsa mey ip sze gelse Şevk ile

Dirler ol hr-ı behiŐte gl midür bülbül midür G. 22 - 4

Şair bir başka beytinde sevgilinin kırmızı dudağını, renginden dolayı Şaraba benzetmiştir. ÂŞık, sevgilinin dudağının sevdasıyla sarhoş olmuş, perişan ve sefil bir hale düşmüştür.

Bāde-i la‘l-i lebinden mest-i lā-ya‘kıl kılan

Düşürüp sevdā-yı ‘ışka bî-ser ü sāmān iden G. 76 - 2

Amrî beytinde sevgilinin aşığa naz yaparak onu sarhoş ettiğini ve aşığın şarap içmeden sevgilinin nazıyla sarhoş olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

Ey şarāb-ı nāz içüp uşşāka ra‘nālîk satan

İçmedin sermest ü hayrān eyleyen sensin beni G. 117 - 4

Amrî, şiirinde gül, gonca, bülbül, mey ve dudak kelimelerini tenasüb halinde ifade etmiştir. Sevgilinin yüzünü güle, dudağını goncaya ve şaraba, âşığı ise bülbüle benzetmiştir. Sevgilinin gül yüzü ve gonca dudağı aşığı aşk şarabıyla sarhoş etmiş ve âşık, gül için inleyen bir bülbüle benzemiştir.

‘İşkî meyiyle ‘Amrîyi hoş bülbül eyledi

Ol yüzi gül ki goncaya benzer tıdacağı G. 134 - 6

Divanda şarap ile birlikte ele alınan bir unsur da habâbdır. Şair, şarap üstündeki bu küçük hava kabarcıklarını aşığın gözyaşına ve denizin dalgasının oluşturduğu köpüğe benzetmiştir. Ayrıca sevgilinin aşığa verdiği derdi ve gamı bir denize benzetmiştir.

Habāb-ı eşk degül baħr-i ğuşşada görinen

Gözüm sefnesinüñ bādbānıdur cānā K.1 - 14

Şair bir başka beytinde ise hüsn-i talil sanatına başvurarak şarabın üzerindeki hava kabarcığının güzel sevgililer ile bir nefes sohbet etmek için şarabın üstüne düştüğünü ifade etmiştir. Ayrıca şair, şarabın üzerindeki habâbı kendisi gibi bir aşığa benzetmiştir.

Meye düşmüş yürür āvāre benüm gibi ħabab

Bir nefes şöħbet için dilber-i ra‘nālar ile G. 108 – 2

### 3.5.5.3. Beng

Amrî, divanında “beng” kelimesini esrâr anlamında kullanmıştır. Şair, aşağıdaki beytinde sevgilinin tatlı öpücüğünü esrara benzetmiştir. Sevgilinin öpücüğü aşığa esrar gibi gelecek ve onu sarhoş edecektir. Sair, beytinde sevgili ile karşılıklı konuşuyormuşçasına bir anlatım tarzını seçmiştir. “Sevgili, Amrî’ye gönlüne hoş gelen nedir? diye sormuştur. Amrî de, sevgiliye Tatlı öpücüğü ile aşığı esrar içirmiş gibi sarhoş edip söz geçirecek bir sevgili dilemek cevabını vermiştir.

Yâr gönlüne nedür hoşça gelen didi didüm

Beng ile söz geçicek buse-i şîrîn dilemek G. 64 – 2

### 3.5.5.4. Kadeh (Tolu, Sâgar, Câm, Kâse, Peymâne), Surâhi, Şişe, Tas

Şair, divanında “kadeh” kelimesini tolu, sâgar, câm ve kâse kelimeleriyle kullanmıştır. Bezmin önemli gereçlerinden olan kadeh, divanda şarap ile birlikte ele alınmış ve bazen mecâz-ı mürsel yolu ile şarap yerine kullanılmıştır. Şair, divanında la<sup>ç</sup>, gümüş ve altından şarap içmek için kullanılan kadehler yapıldığını belirtmiştir.

Çemende kırdı çün gül şâhı meclis

Eline câm-ı zerrîn aldı nergis G. 43 - 1

Şair, içki meclisindeki kadehlerden bahsederken şîre tasavvufi bir anlam da katmıştır. Bülbül âşık, süslü gül ise sevgilinin benzetileni olmuştur. Şair, gül ile bülbülün kavuşmasından söz ederken vuslat üzerinde durmuş, kadehlerin dönmesi deyimiyile de tasavvuftaki devir kuramına bir gönderme yapmıştır.

Turnadın dönsün kadeh gūyende iken ‘andelîb

Būy-ı vaşlından gül-i zîbānuñ almışken naşîb Mus. 3/ III - 1

Şair, bir başka beytinde ise sevgilinin rakibe can şerbeti sunduğunu aşığa ise onu öldüren zehirli bir şarap içirdiğini şöyle dile getirmiştir:

Cur' asından nûş-ı cân şunar raķibe her zamân

Baņa gelse zehr-i ķâtil ıoldurur peymâneye G. 96 -3

Divanda kadeh, rengi ve şekli bakımından şu unsurların benzetilene durumundadır: Gül, ergavan, aşğın gönlü, aşğın ciğer kanı vb. Bunlardan başka aşk câmı, fenâ câmı, câm-ı muhabbet gibi kavramların ifadesinde de kullanılır.

Sâķiyi ağızından öpsün câm-ı gülgûn isteyen

Söze çeksün lâ' l-i nâbın dürr-i meknûn isteyen G. 77-1

Şair, beytinde sevgilinin dudağını rengi sebebiyle kırmızı şarap dolu bir kadehe benzeterek, kırmızı şarap dolu bir kadehe benzeyen dudağı varken ciğerden kan içerim. Vallahi benim böyle yaradılışlı bir sevgilim var, başka kimin böyle sevgilisi var?" demiştir.

Câm-ı lebi varken içerem hûn-ı ciğerden

Bi'llâhi bu meşreb ki benüm var kimüñ var G. 26 - 3

Şair, bir başka beytinde ise aşkı bir şaraba benzeterek, âşık olup şarap içmiş gibi sarhoş olmak istediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Kibr ü kîni şatalum cām-ı maķabbet alalum

Mest-i lâ-ya' kıl olalum yaķalar çāk idelüm Mus. 4/ II – 2

### 3.5.5.5. Mum (Şem', Çerağ, Kandil)

Klasik Türk şiirinde içki ve eğlence meclislerinin aydınlatma aracı olarak mum, çerağ ve kandil önemli yer tutar. Amrî, divanında bu unsurları fitili, yanışı,



alevi ve ışık kaynağı oluşu ile söz konusu etmiştir. Bu bakımdan şair divanda “yanıp yakılmak, gönlüne ateş düşmek, germ olmak” gibi deyimlere yer vermiştir. Amrî, divanında mum, çerağ ve kandili; güneşe, sevgiliye, âşığa, insan ömrüne ve kadere benzetmiştir. Şair, mumun yaydığı ışığı sevgiliye benzetmiş olup bunun yanı sıra o ışığın gökyüzünü aydınlatan bir güneş gibi parladığını şu sözler ile ifade etmiştir. Kıymetinin ışığı o mumdan nurlandırılmıştır ki parlaklığıyla ışık yayan gökyüzünün güneşi oldu. Sevgili, gökyüzünü aydınlatan güneşin timsali olmuştur.

Çerâğ-ı izzetüñ ol şem' den münevverdür

Ki lem' asiyle ziyâ-güster oldu mihr-i semâ K. 1 - 32

Şair, bir başka beytinde kendisini mumun etrafında dolanan pervâneye sevgiliyi ise ışık saçan bir muma benzetmiştir.

Kol kanat yok meclisüñe varmağa pervâne-vâr

Tâ yanam yakılam ey şem' -i sebistânım saña G. 4 -3

Klasik Türk şiirinde pervâne ise şem' ile tenasüb içinde ele alınır. Pervâne, mum ışığının etrafında dönen bir varlıktır. Pervâne ile şem' arasındaki ilişki âşık ile sevgili arasındaki ilişkiye benzetilir. Amrî de pervânenin muma âşık olup, mumun etrafında dönüp durduğunu beytinde dile getirmiştir. Şair, bazı beyitlerde ise mumu eriyen, damlayan yağından dolayı gözyaşı döken âşık olarak tasvir etmiştir.

Şem' -i bezmin tolanın sūhte pervâne degül

Göynügin yanmağa varan dil-i miskînümdür G. 19 – 3

### 3.5.5.6. Micmer

Micmer, buhurdan içinde tütsü yakılan kaptır. Klasik Türk şiirinde aşığın ciğeri, sinesi, canı hatta kendisi micmere benzetilir. Aşığın gönlünün ve canının

sevgilinin aşk ateşiyle yanmasından dolayı bu benzetme yapılır. Şair de beytinde gam meclisinde aşığın ciğerinin yanıp bir micmer olarak gezdirildiğini ifade etmiştir.

Dil ü cân ‘ûdını yakup cigerüm

Bezm-i mihnetde gezdürür micmer G. 27 -2

Şair, bir başka beytinde aşkı bir micmere, gönlünü ise micmerin içinde yanan ud kokusuna benzetmiştir.

‘ûd-ı cân yak micmer-i ‘ışkında kim

Dil meşâmına ire bûy-ı visâl G. 67 – 4

### 3.5.6. Musikî

Musikî, eğlence hayatının önemli bir parçasıdır. Amrî Divanı’nda müzik aletlerinden ney, rebab (kemençe), çeng ve saza yer verilmiştir. Şair, neyin sesini aşığın sesine, neyi de aşığın bedenine benzetmiştir. Müzik aletlerini çalan kişiyi mutrib kelimesi ile ifade etmiştir. Musikî ile beraber raks unsuruna da yer vermiştir. Raks ise, genellikle bir sevinç halini göstermiştir.

Muṭribâ sûz ile söylet sâzı cûş eyyâmıdur

Kim gül-i ter devridür cûş u ḥurûş eyyamıdur Mus. 3/ I - 1

Şair, aşağıdaki beytinde ise sürâhi sözcüğünü mecaz-ı mürsel yoluyla aşığın kanlı gözyaşlarına, inleyen neyi aşığın kendisine, sevgilinin yüzünü de güzellik sayfasına benzetmiştir.

Ḳanlar ağlaya şurâhî inleye derd ile nây

Her kaçan muṭrib cemâlün muşafın tefsir ide G. 104 - 2

### 3.5.7. Süslenme

#### 3.5.7.1. Kıymetli Madenler ve Taşlar

##### 3.5.7.1.1. Altın (Zer, Zerrîn)

Amrî, divanında ‘‘altın’’ kelimesini zer, zerrîn kelimeleriyle kullanmıştır. Altın, hem para hem de süs eşyası olarak kullanılan kıymetli bir madendir. Tâc, kadeh vb.nin altından yapıldığı söylenir. Amrî Divanı’nda güneş, nergis, sevgilinin alnı ve yanağı gibi unsurların benzetilene olmuştur. Bu benzerlikler genellikle renk yönünden kurulmuş ancak sevgilinin yüzü, kıymeti yönünden ele alınmıştır.

omış cebîn ü ‘izârında nergis altun hâl

Düzetmiş iki yanında benefşe zülf-i d-tâ K. 1 – 2

##### 3.5.7.1.2. Gümüş (Sîm)

Divanda gümüş kelimesi sîm kelimesiyle kullanılmıştır. Gümüş, kıymetli maden ve süs eşyası olarak görülür. Beyaz rengi ve parlaklığı yönünden sevgilinin göğsü ve bedeni ayrıca aşığın gnl ve ayın benzetilene durumundadır. Âşık, sevgilinin vücudunu gümüşe, boyunun uzunluğunu ise serviye benzetmiştir.

Bu glistân ki ‘âşıklar temâşâgâhıdır

Serv-i sîmîn-berlerinden bir güzel sevdüm yine G. 115 – 3

### 3.5.7.1.3. İnci (Dürr)

Divanda inci kelimesi dürr kelimesiyle kullanılmıştır. Amrî Divanı'nda inci, şekli, rengi, parlaklığı gibi hususlar yönünden sevgili, sevgilinin dişi ve yanağı vb. unsurlarla benzerlik içinde düşünülerek anlatılmıştır. Şairin beytinde âşık, sevgilinin gül renkli, şaraba benzeyen dudağını öpmenin arzusu içindedir. Âşık, sevgilinin dudağını şaraba, dişlerini ise inciye benzetmiştir.

Sâkıyi ağzından öpsün cām-ı gülgün isteyen

Söze çeksün lâ' l-i nâbın dürr-i meknûn isteyen G. 77 – 1

### 3.5.7.1.4. La'l

Amrî Divanı'ndaki beyitlerde en çok dile getirilen maden la'ldir. Kırmızı rengi dolayısıyla sevgilinin dudakları; kanlı gözyaşı, şarap, gül ve gonca ile benzerlik gösterir. La'lin dudak yerine kullanılması klasik Türk edebiyatında kullanılan bir mazmun olma özelliği taşır. Amrî de şiirinde bu mazmuna örnek vermiştir.

Bâde-i la' l-i lebinden mest-i lâ-ya' kıl kılan

Düşürüp sevdâ-yı ' ışka bî-ser ü sāmān iden G. 76 – 2

### 3.5.7.1.5. Sedef, Akik, Mercan

Sedef, istiridye ve midye kabuğudur. İnci, onun içinde meydana gelmektedir. Beyaz ve parlaktır. Divanda sedef kelimesi saklı sessiz anlamında kullanılmıştır. Şair, aşağıdaki beyitlerinde kendi divanını sedefin içinde saklı olan bir inciye benzetmiş ve divanının cevher niteliği taşıdığını dile getirmiştir. Herkesin bir dili

olduğunu, çok şey söylediğini fakat söyledikleri sözlerin bir kıymetinin olmadığını düşünmüştür. Kendi divanının içindeki şiirlerin ise cevher niteliği taşıdığını belirtmiştir.

Nice pinhân eylesün derd-i derûnın ‘ Amrî kim

Açılıp bir bir okur evrâk-ı dîvânım saña G. 4 - 6

Her denînüñ biñ dili var ben şadef gibi hamuş

Gevherüm kim ‘ arz ide devletlü sulţânım sana G. 4 - 7

Akik, kırmızı renkli olup yüzük taşı, mühür gibi şeyler yapmakta kullanılan, çok sert, yarı saydam, parlak ve değerli bir taştır. Şair, beytinde sevgili için ağlayan aşğın gözlerinin kıpkırmızı olduğundan ve gözlerinin akik taşına benzediğinden söz etmiştir.

Leb-i la‘ lînüñ için ağlamadan

İki gözüm ‘ aqîka dönmişdür G. 31 - 4

Mercan ise denizde geniş resif meydana getiren ve mercanlar takımının örneği olan hayvan ve bunun kalkerli yatağından çıkarılan çoğu kırmızı renkte ve ince dal şeklinde bir maddedir. Bu madde boncuk gibi süs eşyası olarak kullanılır. Şair, beytinde mercanı kırmızı rengi sebebiyle sevgilinin dudaklarına benzetmiştir. Şair, bu benzetmesini şu şekilde ifade etmiştir:

Ꞑufl-i mercân açup la‘ l ü güher dürcinden

Dilin uzaduban ağızuma söger nâzlanur G. 18 - 6

### 3.5.7.1.6. Yakut, Fırze

Yakut, pembe ya da erguvan tonlarıyla karışık koyu kırmızı renkli değerli bir taştır. Klasik Türk şiirinde yakut, kırmızı rengi dolayısıyla sevgilinin ağzına

benzetilir. Şair, beytinde renk ve şekil yönünden yakutu, hokka şeklinde tasavvur etmiştir. Firuze ise, yeşil ve mavi renklerde olabilen çeşitli süs eşyalarında kullanılabilen değerli bir taştır. Şair şiirinde sevgilinin ağzını rengi sebebiyle yakut bir hokkaya, sevgilinin yüzündeki ayva tüylerinin rengini ise firuzeye benzetmiştir.

Hoḳḳa-i yāḳūtda dendānı dürr-i şāhvār

Ḥaṭṭ-ı sebzi ḥātem-i la' linde pîrûze nigîn G. 82 – 4

### 3.5.7.1.7. Tunç (Ruy)

Tunç, bakır kalay karışımı bir madendir. Rengi sarı ve kırmızı karışımı bir renktir. Şair, beytinde tuncu rengi sebebiyle aşığın gözüne, yüzüne, aya, aşığın ruhuna ve gözyaşına benzetmiştir.

Yarı cānum ḳalmadı k'ol yār-ı cānumdur giden

Zerd-rūy oldum ki ol rūḥ-ı revānumdur giden G. 81 – 1

### 3.5.7.2. Güzel Kokular

Amrî Divanı'nda kokulardan misk, anber, nâfe, kâfur, gülâb, reyhan, buhur, sipend (tütsü) zikredilir. Misk, anber ve nâfe siyah rengi, kokusu sebebiyle sevgilinin saçı, beni ve ayva tüyleri için benzetilen olur. Misk ve nâfenin vatanı olarak Çin (Hıta)'den bahsedilir.

Şair, beytinde sevgilinin ayva tüylerinin kokusunu misk, aşığın yanan gönlünü ise micmer şeklinde tasvir etmiştir.

Ḥattuñı müşk-i Ḥıṭâ ḥâlũñi ‘anberden iden

Dil-i sũzânũm ile sinemi micmer kıldı G. 140 -2

Amrî, bir başka beytinde sevgilinin rüzgârda savrulan saçının kokusunu anbere, sevgilinin yüzünü ise aya benzetmiştir.

‘Anber-âmîz eser nesîm-i şabâ

Yâ Rab ol mâh kakũlin mi țarar G. 17 -2

Şair şiirinde gülâbı, sevgilinin kendine has kokusu, reyhanı ise sevgilinin yüzündeki ayva tüylerini ifade etmek için kullanmıştır. Amrî, beytinde sevgilinin baharda naz ile salınarak dünyayı gül suyu ve güzel koku ile doldurduğunu ifade etmiştir.

Yine ‘arũs-ı bahâr oldı nâz ile peydâ

Gülâb u müşk ile kıldı cihânı ‘anber-sâ K. 1 - 1

### 3.5.7.3. Diğer Süs Unsurları

Amrî Divanı’nda süs eşyası olarak ayrıca taç, kemer, mirat (ayna), kemer, sürme, nigîn (yüzük) ve kıymetli taşların saklandığı mücevher kutusu olarak kullanılan hokkadan (dürc) bahsedilir. Süs eşyalarından en çok söz edilen ise aynadır. Ayna, sevgilinin yüzü, yanağı, gerdanı (boynu), güzelliği ve aşığın gönlü ile benzerlik içinde tasvir edilmiştir.

Ol mâh-ı şeker-leb ki benũm var kimũñ var

Ol âyine-ğabğab ki benũm var kimũñ var G. 26 – 1

### 3.5.8. GİYİM KUŞAM

Divanda giyecek olarak pirehen (gömlek), libas (kaba, ton, elbise), hilat (kaftan), cübbe, destar (sarık), damen (etek), peçe, nikab (örtü), küleh (takke), risman (rişte, ip) ve düğme zikredilmiştir. Hilat, cübbe ve destar sofilerin elbisesidir. Elbise, pirahen (gömlek) ve hilat (kaftan) gül rengindedir. Şair, beytinde aşk yarasını süslü, parlak bir elbiseye, ahını ve kederini ise mutluluk tacına benzetmiştir.

Dūd-ı āhı başuma tāk-ı sa‘ âdet bilürem

‘Işk dāğın tenüme hil‘at-i fāhir gördüm G. 70 - 4

Amrî Divanı’nda sofinin cübbe ve sarık giydiğinden ve semâ‘ döndüğünden bahsedilmiştir. Semâ‘, kulun hakikâte yönelip, akılla-aşkla yücelip, nefsinin terk ederek, Hakk’ta yok oluşu ve olgunluğa ermiş, kâmil bir insan olarak tekrar kulluğuna dönüşüdür. Bütün varlığa, bütün yaratılanlara yeni bir ruhla, sevgi için, hizmet için dönüşüdür. Mukabele denilen Semâ gösterisi, Mevlvî Dergâhı’nda, semahânelerde Mutlak Kemâl ve Hakka vuslat yolunun derecelerini sembolize eder. Esasen semâ; gerçek varlığa ulaştırıcı, insanı kendinden geçiren bir cezbe vasıtası, kendinden geçen kişinin can sarhoşluğudur. Mevlânamız’ın ifadesiyle (Aşk’a kavuşmak, buluşmak sultanlığı için, perdeleri kaldırıp içeriye girmek devleti için, can elbisesidir.<sup>6</sup> Şair, beytinde “Ey sofi aşk şarabından tatarsan cübben ve sarığın semâ‘ döner” diyerek asıl olarak Hakka kavuşmanın aşk şarabını içmekle olacağını ifade etmiştir.

‘Işk cāmın sen de tātasañ şofiyā

Cübbe vü destāruñ oynardı semâ‘ G. 47 – 2

<sup>6</sup> (<http://www.mevlana.gov.tr/TR,78237/sema-gosterisi.html>)



### 3.5.9. SOFRA VE YİYECEKLER

Divanda yiyeceklerden azık (zâd), helva, şeker, bal (şehd), şerbet (nûş), ekmek ve tuzdan bahsedilmiştir. Şair, şiirinde ekmek ve tuz hakkı (hakk-ı nemek) inancına ve deyimine yer vermiştir. Meyvelerden ise şeftali ve bademden söz etmiştir. Şair, beytinde sevgilinin öpücüğünü yolculuk için hazırlanmış yiyeceğe benzetmiştir.

Būse virdi dilberüm zād-ı sefer

Kim seferde hūb olur hālvā-yı ter G. 24 - 1

Şairin beytinde tadı ve lezzeti sebebiyle söz konusu ettiği helva; dudak, ağız, tatlı dil ile ilgili tasavvurlarda yer almıştır.

Ol şeker-leb acı sözler virdüince ‘ Amrîye

Zehr-i ğamdur yidügi her demde hālvālar gibi G. 138 – 5

### 3.5.10. MİMARÎ

Divanda yapı unsuru olarak ev (hâne),bina, saray, çeşme (lüle), külhan (ocak), darüşşifa, mescid, kelisa (kilise, deyr), dergâh, meyhane, der (kapı), revzen (pencere), duvar vb. zikredilmiştir. Şair, beytinde mescid ve kilise anlamında olan “deyr” kelimesini birarada kullanmıştır. Amrî, aşığın her yerde - mescidde, kilisede ve meyhanede - sevgiliyi aradığını söylemiştir.

Gâh mescidde gehî meyhânedede geh deyrde

Der-be-der ‘ Amrî-i āvâre seni arar seni G. 124 – 5

### 3.5.11. YAZI İLE İLGİLİ HUSUSLAR

Divanda yazı ile ilgili olarak hatt, nokta (hâl), kalem (hâme), devât, mürekkep, kâğıt (sahife, evrak, levha), defter, divan ve nâme (mektup) zikredilmiştir. “Hatt” kelimesi tevriye yoluyla sevgilinin ayva tüylerinin benzetilene olarak kullanılmıştır. Şair, sayfayı, kâğıdı ve levhayı renginin beyazlığı dolayısıyla sevgilinin beyaz, parlak yüzüne, defteri aşığın gönlüne, yazı ve noktayı ise sevgilinin yüzündeki benlere benzetmiştir.

Dîde evrâk-ı hayâle serv-kadler naşş idüp

Şebt olan dil defterinde haţ u hâl oldu yine G. 106 – 2

### 3.5.12. SİHİR, EFSÛN, TILSIM

Divanda sihir ve efsun, sevgilinin cadû gözleri, kaşları, kirpikleri ve ayva tüyleri ile birlikte düşünülmüştür. Şair, beytinde sevgiliyi, aşığa sihir ve büyü yapan büyücüye ve periye benzetmiştir. Âşık, sevgilinin gözünü, kaşını ve büyüleyici güzelliğini kimsenin bilemeyeceğini söyleyip, sevgilinin nazının az olduğunu sanmıştır.

Gözün kaşuñ füsün kim ne bilsün

‘ İtâbuñ az u nâzuñ kem şanurdum G. 72 - 4

Şair, bir başka beytinde sevgilinin ayva tüylerinin aşığa sihir ederek onun aklını başından aldığını söylemiştir.

Ne sihr itdi tılısmın bozdı ‘ aqluñ

Füsün ile haţ-ı ‘ anber-feşânı G. 128 – 3

### 3.5.13. BAZI TİPLER VE MESLEK ERBÂBI

#### 3.5.13.1. Sâkî

Klasik Türk şiirinde sâkî, içki meclisinin en önemli unsurlarından birisidir. Sâkî, mecliste bulunanlara içki sunan kişidir. Klasik Türk şiirinde sâkî, ay yüzlü, gül yanaklı, la'l dudaklı olarak tasvir edilir ki bu genellikle sevgilidir. Aşığa aşk şarabı sunarak onu sarhoş eder. Şair de beytinde sevgiliyi, aşığa aşk şarabını sunan bir sâkîye benzetmiştir.

‘ Âşık-ı pür-derd ile bir yere gelmişken habîb

Sâkıyâ şevk ile taldur câmı nûş eyyâmıdır Mus. 3/ III – 2

#### 3.5.13.2. Mest (Ser-mest, Sarhoş)

Klasik Türk şiirinde âşık, genellikle aşk şarabını içerek sarhoş olan birisi şeklinde tasvir edilir. Şairin divanında âşık, sevgilinin mahmur bakışlarından, güler yüzünden, kırmızı dudaklarından ve misk kokusundan sarhoş olur ve aşığın başı döner. Bu şekilde sevgiliye hayran kalır. Şair, yaşadığı bu duyguyu şu sözlerle ifade etmiştir:

Pür-şafâ idüp beni meclisde ser-mest eyleyen

Bâde-i şâfi midür şol nergis-i Şengül midür G. 22 – 3

### 3.5.13.3. Bâġbân

Klasik Türk Őirinde baġban ile bahçivan veya bekçi kastedilir. Şair, aiaġıdaki beytinde aŖıġın gönlünü, gül bahçesindeki bahçivana ve bekçiye, sevgiliyi ise gül bahçesindeki güle ve uzun boylu serviye benzetmiŖtir.

Uyudup bâġbân-ı ġamzeñi dil

Yanaġuñdan gül-i nesrîn uġurlar G. 37 - 6

Şair, bâġbânın güle ve serviye su verip, onların her türlü bakımını yaptığını ifade etmiŖtir. AŖıġın sevgili için döktüġü gözyaŖları, sevgiliyi daha da ulaŖılmaz bir hale getirir. Şair bunu Ŗu Ŗekilde ifade etmiŖtir:

Gözüm yaŖıyla besler idi bâġbân-ı dil

‘ Amrî nihâl-i ‘ömr idi ol serv-ķad dirîġ G. 49 -5

### 3.5.13.4. Misafir (Mihmân)

Amrî, beytinde aŖıġın gönlünü misafirhaneye, sevgilinin keskin bakışını, aŖıġa verdiġi derdi ve gamı da oradaki misafire benzetmiŖtir. Sevgiliyi misafir gibi aġırlamanın, ona hürmet etmenin ve ona ikramda bulunmanın aŖıġın görevi olduġunu söylemiŖtir.

ġamzeñ dile gelse aña ta‘ zîm iderem çün

İkrâm gerek kâfir olursa daġi mihmân G. 89 – 4

### 3.5.13.5. Gelin (Arûs)

Şair, beytinde sevgilinin baharın gelişiyle dünyayı misk koku ve gül suyu ile doldurduğu ve onun bir geline benzediğini ifade etmiştir.

Yine ‘arûs-ı bahâr oldu nâz ile peydâ

Gülâb u müşk ile kıldı cihânı ‘anber-sâ K. 1 - 1

### 3.5.13.6. Çocuk (Tıfl)

Şair, beytinde sevgiliyi, nazlı yetişmiş bir çocuğa benzetmiştir. Şair ayrıca aşğın gönlünü bir çocuğa benzeterek gönlün doğruluk ilmini öğrenmesi için mecazî aşkı yaşamasının gerekli olduğunu söylemiştir.

Hâkîkat ‘ilmîni ta‘lîm kılsun

Virün dil tıflını ‘ışk-ı mecaza G. 110 - 4

### 3.5.13.7. Nakkaş

Nakkaş, resim yapan, ressam anlamındadır. Nakkaşların kalemle nakış ve resim yaptıkları, desen hazırladıkları ve çeşitli olayların minyatürünü çizdikleri bilinir. Amrî Divanı’nda sevgilinin güzelliği anlatılırken nakkaşların, bu güzelliği nakşedemeyeceklerinden söz edilir.

Ay yüzünde şun‘-ı Yezdândur hilâlî

Yazmaya bu nakşî göz nûrın döküp nakkaşlar G. 15 – 1

### 3.5.13.8. Tabîb

Klasik Türk şiirinde tabîb aşk derdine ilaç bulamayan bir özellikte ele alınır. Zaten aşkın derdine ilaç bulsa bile âşık o ilacı istemez. Aşk hastasının can ve gönül derdine en iyi ilaç hiç şüphesiz sevgilinin dudağı veya kendisidir. Âşık için sevgilinin aşkı ise hem derttir, hem de o derdin çaresini bulan tabîbdir. Divanda âşık, tabîbin (sevgilinin) aşk hastası olanlara (âşıklara) derman olmamasını dilemiştir.

Senden   il c ister isem itme ey  ab b

B m r-ı   i şk olanlara derm nı anma ya G. 99 – 5

### 3.5.13.9. Müderris

Müderris, camide ve medresede eğitmenlik yapan ki sidir. Şair, beytinde içki meclisinden bahsetmiştir. Şair, bu beyitte kendinden bahsetmiş ve kendisine, içki meclisinde şarap ve çalgıcı varken Amr  orada bir müderris olarak ne  alabilir? sorusunu sormuştur.

 ar b u   hid   mu rib var iken

Ne  alar arada   Amr  müderris G. 43 - 5

## 3.5.14. TELAKK  VE İNANIŞLAR

### 3.5.14.1. Ölüm

Divanda  l m konusu ile ilgili sevgilinin a ığa zulum etmesi ve onu  ld r rcesine perişan hale sokması ifade edilmiştir. Ayrıca  air, beytinde sevgili

uğruna ölenlerin olduğunu belirtmiş ve sevgiliye seslenerek aşk derdi ile ilk beni öldür demiştir.

Öldürürseñ ‘ aşıkı evvel beni öldür beni

Kim gönülden ‘ aşık oldum cān ile sevdüm seni Mus. 6/ II - 1

Şair, beytinde sevgilinin aşkıyla yanıp yakıldığını, ağlayıp inlediğini söylemiş ve sevgilinin kendisini aşk derdi ile ölüm derecesine düşürdüğünü, rakipleri ise güldürdüğünü ifade etmiştir.

‘ Âşık-ı zārı ölüm haddinde terk itdün dirîğ

Şem‘ gibi düşmanı hāndān beni giryān ķoduñ G. 57 - 2

Şair, divanında ölüm dolayısıyla ecel, kefen, kabir, sin (mezar), tahte’s-sera (toprağın altı), yer altı vb. unsurları da zikretmiştir. Amrî bir beytinde, ey melek (sevgili), sen göğün zirvesinde, ben toprağın altındayım. Sana olan feryat figanım yerden göğe erişe mi? demiştir.

Sen felek evcinde ben tahte’s-şerāda ey melek

İre mi yerden göke feryād u efgānum saña G. 4 – 2

### 3.5.14.2. Uyku (Hâb)

Şair, beytinde aşığın sevgilinin uykuya dalmasını ve o esnada sevgiliyi bir kez öpmek istediğini ifade etmiştir. Şair, ayrıca âşığın sevgilinin hayali ile uykuya dalmak istediğini fakat aşığın çektiği bu aşk acısı ile kötü rüyalar görmekten korktuğunu ve aşığın gözüne uyku girmediğini belirtmiştir.

Dilber ki uyħuya vara gelmez gözüme ħāb

Öpsem tuya mı diyü çeker cānum ıztırāb G. 6 – 1

### 3.5.14.3. Bayram (Îd)

Klasik Türk şiirinde âşık için bayram, sevgilinin yüzünü görmek, vuslata ermektir. Divanda, aşığın, bayramlık olarak sevgiliden öpücük istediği belirtilmiştir. Şair, bayramda herkesin giyinip süslenip mutlu olduğunu ve eğlendiğini, aşığın ise aşk acısı ile sızlandığını belirtmiştir.

Bu ne îd olsun cihân hândân u ben giryân olam

Îl terennüm ide ben göğsüm dögem nâlân olam G. 69 – 1

### 3.5.15. DİĞER EŞYALAR

Amrî Divanı'nda yer alan diğer eşyalar ve araç gereçlerden bazıları ise şunlardır: Bisat (kilim), sefine (gemi), badbân (yelken), zevrâk (kayık), pister (yatak, döşek), turra (mühür), perde, revzen (pencere), tişe (balta), çöpçe (kepçe), kufl (kilit), tas, kab, çevgan (baston), tennûr (ocak), kafes, terazi, salıncak, dolap, risman (ip), tesbih vb. Bu eşya, araç ve gereçler hakkında önemli bir bilgi mevcut olmadığı veya diğer bölümlerde yer yer bahsedildiği için burada tekrara düşmekten sakınıyoruz.



## 4. BÖLÜM

### İNSAN

Amrî Divanı'nda insan unsuru sevgili, âşık ve rakipten meydana gelen bir kadro içinde görülür. Bu sebeple, eserin ağırlık merkezini meydana getiren bu üç tip diğer konulara nispetle daha geniş şekilde ele alınacaktır.

#### 4.1.GÜZELLİK (HÜSN, MELAHAT, CEMÂL)

##### 4.1.1. Umumi Olarak Güzellik

Amrî Divanın'da sıklıkla dile getirilen hususlardan biri de güzelliiktir. Genel olarak güzellikten anlaşılan, yüz güzelliği şeklinde düşünülse de ahlak güzelliği, davranış güzelliği, söz ve baht güzelliği de söz konusu edilir. Yüz ve yüzdeki diğer güzellik unsurları çeşitli hayallere konu olmaktadır. Âşık, sevgilinin güzelliğine hayrandır. Şair, bir beytinde sevgilinin yüz güzelliğini ve parlaklığını güle, gümüşe ve güneşe benzetmiş ve sevgilinin güzelliğinden dolayı eşi ve benzeri olmadığını dile getirmiştir.

Bu hüsn ü behcete taḥsîn ü âferînler kim

Nazîri yok meḡer ol gül-ruḡ u sîmîn-sîmâ K. 1 - 8

Şair, beytinde sevgilinin güzelliğini anlatırken sevgilinin yüzünün beyazlığını, parlaklığını ve güzelliğini güneşin ve ayın parlaklığından üstün tutmuştur.

Zihî kemâl-i şabâḡat zihî cemâl-i şabîḡ

K'ider nezâre kılan mihr ü mâhdan tercîḡ G. 9 - 1

Ayrıca şair, bir başka beytinde ise sevgilinin yüzünün güzelliğinden dolayı onu, cihanın sultanı şeklinde tasvir etmiştir.

ٲutdı âfâkı cemâlün kaçma   Amrîden begüm

ٲul gerekmez mi saña sulţân-ıı âlem-gîrsin G. 83 – 5

#### 4.1.2. Güzellik İle İlgili Benzetmeler

##### 4.1.2.1. Bahâr, Gül Bahçesi, Bahçe, Arsa (Toprak)

Şair, beytinde sevgilinin güzelliğini, güllerin açması, çevrenin çiçek ve kokulu bitkilerle dolması nedeniyle ilkbahara, sevgilinin yüz güzelliğini ise gülbahçesine benzetmiştir. Ayrıca sevgilinin dudakını şeklinin küçük ve renginin kırmızı olması sebebiyle goncaya benzetmiştir.

Gönül tıflı cemâlün gülşeninde

Lebûnden gonca-i rengîn uğurlar G. 37 - 4

Şairin beytinde güzellik gül olarak düşünülünce, âşık da ona karşı inleyen bir bülbüle benzemiştir. Amrî, güzelliğinin ilkbaharını anarak gül için dert ile ah edip kan ağlasın, bülbül ağlasın.

Nevbahâr-ı hüsnün añup derd ile âh eylese

  Amrî için gül dağı kan ağlaya bülbül degül G. 65 -5

#### 4.1.2.2. Sayfa

Şair, beyitinde sevgilinin yüz güzelliğini, renginin beyazlığını ve parlaklığını temiz bir sayfaya ayrıca sevgilinin yanağını parlaklığı yönüyle de güneş ve yıldızlara benzetmiştir.

Oķı ol muşhaf-ı hūsn ü cemāli

Yanağı maṭla' -ı envāra geldi G. 125 – 2

#### 4.1.2.3. Sancak, Bayrak

Şair, beytinde sevgilinin boyunun uzunluğunu serviye benzeterek bunun yanında sevgilinin güzelliğini bir ülke şeklinde tasavvur etmiştir. Sevgiliyi ise bu ülkenin sancağına benzetmiştir.

Serv ḳaddūnle şalın kim hūblar uysun saña

Sancağın çek beg güzelsin hūsn iline mirsin G. 83 – 4

#### 4.1.2.4. Yûsuf

Hz. Yûsuf, edebiyatımızda güzellik timsalidir. Bu benzetme nedeniyle klasik Türk şiirinde Yûsuf kıssasının çeşitli motiflerine gönderme yapılır. Amrî de sevgiliyi güzelliğinden dolayı Yûsuf-cemāl şeklinde tasvir etmiştir.

Dün gice gördüm yatur ḳoynumda ol Yûsuf-cemāl

Bu düşün zevḳın kişi yā Rab nice ta' bîr ide G. 104 – 4

#### 4.1.2.5. Ülke, Mısır

Şair, beytinde sevgiliyi, güzellik ülkesinin sultanı olarak tasavvur etmiştir. Şairin “Mısır-ı dil” tamlamasıyla ifade ettiği gönül, Mısır ülkesine; sevgili ise o ülkenin sultanına benzetilmiştir.

Mısır-ı dil sulţānıdur ol dilber-i Yūsuf-cemāl

Devlet-i vaşlın dilersen kıoma elden dāmenin G. 78 - 2

Amrî, beytinde ayrıca güzelliği bir ülkeye benzetmiştir. Sevgilinin ise bu ülkenin başında olduğunu ifade etmiştir.

Edirne dilberlerinden bir güzel sevdüm yine

Hüsn ili serverlerinden bir güzel sevdüm yine G. 115 – 1

#### 4.1.2.6. Bahr (Deniz)

Şair, beytinde sevgilinin güzelliğini dalgalı bir denize benzetmiştir. Bu dalgalı denizde aşkın çengelini aşğın gönlüne sevgilinin taktığını belirtmiştir. Güzellik denizinin dalgası aşk çengelini gönüle taktığı için gamzenin pençesinden canı kurtarmak mümkün değildir.

Cān hālāş itmek olur mı pençesinden ğamzenüñ

Bahr-i hüsnüñ mevci kim taqdı dile kıullāb-ı ışık G. 51 - 3

#### 4.1.2.7. Ayine (Ayna)

Şair, beytinde sevgilinin güzelliğini bir ayna şeklinde tasavvur etmiştir. Yüz güzelliği söz konusu olduğunda ayna ile sevgilinin yüzü arasında hem parlaklığı hem de şekli bakımından benzerlik bulunmaktadır. Şair, bu açıdan sevgilinin yüzünü aynaya benzetmiştir.

Göster ey meh-liķā āyine-i ħüsnüni kim

Göresin ‘âşık-ı dil-ĥasteyi bî-cân-şekil G. 66 – 4

#### 4.1.2.8. Işık

Klasik Türk şiirinde genellikle sevgilinin güzelliği ve yüzü parlaklığı dolayısıyla ışığa benzetilir. Amrî de beytinde sevgilinin yüz güzelliği anlatılırken Hz. Yûsuf'a işaret etmiş ve sevgilinin yüz güzelliğinin Hz. Yûsuf'un yüz güzelliğinden daha fazla olduğunu ifade etmiştir.

Terâzûya urulsa nûr-ı ħüsnüñ

Gelürsin Yûsuf-ı Ken‘ândan artuķ G. 52 – 4

#### 4.1.2.9. İd (Bayram)

Amrî, beytinde âşık için sevgilinin güzelliğini görmenin bayram günü gibi olduğunu dile getirmiştir. Bayramlar güzel ve uğurlu gün olduğu için şair, sevgilinin güzelliğini bayrama benzetmiştir.

‘Îd-i hüsniünden cihân ferhunde-fâl oldu yine

Feyz-i envâr-ı tecelli-i cemâl oldu yine G. 106 - 1

## 4.2. SEVGİLİ

### 4.2.1. Umumi Olarak Sevgili

Amrî Divanı’nda sevgili için isim ve sıfat olarak şu kelimeler kullanılır: Dildâr, cân, büt, nigâr, habîb, dilber, begüm, efendim, yâr, dost, canân, enis, mahub, şâh, şûh, sanem, yaran, âfet, nâzenin, güzel, kâfir, zâlim, rûh-i revân, anberin gisû, çeşmi ala, fitne, lâle ruhsâr, sîmîn-sîma, perî ruh, mehlikâ, gül-çehre, kad-i bâlâ, serv-kad, serv-kâmet, sîm-ten, şeker-güftâr, gonca-dehen, gonca-leb vb. Divanda bu kelimeler doğrudan doğruya sevgilinin ismi olmuştur. Bu sıfatlarla sevgiliye hitap edilmiştir. Bunların bir kısmı da yüz, dudak ve boy münasebetiyle benzetilen durumunda olmuş ve sevgiliyi tasvir edilirken kullanılmıştır.

Gelenek ideal sevgili tipini o kadar teferruatlı bir şekilde belirlemiştir ki aşığın bunlar dışında ilave edeceği bir husus kalmamış gibidir. O kadar geniş bir coğrafyada bütün şairler hep aynı fizik özellikleri taşıyan bir sevgiliden bahsederler (Okuyucu, 2010: 211). Divanını incelediğimiz şairimiz Amrî’nin de şiirinde geleneğin belirlediği sevgili tipinin dışına çıkmadığını tespit etmekteyiz.

Divanda sevgilinin fizikî özelliklerine bakacak olursak şu şekildedir: Sevgilinin boyu, yüksekliği ve inceliği ile Tûbâ ve şimşada benzer. Yürüdüğünde salınan bir servi manzarası arzeder. Bu vücudun en belirgin kısmı yüzdür. Çehre eğer ay veya güneşe benzetilmişse diğer tamamlayıcı unsurlar da ona eşlik eder. Mesela yüzün aya teşbihiyle birlikte saçın geceyi, kaşların hilali, dişlerin yıldızları temsili gibi. Sevgili güzelliğiyle bir gül bahçesini temsil ettiğinde çehredeki güzellik unsurları bu sefer çeşitli çiçeklere dönüşür: Saçın sümbül, yanağın gül veya lale, gözün nergis olması gibi. Kuyuya benzetilen çene çukuru da bu tabloya katılır.

Sevgili bir cellat rolünü benimsediğinde; saç tuzak, kaşlar yay, kirpikler ok, gamze ve bakışlar ise hançer ve mızrak haline dönüşür. Madenler söz konusu ise kalp taş, dudak la'le, ağız sadefe ve dişler inciye teşbih edilir. (Okuyucu, 2010: 212) Şairin sevgilinin fizikî özelliklerini tasvir ettiği beyitlerin biri şudur: Sevdığım bir peridir, tüm halk ona âşıktır. O iki misk koku ve beyaz, parlak hilale benzeyen yüzü ile tüm halkı kendisine âşık eder. Şair, beytinde sevgiliyi periye, sevgilinin yüzünü ise parlaklığı sebebiyle hilale benzetmiştir.

Bir perîdür sevdüğüm dîvânesidür cümle halk

Ol iki müşkîn hilâl ü tal'at-ı ğarrâ ile G. 105 - 5

Şair beytinde, sevgilinin şeker dudaklı olduğunu söyleyip, onun yüzünü parlak oluşu sebebiyle aya benzetmiştir. Ayrıca şair, sevgilinin beyaz gerdanını da aynaya benzetmiştir.

Ol mâh-ı şeker-leb ki benüm var kimüñ var

Ol âyine-ğabğab ki benüm var kimüñ var G. 26 - 1

Şair, beytinde sevgilinin goncaya benzeyen küçük dudağıyla kendisine aşk şarabı sunduğunu ifade etmiştir.

‘Işkı meyiyle ‘Amrîyi hoş bülbül eyledi

Ol yüzi gül ki goncaya benzer tudacuğı G. 134 - 6

Sevgilinin en belirgin özelliği aşığa karşı zalim oluşudur. Katı kalplidir. Şair, beytinde sevgilinin bu özelliğini katı kalpli, taş kayasın sen. Senin gönül yapacağını sezmem sözleriyle ifade etmiştir.

Katı gönüllü taş kayasın sen

Sezmem ki gönül yapasın sen G. 92 - 1

Sevgili her daim aşığa naz yapar ve ona hiç yüz vermez, sürekli ona acı çektirir. Aşığın çektiği bu acılar sevgiliyi iyice besler ve güçlendirir. Buna rağmen

âşık sevgiliyi sevmekten hiçbir zaman vazgeçmez, sevgili aşığa acı çektirdikçe, âşık sevgiliye daha çok bağlanıp onu daha fazla sever. Şair, bu konuyu şiirinde şu şekilde ifade etmiştir:

Yakşañ beni biñ nâz ile incinmeyem ey dost

Her dâğ ki senden ire gül-berg-i tarîdür G. 16 -2

Şair, sevgiliyi kendisine eziyet eden bir fitneye benzetmiştir. Sevgili, aşığa eziyet eden biri olsa da âşık için o dünyanın en sevilenidir.

Yâ Rab ne fitnedür bu ki biñ cevır ider yine

Mañbûbidur cihânuñ u cânuñ ħabîbidür G. 28 - 2

Klasik Türk şiirinde sevgili, her daim aşığa kötü davranır ve onu azarlar. Amrî de beytinde sevgilinin bu özelliğine değinerek sevgilinin kendisine sövüp bağırarak için bahane aradağını dile getirmiştir.

Severem didüğüm diler dilber

Ağzuma söğmege bahâne arar G. 17 - 3

Sevgili, rakip ile gezerek aşığını derinden üzer. Aşığa hiçbir zaman merhamet etmez hatta onun canına kasteder, onu yaralar ve öldürür. Âşık, sevgiliyi rakipler ile görmektense ölmenin daha iyi olabileceğini belirtmiştir.

Yarı ağyâr ile görmekten ölüm yegdür bana

Ey ecel ehlen ve sehlen merħabâ şimden girü G. 93 – 3



## 4.2.2. Sevgili İle İlgili Benzetmeler

### 4.2.2.1. Gül (Gülzâr, Gül-i Ter, Gül-i Zibâ), Gonca

Klasik Türk şiirinde en çok bahsedilen çiçek güldür. Sevgilinin yüzü ve yanağı güle benzetilir. Gerek koku gerekse renk bakımından daima canlı ve tazedir. Bu yönüyle klasik Türk şiirindeki taze sevgili ve sevgilinin kokusu güle benzetilir. Amrî, beyitlerinde sevgiliyi, gül bahçesine, güle ve goncaya benzetmiştir. Özellikle yanağının kırmızı renkte olması gülün rengini andırdığı için sevgiliyi gül şeklinde tasavvur etmiştir. Sevgili gülbahçesinin gülüyken âşık da gülbahçesinde öten bülbüldür. Şair de divanında klasik Türk şiirindeki gül bülbül ilişkisine örnek oluşturacak beyitlere yer vermiştir. Şair, beytinde sevgiliyi güle, aşığı ise bülbüle benzetmiştir.

Şaçdılar sünbüllerin gül-berg-i ra' nâ üstine

Bülbül-i şeydâ gibi 'uşşakı hayrân itdiler G. 23 - 4

Şair bir başka beytinde yine, sevgiliyi gül bahçesindeki kırmızı güle benzetmiştir.

Yârsuz seyr-i gülistân ide varsam ' Amrî

Gül-i hamrâ görünür âteş-i sūzân-şekil G. 66 – 5

### 4.2.2.2. Fidan (Nihal)

Nihâl kelime anlamı olarak taze ve düzgün fidan demektir. Klasik Türk şiirinde ise sevgilinin boyu ile endamı ince ve düzgün oluşu sebebiyle nihâle benzetilir. Şair, gül-bülbül ilişkisi içinde “gül nihâli” diyerek sevgiliden bahsetmiştir.

Âşığı ise bülbüle benzetmiştir. Ciğer kanı, kızıl, bülbül ve gül nihali sözcükleri ile tenasüb oluşturmuş, gülün renginin bülbülün kanından aldığını belirtmiştir.

Şuvarmasa ciğer kanıyla bülbül

Kızıl gül mi virürdi gül nihâli G. 130 – 3

#### 4.2.2.3. Bahâr

Amrî Divanı'nda en çok adı geçen mevsim bahardır. Gül, lâle, sünbül menekşe gibi çiçeklerin en güzel zamanlarının bahar mevsimi olması, hayat ve tabiatın bahar mevsiminde canlanması, dirilmesi bahar mevsimini her zaman güzel kılmıştır. Bu bakımdan divan şiirindeki nazlı, işveli, misk gibi kokan, güzelliği bakımından güle benzetilen sevgili aynı zamanda bahara da benzetilir. Şair de beytinde sevgilinin güzelliğini bahara benzetmiştir.

Yine 'arūs-ı bahâr oldı nâz ile peydâ

Gülâb u müşk ile kıldı cihânı 'anber-sâ K. 1 - 1

#### 4.2.2.4. Ay (Meh-pâre, mah), Kevkeb (Yıldız)

Divanda sevgilinin ay olarak tasvir edilmesinde en önemli unsur, sevgilinin güzelliğidir. Ayın parlaklığı ve güzelliği sebebiyle ay ile sevgili arasında benzerlik kurulur. Şair, sevgilinin yüzünün şeklini ve parlaklığını aya benzetmiştir.

Allâh Allâh bu melek-sîmâ ne ğarrâ ħub olur

Ṭoĝar aydur şanasın ğünden ğüne maĥbûb olur G. 29 - 1

Divanda yıldız kelimesi “kevkeb” kelimesiyle kullanılmıştır. Amrî, yıldızların çokluğu, parlaklığı ve yuvarlaklığı açısından yıldız ile aşğın gözyaşı arasında benzetme yapmıştır. Ayrıca sevgiliyi aya ve yıldıza benzetmiştir.

Ol mâha qarîn itdi beni kevkeb-i eşküm

Bu tâli<sup>ç</sup> ü kevkeb ki benüm var kimüñ var G. 26 – 2

#### 4.2.2.5. Güneş (Mîhr, Âfitâb), Işık

Şair, divanında güneş kelimesini mihr ve afitâb kelimeleriyle kullanmıştır. Sevgilinin yüzünü parlaklığı ve renginin canlılığı bakımından güneş ve ışığa benzetmiştir.

Zihî kemâl-i şabâhat zihî cemâl-i şabiḥ

K’ider nezâre kılan mihr ü mâhdan tercîḥ G. 9 - 1

Şair, sevgiliye duyduğu aşktan dolayı sevgilinin kıymetini bir ışığa benzetmiştir. Sevgiliyi tıpkı gökyüzünü aydınlatan güneş şeklinde tasavvur etmiştir.

Çerâğ-ı <sup>ç</sup> izzetüñ ol şem<sup>ç</sup> den münevverdür

Ki lem<sup>ç</sup> asiyle ziyâ-güster oldı mihr-i semâ K. 1 -32

#### 4.2.2.6. Mum (Şem<sup>ç</sup>)

Klasik Türk şiirinde sevgilinin yanağı ve yüzü parlaklığı ve aydınlığı bakımından ışık saçan bir muma benzetilir. Âşık ise bu mumun etrafında gezinen pervaneye teşbih edilir. Amrî de beytinde sevgilinin yanağını ve yüzünü muma

benzetmiştir. Şair, sevgilinin utanarak içki meclisindeki mum gibi eridiğini ifade etmiştir.

Meclisde germ olup saña öyküdi nâgehân

Ol şermden erir geçer ey gül-‘ izâr şeme G. 48 - 2

Şair, bir başka beytinde kendisini mumun etrafında dönen pervaneye, sevgiliyi ise yatak odasının mumuna benzetmiştir.

‘ Âşık-ı zârı ölüm haddinde terk itdûñ dirîğ

Şem‘ gibi düşmanı handân beni giryân kuduñ G. 57 – 2

#### 4.2.2.7. Yûsuf (Yûsuf-ı cemâl, Yûsuf-ı Ken’an)

“Yûsuf, divan şiirinde adı çok anılan bir peygamber ve hikâye kahramanıdır. Eşsiz ve büyüleyici bir güzelliğe sahip olması nedeniyle sevgili Yûsuf’a benzetilir. Yûsuf’un güzelliği, kardeşlerinin onu kıskanıp kuyuya atması ve yok pahasına satılması, daha sonra Mısır’da ağırlığınca altın değerinde alıcı bulması, Züleyha ile olan ilişkileri, zindana atılması ve orada uzun süre kalıp düş yorumunda ünlenmesi, zindana atılmış bir köle iken Mısır’a sultan olması vb. sebeplerle şiire konu olur” (Zavotçu, 2013: 796). Amrî de beytinde sevgiliyi Yusuf’a, gönlünü ise Mısır ülkesine benzetip sevgilinin o ülkenin sultanı olduğunu dile getirmiştir. Şair, beytinde eteğini elden koyma sözleriyle sevgilinin aşkıyla gönlünü ferahlatmak istiyorsan onun eteğini bırakma, onun gitmesine izin verme demek istemiştir.

Mısr-ı dil sultânıdır ol dilber-i Yûsuf-cemâl

Devlet-i vaşlın dilersen koma elden dâmenin G. 78 - 2

Amrî, bir başka beytinde sevgiliyi Yûsuf-cemâl tabiriyle tasvir etmiş, sevgilinin yüzünün güzelliğini Hz.Yûsuf’a benzetmiştir.

Dün gece gördüm yatur koynumda ol Yūsuf-cemāl

Bu düşün zevkın kişi yā Rab nice ta‘ bîr ide G. 104 - 4

#### 4.2.2.8. Put (Büt, Sanem)

Şair, divanında “put” kelimesini büt ve sanem kelimeleriyle kullanmıştır. Sevgili bir put kadar güzel olduğundan ona bu şekilde hitap etmiştir. Hatta bazı beyitlerde sevgilinin puttan daha güzel olduğu da belirtmiştir.

Bülbüller inleden gül-i ra‘ nā degül misin

‘Âşıklar ağladan büt-i zîbā degül misin G. 79 – 1

#### 4.2.2.9. Perî, Hûri, Melek

Sevgilinin peri, huri ve meleklerle benzetilmesi güzelliği sebebiyledir. Periler ve melekler çok güzeldir. İnsanlar onlara benzeyemez. Şair de beytinde sevgilinin insanüstü güzel oluşunu dile getirmek için sevgiliyi melek yüzlü bir peri şeklinde tasvir etmiştir.

Ne meleksin ne hûrîsin ne perî

Güzel âdem ne dil-rübâsın sen G. 92 - 5

Şair, sevgiliyi güzelliğinden dolayı onu periye benzetmiş ve tüm halkın ona âşık olduğunu dile getirmiştir. Sevgili, misk kokusu ve parlak, beyaz yüzü ile tüm halkı kendisine âşık etmiştir.

Bir perîdür sevdüğüm dîvânesidür cümle halk

Ol iki müşkîn hilâl ü tal‘ at-ı ğarrâ ile G. 105 - 5

#### 4.2.2.10. Padişah, Sultan

Divanda sevgili ve övülen, padişah veya sultan olarak tasavvur edilirken şu kelimeler kullanılmıştır: Sultan-ı hüsn, sultan-ı âlem, şah-ı cihan ve Mısır-ı dil sultanı. Bu örneklerde görüldüğü gibi sevgili güzellerin ve güzellik ülkesinin sultanı olarak tasvir edilmiştir. Şair, sevgilinin güzelliğini Hz. Yûsuf'a benzetirken onun Mısır ülkesine sultan olmasına da işaret etmiştir.

Mısır-ı dil sultânıdır ol dilber-i Yûsuf-cemâl

Devlet-i vaşlın dilersen koma elden dâmenin G. 78 - 2

Şair, beytinde sevgiliyi güzelliğinden dolayı onu tüm dünyanın sultanı olarak tasavvur etmiş ve o sultana bir kul gerektiğini söylemiştir.

Ṭutdı âfâkı cemâlûñ kaçma ' Âmriden begüm

Ḳul gerekmez mi saña sultân-ı ' âlem-gîrsin G. 83 - 5

Âşık, sevgilisinin dünyanın şahı olduğunu ve eğer sevgilisi giderse kendinde güç kuvvet kalmayacağını dile getirmiştir.

Bendede t̄akat k̄alur mı gitse şâhı bendenüñ

Bende t̄akat k̄almadı şâh-ı cihânmdur giden G. 81 - 3

#### 4.2.2.11. Kible

Sevgili, aşğın kiblesidir. Şair, beytinde güzelliği bir mescide, sevgilinin gözlerini ise bu mescidin imamına benzetmiştir. Kirpiklerin ise bu kible karşısında saflar bağladığını ifade etmiştir.

İmām-ı mescid-i hüsn oldu benzer çeşmüñ â kıblem

Ki şaflar bağlayup müjgânuñ eyler iktidâ kıblem G. 75 - 1

Ayrıca divanda âşık, sevgilinin mahallesini kıblesi olarak görüp, sevgiliye “a kıblem” diye hitap etmiştir.

#### 4.2.2.12. Kâfir

Küfr kelimesinden türeyen kâfir kelimesi siyahlığı, karanlığı ifade eder. Klasik Türk şiirinde sevgilinin saçının rengi siyah olduğu için kâfir sıfatı genellikle sevgili ve sevgilinin saç için kullanılır. Ayrıca kâfirin sözlük anlamı, Hakkı tanımayan, bilmeyen, Allah’ın varlığına ve birliğine inanmayan, iyilik bilmeyen, nankördür. Şair, kâfir ile dinin bir arada bulunamayacağını beyitlerinde ifade etmiştir. Ayrıca sevgiliyi bir puta benzetmiş ve onu sürekli hayal ettiğini söylemiştir. Amrî, aşağıdaki beyitinde kendini aşığın yerine koymuştur. Sevgilisini kibleye benzetip namaz kıldığında namazının kabul olup olmayacağını sorgulamıştır.

Görüp sen kâfiri gitmez hayâlınden şanem fikri

Namâzı ‘ Amrînüñ hîç ola mı maqbul ola kıblem G. 75 – 5

#### 4.2.2.13. Bebek, Körpe Kuzu

Şair, şiirinde farklı bir teşbih yoluna giderek sevgiliyi masum bir bebeğe benzetmiş ve âşık için böyle körpe bir kuzunun olması gerektiğini ifade etmiştir.

Öpüp ağzında didüm bire bebek bire bebek

‘ Âşığın öldürücü körpe kuzu böyle gerek G. 64 - 1

#### 4.2.2.14. Kebk-i Derî (Dağ Kekliği)

Amrî beytinde, sevgilisini dağ kekliğine, rakibi ise dikene benzetmiştir. Sevgilinin rakibe gittiği gibi dağ kekliği de dikene gider mi? sorusunu kendisine sormuştur.

Rağîb-i rû-siyehe varsa dilberûm gezerek

‘ Aceb mi kebk-i derî ‘ azm-i hâr ider sekerek G. 60 – 1

#### 4.2.3. Sevgilide Güzellik Unsurları

##### 4.2.3.1. Saç (Zülf, Gîsû, Kâkül, Perçem, Kemend, Târ)

###### 4.2.3.1.1. Umumi Olarak Saç

Amrî, divanında saç kelimesini zülf, gîsû, kâkül, perçem, kemend, târ kelimeleriyle kullanmıştır. Sevgilinin saçını renk, koku ve şekil bakımından çeşitli hayal, benzetme ve tasvirler içinde ele almıştır. Klasik Türk şiirindeki sevgilinin saçı; uzun, halka halka, omuzların iki yanından sarkık, dağınık, perişan, dolaşık, siyah, misk ve anber kokulu olarak tasvir edilir. Amrî de klasik Türk şiiri geleneğine uyarak sevgilinin saçını yukarıda saydığımız özellikleri ile ele almıştır. Saç ile ilgili benzetmeleri alt başlıklar altında incelediğimizden dolayı bu bölümde tekrara düşmekten sakınıyoruz.



#### 4.2.3.1.2. Sa İle İlgili Benzetmeler

##### 4.2.3.1.2.1. Zencîr, Dâm (Tuzak)

Şair, sevgilinin saçını uzunluğu ve boynunu sarması bakımından bir zincire benzetmiştir.

Boynuña alduğñ ey dil kākül-i dilber diyü

Gerden-i dîvâne de zencîrdür kākül degül G. 65 - 4

Klasik Türk şiirindeki sevgilinin saçı dağınık, perişan ve karışık olarak tasvir edilir. Amrî'nin beyitlerinde de sevgilinin saçının düğüm düğüm ve karışık olması onun bir tuzağa benzetilmesine neden olmuştur. Sevgilinin saçına gönül veren âşık için, sevgilinin saçı bir tuzaktır.

Zihî tecelli-i hüsññ kemâl-i şun<sup>c</sup> -ı Hüdâ

Şaçñ girihleri ervâh-ı kudse dâm-ı belâ K. 1 – 10

##### 4.2.3.1.2.2. Mâr (Yılan), Kemend

Amrî, beytinde yılan kelimesini “mâr” kelimesiyle kullanmıştır. Sevgilinin saçını uzunluğu, siyahlığı ve kıvrım kıvrım oluşu sebebiyle yılan ve kemende (kalın ipe) benzetmiştir.

Ham-ı mû diyüp ögdüğñ mâr olur

Şalar boynuna sin içinde kemend Mus. 2/ V – 5

#### 4.2.3.1.2.3. Küfür

Klasik Türk şiirinde sevgilinin saçı siyah olması yönünden küfre benzetilir. Ayrıca küfr ile iman arasında bir tezatlık bulunur. Amrî bu tezatlığa şiirinde yer vermiştir. Aşığın, sevgilinin siyah saçına iman ettiğini söyleyip, bunun günah olup olmadığının müftüye sorulmadığını belirtmiştir.

Küfr-i zülfüne virdüm îmânı

Müftüye şormadum haḫâ mı ki G. 129 - 4

Kâfir kelimesi siyah anlamı taşıyan “küfr” kelimesinden türetilmiştir. Sevgilinin saçı da siyah olduğu için klasik şairler sevgiliyi kâfir olarak tasavvur etmiştir. Şair de sevgilinin saçını siyah olması nedeniyle kâfire benzetmiştir.

Hey müselmânlar meded âvâre gönlümden kim ol

Ḳanda bir ḳâfir-beçe görse ana ḫayrân olur G. 33 - 4

Şair beytinde yine kâfir sözcüğü ile sevgiliyi kastetmiştir. Sevgilinin saçı siyahtır. Bu bakımdan şair, sevgiliyi kâfir olarak tasavvur etmiştir.

Şaçmış yüze ol kâfir bu zülf-i perîşânı

Dînden çıkarur âḫîr bir niçe müselmânı G. 131 – 1

#### 4.2.3.1.2.4. Şâhîn

Klasik Türk şiirinde sevgilinin saçları şahine benzetilir. Şahin, av kuşu olduğu için sevgilinin saçına benzetilir. Şahinin işi avcılıktır. Sevgilinin saçı ise aşığın gönül kuşunu avladığından avcı bir şahine benzetilir. Şair, beytinde aşığın gönlünü güvercine benzetmiştir. “Kâkülün en uzun tüyü” tamlamasıyla da sevgilinin saçını kastedip onu bir şahin şeklinde tasavvur etmiştir.

Dil kebūterlerin ŧikār eyler

Perçemūñ ŧehper açsa ŧāhîn-vār G. 13 – 6

#### 4.2.3.1.2.5. Mūŧk, Anber

Misk, misk geyiđi denilen ve Tibet, Mođolistan dolaylarında yaŧayan, boynuzsuz keçi benzeri kūçūk bir memeli hayvanın erkeđinden elde edilen gūzel kokulu maddedir. Misk geyiđinin diŧileri cezbetmek, ayrıca kendi hākimiyet bōlgesini belirlemek için kullandıđı bir salđı olan misk, hayvanın husyelerinin önündeki özel bir bez tarafından üretilen, siyaha yakın parlak koyu esmer renkli ve kıvamlı, çok keskin kokulu bir maddedir (Baytop, Bozkurt, 2005: 181).

Klasik ŧiirde misk, renginin siyahlığıyla ve gūzel kokusuyla sevgilinin siyah saçlarına, kaŧlarına ve benlerine benzetilir. ŧair, musammatında aŧıđın gönlünün sevgilinin misk kokulu saçına bağlandığını belirtmiŧtir.

Gönül bađlandı mūŧkn kāklne

Yaŧumdan ŧebnem irdi sünbülüne

Nazar kıl nergisünle bülbülüne

Uyan bād-ı ŧabā degsün glne Mus. 7/ I

Anber ise Hint denizlerinde yaŧayan bir eŧit balıktan elde edilen yumuŧak, yapıŧkan ve siyah renkte, gūzel kokulu bir maddedir. Klasik ŧairler kokusu ve rengi münasebetiyle sevgilinin saçını anbere benzetir. ŧair, beytinde aŧıđın baŧını döndürüp onu ayaklara salanın anber kokulu saçlı sevgili olduğunu belirtmiŧtir.

Deng  ser-gerdn olup ayaklara ŧalan beni

Bu ara bağtum mıdur ŧol  anbern kākl midür G. 22 – 2

#### 4.2.3.1.2.6. Sünbül, Semensâ (Yasemin), Reyhan

Klasik Türk şiirinde sevgilinin saçı şekil yönünden kıvrım kıvrım oluşu, renginin siyahlığı ve kokusu itibariyle sünbüle benzetilir. Şair, sünbül kelimesine yer verdiği musammatında sevgilinin saçından bahsetmiştir. Sevgilinin misk kokan saçını sünbülün güzel kokusuna benzetmiştir.

Göñül bağlandı müşkîn kâkülüne

Yaşumdan şebnem irdi sünbülüne

Nazar kıl nergisünle bülbülüne

Uyan bād-ı şabâ degsün gülüne Mus. 7/ I

Şair, aşğın, mahmur bakışlı, gözleri nergise benzeyen sevgiliyi gördüğünde ona hayran kaldığını söylemiş ve sevgilinin iki yana saldıği saçlarının kıvrımını sünbülün şekline benzetmiştir.

Gözüm ol nergis için vâlih ü hayrân kıalmış

Gönlüm ol sünbül için zâr u perişân olmuş G. 44 - 2

Şair, diğeri bir beytinde sevgilinin yanağını gül yaprağına, iki yanağından sarkıtığı saçlarını da sünbüle benzetmiştir.

Şaçdılar sünbüllerin gül-berg-i ra' nâ üstine

Bülbül-i şeydâ gibi 'uşşakı hayrân itdiler G. 23 - 4

Şair, bir diğeri beytinde, sevgilinin saçlarının kokusunu yasemine benzetmiştir.

Hâba varsam heves-i zülf-i semensâlar ile

Kara düşler görürem bu kıru sevdâlar ile G. 108 - 1

Divanda sevgilinin saçının reyhan ile benzerliğı renk, koku ve şekil yönündendir. Şair, sevgilinin saçının siyahlığını ve kokusunu reyhana benzetmiştir.

Reyhân saçuñuñ olmasa hayrânı benefşe

Gözetmez idi boynın egüp anı benefşe G. 111 – 1

#### 4.2.3.2. Alın (Cebîn, Cebhe)

##### 4.2.3.2.1. Nâme (Mektup)

Klasik Türk şiirinde sevgilinin alını beyaz ve açıktır. Şair, şiirinde sevgilinin alınının beyazlığını ve açıklığını beyaz bir mektuba benzetmiştir. Bu mektup, güzellik mektubudur. Sevgilinin alını bir mektup sayfası gibi beyaz ve geniştir. Sevgilinin kaş ise şeklen yaya benzediği için mektubun üzerindeki imzadır.

Cebhe mi bu yâ beyâz-ı nâme-i hüsni ü cemâl

Ol muğavves kaş mı yâ ol nâmede tuğrâ mıdır G. 14 – 2

#### 4.2.3.3. Kaş (Ebrû)

##### 4.2.3.3.1. Umumi Olarak Kaş

Klasik Türk edebiyatında sevgilinin kaş güzellik unsurlarından birisidir. Amrî Divanı'nda da kaş, güzellik unsuru olarak önemli bir yer tutmuştur. Tek başına veya göz, yüz ve alın ile mütenasip olarak ele alınmıştır. Bilhassa şekil ve renk yönünden çeşitli benzetmelere konu olmuştur. Divanda sevgilinin kaşının benzetilene durumunda olan unsurlar şunlardır: Kemân (yay), hilâl, tâk (binâ kemeri), mihrap ve mektup üzerindeki imzadır. Bu unsurları aşağıda detaylı bir şekilde açıklayacağız.

#### 4.2.3.3.2. Kaş İle İlgili Benzetmeler

##### 4.2.3.3.2.1. Kemân (Yay)

Klasik Türk şiirinde kaş şekli dolayısıyla en çok yaya benzetilmiştir. Sevgilinin kaşı kavisli ve siyahtır. Renk, şekil ve çift oluşu ile göz, kirpik, gamze ve yanak arasında bir ilişki kurulmuş ve bu unsurlar çeşitli tasavvurlara sebep olmuştur. Klasik şairler, gözü bir katil olarak tasavvur etmiş, sevgilinin gamzesini ve kirpiklerini oka, kaşını ise bu okları atan bir yaya benzetmişlerdir. Amrî de sevgilinin ayrılığını oka, kaşını ise bu oku atan yaya benzeterek sevgiliden ayrı kalmanın acısını ve feryadını ifade etmiştir.

Delüpdür bağrumı ney gibi feryād

Firākuñ oķı ebrūnuñ kemānı G. 128 – 2

##### 4.2.3.3.2.2. Hilâl

Klasik Türk şiirinde sevgilinin kaşı şekli bakımından hilale benzetilir. Sevgilinin yüzü ayın, kaşı ise hilalin benzetilenidir. Amrî, beytinde sevgilinin yüzünü parlaklığı dolayısıyla aya, kaşlarını ise hilale benzeterek, bunların yaradanın tecellisi olduğunu dile getirmiştir.

Ay yüzünde şun' -ı Yezdāndur hilālî

Yazmaya bu naķşı göz nûrın döküp naķķāşlar G. 15 – 1

#### 4.2.3.3.2.3. Tâk (Bina Kemer)

Klasik Türk şiirinde kaş, güzellik binasının en önemli unsuru olmuştur. Bu sebeple bir binanın temel unsuru olan tâk (bina kemeri) olarak tasvir edilmiştir. Amrî de şiirinde sevgilinin kaşını bina kemerine benzetmiştir. Yüce Allah'ın sevgiliye en güzel şekilde tecelli ettiğini belirtmiştir. Bir mühendis bina kemerini nasıl çizip inşa ediyorsa Allah'ın da o şekilde sevgiliye tecelli edip tâk (bina kemerine benzeyen) kaşları yaratmış olduğunu ifade etmiştir.

Kaşuñ tākın bu resme müşk-i terden

Ta' āla'llāh ne hoş düzmiş mühendis G. 43 – 3

#### 4.2.3.3.2.4. Mihrâp

Klasik Türk edebiyatında sevgilinin kaşının mihraba benzetilmesinin sebebi kaşın şeklinin kavisli olmasıdır. Şekil benzerliğinin yanında sevgilinin aşığın gözünde kazandığı değerdir. Âşık, sevgiliyi yücelterek onun yüzünü, Müslümanların kiblesi olan Ka'be'ye ve caminin mihrabına benzetmiştir. Şiire tasavvufî açıdan baktığımızda zâhidin caminin mihrabına yönelmesiyle, aşığın sevgilinin kaşlarını mihrap kabul ederek ona secde etmek istemesi arasında bir fark yoktur.

Baş götürmezdi secdeden âdem

Ey perî kaşuñ olsa mihrâbı G. 127 – 4

#### 4.2.3.4. Gz (em, Dde, Ayn)

##### 4.2.3.4.1. Umumi Olarak Göz

Klasik Türk Şiirinde göz, âıkları sevgiliye bağlayan en önemli güzellik unsurlarından biri olarak ele alınır. Âık için sevgilinin gözü cevher değerindedir. Amr Divanı'nda göz kelimesi em, dde ve ayn kelimeleriyle kullanılmıştır. Şair, sevgilinin gözünü âıkların gönlünü elen, fitne olarak tasavvur etmiştir. Şekil bakımından badem ve nergise benzetmiştir. Rengin in ise Őehl (ela) olduğunu ifade etmiştir. Şairin, sevgilinin gözünü, aığın gönlünü delip geçen bir oka benzettiği beyitleri de mevcuttur. Ayrıca Şair Şiirinde sevgilinin gözünü Őehbz (doğan kuu) ve kbleye de benzetmiştir. Sevgilinin gözünün benzetilene olan unsurları aşağıda detaylı bir Şekilde açıklayacağız.

##### 4.2.3.4.2. Göz İle İlgili Benzetmeler

###### 4.2.3.4.2.1. Nergis

Klasik Türk Şiirinde güzellerin, ak ve iret meclislerinin anlatıldığı gazelerde sevgilinin gözü Şekil benzerliğinden dolayı nergise benzetilir. Klasik Şiirde mesnevilere de konu olan nergis, gl-bülbül konulu mesnevilerde gl meclislerinin en önemli unsurudur. Nergis adını, rivayetlere göre ak hor gören ve eski Yunan tanrılarının oğlu olan Narkissos'tan almıştır. Narkissos'un bilinen en yaygın mitolojik öyküsü ise Şu Şekildedir: Söylentilere göre eskiden Narsis (Narkisos) adlı oldukça yakışıklı bir genç varmış. Onu gören genç kızlar ona gönül verip âık olurlarmı fakat aklarına karşılık bulamazlarmı. Aklarına karşılık bulamayan kızlar onu tanrılara Őikyet etmişler. Narkisos tanrıların cezası sonucu bir gün dere de kendi aksini görüp ona âık olmuş. Hayranlıkla aksini seyrederken suya



atlamış ve boğulmuş. Çürüyen vücudunun yerinde gözü andıran bir çiçek bitmiş ve güzellere baygın baygın hayranlıkla bakmış (Zavotçu, 2013: 551).

Amrî de şiirlerinde sevgilinin gözünü anlatırken onu bir nergise benzetmiş ve sevgilinin ela gözlü olduğunu dile getirmiştir.

Terâne ol kadar itdi hezâr şevk ile kim

Göz açdu uykudan uyandı nergis-i şehlâ K. 1 - 5

Şair, sevgilinin baygın ve mahmur bakışlı olduğunu düşünmüş ve bu gözlerin, aşığı şarap gibi sarhoş ettiğini ifade etmiştir.

Pür-şafâ idüp beni meclisde ser-mest eyleyen

Bâde-i şâfi midür şol nergis-i Şengül midür G. 22 - 3

Amrî, aşığın sevgilinin o mahmur gözlerine baktığında şaşkına döndüğünü, onu çok beğendiğini ifade ederken sevgilinin saçlarını da sünbüle benzetmiştir. Âşık, sevgilinin aşkıdan dolayı ağlayıp, inleyip, perişan olmuştur.

Gözüm ol nergis için vâlih ü hayrân kalmış

Gönlüm ol sünbül için zâr u perişân olmuş G. 44 – 2

#### 4.2.3.4.2.2. Şehlâ (Ela göz)

Klasik Türk şiirinde sevgilinin gözü ya siyahtır ya da şehlâdır. Âşık, ela gözlü sevgilinin bakışlarının fitne dolu olduğunu düşünür ve bu bakışlardan dolayı ona âşık olduğunu söyler. Amrî de şiirinde sevgilinin ela gözlerinden ve fitne dolu bakışlarından söz etmiş ve ona âşık olduğunu söylemiştir.

Gönlüm andan böyle meftun oldı kim

Ala gözler pür-fitendür sevdüğüm G. 71 - 4

Şair, etrafa neşe ve keyif saçan sevgilinin gözünü şekil olarak nergise benzetmiştir. Sevgilinin gözünün renginin ise ela olduğunu söylemiştir.

Terâne ol kadar itdi hezâr şevk ile kim

Göz açdu uykudan uyandı nergis-i şehlâ K. 1 – 5

#### 4.2.3.4.2.3. Badem

Klasik Türk şiirinde sevgilinin gözü şeklinden dolayı bademe teşbih edilir. Amrî de şiirinde sevgilinin gözlerini badem şeklinde tasavvur etmiştir. Ayrıca şair, sevgiliyi seven diğer kişileri yani rakipleri kendisine benzetmiş ve sevgili, benim gibi diğer âşıkları da kendisine âşik etmiştir diyerek sevgiliye olan hayranlığını dile getirmiştir.

‘ Amrîye benzer niçe ‘ âşıkları hayrân ider

Ol gözi bādâm kim pâlûde-i ter kendidür G. 38 – 6

#### 4.2.3.4.2.4. Fitne

Fitne kelimesi, sözlükte “altın ve gümüş gibi değerli madenleri saflığını anlamak için ateşte eritmek” mânasına gelen fetn (fütûn) kökünden türemiştir. Kelimenin en eski kullanımlarında “derisini daha kolay yüzebilmek için kurbanı sıcak kuma gömmek; kandırmak, gönlünü çelmek” ve “pusu kurarak yol kesmek” anlamları da vardır. Kelime Kur’ân-ı Kerîm’de “ateşe atma, ateşle azap etme” anlamında geçmektedir (ez-Zâriyât 51/13). Fitnenin zamanla kazandığı, insanın zarara uğraması veya uğratılması şeklindeki anlamında ateşte yanmayla ilgili eski mânanın da etkisi olmuştur. Klasik sözlüklerde bu anlamların başlıcaları şu şekilde

sıralanmıştır: “Sınama, maddî ve manevî sıkıntı, üzüntü, belâ ve felâketle imtihan etme”. İnsanın içine aşk ateşi düşürdüğü veya gönlünü çelip mantıklı düşünmesini engellediği için kadına fettân denilmiştir. Aynı kelime, kişinin aklını karıştırıp ahlâkını bozan ve cezaya çarptırılmasına sebep olan şeytan için, ayrıca zarar verme mânâsından dolayı hırsız için de kullanılmıştır (Çağrı, 1996: 156). Klasik Türk şiirinde sevgilinin bakışları fitne doludur. Sevgili fettan bakışlı olarak anılır. Bu özelliği ile âşıkları kendisine âşık eder. Amrî de beytinde, aşğın sevgilinin fitne bakışından dolayı ona âşık olduğunu dile getirmiştir.

Gönlüm andan böyle meftun oldı kim

Ala gözler pür-fitendür sevdüğüm G. 71 – 4

#### 4.2.3.4.2.5. Ok

Klasik Türk şiirinde sevgilinin gözü ve bakışları yaydan çıkan bir oka benzetilir. Bu ok aşğın yüreğini delip geçer. Aşğın gönlünü yaralar. Amrî'nin aşağıdaki beytinde âşık, sevgilinin gözünün güzelliği ve bakışlarının mahmurluğundan dolayı ona âşık olmuştur, sevgilinin oka benzeyen gözleri ise aşğın yüreğine batıp gitmiştir.

Gözün kim bana oğın atdı gitdi

Bir ucı çağ yüreğe batdı gitdi G. 122 – 1

#### 4.2.3.4.2.6. Şehbâz (Doğan Kuşu)

Divanda yer alan şehbâz, yırtıcı ve av avlayan kuşlardan biri olan şahindir. Şair, sevgilinin gözlerini, aşığın gönül kuşunu avlayan şehbâza, kirpiklerini ise şahinin gagasına benzetmiştir.

Gözlerüñ şehbâzı kim minķârıdur kirpüklerüñ

Cân hümâsın şayd ider şol zülf-i şâhîn-per gibi G. 143 – 4

#### 4.2.3.4.2.7. Cevher

Şair, sevgilinin gözlerinin cevher kadar değerli olduğunu düşünmüştür. Sevgilinin gözlerinin cevher yağdırdığını söylemiş, sevgilinin ağzını bir mücevher kutusuna, dişlerini ise inciye benzetmiştir.

Çan dökmez idi ‘ Amrî bu dîde-i gevher-bâr

Bir daği göre bilsem ol la‘ l-i dür-efşânı G. 131 – 5

#### 4.2.3.4.2.8. Kible

Klasik Türk şiirinde kible sevgilinin benzetilene olarak kullanılır. Sevgilinin gözleri ve kaşları kibleye benzetilir. Âşık, sevgiliye “a kiblem” diye hitap eder. Amrî de beytinde Klasik Türk şiiri geleneğinden biraz farklı olarak sevgilisini kible olarak düşünmüş ve ona “A kiblem” diyerek seslenmiştir. Sevgilinin güzelliğini bir mescide, sevgilinin gözlerini ise kible ve mescidde namaz kıldıran bir imama benzetmiştir. Şair, kirpiğin saflar bağlayıp kibleye yöneldiğini söylemiştir.

İmām-ı mescid-i hüsni oldı benzer çeşmün ā kıblem

Ki saflar bağlayup müjgānuñ eyler iktidā kıblem G. 75 – 1

#### 4.2.3.5. Gamze

##### 4.2.3.5.1. Umumi Olarak Gamze

Gamzenin sözlük anlamı keskin bakıştır. Klasik Türk edebiyatı çerçevesinde yazılan şiirlerde gamze sevgilinin keskin bakışı olarak ele alınır. Gamze, şiirlerde göz, kaş ve kirpiklerle birlikte ele alınır. Sevgilinin gözü, aşığın gönlünü delip geçen, onu yaralayan ve acı çekmesine neden olan ucu sivri bir ok ve keskin bir kılıca benzetilmiştir. Gamze aşığı öldürür ve yaralar. Amrî de divanında gamzeyi tîr (ok), peykân, hançer ve bağbana benzetmiştir. Gamzenin benzetilene olan bu unsurları aşağıda detaylı bir şekilde açıklayacağız.

##### 4.2.3.5.2. Gamze İle İlgili Benzetmeler

###### 4.2.3.5.2.1. Tîr (Ok, Peykân)

Klasik Türk şiirinde gamze, yaydan çıkan bir oka benzetilir. Bu ok aşığın vücudunu, sinesini veya gönlünü deler geçer. Aşığı yaralayıp öldürür. Amrî'nin şiirinde aşığın bağı sevgilinin gamzesinin okundan delinmiştir. Âşık bağrının acısıyla ney gibi inlemiştir.

Tîr-i gamzenden senüñ bağrum delinmişdür benüm

Ey beni meclis-be-meclis ney gibi nālân iden G. 76 - 3

Klasik Türk şiirinde aslında âşık, gamze okunu ister. Şair, gamzenin okunun, aşğın kalbinden başka bir yerde olamayacağını ve bu okun yerinin yalnızca aşğın kalbi olduğunu ifade etmiştir.

Sînem gibi yir olmaz ğamzeñ oğına ammā

Jeng itmese peykānın ғанlu cigerüm ғанı G. 131 – 3

#### 4.2.3.5.2.2. Hançer, Kılıç

Klasik Türk şiirinde gamzenin kılıca veya hançere teşbihinde yara ve kan unsuru da birlikte zikredilir. Hançer ve kılıç savaş aleti olması dolayısıyla kan dökmek ve yaralamak amaçlı kullanılan bir alettir. Hançer ve kılıç değdiği yeri keser, deler ve kan döker. Amrî, şiirinde sevgilinin gamzesini (keskin bakışını) hançer ve kılıca benzetmiştir. Sevgilinin gamzesi aşğın gönlünü, sinesini ve canını yaralamış, aşğın kanını dökmüştür. Şair, beytinde gönüle seslenerek “kanına mı susadın?” diyerek keskin bakışlı sevgilinin üzerine düşmemesi gerektiğini söylemiştir.

Şuşaduñ mı ғанuña ғoyduñ mı ey dil cānuña

Ne düşersin üstine ol ğamze hançer kendidür G. 38 – 3

#### 4.2.3.5.2.3. Bağban (Bahçivan)

Klasik Türk şiirinde sevgilinin yüzü rengi dolayısıyla gül bahçesine, yanağı gül veya yabani güle, gamze ise gülbahçesindeki bağbana benzetilir. Amrî, beytinde sevgilinin yüzünü gül bahçesi, sevgilinin yanağını yabani gül, gamzeyi ise gül bahçesinde uykuya varan bir bağban (bahçivan) olarak tasavvur etmiştir.

Uyudup bâğbân-ı ğamzeñi dil

Yanağundan gül-i nesrîn uğurlar G. 37 – 6

#### 4.2.3.6. Kirpik (Müjgân)

##### 4.2.3.6.1. Umumi Olarak Kirpik

Klasik Türk şiirinde kaş; göz ve gamze ile birlikte ele alınır. Kirpik ucunun sivriliği dolayısıyla öldürücü ve yaralayıcı özelliği ile ele alınır. Ayrıca şeklinin benzerliği sebebiyle çoğunlukla ok, peykan ve dikene benzetilir. Kirpikler gamze ile birlikte aşığın gönlünü deler ve yaralar. Kirpik ve gamze aşığın sinisini parçalayıp onun kanını döker. Kirpiğin benzetilene olan unsurları aşağıda detaylı bir şekilde açıklayacağız.

##### 4.2.3.6.2. Kirpik İle İlgili Benzetmeler

###### 4.2.3.6.2.1. Ok (Tîr, Hadeng, Peykân)

Amrî Divanı'nda kirpiğin ok ve peykana teşbihi, kirpiğin şekli, yaralayıcı ve öldürücü özelliğine dayanmıştır. Âşık, sevgilinin kirpiği uğruna ölüp can vereceğini söylemiş ve onu yüreğinin derdine çare olarak gördüğünü dile getirmiştir.

Ölür kirpük oğına cân virürdüm

Yüregüm zaħmına merhem şanurdum G. 72 - 3

Şair, ayrıca sevgilinin kirpiğinin, aşığın canına kastetmesinden dolayı aşığın acı çektiğini ve feryat ettiğini dile getirmiştir.

Mededüm almadı feryād ile cānum ıdı

Elem-i nāvek-i mūjgān ile öldüm gitdi G. 121 – 2

#### 4.2.3.6.2.2. Diken (Hār)

Klasik Türk Őirinde genellikle sevgilinin kirpięi Őekli dolayısıyla gūlūn dikenine benzetilir. Sevgili gūl, āŐık būlbūl, sevgilinin kirpikleri ise gūlūn dikeni Őeklinde tasavvur edilir. Amrī de Őirinde buna benzer bir teŐbihte bulunmuŐ ve sevgiliyi bir gūle, onun kirpiklerini ise dikene benzetmiŐtir. Őair ayrıca aŐıęın sararmıŐ yūzūnū bir ırmaęa, gūzyaŐı dōken gam çeken gūzlerini ise bu ırmaęın ũzerinde yūzen nilūfer Őeklinde tasavvur etmiŐtir.

Rūy-ı zerdūm gūzlerūm cūyında ęam nīlūferi

anlu yaŐum hār-ı mūjgānda gūl-i sīrāb-ı ıŐ G. 51 – 2

#### 4.2.3.6.2.3. Minkār (Kuş Gagası)

Amrī, beytinde sevgilinin kirpiklerini yırtıcı kuşların sivri gagasına benzetmiştir. Sevgilinin kirpiği ise bir kuş gagası gibi aşığın canını avlamıştır.

Gūzlerūn Őehbāzı kim minķārıdur kirpūklerūn

Cān hūmāsın Őayd ider Őol zūlf-i Őāhīn-per gibi G.143 – 4



#### 4.2.3.7. Yüz ve Yanak (Rûy, Rû, Ruh, Ruhsâr, Ârız, İzâr)

##### 4.2.3.7.1. Umumi Olarak Yüz ve Yanak

Klasik Türk şiirinde yüz ve yanak genellikle birlikte ele alınır ve hemen hemen aynı unsurlara benzetilir. Bundan dolayı ikisini bir başlık altında inceleyeceğiz. Genel olarak yüz, aydınlık veya parlak, güzel, sade veya ayva tüyleri ile kaplı, üstü benli şekillerde tasavvur edilir. Sevgilinin yüzü, parlaklığı ve beyazlığı yönünden düşünüldüğünde güneş, ay, yıldız, mum ve gümüşe benzetilir. Sevgilinin yüzü, melek ve perilerin yüzü kadar güzeldir. Amrî, beyitlerinde sevgilinin yüzünü Hz. Yûsuf'un yüzünün güzelliğine benzetmiş, hatta sevgilinin yüzünün güzelliğinin Hz. Yûsuf'unkinden daha fazla olduğunu söylemiştir. Şair, bunların dışında sevgilinin yanağının rengini gül ve nesrine benzetmiştir. Yüz ve yanağın benzetilene olan tüm unsurları aşağıda detaylı bir şekilde açıklayacağız.

##### 4.2.3.7.2. Yüz ve Yanak İle İlgili Benzetmeler

###### 4.2.3.7.2.1. Gül, Menekşe, Lale, Nesrin, Yasemin

Klasik Türk şiirinde içki meclislerinin bahar mevsiminde kurulduğu ifade edilir. Lale, gül ve çeşitli renkteki çiçekler baharda açar, bağlar bahçeler çimenlik olur ve içki meclisleri kurulur. Şair, sevgilinin yanağını renginden dolayı güle benzetmiş ve gül yanaklı sevgili ile içki meclislerinin süslendiğini söylemiştir.

Bahâr oldı açıldı lâle vü gül

Müzeyyen oldı gül-ruhlarla meclis G. 43 - 4

Şair, sevgilinin yüzünün güzelliğini anlatırken vücudunun diğer uzuvlarından da bahsetmiştir. Sevgilinin yüzünü renginden dolayı laleye, boyunun uzun oluşunu ise serviye benzetmiştir.

‘Ömrüm gibi revân olup ol serv-ı kad dirîğ

Bağrumda dâğlar ı kodı ol lâle-ı had dirîğ G. 49 -1

Şair, beytinde sevgilinin güzelliğini periye benzetirken, sevgilinin yanağını yasemine, yüzünü menekşeye, boyunun uzunluğunu ise fidana benzetmiştir.

Perî disem yaraşurdu perîde olsa eger

Semen ‘izâr u benefşe ıaı u sehî bâlâ G. 3 - 2

Amrî, beytinde sevgilinin yüzünü renginden dolayı gül bahçesine, sevgilinin yanağını yabani güle, gamzeyi ise gül bahçesinde uykuya dalan bir bağban (bekçi) olarak tasavvur etmiştir.

Uyudup bâğbân-ı gamzeñi dil

Yanağundan gül-i nesrîn uğurlar G. 37- 6

#### 4.2.3.7.2.2. Güneş (Afitab, Mihr), Yıldız, Ay(Mah)

Yüz ve yanağın güneşe ve aya benzetilmesi rengi ve parlaklığı yönünden olmaktadır. Şair, sevgilinin yüzünün parlaklığını ve güzelliğini güneşten ve aydan daha üstün tutmuştur.

Zihî kemâl-i şabâhat zihî cemâl-i şabîh

K’ider nezâre kılan mihr ü mâhdan tercîh G. 9 - 1

Beyitlerde sevgilinin yüzü, diğer vücut özellikleri ile birlikte kullanılır. Yüz ile beraber en sık anlatılan özellik ise sevgilinin saçıdır. Şair, sevgilinin yüzünü ve güzelliğini aya benzetirken sevgilinin iki yanağına uzanan saçlarının kokusunu da anber kokusuna benzetmiştir.

‘ Anber-āmîz eser nesîm-i şabâ

Yâ Rab ol mâh kakûlin mi  arar G. 17 - 2

Şair, beytinde sevgilinin yüzünün parlaklığını yildızlara da benzetmiştir.  Őık, yüzünün parlaklığı yildıza ve aya benzeyen sevgiliden başka kimsesinin olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca  Őık, sevgili için döktüğü gözyaşlarını da rengi dolayısıyla yildıza benzetmiştir.

Ol m ha  ar n itdi beni kevkeb-i eşküm

Bu  ali    kevkeb ki benüm var kimün var G. 26 – 2

#### 4.2.3.7.2.3. Melek, Per 

Şair, sevgilinin yüzünün güzelliğini, parlaklığını ve renginin açık olmasını melek ve periye benzetmiştir. Sevgilinin yüzü melek gibidir. Onun yüzü etrafı aydınlatan bir perinin yüzü gibidir.

All h All h bu melek-s m  ne  arr  h b olur

 oğar aydur Şanasın günden güne maĥb b olur G. 29 - 1

Şair, sevgilisinin güzelliğinden dolayı tüm halkın ona  Őık olduğunu Şu sözlerle anlatmıştır: O periye benzeyen güzel tüm halkı kendisine  Őık etmiştir. Sevdığim bir peridir, tüm halk ona  Őıktır. O iki misk kokulu hilal kaşları ve parlak yüzü ile tüm halkı kendisine  Őık eder.

Bir per d r sevd g m d v nesid r cümle ĥalk

Ol iki m Ők n hil l    al  at-ı  arr  ile G. 105 – 5

#### 4.2.3.7.2.4. Anber, Misk

Anber, Hint denizlerinde yaşayan bir çeşit balıktan elde edilen siyah renkli hoş bir kokudur. Misk ise Çin, Tataristan ve Türkistan'da bulunduğu düşünülen misk ahularının (ceylanlarının) göbek kısmında bulunan nafe derisi altında üretilen siyaha yakın renkte çok keskin kokulu bir maddedir (Çavuşoğlu, 2017: 135). Klasik Türk şiirinde sevgilinin saçı, yanağı ve yüzü güzel kokusu dolayısıyla anber ve miske benzetilir. Amrî, sevgilinin yanağının misk gibi koktuğunu söyleyerek onu anbere benzetmiştir. Şair, sevgilinin yüzünün aydınlığını ve parlaklığını da beyaz bir sayfa şeklinde tasavvur etmiştir.

Haṭuñ ki ‘arızuña ‘anberîn raqam çekdi

Yazıldı safha-i kâfura el-beyâzu şaḥîḥ G. 9 - 2

Şair, sevgilinin beyaz, parlak hilale benzeyen yüzünün misk gibi koktuğunu söylemiş ve herkesin ona âşık olduğunu ifade etmiştir.

Bir perîdür sevdüğüm dîvânesidür cümle ḥalk

Ol iki müşkîn hilâl ü ṭal‘at-ı ğarrâ ile G. 105 - 5

#### 4.2.3.7.2.5. Yûsuf

Klasik Türk şiirinde sevgilinin güzelliği anlatılırken Hz. Yûsuf'un güzelliğinden bahsedilir. Hz. Yûsuf (s.a.v) güzellik sembolü olarak kullanılır. Hz. Yûsuf (s.a.v) dış görünüşü itibariyle gözlerin göremeyeceği, dillerin anlatamayacağı bir güzelliğe sahiptir. Rüyalarda ve hayal âlemlerinde görülmesi düşünülemeyen bir güzelliği yüce Allah onun dış görünüşünde toplamıştır. İç âlemi ise ancak bir peygamberde bulunması düşünülen tertemiz bir ahlakın temsilcisi olmuştur (Kazancı, 2017: 308).

Hz. Yûsuf'un yüzünün güzelliği, Züleyha'nın ona âşık olması, Hz. Yûsuf'un zindana atılması ve sonradan Mısır ülkesine sultan olması klasik Türk şiirinde Hz. Yûsuf hakkında sözedilen özelliklerdendir. Amrî, sevgilinin yüzünün güzelliğini Hz. Yûsuf'a benzetmiş ve Hz. Yûsuf'un Mısır ülkesine sultan olması hikâyesine gönderme yapmıştır. Şair, beytinde aşğın gönlünün Mısır ülkesi, sevgilinin ise bu ülkenin sultanı olduğunu dile getirmiştir.

Mısr-ı dil sulţânıdur ol dilber-i Yûsuf-cemâl

Devlet-i vaşlın dilersen koma elden dâmenin G. 78 – 2

#### 4.2.3.7.2.6. Şem<sup>ç</sup> (Çerağ), Sîm (Gümüş)

Mumun aydınlatma araçları içinde önemli bir yer tutması mumun klasik Türk şiirine konu olmasını sağlamıştır. Klasik şiirde sevgilinin parlak, aydınlık yüzü tıpkı mumun etrafa yaydığı ışık, aydınlık ve parlaklığa benzetilmiştir. Amrî, şiirinde dünyayı gezdiğini ve sevgilinin parlak, aydınlık yüzü gibi bir mum bulamadığını belirtmiştir.

ç Amrî cihānı gezdi aradı çerağ ile

Bulmadı ruğlaruñ gibi bir tâbdâr şem<sup>ç</sup> G. 48 - 5

Amrî, divanında “gümüş” kelimesini “sîm” kelimesi ile kullanmıştır. Gümüş değerli bir maden olması ve renginin parlaklığı dolayısıyla birçok unsurun benzetilene olmuştur. Şair, sevgilinin yüzünü, parkalığı bakımından gümüşe benzetmiştir.

Bu hüsn ü behcete taşsîn ü âferînler kim

Nazîri yok meğer ol gül-ruğ u sîmîn-sîmâ K. 1 – 8

#### 4.2.3.7.2.7. Sayfa (Levh)

Klasik Türk şiirinde sevgilinin aydınlık, beyaz suratı temiz ve beyaz bir sayfaya benzetilir. Amrî, beytinde sevgilinin yanağının anber gibi koktuğunu ve sevgilinin güzelliğinin beyaz temiz bir sayfaya benzeyen yüzüne yazıldığını söylemiştir.

Haṭuñ ki ‘arızuña ‘anberîn raqam çekdi

Yazıldı safḥa-i kâfura el-beyâzu şaḥîḥ G. 9 - 2

Şair, sevgilinin yüz güzelliğini okunması gereken beyaz saf bir sayfaya benzetmiştir. Sevgilinin yanağını ise güneş ve yıldızların doğduğu parlak bir yere benzetmiştir.

Oḡı ol muşḥaf-ı ḥüsn ü cemâli

Yanağı maṭla‘-ı envâra geldi G. 125 – 2

#### 4.2.3.7.2.8. Kâ’be (Beytü’l Harem)

Amrî, beytinde sevgilinin yüzünü Müslümanlar için kutsal kabul edilen Kâbe’nin perdesine, ağzını bir mühüre, ağzının kenarındaki siyah beni ise anbere benzetmiştir.

Perde-i Beytü’l Ḥaremdür ṭurra-i ṭarrârın öp

Dâne-i tesbîḥ-i cândur ḥâl-i ‘anber-bârın öp G.5 – 1

#### 4.2.3.8. Ben (Hâl)

##### 4.2.3.8.1. Umumi Olarak Ben

Klasik Türk şiirinde ben (hâl), yüzde bir güzellik unsuru olarak görülür. Renginin siyah, şeklinin ise küçük olması sebebiyle çeşitli benzetmelere konu olur. Ben, sevgilinin vücudunda, yanakta, dudak kenarında, çene çukurunda olmak üzere çeşitli yerlerde bulunur. Ben, klasik Türk şiirinde genellikle sevgilinin ayva tüyleri, dudağı, saç ve yanağı ile birlikte ele alınır. Amrî, divanında sevgilinin benini, rengi ve şekli dolayısıyla misk, anber, fülül (karabiber) ve tesbih tanesine benzetmiştir. Bunun dışında ben üzerine çeşitli benzetmeler yapmıştır. Benin benzetilene olan tüm unsurları aşağıda detaylı bir şekilde açıklayacağız.

##### 4.2.3.8.2. Ben İle İlgili Benzetmeler

###### 4.2.3.8.2.1. Anber

Amrî Divanı'nda anberin dile getirildiği birçok beyit bulunmaktadır. Şair, klasik Türk şiiri geleneğine uyarak sevgilinin benini anber kokusuna benzetmiştir. Anber, siyah renktedir. Sevgilinin beninin rengi de siyah olduğu için şair, anberi benin benzetilene olarak kullanmıştır. Amrî, sevgilinin yüzünü Kâbe'nin perdesine, ağzını bir mühüre, ağzının kenarındaki siyah beni ise anbere benzetmiştir.

Perde-i Beytü'l Haremdür turra-i tarrârın öp

Dâne-i tesbîh-i cāndur hâl-i ' anber-bârın öp G. 5 – 1

#### 4.2.3.8.2.2. Fülful (Karabiber)

Şair, klasik Türk şiiri geleneğine uyarak sevgilinin saçlarının kıvrımını sümbüle, sevgilinin tane tane olan benlerini ise şeklinin küçüklüğü ve renginin siyah oluşu nedeniyle fülful (karabiber) benzetmiştir.

Halğa halğa aşılanlar saç mıdur sümbül midür

Dâne dâne görinenler beñ midür fülful midür G. 22 – 1

#### 4.2.3.8.2.3. Pervâne

Klasik Türk şiirinde pervâne aşığa, mum ise sevgiliye benzetilir. Aşığın gönlü sevgilinin aşkından yandığı için muma benzetilir.

Göñli gibi yanar mıydı göynüklü ‘ Amrinüñ

Şem‘ -i ruhuñda olmasa pervâne beñlerün G. 62 – 5

#### 4.2.3.8.2.4. Aşığın Kanlı Gözyaşı

Şair, sevgili uğruna kanlı gözyaşı döken aşığı bir nakkaşa benzetmiştir. Sevgilinin yüzündeki kırmızı benin, aşığın sevgiliyi nakşetmesi sırasında gözünden akan kanlı gözyaşının bir damlasından meydana geldiğini ifade etmiştir. Sevgilinin dudağını nakşeden aşığın kanlı gözyaşı, sevgilinin yüzünde bir damla kırmızı ben olmuştur.

Naşş iderken la‘ lüñi naşşâş-ı eşk ey dil-sitân

Âl beñ olmuş yüzüne tamlamış bir kaşra şan G. 80 - 1



#### 4.2.3.8.2.5. Dâne (Dâne-i Tesbîh)

Şair, sevgilinin yüzünü Kâ'be'nin perdesine, ağzını bir mühüre, yüzündeki beni tesbih tanesine ve şeklinden dolayı onu bir miske benzetmiştir.

Perde-i Beytü'l Haremdür turra-i tarrârın öp

Dâne-i tesbîh-i cândur hâl-i 'anber-bârın öp G. 5 – 1

#### 4.2.3.8.2.6. Nergis

Amrî, şiirinde sevgilinin alnındaki ve yanağındaki beni nergise, iki yana attığı büklümlü saçlarını da menekşeye benzetmiştir.

Çomış cebîn ü 'izârında nergis altun hâl

Düzetmiş iki yanında benefşe zülf-i dü-tâ K. 1 – 2

#### 4.2.3.9. Hatt (Ayvatüyleri)

##### 4.2.3.9.1. Umumi Olarak Hatt

Klasik Türk şiirinde sevgilinin yüzündeki ayvatüyelerinin yüz, yanak üzerinde ve dudak etrafında bulunduğu söz edilir. Genellikle ilk çıktıkları zamanki renklerinin yeşil olması ve uzadıkça renginin siyahlaşmasından dolayı klasik Türk şiirinde çeşitli tasavvurlar içerisinde yer alır. Amrî Divanı'nda sevgilinin ayvatüyleri; koku yönüyle anber, müşk, cennet ve yasemine; renginin siyah olması yönüyle de yazıya benzetilmiştir. Ayvatüyelerinin benzetilene olan tüm unsurları aşağıda detaylı bir şekilde açıklayacağız.

#### 4.2.3.9.2. Hatt İle İlgili Benzetmeler

##### 4.2.3.9.2.1. Anber, Müşk, Cennet

Misk, Çin'in Hıta bölgesinde misk ahularının göbeklerindeki keseden (nafeden) üretilen hoş kokudur. Sevgilinin ayvatüleri siyah olduğundan ve güzel kokusundan dolayı Hıta'nın misk kokusuna benzetilir. Şair, sevgilinin ayvatülerini miske, yüzündeki beni ise anbere, sevgilinin aşkı ile yanan gönlünü de micmere benzetmiştir.

Ḥattuñı müşk-i Ḥıṭā ḥālũñi 'anberden iden

Dil-i sũzānum ile sinemi micmer kıldı G. 140 - 2

Şair, sevgilinin ayvatülerinin, kendisine sihir yapıp aklını başından aldığını söylemiştir. Ayvatülerini hem rengi hem de kokusu sebebiyle güzel koku saçan bir anbere benzetmiştir.

Ne siḥr itdi tılısmın bozdı 'aḳluñ

Fũsũn ile ḥaṭ-ı 'anber-feşānı G. 128 - 3

Amrî, beytinde ayrıca sevgiliyi menekşeye, onun ayvatülerinin kokusunu ise cennetin o muazzam güzellikteki kokusuna benzetmiştir.

Cennet koḥusın aldı yine ḥaṭṭ-ı ruḥuñdan

Ḥoş bũ ile pũr kıldı gũlistānı benefşe G. 111 – 2

##### 4.2.3.9.2.2. Çemen

Klasik Türk edebiyatında ayvatüleri genellikle yeşil veya siyah renkte kabul edilir. Şair, sevgilinin ayvatülerini renginin benzerliği bakımından bağda bahçede

çıkan yeşil çimenlere benzetmiştir. Gönlünün aşk ateşiyle yandığını söyleyip, sevgilinin ayvatüyelerini çimene benzetererek ateş çıkan yerden çimen çıkamayacağını belirtmiştir. Yani ayvatüyelerinin düşüncesinin gönülde olamayacağını ifade etmiştir.

Dilde n'eyler hâttı fikri ' Amriyâ

Çünkü bitmez od yanan yirde çemen G. 85 – 5

#### 4.2.3.9.2.3. Yazı (Hatt-Reyhânî)

Klasik Türk şiirinde sevgilinin yanağının sayfa, kitap ve levhaya benzetilmesi; ayvatüyelerinin ise rengi ve çokluğu gibi ilgilerle yazıya teşbih edildiği görülür (Aydın, 2010: 346). Divan şiirinde ayvatüyelerinin benzetildiği yazı tipi hat-ı reyhanîdir. Amrî Divanı'nda ayvatüyleleri renginin siyahlığı dolayısıyla hat-ı reyhanîye benzetilmiştir. Amrî, şiirinde sevgilinin yüzünü bir sayfaya, ayvatüyelerini ise bu sayfaya yazılmış yazıya yani hat-ı reyhanîye benzetmiştir. Şair, gazellerinin okunduğunda aşkı artıracığını söylemiştir. Gül sayfasındaki hat-ı reyhan terkiibiyle de sevgilinin ayva tüyelerine işaret etmiştir.

' Amrî gazellerin oğı kim ' ışkun arturur

Gül şafhasındağı hatt-ı reyhanı anma ya G. 99 – 6

#### 4.2.3.9.2.4. Leşker / Semensâ

Divan şiirinde sevgilinin yanağındaki yaseminimsi ayva tüyleri aşığı dertlendirerek onun gönlünü yakıp yıkar. Yaseminimsi ayva tüyleri aşığın gönlüne zulüm ettiği için klasik Türk şairleri onu bir askere benzetirler. Şair de sevgilinin

ayva tüylerinin kendisine dert verdiğini söyleyerek gönül Őhrini bir asker gibi yakıp yıktığını ifade etmiştir.

 h kim ęam leşkeri ha t-ı semens lar gibi

Gönlümün Őhrin yıķup z lm ile yağmalar gibi G. 138 – 1

#### 4.2.3.10. Ağız (Deh n), Dudak (Leb)

##### 4.2.3.10.1. Umumi Olarak Ağız ve Dudak

Ağız, dudak ile birlikte bütünlük gösteren bir güzellik unsurudur. Klasik Türk edebiyatında sevgilinin ağzının Şekil olarak çok k  k, dar ve kibar olduğu ifade edilir. Sevgilinin dudaklarının rengi ise tıpkı bir Şarap ve g l rengi gibi kırmızıdır. Amr  Divanı'nda ağız ve dudak beyitlerde birlikte ele alınmıştır. Amr , klasik Türk Şiiri geleneğine uyarak sevgilinin ağzının ve dudağının Şeklinin çok k  k olduğunu dile getirmiştir. Sevgilinin ağzını ve dudaklarını Şeklinin k  kl ğ  sebebiyle açılmamış taze bir goncaya ve mim harfine benzetmiştir. Renginin kırmızılığı dolayısıyla Şarap, la'l, gonca, mercan (cevher olarak) ve d rce (mücevher kutusu ve hokka anlamında) benzetmiştir. Şair, bunların dışında sevgilinin dudağının aşığı iyileŐtireceđini ve aşığa bir can bađıŐlayacađını ifade etmiştir. Bu yüzden onun tıpkı bir  b-ı hay t olduğunu ifade etmiştir. Sevgilinin dudağının tadı bakımından ise Şekere, hurmaya ve taze meyveye benzediğini söylemiştir. Divanda ağız ve dudağın benzetileni olan tüm unsurları aşağıda detaylı bir Şekilde açıklayacağız.

#### 4.2.3.10.2. Ağız ve Dudak İle İlgili Benzetmeler

##### 4.2.3.10.2.1. Gonca

Klasik Türk şiir geleneğinde sevgilinin ağız ve dudağı, renginin kırmızı ve şeklinin kapalı, küçük olması sebebiyle gongaya benzetilir. Sevgilinin ağzı var mı yok mu pek farkedilmez. Ağzı görünmeyecek derecede tasavvur edilir. Gonca da açılmamış güldür ve ağzı kapalıdır. Amrî beytinde sevgilinin ağzının küçük ve kapalı bir goncaya benzediğini söylemiş ve sevgilinin dudağının “gonca-i rengin” olduğunu yani gonca gibi kırmızı renkli olduğunu ifade etmiştir.

Gönül tıflı cemâlün gülşeninde

Lebünden gonca-i rengîn uğurlar G. 37 - 4

Şair, sevgilinin yüzünün güzelliğini güle, dudağını ise şekli ve rengi bakımından goncaya benzetmiştir. Sevgilinin aşğa aşk şarabı sunduğunu ve onu sarhoş ettiğini söylemiştir. Beytinde gül sevgiliyi, bülbül ise aşığı temsil etmiştir.

‘İşkî meyyle ‘Amrîyi hoş bülbül eyledi

Ol yüzi gül ki goncaya benzer tudacığı G. 134 – 6

##### 4.2.3.10.2.2. La’l, Câm, Şarap, Kan, Mül, Bâde

Klasik Türk edebiyatı çerçevesinde yazılan şiirlerde sevgilinin dudağı kırmızı rengi sebebiyle la’l, şarap, mül, bade ve cama benzetilir. Amrî’nin beyitlerinde genellikle la’l kelimesi istiare yoluyla şiire şarap anlamı katar ve bize sevgilinin dudağını işaret eder.

Câna cânlar bağıslayan mey mi?

Yoksa ol la’l-i can-fezâ mı ki G. 129 - 3

Şair, şiirinde “câm-ı leb” tamlamasıyla istiareye başvurmuş ve “câm” kelimesiyle kırmızı şarabı kastetmiştir. Şairin “câm” sözcüğü ile anlattığı asıl konu kadeh değil, kadehin içinde bulunan kırmızı şaraptır yani sevgilinin dudağıdır. Âşık, şiirinde kırmızı şaraba benzeyen dudaklı sevgilisini hem tasvir etmiş hem de onun methinde bulunmuştur. Böylesi güzel yaratılışlı sevgiliye sadece kendisinin sahip olduğunu, başkasının sahip olamayacağını söylemiştir.

Câm-ı lebi varken içirem hûn-ı ciğerden

Bi’llâhi bu meşreb ki benüm var kimün var G. 26 - 3

Şair, sevgilinin dudağını kırmızı şaraba benzetirken aynı zamanda renginin kırmızı olmasında dolayı kana da benzetmiştir. Sevgiliyi öpme ümidiyle beklemiş, bu şekilde sevgilisinin kendisine şarap ve kanlı su sunmasını istemiştir.

Hafağân oldum intizâr ile gel

Şun lebünden şarâb-ı ‘unnâbı G. 127 - 3

Amrî, beytinde bâde ve la’l kelimesiyle şaraptan bahsetmiştir. Bunlar sevgilinin dudağının benzetilene olmuştur. Sevgilinin dudağı aşığı sarhoş edip sefil ve perişan hale düşürmüştür.

Bâde-i la’l-i lebinden mest-i lâ-ya’kıl kılan

Düşürüp sevdâ-yı ‘ışka bî-ser ü sāmân iden G. 76 – 2

#### 4.2.3.10.2.3. Cevher, Dürc, Mercan, Yakut, Hokka

Klasik Türk şiirinde sevgilinin ağız şekil olarak cevher bulunan mücevher kutusuna (dürc), renginin kırmızılığı sebebiyle de kıymetli madenlerden olan mercana benzetilir. Genellikle sevgilinin dişleri inciye benzetilmesinden ve incinin

de değerli bir taş olmasından dolayı sevgilinin ağzı cevher bulunduran bir kutu şeklinde tasavvur edilir.

Çan dökmez idi ‘ Amrî bu dîde-i gevher-bâr

Bir daği göre bilsem ol la‘ l-i dür-efşânı G. 131 - 5

Şair, başka bir beytinde sevgilinin yanağını taze güle, saçlarını ise sünbüle benzetmiştir. Sevgilinin iki yana ayırdığı sünbüle benzeyen saçları, gül yanaklarından akıp gitmiş ve bu gül yanaklar saçların yastığı olmuştur. Sevgilinin kırmızı dudağı ise cevherdir.

Gül-i ter sünbülüne pister olmuş

Leb-i la‘ lüñ emilmiş cevher olmuş Mus. 7/ IV - 1

Klasik Türk şiirinde dudağın mercana benzetilmesinin nedeni renginin kırmızı olmasındandır. Mücevher kutusuna (dürc) benzetilmesinin asıl nedeni ise şekil benzerliğindedir. Bunun yanında kıymetli taşların mücevher kutusunda muhafaza edilmesi sevgilinin dudağının mücevher kutusuna benzetilmesini sağlamıştır. Çünkü mücevher kutusunun içinde kırmızı mercan saklıdır.

Çufl-i mercân açup la‘ l ü güher dürcinden

Dilin uzaduban ağzuma söger nâzlanur G. 18 - 6

Klasik Türk şiirinde sevgilinin dudağının hokkaya benzetilmesinin nedeni şekil olarak küçük olması ve içinde sırlar saklamasıdır. Bunun yanında kıymetli maddeler de hokka içerisinde bir sır gibi saklanıp, muhafaza edilip, korunmuş (Kandemir, 2008: 174). Amrî, beytinde sevgilinin dişlerini inciye, ağzını ise kırmızı renginden dolayı yakut hokkaya benzetmiştir. Çünkü kırmızı yakut hokkaya benzeyen ağzın içinde kıymetli inciler (dişler) saklıdır.

Hokka-i yâkûtda dendâni dürr-i şâhvâr

Çatı-ı sebzi çâtem-i la‘ linde pîrûze nigîn G. 82 - 4

Klasik Türk şiirinde dudağın can ile olan ilgisi, beyitlerde bu iki unsurun beraber yer almasını sağlamıştır. Aşığın canını alan da aşığa can veren de dudaktır. Âşık için dudak hem zehir, hem ilaç hem de aşığın susuzluğunu gideren bir unsurdur (Sefercioğlu, 2001: 202-203).

Ayrıca klasik Türk şiiri geleneğine göre dudak ve can, görünmez oluş gibi bir ortak özelliğe sahiptir. Sevgilinin dudağı küçüklüğü bakımından hokkaya benzetilir, dudağın ise aşığa can bağışladığı, aşığa can verdiği ifade edilir (Çavuşoğlu, 2017: 190). Amrî, klasik Türk şiiri geleneğinde var olan bu iki özelliği şiirinde bir araya getirmiştir. Beytinde “can” ve “hokka” kelimelerini bir arada kullanmıştır. Sevgilinin dudağını anlatırken de dudağın üstünde bulunan beni, siyah renginden dolayı misk kokusuna benzeterek ifade etmiştir. Ayrıca aşığın gönlünü bir şişeye, sevgilinin yanağını ise kırmızılığında ve hoş kokusundan dolayı bu şişenin içindeki gül suyuna ve şaraba benzetmiştir. Şair bu benzetmeyi şu sözlerle dile getirmiştir: Aşığın gönlü, sevgilinin yanağının güzelliği ve iyiliği ile doludur. Sevgilinin aşığa can bağışlayan ve hokkaya benzeyen dudağındaki ben, iyiliğin katıksız misk kokusudur. Gönül şişesinde (şarabında) yanağının suyu iyiliğin gül suyudur.

Cân hoşkasında hâl-i lebûñ müşk-i nâb-ı luţf

Dil şişesinde âb-ı ‘izâruñ gülâb-ı luţf G. 50 -1

#### 4.2.3.10.2.4. Mim

Divan şiirinde sevgilinin ağzı, şeklinin küçüklüğü sebebiyle mim harfine benzetilir. Amrî de beytinde sevgilinin yüzünü aya ve sevgilinin güzelliğini bir kitaba benzetmiştir. Bu güzellik kitabının üzerinde yazılmış olan da mim harfine benzeyen sevgilinin dudağıdır.



Ruḥuñda zaḥm kim irmiş dehānuñ mimine ey māh

Çekilmiş surḥ ile gūyā kitāb-ı ḥüsne bi'smi'llāh G. 98 – 1

#### 4.2.3.10.2.5. Mesîhi (Hz. İsâ), Âb-ı Hayât

Hz. İsâ'nın mucizelerinden birisi nefesiyle ölüleri diriltmesidir. Klasik Türk şiirinde sevgilinin dudağının ve ağzının Hz. İsâ'ya benzetilmesi bu sebeptendir. Bazı beyitlerde ağız istiare yoluyla önce la'le, daha sonra da Mesîhi'ye (Hz.İsâ'ya) benzetilir (Kurnaz, 2012: 176).

Amrî de, beytinde ağzı istiare yoluyla önce la'le, daha sonra da Mesîhi'ye benzetmiştir. Şair, Hz. İsâ'nın nefesiyle ölüleri diriltmesi mucizesine gönderme yapmıştır. Sevgilinin dudağını, hasta gönlün doktoru olarak tasavvur etmiştir. Hz.İsâ'nın ölüleri diriltmesi gibi sevgilinin dudağının da aşığı dirilteceğini düşünmüştür fakat sevgili âşık öldüğünde aşığı dilinin ucuyla bile anlamamıştır.

Ben öldüğüm bu kim dil uciyle bir anmadı

La' lüñ Mesîhi kim dil-i ḥasta ṭabîbidür G. 28 - 3

Amrî Divanı'nda, sevgilinin dudağının Âb-ı hayat ile ilgisi, ölümsüzlük suyunun can verme özelliğine dayanır. Klasik Türk şiir geleneğinde ölümsüzlük suyunu içenin ebedî hayata kavuşması, ölümden kurtulması ve öldürülse bile tekrar dirileceğine inanılır (Ocak, 2011: 2). Şair de beytinde ölümsüzlük suyunun bu özelliğine değinerek sevgilinin dudağını âb-ı hayâta benzetmiştir. Sevgilinin dudağının aşığa can verdiğini belirtmiştir.

Dilber didi ' Âmrî bana bu la' l-i cān-baḥşı viren

Âb-ı Hayâta benzer eş'âr-ı revān virmiş sana G. 1 - 6

#### 4.2.3.10.2.6. Şeker, Hurma, Mive (Meyve)

Amrî, beyitlerinde sevgilinin ağzı ve dudağını, tatlı lezzeti ve güzel sözleri ilgiyle şekere benzetmiştir. Şair, sevgiliyi şeker dudaklı olarak şu şekilde tasavvur etmiştir.

Ol mâh-ı şeker-leb ki benüm var kimüñ var

Ol âyine-ğabğab ki benüm var kimüñ var G. 26 - 1

Arabistan'ın başlıca bitkisi olan hurma, hem ağacı hem meyvesiyle Hz. Muhammed (s.a.s.)'in ve ashabının hayatında önemli bir yer tutmuştur. Hurma ağacının gövdesi Mescid-i Nebevî'nin ve hâne-i saâdet odalarının yapımında direk, yaprakları tavan örtüsü ve yapraksız dalları da Kur'ân-ı Kerîm'in yazılışında malzeme olarak kullanılmıştır. En güvenilir kaynaklarda Hz. Muhammed ve ailesinin maddî imkânsızlık sebebiyle iki ay boyunca yalnız hurma ve su ile yaşadığı belirtilmiştir. Hurma bahçeleriyle meşhur olan Hayber fethedildikten sonra müslümanların sofralarında hurma bollaşmış, bu sebeple Hz. Âişe, Resûlullah'ın insanların iki siyaha, hurma ve suya doyduktan sonra vefat ettiklerini söylediğini nakletmiştir (Bozkurt, 2011: 392).

Amrî de beytinde, sevgilinin dudağının hurmaya benzer olduğunu söylemiş ve bunun âşıklara (mü'minlere) armağan olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir.

Ey âsitâni Ka' besine 'azm iden yiter

'Uşşâka armağan lebi ħurmâsı Aĥmedüñ G. 63 - 2

Şair, beytinde sevgilinin dudağını lezzetinden dolayı meyveye benzetmiş ve tadının şeker gibi olduğunu ifade etmiştir.

Leblerüñ cân meclisinde mîve-i ter kendidür

Ṭammağa ħurur şuyı lezzetde şekker kendidür G. 38 - 1

#### 4.2.3.11. Çene (Zenâh)

##### 4.2.3.11.1. Çene İle İlgili Benzetmeler

Amrî, beyitlerinde sevgilinin çenesini, çukurluğu yönünden kuyu ve zindana benzetmiştir. Âşık, sevgilinin kuyuya benzeyen çukur çenesine gönlünü kaptırdığından beri dünya ona karanlık bir zindan olmuştur.

Gönlüm ol çâh-ı zenaḥdâna düşelden ‘ Amrî

‘ Âlemün tâze bahârı bana zindân olmuş G. 44 - 5

Hârût ile Mârût, Kur’ân-ı Kerîm’de adları geçen ve insanlara sihir öğrettiklerine inanılan iki melektir. Bu melekler hakkında tefsirlerde anlatılan farklı hikâyeler vardır. Fars ve Türk edebiyatlarında yazılan bazı mesnevilerde, bir sebeple bu iki meleğin kıssasına çokça yer verilir.<sup>7</sup>

Amrî de beytinde Hârût ile Mârût kıssasına gönderme yaparak sevgilinin çenesini Hârût’un asılı olduğu kuyuya benzetmiş, sevgilinin yüzündeki beni ise Bâbil’deki sihire benzeterak âşıkları büyülediğini ifade etmiştir.

Çâh-ı zeḩanda aşılı Hârût zülfüne

Bâbil füsûnın eyledi efsâne beñlerüñ G. 62 – 4

#### 4.2.3.12. Boy (Kad, Kâmet)

##### 4.2.3.12.1. Umumi Olarak Boy

Klasik Türk şiirindeki sevgilinin boyu uzundur. Bu nedenle çeşitli unsurlara benzetilmiştir, hatta şairler tarafından benzetildikleri unsurlardan daha üstün tutulmuştur. Amrî, beyitlerinde sevgilinin boyundan bahsederken boy kelimesi

<sup>7</sup> (Bk.: Zavotçu, 2013: 322-326)

yerine “kad” ve “kâmet” kelimelerini kullanmıştır. Şair, sevgilinin boyunu; uzunluğu ve güzelliği sebebiyle servi, fidan, Tûbâ, ar’ar, sancak ve elif harfine benzetmiştir. Sevgilinin boyunun benzetilene olan tüm unsurları aşağıda detaylı bir şekilde açıklayacağız.

#### 4.2.3.12.2. Boy İle İlgili Benzetmeler

##### 4.2.3.12.2.1. Servi

Klasik Türk şiirinde sevgilinin boyunun en çok benzetildiği unsur servidir. Sevgilinin boyu uzun, şekli ise incedir. Ayrıca sevgili salınarak yürür. Bu özellikleri ile sevgilinin boyu serviye benzetilir. Hatta şairlere göre sevgili, serviden daha üstün tutulur. Amrî, beytinde sevgilinin boyunu uzunluğu bakımından serviye benzetmiş, kendi ömrünün uzayıp gittiği gibi sevgilinin boyunun da uzayıp gittiğini söylemiştir. Ayrıca şair sevgilinin yanaklarını da rengi dolayısıyla laleye benzetmiştir. Klasik Türk şiirinde lalenin ortasında bulunan siyahlık dâğa, yani yanık yarasına benzetilir. Şiirlerde söz edilen, yara anlamı veren lâle ile çoğu zaman sevgilinin yanağı kastedilir (Kartal, 1998: 56). Amrî de beytinde sevgilinin laleye benzeyen yanaklarının bağrında yaralar açtığını ifade etmiştir.

‘Ömrüm gibi revân olup ol serv-ğad dirîğ

Bağrumda dâğlar çodı ol lâle-ğad dirîğ G. 49 - 1

Şair, bazı beyitlerinde sevgilinin boyunu birden fazla unsura benzetmiştir. Sevgilinin boyunun uzunluğunu, salınışını ve güzelliğini hem serviye hem de güzellik ülkesinin sancağına benzetmiştir. Sevgilinin uzun boyu ile çok güzel salındığını ve onun güzellik ülkesinin başkumandanı olduğunu söylemiştir.

Serv çaddünle şalın kim hūblar uysun saña

Sancağun çek beg güzelsin hūsn iline mirsin G. 83 - 4

Şair, bir başka beytinde sevgilinin nazlı olduğunu ve servi boyu ile salındığını ifade etmiştir. Şaire göre güzellik bir ülke, bu ülkenin padişahı da sevgilisidir.

Mihr ü meh çaldı beşâret tablını ey serv-i nâz

Sen dikildün hüsni iline pâdişâ şimden girü G. 94 – 3

#### 4.2.3.12.2.2. Fidan (Sehi, Nihal)

Sevgilinin boyunun fidana benzetilmesinde servide olduğu gibi aynı hususlar rol oynamaktadır. Sevgilinin boyu tıpkı bir fidan gibi ince ve uzundur. Sevgili ise fidan gibi nazik ve tazedir. Şair, sevgilinin boyunu fidana benzetirken sevgilinin peri gibi güzel olduğunu söylemiş, yanağını yasemine, suratını ise menekşeye benzetmiştir.

Perî disem yaraşurdu perîde olsa eger

Semen ‘ izâr u benefşe haţ u sehî bâlâ G. 3 – 2

#### 4.2.3.12.2.3. Sancak

Şair, sevgilinin boyunu uzun olması bakımından güzellik devletinin sancağına benzetmiştir. Çünkü sancakların sapları uzundur ve sancaklara verilen değerden dolayı onlar yükseklerde taşındığı için şair, sevgilinin boyu sancağına benzetmiştir.

Hüsni ili sancağın çeker kad-i yâr

Olsa tañ mı güzellere serdâr G. 13 – 1

#### 4.2.3.12.2.4. Tûbâ, Ar'ar (Dağ Servisi), Sanavber

Tûbâ, kökleri gökyüzünde, dalları ve yaprakları aşağıya doğru sarkan cennetin en büyük ağacıdır. Klasik Türk şiirinde sevginin boyunun benzetilene olmuştur. Şair, sevgilinin boyunu uzun olması bakımından Cennetü'l-Mevâ'daki Tûbâ ağacına benzetmiştir. Hatta sevgilinin boyunun Tûbâdan da uzun olduğunu, Tûbânın sevgilinin yanında küçük kaldığını söyleyerek sevgilinin göze cennetteki Tûbâ ağacını göstermediğini ifade etmiştir.

Cennetü'l-Me'vâdaki Tûbâyı göstermez göze

Nâz gülzârında bitmiş serv-i mevzun isteyen G. 77 - 3

Sevgilinin boyu ile ar'ar arasındaki ilgi, boyunun yüksekliğine dayanır. Şair, sevgilinin boyunu dağ servisi kadar uzun olarak tasavvur ederken, sevgilinin ellerini de çınar yaprağına benzetir.

Ḳaddi şevḳıyle raḳs urur 'ar'ar

Ḳarşusunda çınâr el ḳarşar G. 27 -1

Sanavber, çam fıstığı ağacıdır. Servi ve şimşad cinsinden bir ağaç olup klasik Türk şiirinde sevgilinin boyu yerine kullanılır. Amrî, beytinde sevgilinin uzun boyunu hem serviye hem de sanavbere benzetmiştir. Âşıkların, sanavberin saçlarından asılmış olduğunu söylemiştir.

'İşve ile seyr iden ol serv-i hoş-bâlâyı gör

Sünbülinden diller aşılmış şanavber kendidür G. 38 – 5

#### 4.2.3.12.2.5. Elif

Sevgilinin boyunun “elif harfi” ile ilgisi şekil benzerliğine dayanır. Elif harfi ince ve uzun bir harftir. Sevgilinin boyu da tıpkı elife benzetilir. Amrî de beytinde sevgilinin boyunu, uzun ve düzgün olması bakımından elif harfine benzetmiş ve sevgilinin elife benzer boyu göğsünü yaralamıştır. Şair, sevgili uğruna döktüğü gözyaşları bir çeşmeye benzeterek elimin kanını o çeşmede yıkarım demiştir.

Ğaddi yādına elifler çekdügince sineme

Elleri ған olsa çeşmüm çeşmesinden yur idüm G. 68 – 5

#### 4.2.3.13. Dil (Zebân)

Amrî, sevgilinin dilinden söz ederken dil anlamında “zebân” kelimesini kullanmıştır. Şair, sevgilinin dilini şirin, şeker ve bal olarak tasavvur etmiştir. Dilin benzetileni olan tüm unsurları aşağıda detaylı bir şekilde açıklayacağız.

#### 4.2.3.13.1. Dil İle İlgili Benzetmeler

##### 4.2.3.13.1.1. Şirin

Şair, beytinde tatlı dilli bir sevgilisi olduğunu söylemiştir. Sevgilisini tatlı dillerin şahı olarak tasavvur etmiştir. Âşık, sevgilinin gidişinden dolayı üzüntü duymuştur. Sabrının tükendiğini ve gözyaşlarının artık durmayıp akacağını ifade etmiştir.

Gitdi destümden ‘ inân-ı şabrum ey Gülgün-ı eşk

Ŧurma kim ol ħusrev-i şîrîn-zebânumdur giden G. 81 - 2

#### 4.2.3.13.1.2. Şeker, Şehd (Bal)

Amrî, beytinde sevgilinin tatlı sözlü olduğu dile getirip, dilinin şeker ve bal saçtığını ifade etmiştir. Bunun yanında sevgiliyi şeker ile beslenen tatlı dilli bir tûtiye (papağana) benzetmiştir.

Kaçan ki şehd ü şeker şaçsa tatlu sözle olur

Zebân-ı hâmesi minķâr-ı tûfî-i gûyâ K.1 – 22

#### 4.2.3.14. Diş (Dendân)

##### 4.2.3.14.1. Diş İle İlgili Benzetmeler

###### 4.2.3.14.1.1. İnci

Amrî, divanında sevgilinin dişlerinin parlak, beyaz ve düzgün bir şekilde sıralı olduğunu belirtmiş bu özellikleri ile dişleri inciye benzetmiştir. Sevgilinin kıpkırmızı dudağının içinde saklı olan beyaz dişler tıpkı bir inci gibi dizildiğini söylemiştir.

Sâķîyi ağzından öpsün cām-ı gülgün isteyen

Söze çeksün lâ' l-i nâbın dürr-i meknûn isteyen G. 77 - 1

Şair, beytinde sevgilinin ağzını kırmızı renginden dolayı yakut bir hokkaya benzetmiştir. Hokkanın içinde kıymetli madenler saklandığı için sevgilinin dişlerini inciye benzetmiştir.

Hoķķa-i yâķûtta dendānı dürr-i şāhvār

Haţţ-ı sebzi hâtem-i la' linde pîrûze nigîn G. 82 – 4



#### 4.2.3.15. Ten, Vücut

##### 4.2.3.15.1. Ten İle İlgili Benzetmeler

###### 4.2.3.15.1.1. Gümüş

Şair, sevgilinin vücudunu beyaz renginden dolayı gümüşe benzetmiştir. Beyitlerde sîmîn-ten ve sîmîn-ber kelimeleriyle sevgiliyi kastetmiştir. Şair, sevgilisinin gümüşe benzer açık tenli olduğunu ve boyunun uzunluğundan dolayı onun serviye benzediğini ifade etmiştir.

Bu gülistānuñ ki ‘ aşıklar temāşāgāhıdur

Serv-i sîmîn-berlerinden bir güzel sevdüm yine G. 115 - 3

Şair, bir başka beytinde sevgilisinin beyaz ve parlak tenli olmasından dolayı onu gümüşe benzetmiştir.

Deyr içinde kendüden gidüp qadîd olup qala

Kim ki bu hüsn ile görse sen büt-i sîmîn-teni G. 124 - 2

#### 4.2.3.16. Ter (Koku)

##### 4.2.3.16.1. Ter İle İlgili Benzetmeler

###### 4.2.3.16.1.1. Müşk, Anber, Gülâb

Klasik Türk şiirinde genel olarak sevgilinin teninin kokusu misk, anber ve gül suyuna benzetilir. Sevgili kokusunu gülden ve miskten almıştır. Amrî de beytinde sevgilinin kokusunu misk, anber ve gül suyuna benzetmiştir. Şair, sevgilisini tıpkı bir bahar mevsimine benzetip, onun dünyayı misk, anber ve gül suyu ile doldurduğunu ifade etmiştir.

Yine ‘arūs-ı bahār oldu nāz ile peydā

Gülāb u müşk ile kıldı cihānı ‘anber-sā K. 1 - 1

#### 4.2.3.17. Sîne (Göğüs), Gerdan (Gabgâb)

##### 4.2.3.17.1. Sîne (Göğüs) ve Gerdan (Gabgab) İle İlgili Benzetmeler

###### 4.2.3.17.1.1. Sîmin (Gümüş)

Klasik Türk şiirinde sevgilinin sinesi; parkalığı, tazeliği ve rengi nedeniyle çeşitli tasavvurlarda yer almıştır. Sevgilinin göğsü parlaklığı ve rengi sebebiyle gümüş, ay ve güneşe benzetilir. Amrî de beytinde sevgilinin göğsünün sîne-i sîmîn yani gümüş gibi parlak olduğunu söylemiş ve renginden dolayı sevgilinin göğsünü gümüşe benzetmiştir.

Terennüm eyleyürek hâba vardı mest oldu

Açıldı sîne-i sîmîn çözüldi bend-i kıbā G.3 - 6

Şair, beytinde sevgilisinin göğsünü beyaz bir gümüş şeklinde tasavvur etmiş ve onu parlaklığı nedeniyle güneşe ve aya benzetmiştir.

Sîne-i sîmîn açup hürşîd-i tâbān gösterür

Şubh gibi yaqasın çāk eylese meh-pâreler G. 21 – 4

###### 4.2.3.17.1.2. Ayna

Şair, sevgilisinin dudaklarını tatlılığı sebebiyle şekere, yüzünü parlaklığı sebebiyle aya, gerdanını ise parlaklığı ve aydınlığı sebebiyle aynaya benzetmiştir.

Şair, böyle güzel bir sevgiliye sadece kendisinin sahip olduğunu düşünür ve başka kimsenin böyle bir sevgilisi olamayacağını düşünür.

Ol mäh-ı şeker-leb ki benüm var kimüñ var

Ol āyine-ğabgab ki benüm var kimüñ var G. 26 – 1

#### 4.2.3.17.1.3. Güneş

Amrî, divanında sevgilisinin güzelliklerini anlatırken onun güler yüzlü olduğunu, yüzünün renginden dolayı güle benzediğini ve elbisesinin yakasını açtığına güneş gibi parlayan bir göğsü olduğunu ifade etmiştir. Şair, sevgilinin göğsünü güneş gibi tasavvur etmiştir.

Çün girîbânın aç ol gül-i handân-şekil

Görinür sinesi hürşîd-i dıraşân-şekil G. 66 – 1

#### 4.2.4. Sevgili İle İlgili Diğer Hususlar

##### 4.2.4.1. Bûse

Amrî Divanı'nda bûse, klasik Türk şiiri geleneğinde olduğu gibi dudak ile bir bütünlük içindedir. Bu nedenle dudak konusunda söylenen birçok husus bûse için de geçerlidir. Dudak maddesinde bu konuyla ilgili gerekli bilgi verildiği için bu maddede sadece bûse kelimesinin yer aldığı beyitler üzerinde durulmuştur. Amrî, sevgilinin öpücüğünün aşk derdine derman olduğunu söylemiş ve bir kez olsun sevgilinin öpücüğünü almak istemiştir. Sevgilinin öpücüğü ile sevinçten öleceğini ifade etmiştir.

Ölsün dir isen ‘ aşık-ı dil-ḥaste feraḥdan

Şîrîn dehenüñden idegör bûseye dermân G. 89 - 3

Âşık, sevgilinin öpücüğünü dileyip onu almak için dua ettiğini söyler. Duasının kabul olup olmayacağını her daim düşünmüştür.

Bûseñ almağ için du‘ â kıldum

Ne ki hîç olur du‘ â mı ki G. 129 - 2

Şair, beytinde kendisi için en kıymetli şeyin sevgilinin öpücüğü olduğunu dile getirmiştir. Sevgili, aşığın başını dahi istese onun öpücüğü için buna razı olacağını söylemiştir.

Cân naḳdi ile virmez ise bûsesin ḥabîb

Başum daḥi dilerse n’ola cānum üstine G. 112 - 6

Şair, sevgilinin öpücüğünü istemesinin yanında öpücüğü farklı unsurlara benzetmiştir. Helva, ateş, meyve vb. sevgilinin dudağının ve öpücüğünün benzetilenlerinden bir kaçıdır. Şair, beytinde sevgilinin ıslak öpücüğünü tadından dolayı taze bir helvaya benzetmiştir.

Bûse virdi dilberüm zād-ı sefer

Kim seferde ḥüb olur ḥalvâ-yı ter G. 24 - 1

Amrî, beytinde sevgiyi bir bağa, sevgilinin öpücüğünü ise bu bağdaki meyveye benzetmiştir. Şaire göre, sevginin meyvesi sevgilinin öpücüğündedir.

Şorduğum bu bilmezem kim bûse dirler ol mıdur

Mîve-i bâğ-ı maḥabbet şulu şeftâlû diyen G. 90 - 6

Şair, sevgilinin nazlı öpücüğünün ise çok ateşli ve yakıcı olduğunu söyleyip, aşığın canını yaktığını ifade etmiştir.

Yüz kızdurup ki buse temennâsın eyledüm

Nâz ile yakdı cânımı ol la<sup>ç</sup> l-i âteşîn G. 88 – 4

#### 4.2.4.2. Söz (Güftâr)

Amrî, beytinde genellikle sevgilinin sözünün tatlı olduğunu söylemiştir. Bir beytinde ise sevgilinin tatlı söz söylemeyi bilmediğini ifade edip, sevgiliye sitem etmiştir.

Dîn ü îmân kaçdın eyler hey müselmânlar meded

Hây bilmez kâfir ancak gamze-i şîr-efkeni G. 124 - 3

Şair, sevgili ile papağan arasında bir benzerlik kurmuş, sevgilinin dilinin (sözünün) papağan gibi tatlı olduğunu ifade etmiştir. Papağanın şeker ile beslendiğini söyleyip, sevgilisini tatlı sözleri ile papağana benzetmiştir.

Şekkerîn buseyle besle ç Amrîyi

Ṭuṭî-i şîrîn-suḥandür sevdüğüm G. 71 - 6

Şair, bir başka beytinde de şeker dudaklı, papağan gibi tatlı sözler söyleyen bir sevgilisi olduğunu söylemiştir. Şair, ayrıca sevgilinin güzelliğini aya benzetmiştir.

Ṭuṭî gibi şîrîn-suḥan olsam n'ola ç Âmrî

Ol mâh-ı şeker-leb ki benüm var kimün var G. 26 -5

#### 4.2.4.3. Kûy-i Yâr (Mahalle, Semt, Köy)

Amrî, beyitlerinde “kûy-i yâr” tamlamasıyla sevgilinin muhitinden, yaşadığı yerden bahsetmiştir. Âşık, sevgiliyi görebilmek amacıyla sürekli onun semtine uğrar ve sevgiliyi bekler. Âşık, aşk ateşiyle sevgilinin mahallesinde ağlayıp feryat ederek sevgiliyi bekler fakat sevgili hiçbir zaman dönüp aşığa bakmaz. Ona hiç yüz vermez.

Bu gün maħalle-i dilberde ‘ Amrîyi gördüm

Yüzine baħmadılar gitdi boynını eğerek G. 60 - 5

Âşık, aşk sarhoşu olmuş ve sevgiliyi bir kez olsun görmek için sevgilinin mahallesini mesken eylemiştir. Sevgili ise aşığın karşısına hiç çıkmamış ve onu gördüğü an yüzünü çevirmiştir. Âşık, sevgilisinin mahallesini ve sevgiliyi bir gül bahçesine, kendisini ise bu gülün aşkıyla yanıp tutuşan sarhoş bir bülbüle benzetmiştir.

Ser-ħoşla maħalleñ tolanup nâle kılanlar

Bülbül gibidür zâr ola gülzâr arasında G. 103 - 3

Şair, beytinde sevgilinin mahallesini kibleye benzetmiştir. Aşk derdiyle inleyen bir aşığın ölürken kibleye döndürseler, gözünü açıp tekrar sevgilinin mahallesine doğru bakacağını söylemiştir.

Ölürken kibleye döndürseler bir ‘ âşık-ı zârı

Gözi açuk ħalup baħa maħalleñden yana kıblem G. 75 – 4

#### 4.2.4.4. Eşik, Kapı (Âsitân, Dergâh, Der)

Klasik Türk şiirinde sevgilinin eşiği ve kapısı, mahallesindeki özelliklere uygun olarak, son derece önemlidir. Klasik Türk şiirinde sevgilinin kapısına

erişilmesi zordur ve orası yüksek bir yer olarak tasvir edilir. Aşığın bütün isteği o makama ulaşmaktır. Sevgilinin kapısı ve eşiği Kâ'be gibi manevî değeri yüksek bir makamdır. Âşık, sevgilinin eşiğinde secde etmeyi tıpkı Kâ'bede ibadet etmeye benzetmektedir. Amrî de beytinde yârin eşiğinde secde etmenin, bu ibadetin tüm âşıklara yeteceğini söylemiştir.

Sücûd it mest olup yâr işiginde

Yeter 'uşşâka ' Amri bu ' ibâdet G. 7 - 5

Aşığın nazarında, sevgilinin eşiği ve kapısı bir devlet makamıdır, oraya ulaşmak rütbelerin en yükseğidir. Sevilinin eşiği ihtiyaçlar kıblesi olan yüksek Kâ'be gibidir.

Sarâyı menzil-i taht u maķâm-ı İbrâhîm

İşigi kıble-i hâcât u Ka'be-i ' ulyâ K. 1 - 20

Amrî, sevgilinin kapı eşiğine ulaşmak için çok çaba harcadığını söyleyip, sevgilinin fiziksel özelliklerinden biri olan dudaklarını hurmaya benzeterek bunun âşıklara armağan olacağını söylemiştir.

Ey âsitânı Ka'besine ' azm iden yiter

'Uşşâka armağân lebi hürmâsı Aḥmedüñ G. 63 - 2

Şair, bir beytinde ise sevgilinin kapısının eşiğini tasavvufî anlamda yorumlamış, sevgilinin kapısını bir dergâha benzetmiştir. Orada ölüp toprak olmak istemiştir. Ayrıca kendisini bir sofiye benzeterek sevgilinin kapı eşiğinin cennet makamı olduğunu ve kendisinin orada kalıp ölüp cennet makamına ulaşabileceğini ifade etmiştir.

Âsitân-ı dilberümde ķo beni hâk olayın

Var mübârek ola şofi Cennetü'l- Me'vâ saña G.2 - 4

#### 4.2.4.5. Sevgilinin Ayağı Toprağı (Hâk-i Pây)

Klasik Türk şiiirinde sevgilinin, âşık için büyük önem taşıyan özelliklerinden biri de ayağı toprağıdır. Âşık, sevgilinin ayağı toprağı olmak için canını bile verir. Ayağı toprağına yüzünü koyup orada secde eder ve şükreder. Bundan mutluluk duyar. Amrî de beytinde güzelliğı bakımından puta benzettiğı sevgilinin ayağına yüz üstü düşüp Allah'a şükrederek orada secde ettiğini ifade etmiştir.

Ol büt-i ra' nâ ayağına yüzüm üzre düşüp

Secde-i şükür eyledim Allâhuma mesrur idüm G. 68 - 6

Âşık, sevgilinin ayağının izini kendi gözyaşına benzetmiştir. Toprağın üzerindeki sevgilinin ayağının izi, orada su olmuştur diyerek aşığın sevgili için döktüğü gözyaşlarıyla toprağın dolu olduğunu ifade etmiştir.

Ayağın izi kalup hâkde şu çolmuşdur

Yüzümde göz didüğüm oldur ey büt-i ra' nâ K. 1 – 15

#### 4.2.4.6. Naz (İşve, Şive)

Klasik Türk şiiiri geleneğine göre sevgilinin en önemli özelliklerinden biri de nazlı ve işveli oluşudur. Sevgili, âşık için katı kalpli, zalim ve merhametsizdir. Âşığa hiçbir zaman yüz vermez. Aşığı peşinden koşturur, yalvartır fakat onun sevgisine hiç karşılık vermez. Bu özelliğı ile âşığı aşk ateşiyle yakar ve ona derin hüznün verip acı çektirir. Âşık ise sevgilinin bu nazından işvesinden olduça memnundur ve onun her nazı her cilvesi aşığı iyilik gibi gelir.

Amrî, beytinde sevgilinin gözünün hasta gönlünü büyüleyip sihir ettiğini söyleyip, onun her işvesinin kendisine zevk ve sefa verdiğini ifade etmiştir.



Yâ Rab ne sihr ider gözi bîmâr gönlüme

Her şivesi şafa görünür her ʿ itâbı luṭf G. 50 - 4

Âşık, sevgiliden gelen her türlü nazı ve ızdırabı hoş karşılamıştır. Âşık için sevgilinin bin naz ile yaktığı ve gönlünde açtığı yaralar taze gül yaprağı gibidir.

Yağsañ beni biñ nâz ile incinmeyem ey dost

Her dâğ ki senden ire gül-berg-i tarîdür G. 16 - 2

Âşık, beytinde sevgilinin güzelliğinin kibrinden ve nazından söz ederek kendisine en çok âşık olan kişiye bile gözünün ucuyla bakmadığını, ona naz ettiğini söylemiştir.

Göz ucuyle bir nazar kılmaz niyâz ehline âh

Bu ğurûr-ı ħüsn ile bu nâz u istiğnâ ile G. 105 - 6

Âşık, sevgilinin nazını ve azarını az sanıp, onun bu kadar katı kalpli olduğunu bilmediğini dile getirmiştir.

Gözün ħaşuñ füsûnın kim ne bilsün

ʿ İtâbuñ az u nâzuñ kem şanurdum G. 72 - 4

Şair, beytinde sevgilinin naz şarabını içip âşıklara cilve yaparak güzellik sattığını söylemiş ve sevgilinin Amrî'yi de içmeden sarhoş edip güzelliğiyle kendisine âşık ettiğini belirtmiştir.

Ey şarâb-ı nâz içüp uşşâka raʿ nâlık şatan

İçmedin sermest ü ħayrân eyleyen sensin beni G. 117 - 4

### 4.3. SEVEN (ÂŞIK)

#### 4.3.1. Umumi Olarak Âşık

Klasik Türk şiirinde âşık, daima sevgilinin aşkıyla ve ayrılık derdiyle ızdırıp çeken, ağlayıp inleyen, kanlı gözyaşları döken, vücudu ve ciğeri yaralar içinde, zayıf, benzi sararıp solmuş, çaresiz biri olarak tasavvur edilir. Klasik Türk şairlerinden birçoğu aşığı tasavvufî manada da ele almaktadır. Amrî ise şiirlerinde aşığı çoğunlukla beşerî manada ele almıştır. Şair, aşığı beşerî anlamda ele aldığı beyitlerinde âşık ile ilgili şu isim ve sıfatları kullanmıştır: Üftâde, fütâde, aşüfte, avâre, divâne, şuride-hal, mübtela, âşık, şeyda vb. Birçok beyitte şair kendini âşık olarak takdim etmiştir. Âşık, sevgili uğruna devamlı ağlayıp gözyaşı dökmüş, sevgiliden gelen her türlü cefaya katlanır olmuştur. Âşık, aşk acısıyla çaresiz kaldığını belirtip, sevgiliyi gülbahçesindeki güle, kendisini ise bu güle âşık olan gözü yaşlı bülbüle benzetmiştir.

‘ Âşık-ı bî-çâreyi cânânesüz kılduñ dirîğ

Bülbül-i âvâreyi gülsüz gülistânsuz çoduñ G. 56 - 3

Şair, beytinde sevgilisinin güzelliğini güle benzetip saçlarını yanağına doğru saçarak aşığı tıpkı bir bülbül gibi kendisine âşık ettiğini şu sözlerle ifade etmiştir. Sevgili gül, âşık ise gül için divane olan bir bülbüldür. Güzeller, gül yaprağının üstüne saçlarını saçtılar. Divane âşık bülbül gibi âşıkları kendilerine hayran ettiler.

Şaçdılar sünbüllerin gül-berg-i ra‘ nâ üstine

Bülbül-i şeydâ gibi ‘ uşşakı hayâân itdiler G. 23 - 4

Âşık, sevgilinin gidişiyle dağılmış ve perişan bir hale düşmüştür. Sevgilinin aşkıyla kendinden geçmiş ve sevgilisinin kendisine zevk ve sefa verdiğini söylemiştir. Sevgilinin gidişiyle aşığın zevki ve sefası bozulmuş, aşk acısıyla kendinden geçmiştir. Şair, bu düşüncesini şu sözlerle ifade etmiştir: Sevgilinin

aşkıyla dertliydim, dağıldım ve kendimden geçtim. O bana her zaman zevk ve sefa verendi, huzurumdu.

Şūrîde derdmend idüm âşüfte-ḥâl idüm

Pîşüm hemîşe ‘ ayş idi bir ḥoş zamân idi G. 136 - 2

Âşık, sevgilisinin güzelliğini, yüzünün parlaklığını gümüşe benzetmiştir. Sevgilisinden başka derdine derman olmadığını belirtmiş, onun uğruna günde bin kez öldüğünü ve ona bağımlı olduğunu ifade etmiştir.

‘ Âşık oldum derdüme yokdur devâ şimden girü

Günde biñ kez ölürem ben mübtelâ şimden girü G. 93 – 1

#### 4.3.2. Âşık İle İlgili Benzetmeler

##### 4.3.2.1. Âvâre, Hasta, Dertli, Şehit, Mürde, İskelet, Zavallı, Mazlum

Amrî, beytinde aşığı çeşitli şekillerde tasavvur etmiştir. Şair, aşığı, gülbahçesinde güle âşık olan onun için yanıp inleyen avare bir bülbüle, sevgiliyi ise gülbahçesinin gülüne benzetmiştir. Aşığın çaresizlikten dolayı avare bir bülbüle benzediğini ve sevgilisiz kaldığını ifade etmiştir.

‘ Âşık-ı bî-çâreyi cânânesüz kılduñ dirîğ

Bülbül-i âvâreyi gülsüz gülistânsuz kıduñ G. 56 - 3

Âşık, sevgiliye kavuşmak için çok sabrettiğini ve bu sabrı bir gömleğe benzetip “Sabır gömleğini giydim” demiştir. Ayrıca sevgiliyi güzelliğinin parlaklığından dolayı bir gümüşe benzetmiş, bu sevgiliden sonra deli divane olduğunu söylemiştir.

Eyledüm pîrâhen-i şabrı kabâ şimden girü

Baş açuğ dîvâneyem ben bî-nevâ şimden girü G. 94 - 1

Âşık, sevgilinin gamzesi uğruna ona kurban olmaya razıdır. Sevgilinin keskin bakışları aşığı hasta etmiştir. Âşık, beni bu aşk uğruna kurban edip kanımı alınaya sürsen bile bu sana helal olsun demiştir.

Tek hemîn alnuña sür şanum saña olsun hâlâl

Ey beni ol gamze-i bîmâr için şurbân iden G. 76 - 5

Âşık, sevgilinin yüzündeki mühüre benzeyen siyah beni renginden dolayı kendisinin kara bahtına benzetmiştir. Sevgilinin kendisi için kara baht olduğunu söylemiş, onun aşkıdan dolayı perişan olduğunu ifade etmiş ve her geçen gün bu perişanlığının arttığını dile getirmiştir.

Bu perişân hâlüm ü baht-ı siyâhumdur benüm

Şurmadın artup gider ol şurra-i hindü diyen G. 90 - 2

Âşık, kendisini sevgilinin cefası ve zulmüyle ölen bir şehide benzetmiştir. Aşığın sevgili karşısında mazlum bir hal aldığını ifade etmiştir.

Güzelüm sevdüğüm günâh olmaz

Öldürürsen şehîd-i maşlûmuz G. 40 -2

Âşık, sevgilisinin vücudunu beyaz ve parlaklığından dolayı gümüşe, güzelliğini ise puta benzetmiştir. Kilisi içinde sevgiliyi gören tüm âşıkların kendinden geçip iskelet haline geleceğini ifade etmiştir.

Deyr içinde kendüden gidüp kadîd olup şala

Kim ki bu hüsn ile görse sen büt-i sîmîn-teni G. 124 - 2

Şair, beytinde sevgilinin dudaklarını Hz. İsa'nın ölüleri diriltten dudağına ve nefesine benzetmiştir. Hz. İsa'nın mucizelerinden biri de nefesi ile hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesidir. Şair, aşağıdaki beytinde sevgiliyi Hz. İsa'ya, aşığı ise

hasta ve ölü bir kimseye benzetmiştir. Sevgilinin bir gülüşü ile ölüleri dirilteceğini ve sevgilinin bu konuda Hz. İsa'dan bile daha başarılı olduğunu dile getirmiştir. Bununla birlikte şair, bu beytinde Hz. İsa'nın nefesi ile ölüleri diriltmesi mucizesine de gönderme yapmıştır.

Bahş ile biñ mürdeyi ihyâ ider bir handede

İdemez 'İsâ daħi ol la' l-i handân ile bahş G. 8 – 6

#### 4.3.2.2. Andelib(Bülbül)

Klasik Türk şiirinde aşğın sevgili için ağlayıp inlemesi, gülbahçesindeki bülbülün gül için ötmesine benzetilir. Amrî de bu geleneğe uyarak aşğı bülbüle, sevgiliyi ise güzelliği bakımından güle benzetmiştir. Gül bülbüle yüz vermez, ona acı çektirir, onu her daim dikenleri ile yaralayıp inletir.

Bülbüller iñleden gül-i ra' nâ degül misin?

'Âşıklar ağladan büt-i zîbâ degül misin G. 79 - 1

Şair, beytinde sevgiliyi süslü bir güle benzetmiş ve aşğın sevgiliye kavuşmayı çok istediğini ifade etmiştir.

Turnadın dönsün kadeh gūyende iken 'andelib

Būy-ı vaşlından gül-i zîbanuñ almışken naşib Mus. 3/ III – 1

#### 4.3.2.3. Ferhâd, Mecnûn, Vâmık

Ferhâd ile Şîrîn hikâyesi divan ve halk edebiyatında anlatılan bir aşk hikâyesidir. Bu hikâye hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Çok eski Acem

efsanesine göre, gûyâ Ferhad, Hüsrev-i Pervîz'in sevgilisi olan Şîrîn'in diğer aşığıdır. Hüsrev tarafından bir dağın arkasına hapedilmişse de, Şîrîn'e kavuşmak için dağı yarmış ve Şîrîn'in emriyle Cûy-ı Şîr adlı suyu getirmiştir. Sonra külüngünü kazmasını havaya atıp altına başını tutarak beyni parçalanıp ölmüştür. Doğu edebiyatında aşk uğrunda en büyük zorlukları yenen kahraman olarak zikredilmiştir. Anadolu'da bilinen efsaneye ve Acem basması kitaplara göre Ferhâd-Şîrîn aşkı Amasya'da geçmiştir. Bugün bile eski bir suyunu, Ferhâd'ın Şîrîn aşkına dağları delerek getirdiği suyun yolu olarak gösterirler (Onay, 2016: 177). Klasik Türk şiirinde çokça işlenen Ferhâd ve Şîrîn hikâyesine Amrî de beytinde işaret etmiştir. Kendisini Ferhad'a sevgilisini ise Şîrîn'e benzetmiştir.

Amrî'nin beytinde kendisini ve sevgilisini benzettiği diğer aşk kahramanları ise Leylâ ve Mecnûn'dur. Leylâ ve Mecnûn hikâyesi divan ve halk edebiyatında anlatılan bir aşk hikâyesidir. Asıl adı Kays-ı Âmirî olan Mecnûn, Leylâ'ya âşık bir karakterdir. Mecnûn doğu edebiyatında âşık timsalidir. Bunun aşkına dair Arap, Acem ve Türk edebiyatında sayısız hikâyeler yazılmıştır. Bizde Fûzûlî'nin Leylâ ve Mecnun hikâyesi ise en meşhur olanıdır (Onay, 2016: 288). Şair, beytinde sevgiliye gönülden vurgun olduğunu söylemiş, sevgilisinin Leylâ ve Şîrîn'e benzediğini, kendisinin ise Mecnûn ve Ferhâd gibi âşık olduğunu dile getirmiştir.

Ol ki Leylî ola Mecnûn-ı dil-âşüftesiyim

Ben ki Ferhâd olam ol dilber-i Şîrînümdür G. 19 - 2

Şair, bir başka beytinde ise kendisinin Mecnûn gibi bir âşık olduğunu söylemiştir. Şairin sevgiliye olan aşkı Mecnûn'un Leylâ'ya olan aşkı gibidir.

‘ Amrî Mecnûn-ı ‘ Âmrîdür eger

Varsa sırrını anlayan sözümün G. 61 - 7

Amrî, beytinde Vâmık ile Azrâ hikâyesine de gönderme yapmıştır. Vâmık, Mecnûn gibi meşhur bir Arap aşığıdır. Sevgilisi ise Azrâ'dır. Vâmık ile Azrâ'nın aşk hikâyesi Türkler arasında bilinmemiş, haklarında avami kitaplar yazılmamış,

edebiyata da layıkıyla girememiştir (Onay, 2016: 423). Şair ise beytinde kendisini aşk belasına düşmüş Vâmık'a, sevgilisini ise güzelliği sebebiyle Azrâ'ya benzetmiştir.

Ben bu belâ-yı ʿışk ile Vâmık degül miyem

Sen bu ʿizâr u ħüsn ile ʿAzrâ degül misin G. 79 – 3

#### 4.3.2.4. Nilüfer

Nilüfer, su üzerinde yetişen yuvarlak ve geniş yapraklı, beyaz, sarı, mavi ya da pembe renkte iri çiçekler açan, yaprakları ve çiçekleri su üzerinde yüzer durumda olan bir su bitkisidir. Amrî, beytinde kendisini nilüfer çiçeğine benzetmiştir. Aşğın sevgili uğruna döktüğü gözyaşları o kadar çoktur ki tıpkı bir akan suya benzer. Aşğın sararmış solmuş yüzü ise rengi bakımından bu suyun üzerinde yüzen nilüfer çiçekleridir.

Çihre-i zerdümle aldum gözlerüm yaşıyle âh

Ĝara-i âb-ı revânam gör ki nilûfer gibi G. 143 – 2

#### 4.3.2.5. Mest (Sarhoş), Ser-mest

Klasik Türk şiirinde âşık, aşk şarabıyla kendinden geçmiş bir sarhoş şeklinde tasavvur edilir. Aşğ sarhoş eden aşk şarabıdır yani sevgilidir. Klasik Türk şiirinde aşk şarabı şeklinde söz edilen bâde, sevgilinin kendisidir. Âşık, bu bâdeyi içtiğinde başı döner ve sarhoş olur. Şair, beytinde içki meclisinde kendisini sarhoş edenin ne olduğunu sorgulamıştır. Aşğ sarhoş edenin şarap olmadığını, sevgilinin nergise

benzeyen mahmur bakışı olduğunu ifade etmiş ve kendisini sarhoş şeklinde tasavvur etmiştir.

Pür-şafâ idüp beni meclisde ser-mest eyleyen

Bâde-i şâfi midür şol nergis-i Şengül midür G. 22 - 3

Âşık, sevgilinin dudağının rengini kırmızılığı dolayısıyla şaraba benzetmiş ve sevgilinin kendisini aşkın sevdasına düşürüp sarhoş ettiğini dile getirmiştir.

Bâde-i la<sup>‘</sup> l-i lebinden mest-i lâ-ya<sup>‘</sup> kııl kılan

Düşürüp sevdâ-yı <sup>‘</sup> ışka bî-ser ü sāmān iden G. 76 – 2

#### 4.3.2.6. Şem<sup>‘</sup> (Mum), Pervâne

Klasik Türk şiirinde kullanılan şem<sup>‘</sup> sözcüğü yanan mum anlamındadır. Mum, ışık kaynağı olması bakımından klasik Türk şiirinde içki meclislerinin en önemli unsurudur. Şiirlerde bazen aşığı bazen de sevgiliyi temsil eder. Amrî, beytinde aşığı muma teşbih etmiştir. Sevgilinin aşığı ağlayıp inleterek terk ettiğini ifade etmiş ayrıca aşığın gözyaşlarını yanıp eriyen bir muma benzetmiştir.

<sup>‘</sup> Âşık-ı zârı ölüm haddinde terk itdün dirîğ

Şem<sup>‘</sup> gibi düşmanı hândân beni giryân koduñ G. 57 - 2

Klasik Türk şiirinde pervâne ise genellikle mum ile birlikte zikredilir. Pervâne geceleri ışığın çevresinde dönen küçük kelebektir. Klasik Türk şiirinde aşığı temsil etmektedir. Pervâne muma âşık olarak kabul edilir. Amrî beytinde aşığı pervaneye, sevgiliyi ise pervaneyi yakan bir muma benzetmiştir. Sevgili güzelliğinin ışığıyla tıpkı bir mum gibidir. Pervâne (âşık) ise bu mum (sevgili) uğruna can vermeye hazırdır. Şair, mumun (sevgilinin), pervânenin (aşığın) etrafında dönmesinden korkmadığını ve yanmaya devam ettiğini ifade etmiştir. Yani sevgilinin



âşıktan korkmadığını belirtmiştir. Şair, ayrıca sevgilinin başörtüsünü altın renginden ve parlaklığından dolayı aya benzetmiştir.

Şem‘ -i ser-keşdür yanan pervânenen pervâsı yok

Ol meh-i zerrîn-külâh ol serv-i hoş-bâlâ ile G. 105 – 7

#### 4.3.2.7. Sofi

Amrî, beytinde sevgilinin kaşlarını şekli sebebiyle mihraba, aşığı ise bu mihraba karşı saf durup namaz kılan bir sofiye benzetmiştir. Âşık (sofi), sevgilinin mihraba benzeyen kaşları altındaki gözleri yüzünden namaz kılamadığını dile getirmiştir.

Kaşuñ mihrâbı içre çeşm-i mestüñ

Görelen tırılmaz şofi namaza G. 110 – 2

#### 4.3.2.8. Müslüman

Klasik Türk şiirinde âşık Müslüman’a, sevgili ise kâfire benzetilir. Kâfir kelimesi küfr kelimesinden türetilmiş olup, siyah ve karanlık anlamı taşımaktadır. Klasik Türk şiirinde genellikle Müslüman ile kâfirin bir arada olamayacağından söz edilir. Yani kâfirin Müslüman’ı dinden imandan çıkartacağı düşünülür. Sevgilinin aşığı dinden imandan çıkarması buna benzetilir. Amrî de kâfir (sevgili) ile imana sahip olan Müslüman’ın (aşığın) bir arada bulunamayacağını beytinde ifade etmiştir. Şair, siyah saçlı sevgiliyi saçının renginden dolayı kâfire, aşığı ise Müslüman’a benzetmiş ve bu kâfirin Müslüman’ı dinden çıkartacağını yani sevgilinin aşığı dinden uzaklaştıracağını ifade etmiştir.

Şaçmış yüze ol kâfir bu zülf-i perîşânı

Dînden çıkarur âhir bir niçe müselmânı G. 131 - 1

Şair, bir başka beytinde âşıklara seslenerek sevgilinin aşığın dinine imanına kast edeceğini ifade etmiştir.

Dîn ü îmân kaçdın eyler hey müselmânlar meded

Hây bilmez kâfir ancak gamze-i şîr-efkeni G. 124 – 3

#### 4.3.2.9. Ney

Klasik Türk şiirinde âşık sevgilinin acısıyla devamlı ah ve feryat ettiği için aşığın bu hali neyin sesine benzetilir. Ney, içki meclislerinde çalınan başlıca müzik aletlerinden birisidir. Aşığın sevgili uğruna feryat ederken çıkardığı ses tıpkı neyin sesine benzemektedir. Bu sebeple klasik Türk şiirinde aşığın dertli hali neye benzetilir. Amrî, beytinde sevgilinin gamzesinin okuyla ciğerinin delindiğini ve acı çektiğini söylemiştir. Ayrıca ciğerinin acısıyla ney gibi feryat edip inlediğini dile getirmiştir.

Tîr-i gamzeñden senüñ bağrum delinmişdür benüm

Ey beni meclis-be-meclis ney gibi nâlân iden G. 76 – 3

#### 4.3.3. Aşığın Gönlü (Dil, Kalb)

##### 4.3.3.1. Umumi Olarak Aşığın Gönlü

Klasik Türk şiirinde aşığın gönlü sevgilinin gamzesi ve kirpiğinin okuyla delinmiş, yaralanmış ve kanlar içinde kalmış şekilde tasavvur edilir. Amrî

Divanı'nda gönül, tecrit ve teşhis yoluyla tıpkı ikinci bir âşık huyiyetinde ele alınmıştır. Gönül âşık gibi ağlar, kanlı gözyaşı döker. Sevgilinin gamzesinin okuyla yaralar içinde kalır, aşkın ve gamın merkezi olur. Divanda, dil-i gamgîn, dil-i sûzan, dil-i şeydâ sözleri gönül için kullanılmıştır. Şair, beytinde gönüle yani aşığa seslenmiş, vefasız sevgilileri sevmekten vazgeç, gel tövbe et. Bunun sonu pişmanlıktır diyerek gönlün (aşığın), sevgilinin peşinden koşmasının sonunun pişmanlık olacağını ifade etmiştir.

Hercâyîler seversin gel tevbe eyle ey dil

Her işlenen günâhuñ soñı nedâmet ancak G. 53 - 3

Şair, bir başka beytinde ise yine gönüle seslenerek hançer bakışlı sevgilinin üstüne düşmemesi gerektiğini, sevgilinin gamzesinin hançeriyle aşığın gönlünün kana bulanacağını ifade etmiştir.

Şuşaduñ mı çanuña çoyduñ mı ey dil cânuña

Ne düşersin üstüne ol ğamze hançe kendidür G. 38 – 3

#### 4.3.3.2. Aşığın Gönlü İle İlgili Benzetmeler

##### 4.3.3.2.1. Hasta, Perişan, Gamlı, Kederli, Şuride

Klasik Türk şiirinde âşık, gönlünü cefası ve nazi çok olan sevgiliye kaptırır. Âşık, sevgili uğruna gönlünü seve seve feda etmeye hazırdır. Sevgili aşığa yüz vermeyip, onun gönlünü devamlı yaraladığından dolayı aşığın gönlü hasta, perişan, gamlı, kederli ve şuride bir halde tasavvur edilir. Amrî, beytinde sevgilinin gözlerinin hasta gönlüne sihir ettiğini söylemiştir. Âşık, sevgilinin her türlü nazına katlanacağını söyleyip, sevgilinin ona kötü davranmasının ona iyilik gibi geldiğini ifade etmiştir.

Yâ Rab ne sihr ider gözi bîmâr gönlüme

Her şivesi şafa görünür her ' itâbı luţf G. 50 - 4

Şair, beytinde gamlı kederli gönlünü, sevgilinin mutlu ettiğini söylemiş, dil-i gamgîn tamlamasıyla kederli gönlünden söz etmiştir. Aşığı, güle âşık olan bir bülbüle benzetip, sevgili uğruna sürekli ağlayıp feryat ettiğini söylemiştir.

Nigârumdan hezârân dâd u feryâd

Ki itmez bu dil-i gamgînümi şâd G.10 - 1

Amrî, bir başka beytinde ise sevgilinin fizikî özelliklerini tasavvur etmiş, onun gözlerini nergise, saçlarının uçlarındaki kıvrımları ise sünbüle benzetmiştir. Gönlünün bu güzel sevgili için ağlayıp perişan olduğunu dile getirmiştir.

Gözüm ol nergis için vâlih ü hayrân kalmış

Gönlüm ol sünbül için zâr u perişân olmuş G. 44 – 2

#### 4.3.3.2.2. Bülbül (Andelib), Güvercin (Kebuter), (Kuş) Murg

Klasik Türk şiirinde âşık - sevgili ilişkisi içinde âşık bülbüle, sevgili ise güle benzetildiğinden şair, gamlı kederli oluşunu bir kafese, gönlünü ise bu kafesin içindeki bülbüle benzetmiştir. Aşk ateşi ile yandığını söylemiş, gönlünün gam ile dolu olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir.

Sînemde dil ki gam kafesi ' andelibidür

Başda belâ-yı ' ışık ile külhan garîbidür G. 28 - 1

Şair, beytinde sevgilinin uzun saçlarını şahinin tüyelerine benzetir, kendi gönlünü ise bir güvercine benzetir. Sevgili saçlarını açığında, âşık gönlünü sevgiliye kaptırır ve aşığın gönlü güvercin gibi avlanır.

Dil kebûterlerin şikâr eyler

Perçemüñ şehper açsa şâhîn-vâr G. 13 - 6

Klasik Türk şiirinde sevgilinin beni ve saçları siyah olarak anlatılır. Sevgilinin saçları uzun ve karışık olduğundan bir tuzağa benzetilir. Şair de klasik Türk şiiri geleneğine uyarak sevgilinin saçlarını bir tuzağa, gönlünü ise bu tuzağa düşmüş bir kuşa benzetmiştir. Âşık, sevgilinin siyah beni ve uzun siyah saçlarına âşık olduğundan tıpkı bir kuş gibi tuzağa düştüğünü söyleyip, bu tuzaktan ise kendi başına kurtulduğunu dile getirmiştir.

Dâne-i hâl ü dâm-ı zülfünden

Murğ-ı dil kendüden uçunmuşdur G. 31 – 3

#### 4.3.3.2.3. Pervâne

Klasik Türk şiirinde pervâne genellikle mum ile birlikte zikredilir. Pervâne, gündüzleri ortaya çıkmayan, geceleri ise ışığın etrafına gelerek dönen bir kelebeğdir. Şair, sevgiliyi muma, aşığı ise bu mumun etrafında dönen bir pervâneye benzetmiştir. İçki meslislerinde mum yakıldığını söylemiş, mumun etrafında dönerek yanıp kül olanın pervâne olmadığını, bunun sevgilinin aşk ateşiyle yanıp tutuşan aşığın gönlü olduğunu ifade etmiştir.

Şem‘î bezmin tolanın sūhte pervâne degül

Göynügin yanmağa varan dil-i miskînümdür G. 19 – 3

#### 4.3.3.2.4. Şehir, Bina, Ev

Amrî'nin beyitlerinde aşığın gönlü, sevgili tarafından yakılmış, yıkılmış bir şehri, binayı ve evi andırır. Aşk ateşi, aşığın gönlüne düşmüş ve orayı yakıp yıkmıştır. Sevgili, gönül şehrine aşk ateşini salmış, âşık bu acıya dayanamayıp oradan kurtulmuştur.

Varlığım yağma için dil şehrine od şaldı ı ışk

Nağd-i şabrı idemedüm ol aralıktan hâlâs G. 45 - 2

Sevgili aşığa her daim işve ve naz eder. Âşık ise ona yalvarmaktan hiçbir zaman vazgeçmez. Şair, sevgiliye seslenerek Artık naz etme gönül binamı yıkma, sana yalvaran aşığa kıyma demiş ve sevgiliye karşı yakarışa geçmiştir.

Gönüller yıkma bünyâd itme nâza

Yazukdur kıyma aşhâb-ı niyaza G. 110 -b1

Şair, sevgilinin aşkından çok gözyaşı döktüğünü, bu gözyaşlarının sel olduğunu ve gönül evini yıktığını ifade etmiştir. Sevgili, aşığa karşılık vermediğinden aşığın döktüğü gözyaşları, aşığın gönlünü yıkmış, viran etmiştir.

Çanda ârâm ide şimden girü âvâre gönül

Seyl-i eşkümler ki gönlüm evi vîrân olmuş G. 44 - 4

#### 4.3.3.2.5. Bahçıvan

Klasik Türk şiirinde bâğbân kelimesi bahçıvan anlamında kullanılır. Bahçıvan, bir bahçenin düzenlenmesi ve bakımıyla görevli kişidir. Klasik Türk şiirinde sevgili boyunun uzunluğu ile serviye, âşık ise sevgili uğruna döktüğü gözyaşları ile bu serviye besleyen bir bahçıvan olarak tasavvur edilir. Sevgili, aşığın

gözyaşları ile beslenip, büyür. Şair, beytinde sevgiliyi uzun boylu olması sebebiyle bir serviye, aşğın gönlünü ise gözyaşları ile bu serviye sulayan bir bahçivana benzetmiştir. Şair, sevgilinin, aşğın gözyaşları ile beslenip büyüdüğünü ifade etmiştir.

Gözüm yaşıyle besler idi bāğbān-ı dil

‘ Amrî nihāl-i ‘ömr idi ol serv-kağ dirîğ G. 49 – 5

#### 4.3.3.2.6. Avâre, Şeydâ, Divane

Klasik Türk şiirinde aşğın gönlü, sevgilinin aşkıyla avâre ve divânedir. Aşğın gönlü, tutkulu aşk anlamında olan şeydadır. Amrî de beytinde sevgiliyi siyah saçlarından dolayı kâfire benzeterek Müslümanlar’a seslenmiş ve onlardan yardım istemiştir.

Hey müselmānlar meded āvāre gönlümden kim ol

Kağanda bir kâfir-beçe görse ana hayrān olur G. 33 - 4

Şair, sevgilinin uzun, siyah ve karışık saçlarını bir zincire benzetmiştir. Sevgili bu karışık saçlarını aşğın divâne gönlüne takmıştır. Âşık bu yüzden sürekli ah etmiştir.

Dūd-ı āhum şanma pîç-ā-pîç olan zencîrdür

K’anı tağkmışdur dil-i şeydāya pür-çîn perçemün G. 58 – 2

#### 4.3.3.2.7. Hazine, Sır, Tılsım

Klasik Türk şiirinde aşğın sevgiliye duyduğu aşk bir sır, hazine gibi tılsımlıdır. Amrî, beytinde aşkının bir sır, hazine gibi yerde yani gönülde saklı olduğunu söylemiştir. Aşğın tılsımlı olduğunu ifade etmiştir.

Bir tılsımsuz ki tğimizdür ' ışk

Gizlü gencüz ki yirde mektümüz G. 40 - 4

Amrî, aşğın gönlünü bir hazineye, sevgiliyi ise aşğın gönlünü açan bir puta benzetmiştir. Şair, beytinde aşğın gönlünün gizli bir hazine olduğunu, bu hazinenin kilidinin ise put gibi güzel olan sevgili de olduğunu söylemiştir. Gönül hazinesini ancak sevgilinin açacağını ifade etmiştir.

Al kilidin gönül hazînesinüñ

Ol büt-i dil-güşâya ışmarla G. 113 - 2

#### 4.3.3.2.8. Şişe

Amrî, beytinde divan şiiri geleneğine uyararak sevgilinin dudağını küçüklüğü sebebiyle hokkaya, dudağın üzerindeki beni ise renginden ve şeklinin küçüklüğünden dolayı miske benzetmiştir. Ayrıca aşğın gönlünü bir şişeye, sevgilinin yanağının suyunu ise bu şişenin içindeki suya benzetmiştir. Sevgilinin yanağının suyunun âşık için bir lutf olduğunu ifade etmiştir. Sevgilinin hokkaya benzeyen küçük ağzında dudağın beni iyiliğin katıksız misk kokusudur. Gönül şişesinde yanağının suyu iyiliğin suyudur.

Cân hoşkasında hâl-i lebün müşk-i nâb-ı lutf

Dil şişesinde âb-ı ' izârüñ gülâb-ı lutf G. 50 -1



#### 4.3.3.2.9. Çocuk

Amrî, beyitinde aşğın gönlünü cahil küçük bir çocuğa benzetmiştir. Bu gönlü mecazî aşka verin ki doğruluk ilmini ona öğretsin diyerek gönlün mecazî aşktan doğruluk ilmini öğrenebileceğini dile getirmiştir.

Ḥaḳîḳat ‘ilmini ta‘lîm kılsun

Virün dil tıflını ‘ışḳ-ı mecaza G. 110 -4

#### 4.3.3.2.10. Semender

Amrî, beyitinde aşğın gönlünü bir semendere benzetmiştir. Semender, su kertenkelesi adıyla bilinen bir hayvandır. Cisminin iki tarafında kesesi bulunan bu hayvan kıvılcımlı kül üstünde yürürken yürüyeceği yerleri sulayarak geçer ve yanmaz (Onay, 2016: 366). Şair, gönlünü aşk ateşinin olduğu yerdeki bir semendere benzetmiş ve gönlünün her ne kadar çok aşk ateşine maruz kalsa da yanmayacağını dile getirmiştir. Yüzünün güzelliğinin ışığına can pervane olmuştur. Gönlüm aşkın ateş yakılan yerinde bir semenderdir.

Cân tecelli-i cemâlũñ şem‘ine pervânedür

Gönlüm âteşgâh-ı ‘ışḳũnda semender kendidür G. 38 -4

#### 4.3.4. Âşığa Ait Vücut Aksâmı ve Unsurları

##### 4.3.4.1. Vücut (Ten, Gövde, Beden)

###### 4.3.4.1.1. Umumi Olarak Vücut

Klasik Türk şiirinde aşığın vücudu zayıf ve güçsüz düşmüş, bedeninde takat kalmamıştır. Âşık, aşk derdiyle bir deri bir kemik kalmış, vücudu iskelet gibi olmuştur. Yüzü sararmış hasta gibidir. Sevgilinin gamzesi ve kirpiklerinin oku aşığı derinden yaralamıştır fakat âşık bundan şikâyetçi değildir. Amrî de aşığa ait vücut aksâmı ve unsurları çeşitli şekillerde tasavvur etmiştir. Aşığın yüzünü sarı tunca, vücudunu ise zayıflıktan dolayı iskelete benzetmiştir. Aşığın vücuduna dair benzetilen unsurları aşağıda detaylı şekilde açıklayacağız.

###### 4.3.4.1.2. Vücut İle İlgili Benzetmeler

###### 4.3.4.1.2.1. Sarı Ten

Amrî, aşığın aşk acısı çektiğini ve aşk ateşiyle feryat figan ettiğini söylemiştir. Ayrıca aşığın bedeni bu acıya dayanamamış, âşık yorgun ve düşkün bir hale gelmiştir. Sevgilinin cefasından yüzü sararmış, benzi solmuştur.

Figân ki bu ten-i zerd ü nizâr-ı ‘ Amrîyi

Benefşezâr gibi gök gök itdi seng-i cefâ K. 1 - 41

Âşık, sevgilisinin gidişiyle büyük bir üzüntü duymuş ve aşığın yüzü sararıp solmuştur. Âşık, sevgilisinin canının yarısı ve ruhu olduğunu söylemiştir.

Yarı cânım kalmadı k’ol yâr-ı cânumdur giden

Zerd-rûy oldum ki ol rûh-ı revânumdur giden G. 81 -1

#### 4.3.4.1.2.2. İskelet, Gücsüz

Şair, beytinde aşğın sevgilinin gidişi ve aşğa yüz vermeyişi sebebiyle üzüntüden ve acıdan bir deri bir kemik kaldığını, tıpkı bir iskelet gibi olduğunu ifade etmiştir. Sevgilinin gümüş gibi parlak ve beyaz tenli olduğunu belirterek sevgiliyi kim görse ona âşık olup iskelet gibi kalır demiştir.

Deyr içinde kendüden gidüp kadîd olup kıala

Kim ki bu hüsn ile görse sen büt-i sîmîn-teni G. 124 - 2

Âşık, sevgilisini cihanın şahına benzetmiştir. Sevgilinin gidişiyle kendisinde takat kalmayacağını güçsüzleşeceğini ifade etmiştir.

Bendede tākāt kıalır mı gitse şāhı bendenüñ

Bende tākāt kıalmadı şāh-ı cihānumdur giden G. 81 – 3

#### 4.3.4.2. Can

##### 4.3.4.2.1. Umumi Olarak Can

Klasik Türk şiirinde âşık, canının kıymetini hiç bilmez. Onun için önemli olan tek şey sevgilidir. Âşık, canını sevgili uğruna seve seve feda etmekten asla çekinmez. Aşğa can gerekmez, sevgilinin derdi, kederi ona yeter. Bunlar aşğın ruh gıdasıdır. Amrî de beyitlerinde klasik Türk şiiri geleneğine uyarak aşğın canı ile ilgili çeşitli tasavvurlarda bulunmuştur. Amrî Divanı'nda yer alan aşğın canı ile ilgili benzetilen unsurları aşağıda detaylı şekilde açıklayacağız.

#### 4.3.4.2.2. Can İle İlgili Benzetmeler

##### 4.3.4.2.2.1. Kuş (Murg)

Klasik Türk şiirinde can, uçabilme özelliğinden dolayı kuş ile benzerlik içinde düşünülür. Âşık, sevgilinin semtine gitmek için canını bir kuşa benzetmiştir. Aşığın canı sevgilinin semtindedir, âşık her zaman oraya gitmeyi arzulamıştır. Âşık, canının bir kuş gibi uçup sevgilinin semtine doğru gitmesini istemiştir. Şair, beytinde ayrıca ayrılığı bir taşa benzeterek can kuşunun kanadını kırdığını ve onun uçmasına engel olarak sevgiliye ulaşamamasına yol açtığını ifade etmiştir.

Şımasa seng-i fūrkat perr ü bālin

İdeydi kıyuna cān murğı pervāz G. 42 - 2

Şair, bir başka beytinde sevgilinin saçlarını karışıklığı sebebiyle bir tuzağa benzetmiştir. Sevgili tane tane benlerini saçarak aşığı cezbetmiştir. Aşığın canı bir kuş gibi sevgilinin tuzağa benzeyen saçına takılmış, sevgilinin benleri can kuşunu avlamıştır.

Zîr –i külehde zūlf duzağın nihān idüp

Şayd itdi murğ-ı cānı saçup dāne beñlerüñ G. 62 – 2

##### 4.3.4.2.2.2. Kurban

Âşık, sevgili uğruna canını feda etmeye ve ona kurban olmaya razıdır. Kendisinin sevgilisinden başka kimsesi olmadığını söylemiş, sevgilisinden başka kimseye canını kurban edemeyeceğini dile getirmiştir.

Kimesnem yok benüm cānāndan artuğ

Kime kırbān idem cān andan artuğ G. 52 -1

#### 4.3.4.2.2.3. Hasta

Amrî'nin beytinde âşık, aşk acısı çektiğinden hasta ve perişan bir haldedir. Yüzü sararıp solmuştur. Aşığın çektiği acılardan dolayı takatı kalmamıştır. Âşık, sevgilinin çıktığı yüksek yere çıkmayı ve ona ulaşmayı istemiştir.

Cân-ı bîmaruñ bilürdüm hâlini nabzın tutup

Devlet el verse yetişsem sâ' id-i cânânuma G. 102 – 2

#### 4.3.4.2.2.4. Pervâne

Klasik Türk şiirinde aşığın canı, mumun etrafında dönen bir pervâneye, sevgili ise yüzünün güzelliğinin ışığıyla bir muma benzetilir. Amrî de beytinde sevgilinin güzelliğinin ışığını bir muma, aşığın onun çevresinde dönmesini ise bir pervâneye benzetmiştir. Şair, ayrıca aşığın gönlünü semendere benzetmiştir. Semender, su kertenkelesi adıyla bilinen bir hayvandır. Cisminin iki tarafında kesesi bulunan bu hayvan kıvılcımlı kül üstünde yürürken yürüyeceği yerleri sulayarak geçer ve yanmaz (Onay, 2016: 366). Bu bakımdan şair, aşığın gönlünü ateş yakılan yerdeki bir semendere benzetmiştir. Şair, gönlünün her ne kadar çok aşk ateşine maruz kalsa da yanmayacağını şu sözlerle dile getirmiştir. Yüzünün güzelliğinin ışığına can pervâne olmuştur. Gönlüm aşkın ateş yakılan yerinde bir semenderdir.

Cân tecelli-i cemâlûñ şem' ine pervânedür

Gönlüm âteşgâh-ı ' ışkuñda semender kendidür G. 38 – 4

#### 4.3.4.2.2.5. Ūd (Güzel Koku)

Micmer, buhurdan içinde tütsü yakılan kaptır. Amrî, beytinde aşkı bir micmere, aşığın canını ise bu micmerde yakılan tütsüyü andıran ud kokusuna

benzetmiştir. Eğer aşğın canı, ud gibi micmerde yakılırsa sevgiliye kavuşma kokusu gönül burnuna kadar varır.

‘Ûd-ı cān yaḡ micmer-i ‘ışkında kim

Dil meşāmına ire bŷy-ı visāl G. 67 – 4

#### 4.3.4.3. Yüz

Klasik Türk şiirinde genellikle aşğın yŷzŷ ve yanağının rengi sarıdır. Şairler, aşğın yŷzŷnŷ aşk acısıyla sararıp solmuş şekilde tasavvur etmektedirler. Amrî de, beytinde sevgili uğruna gözyaşı dŷktŷğŷnŷ ve bu gözyaşlarının bir akarsuya dŷndŷğŷnŷ söylemiştir. Âşık, sararıp solan yŷzŷnŷ ise bu akarsuyun ŷzerinde yŷzen nilŷfere benzetmiştir.

Çihre-i zerdŷmle ḡaldum gözlerŷm yaşıyle āh

Ġarḡa-i āb-ı revānam gŷr ki nilŷfer gibi G. 143 -2

Şair, beytinde sevgilinin fizikî özelliklerini tasavvur ederken onun gŷğsŷnŷn parlaklığın gŷmŷşe benzetmiş, vŷcudunun ise zayıflığın dan söz etmiştir. Şair, sevgilinin bu gŷzelliğini gŷrdŷğŷnde yŷzŷnŷn sarıya dŷndŷğŷnŷ söylemiştir.

Zere dŷndi yŷzŷm ey sŷm-berŷm

Olalı za‘ f-ı tenŷñnden ḡaberŷm G. 73 – 1

#### 4.3.4.4. Göz (Çeşme, Dîde, Ayn)

##### 4.3.4.4.1. Umumi Olarak Göz

Klasik Türk şiirinde âşık, sevgilinin kendisine yüz vermeyişinden, sevgilinin cefasından ve gamından dolayı devamlı ağlar. Âşık, sevgili uğruna kanlı gözyaşları döker. Klasik Türk şairleri aşığın kimi zaman çok ağladığını, bu gözyaşlarının tıpkı bir çeşme ve ırmak gibi aktığını tasavvur ederler. Amrî de klasik Türk şiiri geleneğine uyarak aşığın gözlerini çeşitli şekilde tasavvur etmiştir. Aşığın gözleri ile ilgili benzetilen unsurlar aşağıda detaylı şekilde açıklayacağız.

##### 4.3.4.4.2. Göz İle İlgili Benzetmeler

###### 4.3.4.4.2.1. Çeşme

Klasik Türk şiirinde aşığın sevgili uğruna akıttığı gözyaşları çokluğu bakımından çeşmeye benzetilir. Aşığın gözleri o kadar çok gözyaşı döker ki bu tıpkı bir çeşmeye benzer. Amrî, beytinde sevgilinin boyunun uzunluğunu elif harfine benzetmiş, bu uzun boylu sevgili aşığın kalbine kastetmiştir. Şair, elif gibi uzun boylu olan o sevgilinin elleri kan olsa gözümün çeşmesiyle onun ellerini yıkardım diyerek aşığın gözünü çeşmeye, gözden dökülen yaşları ise çeşmenin suyuna benzetmiştir.

Çaddi yâdına elifler çekdügince sineme

Elleri kan olsa çeşmüm çeşmesinden yur idüm G. 68 - 5

#### 4.3.4.4.2.2. Sefine (Gemi), Badban (Yelken), Zevrak (Kayık)

Amrî, beytinde aşğın sevgili için döktüğü gözyaşlarını ve aşğın derdini bir denize, gözyaşlarını döken gözleri ise geminin yelkenine benzetmiştir. Âşık, aşk derdiyle çok gözyaşı dökmüştür ve âşık bu derdini denize benzetmiştir. Denizin üzerindeki de bir yelken olduğunu söyleyerek gözlerinin yaşlar içinde kaldığını ifade etmiştir.

Ĥabâb-ı eşk degül baĥr-i ġuşşada görinen

Gözüm sefinesinüñ bâdbânıdur cânâ K. 1 - 14

Şair bir başka beytinde gözünü bir kayığa, sevgili uğruna döktüğü gözyaşlarını ise denizdeki girdaba benzetmiştir. Gözyaşları arasında gözünün kaybolup, bir girdaba düştüğünü ifade etmiştir.

Dil melül olmasun mı eşkümden

Düşdi girdaba zevrâķı gözümün G. 61 – 6

#### 4.3.4.4.2.3. Nilüfer

Şair, beytinde sevgili uğruna döktüğü gözyaşlarını bir ırmağa, gözlerini ise bu ırmağın üzerinde yüzen gam nilüferine benzetmiştir.

Rûy-ı zerdüm gözlerüm cûyında ġam nîlûferi

Ķanlı yaşum ĥâr-ı müjgânda gül-i sîrâb-ı ışk G. 51 – 2



#### 4.3.4.4.2.4. Kan

Klasik Türk şiirinde âşık, sürekli sevgili uğruna gözyaşı döker. Bu yüzden aşığın gözleri çoğu zaman kanlıdır. Amrî, sevgilinin gamzesinin aşığın kalbinde yaralar açtığını, sevgilinin bu yüzden çok ağladığını ve gözlerinin kanlandığını ifade etmiştir.

Gözler olmuşdur ser-â-ser kanlar ağlar hâlûme

Sîne-i çäkümde gamzeñden açılan yaralar G. 21 -2

Şair, beytinde aşığın kalbinin aşk ateşiyle yüz parçaya bölündüğünü, gönlünde yaralar açıldığını ve gözlerinin ağlamaktan kan ırmağına döndüğünü söylemiştir. Şair, aşkı bir girdaba benzetmiş, gönlünde çokça yaralar açıldığından dolayı çok ağladığını söyleyip, gözlerinin kan ırmağı gibi olduğunu dile getirmiştir.

Sînemi şad päre kıldı tîğ-i âteş-tâb-ı ışk

Dîde kan ırmağı oldu dâğ-ı dil girdâb-ı ışk G. 51 – 1

#### 4.3.4.4.2.5. Sâkî

Klasik Türk şiirinde sâkî, içki meclislerinde içki dağıtan kişi anlamında kullanılır ve sevgili aşığa bâde yani aşk şarabı sunan bir sâkî olarak tasavvur edilir. Amrî, sevgilinin kırmızı dudağını renginden dolayı şaraba, kendi gözlerini ise bir sâkîye benzetmiştir. Sâkînin aşığa, ciğerinin kanını sunacağını söyleyerek aşığın ciğerinin kanını renginden dolayı şaraba benzetmiştir.

Hasret-i la' lûñ ile cām-ı şarâb alsam ele

Sâkî-i dîde pür eyler kadehe hûn-ı ciğer G. 32 – 4

#### 4.3.4.4.2.6. Akik

Akik, kırmızı renkli değerli bir madendir. Amrî, beytinde aşğın sevgilinin kırmızı dudağı için gözyaşı döktüğünü ve aşğın gözlerinin akik taşı gibi kızardığını dile getirmiştir.

Leb-i la' lînũn için ağlamadan

İki gözüm ' aqîqa dönmişdür G. 31 – 4

#### 4.3.4.4.2.7. İnsan, Sevgili

Amrî, beytinde sevgili uğruna kanlı gözyaşı döktüğünü söylemiştir. Bu kanlı yaşlar günahsa gözlerim günah içinde boğulmuş bir insandır diyerek gözlerini insana benzetmiş, gözlerinin gözyaşları içinde bir insan gibi boğulduğunu dile getirmiştir.

Ger günehten şayla kanlu yaşum

Gözlerüm merdümüdür ğarq-1 günâh G. 114 - 3

Şair, beytinde aşğın gözünü put gibi güzel olan bir sevgiliye benzetmiştir. Aşğın gözyaşlarını ise sevgilinin topraktaki ayak izine benzetmiştir. Çünkü âşık sevgilinin ayağının izine diz çökerek orada ağlar ve orası su ile dolar.

Ayağũn izi qalup hâkde şũ tølmişdur

Yüzümde göz didüğüm oldur ey büt-i ra' nâ K. 1 – 15

#### 4.3.4.4.2.8. Bulut

Şair, beytinde aşğın gözlerini yaş akıtmasından dolayı buluta benzetmiştir. Sevgilinin hasreti ile aşğın yüreğininin yaralandığını söyleyip, gözlerin bahar bulutu gibi yaş döktüğünü dile getirmiştir.

Gözlerüm ebr-i bahârî gibi giryân olmuş

Dâğ-ı hasretle yürek lâleleyin an olmuş G. 44 – 1

#### 4.3.4.5. GÖZYAŞI (YAŞ, EŞK)

##### 4.3.4.5.1. Umumi olarak Gözyaşı

Klasik Türk şiirinde gözyaşı, aşğın en belirgin özelliklerinden biridir. Gözyaşı, parlaklığı, şekli, dane ve çok oluşu sebebiyle çeşitli şekillerde tasavvur edilir. Âşık, sevgilinin aşkı uğruna gözyaşı döker. Amrî de beytinde aşğın gönlünü bir bahçivana, sevgiliyi ise boyunun uzun oluşu sebebiyle bir serviye benzetmiştir ve bu servinin aşğın gözyaşları ile sulanıp beslendiğini söylemiştir.

Gözüm yaşıyle besler idi bāğbān-ı dil

‘ Amrî nihāl-i ‘ömr idi ol serv-ad dirîğ G. 49 - 5

Amrî, divanında gözyaşı ile ilgili çeşitli tasavvurlarda bulunmuştur. Aşğın gözyaşı ile ilgili benzetilen unsurları aşağıda detaylı şekilde açıklayacağız.

#### 4.3.4.5.2. Gözyaşı İle ilgili Benzetmeler

##### 4.3.4.5.2.1. Kan

Klasik Türk şiirinde aşğın gözyaşının en çok benzetildiği unsur kandır. Âşık, sevgili uğruna her daim kanlı gözyaşı döker. Âşık çok ağladığı için gözleri kan gibi kıpkırmızı olur. Amrî, beytinde sevgiliye seslenerek aşığı öldürenin ve onu kanlı gözyaşlarının içinde bırakanın sevgilisi olduğunu söylemiştir.

Öldürüp hâk ile yeksân eyleyen sensin beni

Çanlu yaşum içre gâltân eyleyen sensin beni G. 117 - 1

Şair, bir başka beytinde sevgili uğruna kanlı gözyaşı dökmenin gûnahtan sayılmasını istemiştir. Aşğın gözlerinin ise çok gözyaşı dökmesinden dolayı gûnah içinde boğulan bir insan gibi olduğunu ifade etmiştir.

Ger gûnehden şayıla çanlu yaşum

Gözlerüm merdümidir ğarğ-1 gûnâh G. 114 - 3

##### 4.3.4.5.2.2. Sel, İrmak

Şair, beytinde aşğın sevgilinin aşkından dertli ve güçsüz olduğunu söylemiştir. Aşğın inleyerek ağladığını, kanlı gözyaşı döktüğünü ve bu yaşların o kadar çok olduğunu söylemiştir. Gözyaşlarını çok olması sebebiyle akan bir ırmağa benzetmiştir.

Hey dirîg ol derdmend ü nâ-tüvân u zâra kim

Çan yaşu ırmağ olup her yana aça çağlaya G. 101 - 3

Şair, beytinde sevgili uğruna döktüğü gözyaşlarını çokluğu bakımından bir sele, gönlünü ise eve benzetmiştir. Bu gözyaşların sel gibi akıp gönül evini yıktığını söylemiştir.

Çanda ārām ide şimden girü āvāre gönül

Seyl-i eşkümle ki gönlüm evi vîrān olmuş G. 44 – 4

#### 4.3.4.5.2.3. Yıldız

Klasik Türk şiirinde aşğın gözyaşları parlaklığı sebebiyle yıldıza benzetilir. Şair de beytinde sevgilisinin güzelliğinin parlaklığını aya, kendi gözyaşlarını ise yıldıza benzetmiştir. O, hilal ve güzel talih olan sevgiliye sadece kendisinin sahip olduğunu söylemiştir.

Ol māha çarîn itdi beni kevkeb-i eşküm

Bu řālî' ü kevkeb ki benüm var kimüñ var G. 26 – 2

#### 4.3.4.5.2.4. Şarap, Habâb

Klasik Türk şiirinde aşğın gözyaşları rengi bakımından şaraba, şekli ve yuvarlaklığı sebebiyle de şarap üzerindeki hava kabarcıklarına benzetilir. Şair de dert ve gamdan çok gözyaşı döktüğünü söylemiş, bu gözyaşlarının hava kabarcığı olmadığını gözünün gemisinin yelkeni olduğunu söylemiştir.

Habâb-ı eşk degül baır-i ğuşşada görinen

Gözüm sefinesinüñ bādbānıdur cānā K.1 - 14

#### 4.3.4.5.2.5. Gülgûn

Klasik Türk şiirinde aşğın gözyaşları rengi bakımından gül rengine yani gülgûne benzetilir. Amrî de beytinde sevgilisini bir şaha benzetip onun gidişyle gülgüne benzeyen kırmızı renkli gözyaşları döktüğünü ifade etmiştir.

Gitdi destümden ‘inân-ı şabrum ey Gülgûn-ı eşk

Turna kim ol husrev-i şîrîn-zebânumdur giden G. 81 – 2

#### 4.3.4.6. Sîne, Yürek

##### 4.3.4.6.1. Umumi Olarak Sîne ve Yürek

Klasik Türk şiirinde aşğın sinesi genellikle yaralı, kanlı ve acıdır. Sevgili gamzesi, kirpiği, nazı ve cefası ile aşğın sinesinde derin yaralar açmıştır. Aşğın sinesinin üzerindeki yaralar ise çeşitli şekilde tasavvur edilir. Amrî de beytinde sevgilinin gamzesinin kalbinde yaralar açtığını ve acı çekerek ağlaması sebebiyle dolayı gözlerinin kanlandığını dile getirmiştir.

Gözler olmuşdur ser-â-ser kanlar ağlar hâlûme

Sîne-i çäkümde gamzeñden açılan yaralar G. 21 - 2

Şair, beytinde sevgilinin aşkıdan gam çektiğini, gözyaşlarının sel olup aktığını belirtip, kalbinin aşk acısıyla yıkılıp harap olduğunu dile getirmiştir.

Âh kim seylâb-ı eşküm gam girüp cân çıkmaga

Yollar itdi her yanından sîne-i vîrânumuñ G. 55 – 3

#### 4.3.4.6.2. Sine İle İlgili Benzetmeler

##### 4.3.4.6.2.1. Lâle

Amrî, beytinde sevgilinin hasreti ile aşğın yüreğinin yaralandığını ve yarasının kırmızı bir laleye benzediğini ifade etmiştir.

Gözlerüm ebr-i bahârî gibi giryân olmuş

Dâğ-ı hasretle yürek lâleleyin kıan olmuş G. 44 - 1

##### 4.3.4.6.2.2. Micmer

Micmer, buhurdan içinde tütsü yakılan kaptır. Klasik Türk şiirinde aşğın ciğeri, sinesi, canı hatta kendisi micmere benzetilir. Aşğın sinesinin ve canının aşk ateşiyle yanmasından dolayı bu benzetme yapılır. Şair, kalbini ateş yakılan bir micmere, sevgilinin ayva tüylerini ise micmerde yakılıp etrafa koku saçan bir miske benzetmiştir.

Ḥattuñı müşk-i Ḥıṫâ ḥâlüñi ‘ anberden iden

Dil-i sūzānum ile sinemi micmer kıldı G. 140 – 2

#### 4.3.4.7. Ciğer (Bağır)

##### 4.3.4.7.1. Umumi Olarak Ciğer

Klasik Türk şiirinde aşğın ciğeri yaralıdır ve ciğerinden devamlı kan akmaktadır. Sevgilinin gamze oku, kirpiklerinin oku ve kılıcı aşğın ciğerini yararlar. Amrî de divanında, aşğın ciğerinden söz eden beyitlerde bağrı dövünmek, bağrı

delinmek, bağrını yarmak, ciğer dağlamak deyimlerine yer vermiştir. şair, sevgilinin keskin bakışının okuyla ciğerinin delindiğinden söz edip, ney gibi inleyerek ağladığını anlatmıştır.

Tîr-i ğamzeñden senüñ bağrum delinmişdür benüm

Ey beni meclis-be-meclis ney gibi nālān iden G. 76 - 3

şair, divandaki bir rubaisinde aşığın sevgilinin hasreti ve onun derdiyle kan ağladığını söylemiş, bin dert ile hasret ateşinin ciğerini dağladığını, vefasız sevgilinin saçına gönül bağladığını dile getirmiştir. şair, aşığın gözünden dökülen gözyaşlarını kana, sevgiliye duyduğu hasreti ise ateşe benzetmiştir.

Ağlaram bin derd ile şan ağlaram

Ħasret odında ciğerler dağlaram

Bağlamaludur bu ben řeydāyı kim

Bî- vefālar zülfine dil bağlaram R. 17

şair, bir başka beytinde ise o şarap sunan sevgilinin derdi ile bağrının delindiğini ve ciğerinin yanıp bir kebaba döndüğünü dile getirmiştir.

Bağrum delinmesün mi yüz derd ile benüm kim

Ol mey-fürüş dilber şurmiş kebāb şancur Müf. 21

#### 4.3.4.7.2. Ciğer İle İlgili Benzetmeler

##### 4.3.4.7.2.1. Kan

Klasik Türk şiirinde sevgilinin gamzesi, kirpiğinin oku aşığın ciğerini delip geçer ve yaralar. Âşık, sevgilinin aşkı ve ciğerinin kanı ile beslendiğinden sevgilinin ciğerini yaralamasına razı olur ve bundan hiç řikāyet etmez. Aşığın ciğerinde yara



daima taze, yüreğindeki aşk ise oldukça derindedir. Bu yüzden de sevgili ile vuslat istemez. Ayrıca âşık, sevgilinin cefasından ve derdinden sürekli gözyaşı döker. Aşığın ciğerinin kanı, kanlı gözyaşı şeklinde gözlerinden dökülür. Şair, beytinde sevgilinin kırmızı dudaklarını renginden dolayı şaraba benzetmiş ve sevgilinin dudakları varken ciğerden kan içtiğini dile getirmiştir.

Câm-ı lebi varken içirem hûn-ı ciğerden

Bi'llâhi bu meşreb ki benüm var kimün var G. 26 - 3

Şair musammatında, sevgilinin aşığa cefa çektirerek yanığının rengini soldurduğunu ve ciğerini kanattığını ifade etmiştir.

Zerd idüp ruhsârumı hâlüm digergün eyleme

‘ Âdet idinme cefâyı bağrumı hûn eyleme

Çanumı dök tek beni hecr ile mağbun eyleme

Hây efendi hey begüm çan eyle çânün eyleme Mus. 6/ I

#### 4.3.4.7.2.2. Kebâb

Klasik Türk şiirinde aşığın ciğeri aşk ateşiyle yanmış bir kebaba benzetilir. Amrî de beytinde bağırının kebab gibi yandığını, kanlı gözyaşının ise şarap gibi içki meclisinde yer aldığını dile getirmiştir.

Önüñde toğranup bağrum kebâbı

Çekilsün bezmüne yaşum şarâbı

Çalinsun çarşuña sînem rebâbı

Uyan bād-ı şabâ degsün gülüne Mus 7/ III

Şair, o dudağı şaraba benzeyen sevgilinin ciğerini yakarak kebab ettiğini ve kendisine şarap sunmadığını dile getirmiştir. Aşığın, sevgilinin derdi ile bağrının delindiğini ifade etmiştir.

Bağrum delinmesün mi yüz derd ile benüm kim

Ol mey-fürüş dilber tırmuş kebâb şancur Müf. 21

#### 4.3.4.7.2.3. Gonca

Şair, sevgilisini bir goncaya benzetmiştir. Gülün, dikenini ile bülbülün ciğerini kanatması gibi âşık da sevgiliye seslenerek bağrını gonca gibi kanat demiştir. Aşk dikeninin bağrını kırmızı bir gonca gibi kanattığını ifade etmiştir.

Dem-be-dem hâr-ı ı ışık içinde benüm

Bağrumı gonca gibi kan eyle G. 95 – 7

#### 4.3.4.8. Boy

##### 4.3.4.8.1. Umumi Olarak Boy

Klasik Türk şiirinde genel olarak aşığın boyu aşk derdi ile eğilmiş, ikiye bükülmüştür. Şair, bu sebeple aşığın eğri boyunu şeklinden dolayı sin harfine benzetmiştir. Âşık, boyunu sin harfinin yaya benzeyen eğri çengellerine benzetmiştir.

Ham olsa kâmetüm sinden yüzüm döndürmezem senden

İşigün Ka'besi haqqı sücudum var saña kıblem G. 75 – 3

#### 4.3.5. Maddî ve Manevî Haller

##### 4.3.5.1. Âh, Feryâd, Figân ve Nâle

###### 4.3.5.1.1. Umumi Olarak Âh, Feryâd, Figân ve Nâle

Klasik Türk şiirinde aşğın sevgiliden karşılık bulamaması, sevgilinin gamzesi, kirpiklerinin okunun aşğın ciğerini delmesi ve sevgilin aşığa her türlü cefa etmesi sebebiyle âşık her daim ah eder. Âşık, aşk ateşiyle yanar, ateşinin ahı tüm dünyayı yakar. Âşık, sevgilinin cefası ve nazıyla âşık acı çekerek feryat figan eder. Âşık, sevgili için bilhassa ayrılık gecesinde ah edip inler. Klasik Türk şairleri şiirlerinde aşğın ahını, feryadını ve iniltisini çeşitli çeşillerde tasavvur ederler.

Amrî de beytinde aşğın sevgili uğruna çektiği acıları, aşğın feryadını ve inleyişlerini çeşitli unsurlara benzeterek dile getirmiştir. Şair, beytinde sevgilinin aşkıdan gam çektiğini, ağlayıp ah ettiğini, gözyaşlarının sel olup aktığını ve bu gözyaşların kalbini yıkıp harap ettiğini ifade etmiştir.

Âh kim seylâb-ı eşküm ğam girüp cân çıkmağa

Yollar itdi her yanından sîne-i vîrânumuñ G. 55 - 3

Amrî, beytinde sevgilinin aşkıyla sarhoş olanların sevgilinin mahallesinde dolaşıp feryat figan ettiklerini söylemiş, sevgiliye âşık olanları, gülbahçesinde güle âşık olup inleyen bir bülbüle benzetmiştir.

Ser-hoşla maħalleñ tolanup nâle kılanlar

Bülbül gibidür zâr ola gülzâr arasında G. 103 - 3

Şair bir başka beytinde, sevgilinin kirpiğinin okunun acısıyla acı çekip feryat ederek öldüğünü şu şekilde ifade etmiştir:

Mededüm kalmadı feryâd ile cânım çıktı

Elem-i nâvek-i müjgân ile öldüm gitdi G. 121 - 2

Amrî Divanı'nda bulunan aşığın ahı, feryadı ve figanı ile ilgili benzetilen unsurları aşağıda detaylı bir şekilde açıklayacağız.

#### 4.3.5.1.2. Âh, Feryâd, Figân ve Nâle İle ilgili Benzetmeler

##### 4.3.5.1.2.1. Ateş

Klasik Türk şiirinde genellikle aşığın ahı ateşlidir. Aşığın ahının ateşi o kadar büyüktür ki bu ateşin dumanı tüm gökyüzünü hatta dünyayı sarar. Şair, musammatında ahının ateşli olduğunu ve bu ateşin tüm dünyayı yaktığını söylemiştir.

Gerçi âh-ı âteşinüm böyle 'âlem-sûz dur

İçerem âb-ı ferağ-bağışı mübârek rûz dur

Hem-nişîndür ol nigâr u tâlî'üm pîrûz dur

Sâkıyâ şevk ile taldur câmı nûş eyyâmıdur Mus 3/ IV

##### 4.3.5.1.2.2. Sabah

Şair, beytinde aşığın her sabah sevgilinin hasreti ile ah ettiğini söylemiş, sabahın ahının aşığa yardım edip etmeyeceğini sorgulamıştır.

Her seğergâh direm hasret ile âh meded

İrgüreydi ola mı âh-ı seğergâh meded G. 11 – 1

#### 4.3.5.1.2.3. Duman

Klasik Türk şiirinde aşğın ahının ateşli oluşu ve göklere yükselişi sebebiyle aşğın ahı dumana bezetilir. Amrî de beytinde güneş yüzlü sevgilinin gidişinin ardından ah ettiğini ve ahının dumanının gökyüzünü kapladığını şu şekilde dile getirmiştir:

Dūd-ı āhum kim livā-yı ejdehā-peykerdür ol

Âsumân-gîr idüben gün yüzlü cânumdur giden G. 81 – 4

#### 4.3.5.1.2.4. Rüzgâr

Amrî, beytinde sevgilisini nazlı ve narin oluşu sebebiyle bir güle benzetmiştir. Kendisinin ahını ise bir rüzgâra benzetip soğuk estiğini belirterek bu gülün rüzgârdan etkileneceğini dile getirmiştir.

Bâd-ı āhumdan usansa n'ola ol gülbün-i nâz

Dem-i serde døyemez serv-i hırâmân-şekil G. 66 -3

#### 4.3.5.1.2.5. Taç

Klasik Türk şiirinde âşık sevgilinin cefasından ve gamından hiçbir zaman şikâyet etmez. Sevgilinin her türlü cefasına katlanır ve onu baş tacı yapar. Şair beytinde, sevgiliye ettiği ahı mutluluk tacına benzetmiştir. Aşk yarasını vücudunda güzel bir elbise olarak tasavvur etmiştir. Ahının kederini ve gamını başına mutluluk tacı yapmıştır.

Dūd-1 āhı başuma tāk-1 sa‘ ādet bilürem

‘Işk dâğın tenüme hıl‘ at-i fâhir gördüm G. 70 – 4

#### 4.3.5.1.2.6. Leşker (Asker)

Klasik Türk şiirinde sevgilinin ayva tüylerinin asker olarak hayal edilmesi, güzelliğın, aşğın gönlünün ülke ve şehir olarak düşünülmesi ile ilgilidir. Şair, beytinde sevgilinin yasemin kokulu ayva tüylerini gönül şehrini fetheden bir askere benzetmiştir. Ayrıca sevgiliye olan ahı ve kederi de bir askere benzetip, gönül şehrini zulmederek yıktığını ifade etmiştir.

Âh kim gam leşkeri haţ-ı semensâlar gibi

Gönlümün şehrini yıkup zulm ile yağmalar gibi G. 138 – 1

#### 4.3.5.2. Yara (Dag, Zahm)

##### 4.3.5.2.1. Umumi Olarak Yara

Klasik Türk şiirinde genel olarak aşğın ciğeri, gönlü, vücudu ve yüreğiyaralar içindedir. Bu yaralara sevgilinin gamzesi, kirpiklerinin oku sebep olur. Ayrıca ayrılık, gam, keder, kader ve şans da aşğın bedeninde bu yaraların oluşmasına neden olur. Klasik Türk şiirinde aşğın yarasının genellikle siyah renkte, yuvarlak, derin ve kanlı olduğu ifade edilir. Aşğın bu yaraları, şairler tarafından çeşitli tasavvurlarla anlatılır. Amrî ise beytinde aşğın aşk ve gönül yarasını dâğ-1 dil, ‘ışk dâğı, dâğ-1 hasret tamlamaları ile kullanmıştır. Sevgilinin oka benzeyen kirpiklerinin aşğın yüreğini yaraladığını ifade etmiştir.

Ölür kirpük oğına cân virürdüm

Yüregüm zaħmına merhem şanurdum G. 72 - 3

Amrî, beytinde sevgiliyi boyunun uzunluğu bakımından serviye, yanaklarını ise kırmızı renginden dolayı laleye benzetmiştir. Şair, aynı zamanda sevgilinin bağrında derin yaralar açtığını da dile getirmiştir.

‘Ömrüm gibi revân olup ol serv-ğad dirîğ

Bağrumda dâğlar ğodı ol lâle-ğad dirîğ G. 49 - 1

Âşık, sevgilinin hasretiyle ağlamış, gözleri ise bahar bulut gibi yaşlar dökmüştür. Sevgilinin hasreti aşığın yüreğinde lale gibi yaralar açmıştır. Şairin yarasını laleye benzetmesinin nedeni renginin kırmızı olması ve ortasında bir siyahlık bulunmasındandır.

Gözlerüm ebr-i bahârî gibi giryân olmuş

Dâğ-ı ğasretle yürek lâleleyin ğan olmuş G. 44 – 1

#### 4.3.5.2.2.Yara İle İlgili Benzetmeler

##### 4.3.5.2.2.1. Gül-Berg (Gül Yaprağı)

Amrî, beytinde sevgilinin açtığı her yarayı şekli ve renginden dolayı gül yaprağına benzetmiştir. Şair, sevgilinin kendisine naz ettiğini fakat kendisinin bundan hiç incinmediğini belirtmiş ve sevgilinin açtığı her yaranın gül yaprağı gibi olduğunu söylemiştir.

Yağsañ beni biñ nâz ile incinmeyem ey dost

Her dâğ ki senden ire gül-berg-i ğarîdür G. 16 - 2

#### 4.3.5.2.2.2. Hilât (Elbise, Kaftan)

Şair, beytinde sevgiliye olan aşkıdan dert ve gam sahibi olmuştur. Aşkının ahını başına mutluluk tacı yapmıştır. Âşık, sevgilinin bedeninde ve gönlünde açtığı aşk yarasını ise vücuduna giydiği bir kaftana benzetmiştir.

Dūd-ı āhı başuma tāk-ı sa‘ ādet bilürem

‘Işğ dāğın tenüme hil‘at-i fāhir gördüm G. 70 – 4

#### 4.3.5.2.2.3. Lâle

Klasik Türk şiirinde aşığın bedenindeki ve gönlündeki yaralar laleye benzetilir. Lale, kırmızı rengi ve ortasındaki siyahlık sebebiyle yara ile benzerlik içinde ele alınır. Amrî de beytinde yüreğindeki yarayı kanlı renginden dolayı laleye benzetmiştir.

Gözlerüm ebr-i bahârî gibi giryân olmuş

Dāğ-ı ḥasretle yürek lâleleyin ḫan olmuş G. 44 – 1

#### 4.3.5.3. Gam, Gussa, Dert, Belâ

##### 4.3.5.3.1. Umumi Olarak Gam, Gussa, Dert, Belâ

Âşık, sevgilinin aşkıdan devamlı gam, gussa, dert ve bela içindedir. Sevgilinin cevri, cefası, hasreti ve ayrılığı yüzünden âşık, ah ve feryat eder, sürekli gözyaşı döker. Aşığın bedeni ve sinesi yaralar içindedir fakat âşık bunların hiçbirinden bir gün bile şikâyetçi olmaz. Çünkü onun ruhunun gıdası sevgilinin gamı



ve belasıdır. Âşık, gamlar içinde hasta ve çaresizdir. Şair, beytinde sevgilinin derdi ve gamıyla aklını yitirdiğini, sabrının tükendiğini ve hasta olduğunu dile getirmiştir.

Gitdi ‘ aql u gitdi şabr u gitdi dil ey derd ü ğam

Ḥastayam tenhā koman bi’llāhi yoldaşlar beni G. 135 – 3

#### 4.3.5.3.2. Gam, Gussa, Dert, Belâ İle İlgili Benzetmeler

##### 4.3.5.3.2.1. Tuzak (Dâm)

Klasik Türk şiirinde sevgilinin saçı perişan ve karışık bir şekilde tasavvur edilir. Âşık, sevgilinin saçlarına hayran olduğundan gönlünü ona kaptırır. Aşığın gönlü sevgilinin uzun ve karmakarışık saçlarına dolanır ve tıpkı bir tuzağa düşmüş gibi anlatılır. Sevgilinin saçları âşık için bir tuzaktır. Amrî de beytinde Allah’ın sevgilide en güzel şekilde tecelli ettiğini söyleyip, sevgilinin güzelliğinden ve olgunluğundan bahsetmiştir. Ayrıca âşıkların sevgilinin saçının düğümüne takılıp bela tuzağına düştüklerini dile getirmiştir.

Zihî tecelli-i hüsnün kemâl-i şun‘ -ı Ḥudâ

Şaçun girihleri ervâh-ı kudse dâm-ı belâ K. 1 – 10

##### 4.3.5.3.2.2. Deniz

Şair, beytinde aşığın sevgili uğruna çektiği sıkıntılarını, dertlerini ve gözyaşlarını denize; gözünü ise bu denizin üzerinde yüzen geminin yelkenine benzetmiştir.

Ĥabāb-ı eşk degül baĥr-i ġuşşada görinen

Gözüm sefinesinüñ bādbānıdur cānā K. 1 - 14

#### 4.3.5.3.2.3. Toz (Gubar)

Şair, musammatında aşıġın sevgili uğruna çektiġi gamı, toza benzetmiştir.

Oķısun eş‘ārı ‘Amrî yaķasın çāk eylesün

Ĥatırından ġam ġubārın giderüp pāk eylesün

Ger felek ser-keşlik eylerse yüzün ĥāk eylesün

Sākıyā şevķ ile ŧoldur cāmı nūş eyyāmıdur Mus.3/ V

#### 4.3.5.3.2.4. Fırın

Klasik Türk şiirinde güzellerin ortaya çıkışı ilkbahar mevsimi ile başlar. Hava ısınıp, çiçekler ve güller açınca, çevre yeşillenince güzeller bahçede dolaşmaya başlar. Güzelleri gören âşıklar ise gönlünü onlara kaptırır. Güzeller onların aşkına karşılık vermeyince de aşıġın gönlü gamlanır ve kederlenir. Gönül sevgilinin gamıyla yanıp tutuşur. Şair, beytinde gam ve kederini bir fırına benzetmiş ve gönlünün orada yanıp kebab olduğundan söz etmiştir.

Nev-bāĥār oldı güzeller ‘azm-i bostān itdiler

Ĥam tenūrında dil-i ‘uşşākı biryān itdiler G. 23 – 1

#### 4.3.5.3.2.5. Kafes

Şair, beytinde kendisini güle âşık olan bir bülbüle benzetir. Sevgiliden karşılık bulamayan âşık, tıpkı bir bülbül gibi gam kafesindenden çıkamaz, orada aşk acısı çeker ve sevgiliye ulaşamaz.

Sînemde dil ki ğam kafesi ‘ andelîbidür

Başda belâ-yı ‘ ışk ile külhan ğarîbidür G. 28 – 1

#### 4.3.5.3.2.6. Taç

Âşık, sevgili uğruna çektiği sıkıntıları, kederleri başına mutluluk tacı eder. Sevgilinin kendisine verdiği acıdan mutluluk duyar. Aşk yarası ise onun için bedenine giydiği bir kaftan, elbise gibidir.

Dūd-ı âhı başuma t̄ac-ı sa‘ âdet bilürem

‘ Işk dāğın tenüme hil‘ at-i fâhir gördüm G. 70 – 4

#### 4.3.5.3.2.7. Asker, Ok, Ateş

Klasik Türk şiirinde sevgilinin ayva tüyleri aşğın gönlünü fethetmesi ve onun gönlünü yakıp yıkması sebebiyle askere benzetilir. Amrî de beytinde, sevgilinin ayva tüylerinden bahsetmiş ve aşğın gönlünün sevgilinin ayva tüylerinin cezbine kapıldığını ifade etmiştir. Âşık, ayva tüyelerine âşık olup dert sahibi olmuş ve bu dert tıpkı bir asker gibi aşğın gönül şehrini yakıp yıkmıştır.

Âh kim ğam leşkeri haţţ-ı semensâlar gibi

Gönlümün şehrin yıkup zulm ile yağmalar gibi G. 138 - 1

Şair, beytinde Leylâ ve Mecnûn, Ferhâd ile Şîrîn hikâyelerindeki âşık timsali olan Mecnûn ve Ferhâd'a gönderme yapmıştır. Kendisinin de Mecnûn ve Ferhâd gibi âşık olduğunu ve dert sahibi olduğunu söyleyip, sevgilinin dert okunun hedefi olduğunu dile getirmiştir.

İraldı gitdi Mecnûn gitdi Ferhâd

Belâ oķına ben kaldum nişânda G. 97 - 2

Amrî beytinde, kendisin gül bahçesinde gezen bir kuş, sevgiliyi ise güle benzeterek gülün aşkından, gamından ateşlerde yandığını ve inleyerek öldüğünü ifade etmiştir.

‘ Âmrîyi biñ zârî ile hâr-ı ğamda öldürüp

Bu cihân gülzârını murğ-ı hoş-elhânsuz ķoduñ G. 56 – 5

#### 4.3.5.3.2.8. Defter

Amrî, aşğıdaki beytinde sevgilinin derdini bir deftere benzetmiş, Kendisinin bu deftere sahip olduğunu, bunu okuduğu, çok acı ve cefa çektiğini dile getirmiştir. Sevgili uğruna döktüğü gözyaşlarının sararmış yüzünü süslediğini ifade etmiştir.

Defter-i derd ü belâdur oķıyup anlayana

Rûy-ı zerdüm ki sirişķümle münakķaş düşdi G. 132 – 4

#### 4.3.5.3.2.9. Nukl (Meze)

Klasik Türk şiirinde nukl (meze), içki meclislerinin önemli bir unsurudur. Şair beytinde, sevgilinin dudağını küçüklüğü ve kırmızı oluşu nedeniyle bir goncaya, kendi ciğerinin kanını kırmızı şaraba, sevgilinin aşığa verdiği gamı ise bir mezeye benzetmiştir. Sevgilinin aşığın gamı ile beslendiğini ifade etmiştir.

Ol ki nüş eyler ciğer anın mey-i amer gibi

Nuql-i amdur yidügi ey onca-leb sükker gibi G. 143 – 1

#### 4.3.5.3.2.10. Zehir

Klasik Türk şiirinde sevgili aşığa hiç yüz vermez, ona kötü davranır ve onu tersler. Âşık ise bundan hiç şikâyet etmez. Sevgilinin ona verdiği acı ve keder aşığa tatlı gelir. Âşık, sevgilinin her terslemesini, kötü söz söylemesini ve çektiğı gamı bir zehre benzetmiştir. Şair, beytinde sevgili aşığı her terslediğinde âşık bu gam zehrini helva gibi yer demiştir.

Ol şeker-leb acı sözler virdügince ‘ Amrîye

Zehr-i amdur yidügi her demde alvâlar gibi G. 138 – 5

#### 4.3.5.3.2.11. Nilüfer

Nilüfer, su üzerinde yetişen geniş yapraklı bir su bitkisidir. Şair beytinde, aşığın sevgili uğruna çektiğı gamı ve kederi bir nilüfere benzetmiştir. Âşık, çok gözyaşı dökmüş, bu gözyaşları ırmak olup akmıştır. Sararmış yüzü bir ırmak gözleri ise bu ırmağın üzerinde gezen gamlı kederli bir nilüfer gibidir. Sevgilinin kirpiğinin

dikeni aşğın sinesine batmış, onu kanatmış ve onun kanlı gözyaşı dökmesine neden olmuştur.

Rūy-ı zerdüm gözlerüm cūyında ğam nîlūferi

Çanlu yaşum hār-ı müjgānda gül-i sîrāb-ı ıışk G. 51 – 2

#### 4.3.5.4. Cevr, Cefâ, Zulüm

##### 4.3.5.4.1. Umumi Olarak Cevr, Cefâ, Zulüm

Klasik Türk şiirinde sevgili aşğa karşı çok merhametsizdir ve ona devamlı cevr ü cefa edendir. Bu, onun görevidir. Aşğın vazifesi ise sevgilinin bu zulmüne katlanmak ve sabretmektir. Aşğın sevgili uğruna cefa çekmesi sevgilinin umrunda bile değildir. Sevgili aşğa cefa etmeyi adet edinmiştir. Âşık, genellikle sevgilinin gamzesi, kirpiği, dudağı, hasreti ve ayrılığı ile cevr ü cefa çeker.

Amrî, musammatında sevgilinin aşğa cefa etmeyi âdet edindiğini belirtip, aşğın yüzünü sarartıp, ciğerini kanattığını dile getirmiştir. Ayrıca âşık, sevgiliye seslenerek kanımı dök yeter ki terk etme beni, ayrılık derdi ile beni şaşkın etme demiştir.

Zerd idüp ruhsârımı hâlüm digergün eyleme

‘ Âdet idinme cefâyı bağrumı hūn eyleme

Çanımı dök tek beni hecr ile mağbūn eyleme

Hây efendi hey begüm çan eyle çānun eyleme Mus 6/ I

Şair, sevgilinin hiçbir zaman kendisine vefa etmediğini, vüz vermediğini söyleyip, cefa etmekte üstad olduğunu ifade etmiştir.

Vefâ ‘ilmîni öğrenmedi çaldı

Velî oldu cefâ fenninde üstâd G. 10 – 2

#### 4.3.5.4.2. Cevr, Cefâ, Zulüm İle İlgili Benzetmeler

##### 4.3.5.4.2.1. Taş

Amrî, beytinde sevgilinin cefasını bir taşa benzetmiştir. Bu taşın kendisi üzerine düşerek benzini sararttığını ve kendisini düşkün bir hale sokarak feryat figan ettirdiğini ifade etmiştir.

Fiğân ki bu ten-i zerd ü nizâr-ı ‘ Amrîyi

Benefşezâr gibi gök gök itdi seng-i cefâ K. 1 – 41

##### 4.3.5.4.2.2. Fenn (İlim)

Şair, beytinde sevgilinin vefa etmeyi bilmediğini, cefa ilminde - cefa etmekte - çok marifetli olduğunu, bu işte üstad olduğunu dile getirmiştir.

Vefâ ‘ilmîni öğrenmedi çaldı

Velî oldu cefâ fenninde üstâd G. 10 – 2

#### 4.3.5.5. Ayrılık (Hasret, Firâk)

##### 4.3.5.5.1. Umumi Olarak Ayrılık

Klasik Türk şiirinde âşık genellikle ayrılık halindedir. Âşık, en çok ayrılık gecesinde acı çeker. Sevgili, ayrılık gecesinde aşığın canını alır ve ayrılık derdi aşığı hasta ve çaresiz eder. Âşık, ayrılıktan sonra ah u feryat edip kanlı gözyaşı döker. Bedeni zayıflıktan bir deri bir kemik kalır. Ciğeri ise ayrılık ateşiyle yanıp kebab olur fakat aşığın merhemi yine sevgilisinin cefasıdır. Ayrılık yarasının acısı, aşığa tatlı gelir. Çünkü ayrılık onu olgunlaştırıp, daha yumuşak huylu yapar. Bu sebeple, ayrılık gecesi bile ona kavuşma günü gibi gelir. Ayrıca ayrılık gününde gam, aşığı yalnız gördüğü için her gece onun misafiri olur.

Aşığın sevgiliye hasreti; onun servi boyuna, dudağına, gamzesine vb. unsurlara olur. Klasik şairler aşığın ayrılık halini ve sevgiliye olan hasretini şiirlerinde çeşitli şekillerde tasavvur ederler. Amrî de diğer klasik şairler gibi ayrılık temasını beyitlerinde çok farklı şekillerde tasvir etmiştir.

Hasret-i la' lüñ ile cām-ı şarāb alsam ele

Sākî-i dîde pür eyler kıadehe hūn-ı ciğer G. 32 - 4

Âşık, sevgilinin hasreti ile can verirken, sevgili rakipler ile birliktedir. Sevgilinin rakipler ile birlikte olduğunu gören âşık, sevgilinin hasreti ile can vereceğini, aşk derdi ile ölüp toprak ile bir olacağını ifade etmiştir.

Yārı ağıyār ile görüp hasret ile cān virem

Derd ile yüz yire koyup hāk ile yeksān olam G. 69 – 2



#### 4.3.5.5.2. Ayrılık ve Hasret İle İlgili Benzetmeler

##### 4.3.5.5.2.1. Ok, Taş, Kılıç

Amrî, beytinde sevgilinin hasretini bir oka benzetmiştir. Hasreti oka benzetmesinin nedeni ise sevgilinin kirpiklerine olan hayranlığıdır. Sevgilinin kirpikleri tıpkı bir ok gibidir. Hasret oku, aşğın ciğerine batar ve aşğın acı çekmesine ve ağlamasına sebep olur.

Hasret okı kim gözyaşı peykânıdır ey dost

Derd ile ciğerden gelen âh-ı şehirîdür G. 16 - 3

Âşık, musammatında sevgilinin nazlı, işveli ve gönül alıcı olduğunu söylemiş, sevgiliye olan hasretini bir kılıca benzetmiştir. Bu kılıcın gönlünü yaralayıp, kendisini öldüreceğini ifade ederek, ölmeden bir kez de olsa sevgiliyi görmek istediğini söylemiştir.

Gel ey biñ nâz ile şîve kılıcı

Elümden âl ile gönlüm alıcı

Beni öldürmedin hasret kılıcı

Seni bir göreyin andan öleyin Mus 5/ II

Şair, ayrılığı bir taşa, kendi canını ise bir kuşa benzetmiştir. Ayrılık taşı can kuşunun kanadını kırmasaydı, can (gönül) kuşu sevgiliye doğru kanatlanıp uçardı diyerek sevgilinin ayrılığından dolayı canının harap olduğunu ve acı çektiğini ifade etmiştir.

Şımasa seng-i fūrkat perr ü bālin

İdeydi kıyuna cān murğı pervāz G. 42 – 2

#### 4.3.5.5.2.2. Ateş

Şair, rubaisinde sevgiliye duyduğu hasreti bir ateşe benzetmiş ve o ateş içinde ciğerinin yandığını, bin dert ile ciğerinin kan ağladığını dile getirmiştir. Ayrıca vefasız sevgilinin saçına gönül bağladığını da ifade etmiştir.

Ağlaram bin dert ile kan ağlaram

Hasret odında ciğerler dağlaram

Bağlamaludur bu ben şeydâyı kim

Bî-vefâlar zülfine dil bağlaram R. 17

Amrî beytinde, ayrılığı bir ateşe benzetmiş ve sevgilinin ayrılık ateşi ile kalbinin yandığından söz etmiştir. Bunun yanında sevgilinin gönlünde bir misafir olduğunu söylemiş, onun da ateşlerde yanmasını istemiştir.

Sînemde karar eylesün süz-ı firâkuñ

Yağdı beni bunun gibi mihmân oda yansun G. 86 -3

#### 4.3.5.5.2.3. Diken

Amrî, beytinde sevgiliyi güle, sevgilinin hasretini bir dikene, kendisini ise gülün dikeniyile yaralanıp inleyen bir bülbüle benzetmiştir. Amrî, sevgilinin hasreti ile çok acı çekmiş, bu hasret dikenini onu ağlatıp inletmiştir.

Yüz nâle vü biñ dert ile ‘ Amrî gibi bülbül

Hasret dikeninde geçinür bir gül ucından G. 84 -5

#### 4.3.5.5.2.4. Şerbet

Şair beytinde, ayrılık kelimesi yerine “firāk” kelimesini kullanmıştır. Kavuşmayı ve ayrılığı bir şerbete benzetmiştir. Sevgilinin boynunun dönüşüne âşık olan şair, sevgiliye kavuşmak isterken ondan ayrıldığını ifade edip, sevgiliye kavuşmanın kendisine nasip olmadığını ifade etmiştir.

Nûş-ı vaşl ister iken nîş-i firāk oldu naşîb

Sitem-i gerdiş-i gerdân ile öldüm gitdi G. 121 – 5

#### 4.3.5.6. Kan (Hûn)

##### 4.3.5.6.1. Umumi Olarak Kan

Kan unsuru Amrî Divanı’nda aşğın yarası, gözyaşı, gözü ve ciğeri münasebetiyle ele alınmıştır. Şair, aşğın sevgili uğruna döktüğü kanı renk yönünden şarap, gül, lale vb. ile benzerlik içinde tasavvur etmiştir. Amrî, beyitlerinde aşğın sevgiliye ulaşmak için yaşadığı sıkıntı ve ızdırapları anlatırken “Kanına susamak, kan dökmek, kan ağlamak, kan eylemek, kan döşemek, kan yutmak” deyimlerini kullanmıştır.

Şair, sevgilinin aşkıyla bağrının kanadığını söylemiş ve bu kanın renginin kırmızı oluşundan dolayı şaraba benzediğini ifade etmiştir. Bu dünyada sevgilinin güldüğünü, kendisinin ise aşk derdi ile ağladığını söylemiştir. Aşığa kanlı bağı, sevgiliye ise aşğın şaraba benzeyen bağrının kanı düştüğünü ifade etmiştir.

Ağlayayın ben ü sen gül ki cihân bezminde

Baňa bağrum çanı saňa mey-i bî-ğış düşdi G. 132 - 3

Amrî, dudağı goncaya benzeyen sevgilinin aşığın ciğerini kanattığını ve bu kanı kırmızı şarap gibi içtiğini söylemiş, aşığın gamını da mezeye benzeterek, sevgilinin bundan beslendiğini ifade etmiştir. Klasik Türk şiirindeki sevgilinin, aşığın gamından beslenmesini Amrî de beytinde şu şekilde dile getirmiştir:

Ol ki nüş eyler ciğer kanın mey-i aḥmer gibi

Nuḳl-i ḡamdur yidügi ey ḡonca-leb sükker gibi G. 143 – 1

#### 4.3.5.7. Aşk (Mahabbet, Sevdâ)

##### 4.3.5.7.1. Umumi Olarak Aşk

Amrî Divanı'nda aşk, çeşitli benzetmelere konu olmuştur. Şair, aşkı anlatırken 'ışk, mahabbet, sevda kelimelerini kullanmıştır. Amrî'nin şiirlerindeki aşk anlayışı çoğunlukla beşerî aşk üzerine kurulmuştur. Şair, beyitlerinde sevgiliyi fizikî ve karakterî yönleriyle çeşitli şekilde tasavvur ederken, aşığında sevgili uğruna her türlü derde ve belaya katlandığını, aşk uğruna her şeyi göze aldığını ve aşkı her şeyin üstünde tuttuğunu ifade etmiştir. Şair, ayrıca beyitlerinde gamsız ve dertsiz aşk olamayacağını, zahmet çekmeden aşk mutluluğuna erişmenin çok zor olduğunu dile getirmiştir.

Şairin aşk ile ilgili tasavvufî anlamdaki birkaç beytinde ise bu dünyaya rağbet edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Şair, aşkla ilgili bir beytinde sevgilinin kırmızı dudağını renginden dolayı şaraba benzetmiş ve bu şarabın kendisini sarhoş ettiğini söylemiştir. Sevgilinin aşkına düşüp sefil ve perişan bir hale geldiğini anlatmıştır.

Bâde-i la<sup>ç</sup> l-i lebinden mest-i lâ-ya<sup>ç</sup> kı<sup>ç</sup>l kılan

Düşürüp sevdâ-yı 'ışka bî-ser ü sāmān iden G. 76 – 2

#### 4.3.5.7.2. Aşk İle İlgili Benzetmeler

##### 4.3.5.7.2.1. Meyhâne, Harâbât

İlahi aşk klasik Türk şiirinde tasavvufî mânâ taşıyan remizlerle anlatılır. Özellikle 12. Yüzyılın İran'ın sufi şairleri ilahi olmayan aşk ve şarap şiirlerinde geçen bazı kelimeleri alıp bunlara tasavvufî anlamlar vermişlerdir. Böylece divan şiirinde mecâzi kavramlar taşıyan bir terminoloji oluşturmuşlardır. Bu tasavvufî terminolojiye göre “şarap” ilahi aşkı, “meyhane” ise aşkın öğrenildiği yeri yani tekke ve dergâhı temsil etmiştir. “Mahbub” ve “maşuk” Allah; âşık ise kendisini ilahi aşka adanmış, bütün varlığı ile Allah'a yönelmiş ve Allah'a ulaşmak isteyen kişi anlamını taşımıştır (Akün, 2014: 147).

Amrî de musammatında aşkı bir meyhaneye benzetmiştir. Divanında “meyhâne” yerine “asitân” ve “harâbât” kelimelerini kullanmıştır. Âşık, aşk meyhanesinin yoluna bel bağlayıp orada tüm kötülüklerden arınmayı, meyhanede şarabın etkisiyle sarhoş olup aklının başından gitmesini ve aşk uğruna yakasını yırtmasını arzulamıştır.

Su gibi ayağa düşüp yüzümüz hâk idelüm

Yuyalım arıdalum yolumuzı pāk idelüm

‘ Işk meyhānesine bî-ser ü bî-pā gidelüm

Mest-i lâ-ya‘ kııl olalum yaqalar çāk idelüm Mus 4/ I

Amrî, aşk meyhanesinde aşk şarabını içip sarhoş olup yakasını yırttığını ifade etmiştir. Amrî'yi aşk meyhanesinde sarhoş eden şaraptır yani tasavvufî anlamda düşünürsek bu ilahi aşktır. Âşık, meyhanede aşk şarabını içerek kendinden geçip ilahi aşka ulaşmak ister.

Gezer ‘ışkuñ harâbâtında ‘ Âmri

Giribân-çāk mest ü lâübâlî G. 130 - 10

#### 4.3.5.7.2.2. Câm, Kadeh, Mey

Amrî, beyitlerinde aşkı, klasik Türk şiirinde şarap anlamına sahip olan câma, kadehe ve meye benzetmiştir. Aşk şarabından tatan kişinin ve sofinin kendinden geçip sarhoş olacağını ifade etmiştir.

‘ Işık câmın sen de tatsaň sofiyâ

Cübbe vü destâruñ oynardı semâ‘ G. 47 - 2

Şair, beytinde kadeh kelimesiyle şarabı kastetmiştir. Aşk şarabını içip, sarhoş olup dünyaya rağbet etmekten vazgeçmesi gerektiğini dile getirmiştir. Aşığa göre, dünya ikiyüzlülüklerle dolu bir hayattır. Şair, önemli olan şeyin dünya olmadığını ifade etmiştir. Şaire göre asıl önemli olan ilahi aşkı yaşayıp Allah’a ulaşmaktır.

‘ Işık câmın nûş idüp ser-mest ü hayrân ol yüri

Vaz gel zühd ü riyadan ‘ Amriyâ şimden girü G. 93 - 5

Klasik Türk şiirinde sevgilinin goncaya benzeyen kırmızı ve küçük dudağı aşığa aşk şarabını sunarak onu kendisine âşık eder. Şair, sevgiliyi güle, kendisini ise güle âşık olan bir bülbüle benzetmiştir.

‘ Işkı meyiyle ‘ Amrîyi hoş bülbül eyledi

Ol yüzi gül ki goncaya benzer tıdacuğı G. 134 – 6

#### 4.3.5.7.2.3. Diken, Kılıç, Ateş

Şair, beytinde aşkı bir dikene benzetmiştir. Aşk, araya aşığın bağına diken gibi batıp onun canını acıtır. Âşık, bağırının kanı ile gonca arasında renk bakımından benzerlik kurmuş ve sevgiliye seslenerek “bağrımı gonca gibi kanat” demiştir.

Dem-be-dem hâr-ı ʿışk içinde benüm

Bağrumı gonca gibi kıan eyle G. 95 - 7

Şair, beytinde aşkı bir kılıca benzetmiştir. Kılıç nasıl bir kının içinde saklıysa aşk da gizli bir hazinedir ve aşğın sırrıdır.

Bir tılısmuz ki tığimzdür ʿışk

Gizlü gencüz ki yirde mektümüz G. 40 - 4

Şair, beytinde aşkı bir ateşe benzetmiştir. Sevgilinin katı gönüllü, taş kalpli biri olduğunu söylemiştir. Sevgilinin katı gönlünü yumuşatacak tek şey aşk ateşidir.

Nerm ider kıatı gönlünü āhum

ʿİşk odıdur buna hācer döymez G. 41 – 3

#### 4.3.5.7.2.4. Tâç

Tâç, padişahların ve sultanların başlarına taktıkları bir süs eşyasıdır. Şair beytinde, aşkı bir taca benzetmiştir. Aşk tacını başına geçirenlerle yani âşıklarla kırmızı şarap içmeyi istemiştir. Aşğın kastettiği bâde-i laʿl aşğın kırmızı dudağıdır.

Bâde-i laʿl içelüm bî-ser ü sāmānla ile

ʿİşk tâcın urunan başına sulţānlar ile G. 107 – 1

#### 4.3.5.7.2.5. Mihrâp

Şair, sevgilinin kaşlarını şeklinin kavisli olması bakımından camiilerin mihrabına benzetmiştir. Şair beytinde, aşkın mihrabı diyerek sevgilinin mihraba benzeyen kaşlarından söz etmiştir. Aşkın mihrabının birçok aşğa secde etmeyi

öğrettiğini ifade etmiştir. Âşıklar, sevgilinin mihraba benzeyen kaşları karşısında secde etmeyi öğrenmiştir.

‘ Amriyâ baş eğme ta‘ lîm itdi ebrû-yı nigâr

Secde öğretti niçe serkeşlere mihrâb-ı ‘ ışk G. 51 – 5

#### 4.3.5.7.2.6. Micmer

Micmer, buhurdan içinde tütsü yakılan kaptır. Şair, aşkı bir micmere aşığın canını ise micmerin içinde yakılan ud kokusuna benzetmiştir. Âşık, canının aşk micmerinde ud gibi yanıp, kokusunun vuslat kokusu gibi sevgilinin gönlüne varmasını ifade etmiştir.

‘ Üd-ı cân yaq micmer-i ‘ ışkında kim

Dil meşâmına ire bûy-ı visâl G. 67 -4

#### 4.3.5.7.2.7. Girdâb

Girdâb kelimesi sözlük anlamıyla suların döndüğü ve çukurlaştığı, tehlikeli yerdir (Devellioğlu, 2006: 290). Amrî aşağıdaki beytinde, aşkı girdâba benzetmiştir. “Aşkın ateş yakıcı oku” tamlamasıyla sevgilinin oka benzeyen kirpiklerini kastetmiş, bu okun kalbini yüz parçaya böldüğünü dile getirmiştir. Aşığın gözleri kanlı gözyaşı dökmüş bu yaşlar ırmak olup akmıştır. Gönül yarası ise aşk girdabında kalmış, oradan çıkamamıştır.

Sînemi şad pâre kıldı tîğ-i âteş-tâb-ı ‘ ışk

Dîde kan ırmağı oldu dâğ-ı dil girdâb-ı ‘ ışk G. 51 - 1



#### 4.3.5.7.2.8. Bâzâr

Şair, beytinde aşkı bir pazar yerine benzetmiştir. Aşk pazarında eğlencenin ehline (sevgiliye) ikiyüzlü davranması sebebiyle kendisini rezil birine benzetmiştir.

‘ Amrî n’idersin ehl-i şafâya riyâ şatup

Bâzâr-ı ‘ ışk içindeki rüsvâ degül misin G. 79 -5

#### 4.3.5.7.2.9. Hazine

Şair beytinde, aşkı gizli bir hazineye benzetmiştir. Aşığın, sevgiliye olan aşkını kalbinde saklamış olduğundan ve bu aşkı kimseye söylemediğinden bahsetmiştir. Bu sebeple aşkı kalpte saklı bir hazine gibi tasavvur etmiştir. Aşığın sevgili uğruna döktüğü gözyaşlarının, kalpte saklı olan bu hazineyi ortaya çıkardığını şu şekilde dile getirmiştir:

Sînedede defn olmuş idi genc-i ‘ ışk

Seyl-i sirişk açdı ‘ ayân eyledi G. 126 – 2

#### 4.3.5.7.2.10. Rüzgâr

Şairin beytinde, aşkı benzettiği bir diğer unsur da rüzgârdır. Amrî, aşkı bir rüzgâra benzetmiş ve âşıkların şarkı söyleyerek aşkı çağırdıklarını dile getirmiştir. Ayrıca âşıkları, gülbahçesinde güle şarkı söyleyen bir bülbül gibi düşünmüştür.

Terâne ırladup ‘ uşşâka şevkuñ

Çağırdur bülbüle ‘ ışkuñ yelâli G. 130 - 6

#### 4.3.5.7.2.11. Yol, Yolculuk

Şair, beytinde aşkı uzun bir yola veya yolculuğa benzetmiştir. Sevgiliye olan aşkının çok uzun bir zaman alacağını düşünüp, aşk yolunun uzunluğundan söz etmiştir.

‘ Amriyā ‘ ışk yolına giderüz

Çok getir zādı uzağdur seferüm G. 73 – 7

#### 4.4. RAKÎB (AĞYÂR, DÜŞMAN)

##### 4.4.1. Umumi Olarak Rakîb

Klasik Türk şiirinde sevgili ve âşık ile birlikte ele alınan üçüncü tip rakiptir. Rakip, aşğın en büyük düşmanıdır ve sevgili uğruna âşık ile yarışan kişidir. Sevgili devamlı rakiple beraberdir. Ona sevgi gösterir, onunla ilgilenir. Aşığa ise yüz çevirir, onunla ilgilenmez, ona cevr ü cefa edip, acı çektirir. Âşık, sevgiliyi rakip ile birlikte gördüğünde onun dünyası yıkılır ve sevgiliyi rakipten kıskanır. Klasik Türk şiirinde rakip, aşğa sevgili kadar ızdırıp çektirendir. Amrî de klasik Türk şiiri geleneğine uyararak beytinde rakibi bir düşman gibi görmüş, sevgilinin rakiple birlikte olduğunu gördüğünde acı çekeceğini ve dert ile ölüp toprak olacağını ifade etmiştir.

Yarı ağıyâr ile görüp hasret ile cān virem

Derd ile yüz yire koyup hāk ile yeksān olam G. 69 - 2

Âşık, sevgiliyi rakip ile gördüğünde ızdırıp çeker. Şair, beytinde bu yüzden sevgiliyi rakip ile görmektense ölmenin daha iyi olduğunu söylemiştir.

Yarı ağıyâr ile görmekden ölüm yegdür bana

Ey ecel ehlen ve sehlen merhabā şimden girü G. 93 - 3

Âşık, sevgiliye sitem ederek, sevgilinin her zaman can şerbetini yani kırmızı dudaklarını rakibe sunduğunu söyler. Sevgilinin, kendisine ise şarap kadehinde zehir sunduğunu ve ona acı çektirdiğini şu sözlerle dile getirmiştir:

Cur' asından nûş-ı cân şunar rakîbe her zamân

Baňa gelse zehr-i kâtil ıoldurur peymâneye G. 96 - 3

Amrî, divanında rakibi çeşitli şekillerde tasavvur etmiştir. Rakip ile ilgili benzetilen unsurları aşağıda detaylı şekilde açıklayacağız.

#### 4.4.2. Rakîb İle ilgili Benzetmeler

##### 4.4.2.1. Diken

Halk edebiyatı içerisinde yer alan aşk hikâyelerindeki rakipler dikene teşbih edilir. Klasik Türk şiirinde de halk edebiyatındaki aşk hikâyelerinde olduğu gibi rakipler dikene benzetilir. Şair beytinde, rakipleri dikene benzetmiştir. Sevgiliye sitem ederek, sevgilinin kendisine gamzesinin okunu atmadığını söylemiştir. Sevgili, gamzesinin okunu rakiplere atmış ve âşık bunu kıskanmıştır.

Ėamze oğın atmaz bana ağyâr arasında

Ėorđar ki oğı zâyi' ola ĥâr arasında G. 103 – 1

##### 4.4.2.2. İt

Klasik Türk şiirinde rakip, sevgilinin kapısının önünde ve semtinde bir köpektir. Şair de beytinde, eşinin itleri derken sevgilinin kapısının önünde bekleyen rakipleri kastetmiştir. Âşık, rakipleri kendisiyle kıyasladığında sevgili, âşık

için kendisini överek göğe çıkarır demiştir. Sevgili rakipleri yüceltmiş, aşığı ise aşağılamıştır. Sevgilinin gözünde rakipler gökte, âşık ise yerin altında gibidir.

İşigi itlerine nisbet eyledümdi beni

Didi ki kendüzini göke çıkarur ögerek G. 60 – 3

#### 4.4.2.3. Rû-siyâh

Klasik Türk şiirinde rakibin yüzü siyah olarak tasavvur edilir. Rakip, kara yüzlü aynı zamanda ayıbı olan günahkârdır. O, aşığın can düşmanıdır. Şair, beytinde rakipten söz ederken onun siyah yüzlü olduğunu söylemiş ve eğer sevgili rakibe giderse buna şaşırılmayacağını dile getirmiştir. Şair, sevgiliyi dağ keklğine, rakibi ise dikene benzetmiştir. Dağ keklğinin de sekerek dikene gidip gitmediğini sorgulamıştır. Sevgilinin rakibe gittiği gibi dağ keklği de dikene gider mi? sorusunu kendisine sormuştur.

Raķîb-i rû-siyehe varsa dilberüm gezerek

‘ Aceb mi kebk-i derî ‘ azm-i hâr ider sekerek G. 60 – 1

## 5.BÖLÜM

### TABIAT

#### 5.1. KOZMİK ÂLEM

##### 5.1.1. Gökyüzü (Çarh, Âsûman, Sipihr, Felek, Semâ')

###### 5.1.1.1.Umumi Olarak Gökyüzü

Klasik Türk şiirinde gökyüzü genellikle eski astronomi anlayışına uygun olarak ele alınır. Dünya, evrenin merkezi olup, yedi veya dokuz kat göğün onun üzerinde olduğu düşünülür. Her gök katında da bir gezegen bulunduğu kabul edilir. Bu gezegenler şunlardır: Ay, Utarit, Zühre, Güneş, Mirrih, Müşteri ve Zuhâl. Sekizinci gökte sabit yıldızların ve burçların yer aldığına inanılır. Dokuzuncu gökte ise hiçbir şey yoktur. Dokuzuncu göğe felekü'l-eflak (göklerin en büyüğü) adı verilir. Bu göğe Arş ve Kürsî diyenler de olmuştur (Kurnaz, 2012: 265).

Amrî, divanında gökyüzünü diğer klasik Türk şairleri gibi eski astronomi anlayışına uygun olarak ele almıştır. Beyitlerinde göğün dokuz katmanından bazılarına yer vermiştir. Şairin gökyüzü ile ilgili en çok işlediği unsurlar Ay, Güneş ve Felek olmuştur. Şair, beyitlerinde gökyüzünden bahsederken “çarh”, “âsumân”, “sipihr”, “felek”, “semâ” sözcüklerini kullanmıştır. Şair, sevgilisini göklerde var olan bir meleğe benzetmiştir. Sevgilisinin göğün en yüksek katı olan felekte, kendisinin ise toprağın altında olduğunu söylemiştir. Sevgiliye olan feryat ve figanının yerden göğe ulaşip ulaşamayacağını sorgulayarak feryat ve figanın yerden göğe kadar yükselerek sevgilinin kulağına gitmesini istemiştir. Şair, bu isteğini beytinde şu şekilde dile getirmiştir:

Sen felek evcinde ben tahte's-şerâda ey melek

İre mi yerden göke feryâd u efgânım saña G. 4 - 2

Klasik Türk şiirinde sevgilinin yüzü; parlaklığı ve aydınlık oluşu sebebiyle gökyüzünü aydınlatan güneşe benzetilir. Şair, kasidesinin bir beytinde sevgiliyi överek onun kıymetinden ve ışığından bahsetmiştir. Sevgiliyi gökyüzüne ışık saçan bir güneşe benzetmiştir.

Çerâğ-ı ‘ izzetüñ ol şem‘ den münevverdür

Ki lem‘ asiyle ziyâ-güster oldu mihr-i semâ K. 1 -32

Şair, şiirinde göğün en yüksek katı olan felekten bahsetmiş ve her toprağa secde edip feleğin katında melek gibi olmayı dilemiştir.

Sücüd eyle her hâke baş çekme kim

Melek-vâr olasin felek-menzilet Mus. 2/ II - 4

Amrî, beytinde kendisini terk edip giden sevgiliyi yüzünün parlak oluşundan dolayı güneşe benzetmiştir. Sevgili gittikten sonra çok ah ettiğini ve ahının bir ateşin dumanı gibi gökyüzünü kapladığını dile getirmiştir.

Dūd-ı āhum kim livā-yı ejdehā-peykerdür ol

Âsumân-gîr idüben gün yüzlü cânumdur giden G.81 - 4

Şair beytinde, gökyüzünü bir dergâha benzetmiştir. Tasavvufi anlamda dergâh, âşık olunan yerdir. Şair, beytinde şafak vakti güneşin doğuşu sırasındaki alaca karanlığı ve kızılığışı aşğın kanına benzetmiştir. Şair, dergâhın aşkın yaşandığı ve hissedildiği yer olmasından dolayı gökyüzünü dergâha benzetmiştir. Şafak vakti gökyüzünde yer değiştiren yıldızlar ise aşğın tane tane dökülen gözyaşlarıdır. Şafak vakti, gökyüzü dergâhında aşğın kanıdır. Gökyüzündeki yer değiştiren yıldızlar tane tane gözyaşlarıdır.

Âsumân-ı dergehüñde hün-ı ‘ aşıkdur şafak

Dâne dâne göz yaşıdır encüm-i seyyâreler G. 21 - 3

Klasik Türk şiirinde gökyüzünden söz edilirken güneş ve zerre teşbihleriyle sık sık karşılaşılır. Güneş-zerre zıtlığı varlık âlemine aitlik yönüyle vahdet ve kesreti ifade etmektedir. Güneş, ışığı yani nuru sembolize etmektedir. Bu da "Mutlak Varlık" veya "Mutlak nur" ile aynı şey demektir. Buna karşılık zerre, yokluğu, hiçliği ve karanlığı (zulmet) sembolize etmektedir. Zerre küçüklüğü, acziyeti, görünmezliği veya görünür olmasının sebebinin başka bir varlığa bağlı olması yönlerinden tamamıyla kesret âlemini sembolize etmektedir. Zerreler bilindiği gibi havada direkt olarak görünmezler; ancak güneş bir huzme (ışık) şeklinde aksettiğinde belirgin olurlar ve görülebilirler (Yıldırım, 2003: 125-138).

Şair beytinde, gökyüzünün en üst katmanı olan çarh-ı felekten bahsederken sevgiliyi güneşe, kendisini ise zerreye benzetmiştir. Âşık, ay yüzlü sevgiliye yakın olmak için feleğin çarkının dönmesini yani şansının, bahtının açılmasını dilemiştir. Ayrıca şair zerrenin varlığının güneşe bağlı olduğunu ifade etmiştir. Çünkü zerre güneş ışığında ortaya çıkmaktadır. Şairin bu beyti şu şekildedir:

Çarh-ı felekden ol gele mi ey yüzi güneş

Ben zerreye çarîn ide sen meh-liķâcuğı G. 134 – 2

## 5.1.2. Yıldızlar (Kevkeb, Encüm, Sitâre)

### 5.1.2.1. Umumi Olarak Yıldızlar

Klasik Türk şiirinde yıldızlar genellikle renk, şekil, parlaklık ve küçüklük özelliği dolayısıyla ele alınır. Bu sebeple çeşitli unsurlar ile benzerlik göstermektedir. Amrî, divanında yıldızlardan söz ederken kevkeb, encüm ve sitâre kelimelerini kullanmıştır. Şair, divanında aşığın yaşlı gözünü, gözyaşlarının parlaklığını ve şeklini; sevgilinin ise yanağının parlaklığını ve sevgilinin kendisini, geceyi aydınlatan yıldızlara benzetmiştir. Amrî Divanı'nda yer alan yıldızlar ile ilgili benzetilen unsurları aşağıda detaylı şekilde açıklayacağız.

## 5.1.2.2.Yıldızlar İle İlgili Benzetmeler

### 5.1.2.2.1.Aşığın Gözü

Âşık, sevgilinin aşkından acı ve ızdırap çekendir. Sevgili aşığa hiç yüz vermez. Aşığa kötü davranıp, onu yaraladığından âşık sürekli ağlar. Aşk derdi ile aşığın gözyaşları hiç dinmez. Klasik Türk şiirinde aşığın yaşlı gözleri parlaklığından dolayı yıldızlara benzetilir. Amrî de beyitlerinde aşığın sevgili uğruna gözyaşı döktüğünü dile getirip aşığın yaşlı gözlerini yıldızlara benzetmiştir.

Dahi el çekmedin ‘ Amrî özinden

Daği kıan ağlariken yılduzından

Diye göz yummadın ‘ âlem gözinden

Seni bir göreyin andan öleyin Mus. 5/ 6

### 5.1.2.2.2.Dâne, Aşığın Gözyaşı

Klasik Türk şiirinde yıldızların dâne ve gözyaşı ile benzerliği genellikle şekil ve renk yönündendir. Yıldızlar, renk, küçüklük ve çokluk itibarıyla dâne olarak düşünülür. Yıldızların gözyaşına benzetilmesinin nedeni ise renginin parlak olmasıdır. Şair beytinde, şafak vakti güneşin doğuşu sırasındaki alaca karanlığı ve kızılığını aşığın kanına, gökyüzünü ise bir dergâha benzetmiştir. Dergâh, âşık olunan yerdir. Dergâhın, aşkın yaşandığı ve hissedildiği yer olmasından dolayı şair, gökyüzünü bir dergâha benzetmiştir. Şafak vakti gökyüzünde yer değiştiren yıldızlar ise aşığın tane tane dökülen gözyaşlarıdır.

Âsumân-ı dergehünde hûn-ı ‘ âşıkdur şafağ

Dâne dâne göz yaşıdur encüm-i seyyâreler G. 21 - 3



Şair, diğler bir beytinde sevgili uğruna döktüğü gözyaşlarını parlaklığı bakımından yıldızlara benzetmiştir. Şair, sevgiliyi ise yüzünün parlaklığı ve aydınlığı sebebiyle hem ay hem de yıldız şeklinde tasavvur etmiştir.

Ol mâha qarîn itdi beni kevkeb-i eşküm

Bu şali<sup>c</sup> ü kevkeb ki benüm var kimün var G. 26 – 2

#### 5.1.2.2.3.Ümit

Şair, beytinde sevgiliyi yüzünün parlaklığından dolayı bir aya, yıldızları ise bir ümite benzetmiştir. Âşık, mutsuz gönlüne seslenerek ey mutsuz gönül, ay yüzlü güzelleri sevmekten vazgeç, onlardan sana ümit yok demiştir.

Sitäreñ yođ çü meh-rûlardan ey dil

Bunlardan vâz gel hey bî-sa<sup>c</sup> âdet G. 7 – 2

#### 5.1.2.2.4.Sevgili

Şair beytinde sevgilisini yıldıza benzetmiş ve övmüştür. Onun yıldızların şahı olduğunu söyleyip gözlerinin tıpkı bir ateş yağdıran kılıç gibi olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca sevgiliyi gözleri ile aşığı öldüren bir silahtara benzetmiştir.

Şâh-ı encüm silâhdârıñdur

Götürür elde tîğ-i âteş-bâr G. 13 - 3

### 5.1.3. Burçlar

#### 5.1.3.1.Cevzâ (İkizler)

Amrî Divanı'nda astronomi ve burçlarla ilgili olarak çok fazla beyit bulunmamıştır. Şair yalnızca bir beytinde cevzâ (ikizler) burcundan bahsetmiştir.

Felek hamâyil-i Cevzâya and içer her dem

Ki sence Őevkete lâyıķ getürmemiŐ dñyâ K. 1 – 36

#### 5.1.4.Seyyâreler (Yedi Erkân)

Klasik Türk Şiirinde kozmik âlem içinde ele alınan konulardan birisi de gezegenlerdir. Amrî, divanında yedi gezegenden sadece ikisinden söz etmiştir. Bunlar Güneş ve Ay'dır. Şair, güneş ve ayı birçok benzetme unsuru ile birlikte ele almıştır. Bunları aşağıda detaylı Şekilde açıklayacağız.

##### 5.1.4.1. Güneş (Mihr, Âfitâb, Şems, HurŐid)

###### 5.1.4.1.1. Umumi Olarak Güneş

Klasik Türk Şiirinde güneş, rengi, parlaklığı, yüksekliği, Şekli, sıcaklığı, dördüncü gökte bulunması, dñyayı aydınlatması, iŐıđının her tarafa ulaŐması, gölgenin ve zerrenin varlığına sebep olarak görölmesi özellikleri ile çeşitli hayal ve benzetmelere konu olmaktadır. Amrî, divanında güneşten bahsederken “mihr”, “afitâb”, “Şems”, “hürŐid” kelimelerini kullanmıştır. Şair, divanında sevgiliyi tasavvur ederken çoğunlukla onu güneşe benzetmiŐtır. Ayrıca güneşi çeşitli

benzetme unsurları ile ele almıştır. Güneş ile ilgili benzetilen unsurları aşağıda detaylı şekilde açıklayacağız.

#### 5.1.4.1.2. Güneş İle İlgili Benzetmeler

##### 5.1.4.1.2.1. Sevgili, Sevgilinin Yüzü, Sevgilinin Göğsü

Klasik Türk şiirinde güneş, güzellik, parlaklık ve yükseklik özellikleri sebebiyle sevgili veya övülen kişinin benzetileni durumunda ele alınır. Amrî'nin beytinde de sevgili, gökyüzünü aydınlatan güneşin timsali olmuştur.

Çerâğ-ı ʿizzetüñ ol şemʿ den münevverdür

Ki lemʿ asiyle ziyâ-güster oldı mihr-i semâ K. -132

Şair, sevgiliyi dünyayı aydınlatan güneşe benzetmiştir. Dünyaya ışık saçma hünerine sadece sevgilinin sahip olduğunu ifade etmiştir.

ʿÂleme nûr vireyin dirseñ

Var güneş gibi ol tek ü tenhâ Kt. 1 - 2

Amrî, kendisini terk edip giden sevgilinin yüzünün parlaklığını ve güzelliğini güneşe benzetmiştir. Şair, beytinde güneşe benzeyen sevgili gittikten sonra ahımın dumanı tüm gökyüzünü tutmuş ve her yeri karartmıştır demiştir.

Dūd-ı âhum kim livâ-yı ejdehâ-peykerdür ol

Âsumân-gîr idüben gün yüzlü cānumdur giden G. 81 - 4

Şair, bir başka beytinde sevgilinin yüzünü parlaklığı bakımında güneşe benzetmiştir. Kavuşma gününde sevgilinin yüzünü görüp secdeye varıp bayram namazı kıldığını söylemiştir. Çünkü bayram namazları güneş doğduktan sonra kılınır. Bu bakımdan şair, güneş yüzlü sevgiliyi gördükten sonra secde ettiğini dile getirmiştir.

Vuşlat güninde secdeye vardum yüzün görüp

Bayram namâzı çün kılnur toğsa âfitâb G. 6 - 3

Amrî beytinde, sevgilinin parlak, güzel göğüslerinin güneş gibi parladığını ışık saçtığını ifade etmiştir. Sevgilinin yüzünü kırmızılığı sebebiyle güle, göğsünü ise parlak bir güneşe benzetmiştir.

Çün girîbânın açâ ol gül-i handân-şekil

Görinür sinesi hürşîd-i dıraşşân-şekil G. 66 – 1

#### 5.1.4.1.2.2. Düşünce

Şair, beytinde düşünceyi güneşe benzetmiştir. Şairin bu benzetmesi şu şekildedir:

Ne dem ki berķ ura hürşîd-i fikretün şaçâ nür

Felek daķıkların göre çeşm-i nâ-bînâ K.1 – 29

#### 5.1.4.2. Ay (Mâh, Kâmer)

##### 5.1.4.2.1. Umumi Olarak Ay

Klasik Türk şiirinde ay, rengi, parlaklığı, yuvarlaklığı yönünden çeşitli teşbihlere konu olur. Ay, gece gökyüzünü aydınlatması, güneş doğunca batması, ışığını güneşten alması gibi özellikleri sebebiyle de divan şiirinde ele alınır. Klasik Türk şiirinde genellikle sevgilinin parlak yuvarlak yüzü anlatılırken ay benzetmesi kullanılır. Amrî de klasik şiirin bu geleneğine uyarak beyitlerinde sevgiliyi ve

sevgilinin parlak güzel yüzünü ay şeklinde tasavvur etmiştir. Divandaki ay ile ilgili benzetilen unsurları aşağıda detaylı şekilde açıklayacağız.

#### 5.1.4.2.2. Ay İle İlgili Benzetmeler

##### 5.1.4.2.2.1. Sevgili, Sevgilinin Yüzü

Klasik Türk şiirinde sevgilinin aya benzetilmesinin nedeni, onun parlak, yuvarlak ve aydınlık bir yüze sahip olmasıdır. Sevgilinin yüzü çoğunlukla güzelliği sebebiyle aya benzetilir. Amrî de beytinde kendisini tatlı sözler söyleyen bir papağana, sevgilisini ise yüzünün parlaklığı sebebiyle aya benzetmiştir. Papağan, şeker ile beslenen bir hayvan olduğundan âşık kendisini papağana, sevgilinin dudaklarını ise şekere benzeterek bundan beslendiğini ifade etmiştir.

Ṭūṭî gibi şîrîn-suḥan olsam n'ola ' Âmrî

Ol mâh-ı şeker-leb ki benüm var kimüñ var G. 26 - 5

Şair, bir başka beytinde yine sevgilinin dudaklarını şekere, yüzünü aya, gerdanını ise parlaklığı sebebiyle aynaya benzetmiştir. Şair, sevgilinin parlak, aydınlık yüzüne âşık olup onu tıpkı bir ay gibi görmüştür.

Ol mâh-ı şeker-leb ki benüm var kimüñ var

Ol âyine-ğabgab ki benüm var kimüñ var G. 26 - 1

Şair, beytinde sevgilisini tasvir ederken onun melek gibi güzel olduğunu ve yüzünün aydınlığının bir aya benzediğini “sevgiliye bakınca ay doğdu sanarsın” ifadesiyle dile getirmiştir.

Allâh Allâh bu melek-sîmâ ne ğarrâ ḥub olur

Ṭoğar aydur şanasın günden güne maḥbûb olur G. 29 – 1

#### 5.1.4.2.2.2. Zerrin (Altın)

Amrî, beytinde sevgilisini başörtüsünün renginin altın sarı olması sebebiyle aya benzetmiştir. Sevgilinin uzun ve güzel olmasından bahsedip, onu ışık saçan bir mum şeklinde tasavvur etmiştir. Aşığı ise bu mumun etrafında dönen bir pervaneye benzeterek sevgilinin âşıktan korkusunun olmadığını ifade etmiştir.

Şem<sup>ç</sup> -i ser-keşdür yanan pervaneden pervâsı yok

Ol meh-i zerrîn-külâh ol serv-i hoş-bâlâ ile G.105 – 7

#### 5.1.4.3. Hilâl (Tâlî<sup>ç</sup>, Meh-i Nev)

##### 5.1.4.3.1. Umumi Olarak Hilâl

Klâsik Türk şiirinde hilâl, en çok şekli ve rengi sebebiyle çeşitli benzetme ve hayaller içinde ele alınır. Ayrıca hilâl ince ve zayıf görünüşünden dolayı sevgiliye benzetilir. Amrî'nin de sevgiliyi hilale benzettiği beyitleri mevcuttur. Amrî Divanı'ndaki hilâl ile ilgili benzetilen unsurları aşağıda detaylı şekilde açıklayacağız.

##### 5.1.4.3.2. Hilâl İle İlgili Benzetmeler

###### 5.1.4.3.2.1. Sevgili

Şair, beytinde sevgili uğruna döktüğü gözyaşlarını yıldıza, sevgilisinin güzelliğini ve yüzünün parlaklığını ise bir aya, hilale ve yıldıza benzetmiştir.

Ol mâha qarîn itdi beni kevkeb-i eşküm

Bu tâli<sup>ç</sup> ü kevkeb ki benüm var kimüñ var G. 26 - 2

#### 5.1.4.3.2.2. Sevgilinin Yüzü, Kaşığı ve Dudağı

Şair, beytinde sevgiliyi güzelliği sebebiyle periye benzetmiş ve tüm halkın ona âşık olduğunu söylemiştir. Sevgilinin yüzünün beyazlığını ve parkalığını ise hilale benzetmiştir.

Bir perîdür sevdüğüm dîvânesidür cümle halk

Ol iki müşkîn hilâl ü tal'at-ı ğarrâ ile G.105 - 5

Şair, sevgiliyi tasvir ederken onun yüzünü, parlaklığından dolayı aya, kaşlarını ise kavisli şekli sebebiyle hilale benzetmiştir.

Ay yüzünde şun'-ı Yezdândur hilâlî

Yazmaya bu naqşı göz nûrın döküp naqqâşlar G 15 - 1

Amrî, beytinde “meh-i nev” tamalaması ile sevgiliyi kastetmiştir. Meh-i nev, yeni ay yani hilal demektir.

Güyâ ki şafağ içre görünür meh-i nevdür

' Aksi lebüññ dîde-i hûn-bâr arasında G. 103 – 4

#### 5.1.4.4. Dolunay (Mâh-ı Tâbân)

##### 5.1.4.4.1. Umumi Olarak Dolunay

Amrî, divanında dolunayı, rengi, parlaklığı ve büyüklüğü sebebiyle söz konusu etmiştir. “Meh-i tâbân” tamlamasını kullanarak parlayan ay anlamındaki dolunaydan bahsetmiştir. Şair, sevgilinin boynunun çevresinin parlaklığını, genişliğini dolunaya benzetmiştir. Şair, bu benzetmesini şu beyitte dile getirmiştir:

Bir āh ideyin gerdiş-i gerdān oda yansun

Hūrşîd göyünsün meh-i tābān oda yansun G. 86 – 1

### 5.1.5. Işık (Ziya, Şa'saa, Nûr, Pertev)

Klasik Türk şiirinde güneş ışığı; renk, şekil ve parlaklık itibariyle çeşitli benzetmelere konu olur. Amrî de divanında ışıktan fazlaca söz etmiş ve ışığı çeşitli tasavvurlar içinde kullanmıştır. Bunların çoğu güneşten bahsedilirken belirtildiği için bu maddede tek tek ele almayacağız. Divan içerisinde ışık unsuru, Hak nuru, güzellik nuru, ay ışığı, mum ışığı, sevgilinin yüzünün ve yanağının ışığı vb. münasebetlerle zikredilmiştir.

Şair, edebiyatımızda güzelliğin sembolü olan Hz. Yûsuf ile sevgiliyi güzellik bakımından kıyaslamıştır. Hz. Yusuf'un terazide tartılıp ağırlığı kadar esir olarak satılması kıssasına gönderme yaparak sevgilinin güzelliğinin ışığı ile Hz. Yûsuf'un güzellik ışığının terazide tartıldığında, sevgilinin güzelliğinin ışığının Hz. Yûsuf'ununkinden daha ağır geleceğini ifade etmiştir.

Terāzūya urulsa nūr-ı hüsñ

Gelürsin Yûsuf-ı Ken'āndan artuğ G. 52 - 4

Şair, bir başka beytinde ise Hakk'ın ışığından söz etmiştir. Günah işlemeyi karanlık bir yola benzeterek, bu yolda günah işleyenlere Allah'ın ışığından doğruluk verilip verilmeyeceğini sorgulamıştır. Günah işleyenlerin bu yoldan vazgeçip, onların doğru yolda gitmesini dilemiştir.

Ma'şiyet zulmetinde yol azana

Nūr-ı Hakdan hidāyet olmaz mı G. 120 – 4



### 5.1.6. Karanlık (Zulmet, Târ)

Amrî, beyitlerinde karanlığı genellikle gece ve ışık unsurları ile birlikte ele almıştır. Şair, şafak vakti kaderinin ışığının sönmesinden dolayı dünyanın kendisine karanlık gözüktüğünü şu sözlerle dile getirmiştir:

Ṭañ mı ʿâlem gözüme târ olsa

Şemʿ -i bahtum benüm söyünmişdür G. 31 - 2

Şair beytinde günah işlemeyi karanlık bir yola benzetmiştir. Bu yola gidenlere Allah'ın ışığından doğruluk verilmesini, günah işlemeyi bırakıp onların doğru yolda yürümelerini istemiştir.

Maʿ şiyet zulmetinde yol azana

Nūr-ı Hâkdan hidâyet olmaz mı G.120 - 4

Ayrıca şair, karanlıktan bahsederken sevgilinin saçından da söz etmiştir. Sevgilinin saçı renk yönünden küfre benzetilir. Sevgilinin saçı küfr gibi siyahtır, yani karanlığın sembolüdür. Şair, beytinde sevgilinin siyah saçına iman ettiğini söyleyip, bunun günah olup olmadığını müftüye sorulmadığını belirtir.

Küfr-i zülfüne virdüm îmânı

Müftüye şormadum haṭâ mı ki G. 129 – 4

### 5.1.7. Gölge (Zıll)

Şair, gölgenin varlığını güneşe bağlı kabul etmesinden dolayı beyitlerinde güneş ile gölgeyi birlikte dile getirmiştir.

Şemse nisbet olur mı zılla vücūd

Aşla baksañ katuñda ma‘ dūmuz G. 40 - 3

Amrî, kasidesinin dua bölümünde övülen kişiye duada bulunmuştur. Şair beytinde “ilâhî zıll-ı Hudâ” tamlamasıyla Allah’ın ilahî gölgesinin varlığını şu sözlerle ifade etmiştir:

Sürür u zevk ile ‘ âlemde müstedâm olasın

İralmaya üzeründen İlâhî zıll-ı Hudâ K.1 – 45

## 5.2. ZAMAN VE ZAMAN İLE İLGİLİ MEFHURLAR

### 5.2.1. Zaman (Vakt, Devr, Eyyâm)

Amrî, divanında zaman unsurunu sabah vakti, devrân-ı gül, nûş eyyamı, âhir zaman, gam devri, devr-i hüsn vb. tamlamalar ile ifade etmiştir. Gül mevsiminde yani baharda güller açıp, ağaçlar meyve verir, etraf yeşilliklerle süslenir. Şair, beytinde sevgiliyi aşk şarabı sunan bir sakiye, sevgilinin güzelliğini ise bir güle benzetmiştir. Sevgilisinin güzelliğini, gül mevsimine benzetirken bu mevsimin içki ve eğlence mevsimi olduğunu dile getirmiştir. Sevgilisinden kendisine aşk şarabı sunmasını istemiştir.

Var iken hüsnüñ zamānı geçmedin devrân-ı gül

Sâkıyâ şevk ile taldur cāmı nûş eyyāmıdur Mus. 3/ II – 2

## 5.2.2. Mevsimler (Fasl)

Amrî, divanında mevsimlerden nev-bahârî (ilkbahar) ve hazanı (sonbahar) ele almıştır. Bu iki mevsimle ilgili çeşitli tasavvurlarda bulunmuştur. Mevsimlerle ilgili benzetilen unsurları aşağıda detaylı şekilde inceleyeceğiz.

### 5.2.2.1. İlkbahar (Nev-bahâr, Devrân-ı Gül, Fasl-ı Bahâr)

Klasik Türk şiirinde bahar; gül, lale, menekşe ve diğer çiçeklerin açtığı, gül bahçesindeki güllerin kokusunun her yere yayıldığı, bülbüllerin öttüğü, zevk, eğlence ve işret meclislerinin düzenlendiği bir mevsimdir. Bu mevsimde âşıkların aşk derdi artar, âşıklar sevgilinin güzelliği karşısında kendilerinden geçerler. Amrî de beytinde bahar mevsimini anlatırken güllerin, lalelerin açıldığını, bahar mevsimin geldiğini söylemiş, sevgilinin pembe yanaklarını güle benzetmiştir. Gül yanaklı güzellerin içki meclislerini süslediğini dile getirmiştir.

Bahâr oldı açıldı lâle vü gül

Müzeyyen oldı gül-ruhlarla meclis G. 43 - 4

Şair, beytinde sevgiliyi baharın süsüne yani güle benzetmiş, güzel kokusundan dolayı onun karşısında Hıta'nın süsü olan miskin çocuk oyuncağı gibi kaldığını ifade etmiştir. Güle benzeyen sevgilinin kokusunun misk kokusundan daha güzel olduğunu söylemiştir.

Bahâr zînetini ben nice kılam taşvir

Ki tıfl oyuncasıdur aña göre naqş-ı Hıta K.1 - 7

Amrî baharın tasvirini yaparken bu mevsimin içki ve eğlence mevsimi olduğunu dile getirmiştir. Şair, güllerin açılmasıyla bahar mevsimin başladığına

değinererek, beytinde sevgiliyi aşk şarabı sunan bir sakiye benzetmiştir. Ayrıca sevgiliyi, gülbahçesindeki gül şeklinde tasavvur etmiştir. Bu sevgilinin aşkıyla içki meclislerinde içtiğini söylemiştir. Ey sâkî nidasıyla da sevgiliye seslenmiş ve sevgiliden aşığa aşk şarabı sunmasını istemiştir.

Var iken hüsnuñ zamānı geçmedin devrān-ı gül

Sâkıyâ şevk ile taldur cāmı nūş eyyāmıdur Mus.3/ II - 2

Amrî, beytinde bahar mevsiminde aşığın sevgiliye kavuşacağından söz etmiştir. Aşığı bülbüle, sevgiliyi ise güle benzeterek bülbülün bahar mevsiminde gülün etrafında şarkılar söyleyip öttüğünü dile getirmiştir. Bülbülü kişileştirerek onu, sevgiliye hayran olan aşığa benzetmiştir.

Niteki vaşl-ı nigār ide ‘âşıkı şādān

Niteki faşl-ı bahār ide bülbülü gūyā K. 1 - 44

Şair, güzellik devri olan bahar mevsiminde, aşığın sevgilinin aşkıyla bülbül gibi inleyip feryat figan edeceğini ifade etmiştir. Âşık kendisini güle âşık olan bir bülbüle benzetmiştir.

Tañ mı ‘Amrî nāle kılsa hüsnuñ eyyāmında kim

Resmîdür hengām-ı gülde bülbülün nālān olur G. 33 - 5

#### 5.2.2.2. Sonbahar (Hazân)

Klasik Türk şiirinde sonbahar (hazan), genellikle ilkbahar ile tezat bir şekilde anlatılır. Sonbahar ile ilgili olarak en çok ağaçların kuruyan yapraklarından ve esen rüzgârdan bahsedilir. Hazan; renk ve zayıflık nedeniyle aşığın solan yüzünün benzetilene olur. Sonbaharda ağaçların kuruyan yaprakları rüzgârın etkisiyle nasıl titriyorsa, âşık da onun gibi sevgilinin aşkıyla titrer ve ona ah eder. Amrî de

divanında sonbaharın bu özelliklerini ele almış, bunun yanında sonbahar yağmurlarını ve kara bulutları, aşığın sevgili uğruna gözyaşı akıtan acılı gözlerine benzetmiştir. Şair, aşığın gözlerini yaş akıtmasından dolayı buluta benzetmiştir. Sevgilinin hasreti ile aşığın yüreğinin yaralandığını söyleyip, gözlerin bahar bulutu gibi yaş döktüğünü dile getirmiştir.

Gözlerüm ebr-i bahârî gibi giryân olmuş

Dâğ-ı hasretle yürek lâleleyin kan olmuş G. 44 - 1

Âşık, beytinde sevgilisini uzun boyundan dolayı serviye benzetmiştir. Âşıkları ise sonbahar yapraklarına benzeterek, sevgiliye erişmek isteyen âşıkların ancak sararıp solan, yere düşen sonbahar yaprakları gibi yere düşerek servi boylu güzelin ayağına ulaşabileceğini ifade etmiştir.

İremez kimse ol serv ayağına

Hazân bergi gibi şararmayınca G. 100 - 2

Şair, beytinde gül ile bülbül ilişkisini ele alıp gülü sevgiliye, bülbülü ise aşığa benzeterek gülün bülbüle hükmettiğini ve gülün bülbülü ağlayıp inlettiğini söylemiştir. Sevgilinin yanağını güle, deftere ve divana benzetmiştir. Sonbahar rüzgârında gülün yapraklarının uçup gitmesinden dolayı bülbülün ağlaması gibi aşığında sevgili uğruna inleyeceğini ifade etmiştir.

Virmedin bād-ı hazāna defter ü dîvânı gül

Hükmine rām eyler iken bülbül-i nālânı gül Mus. 3/II – 1

### 5.2.3. Gün İle İlgili Unsurlar

#### 5.2.3.1. Sabah (Subh, Seher, Şafak)

Amrî, divanında sabah vaktini subhgah, saba, seher, şafak, subh kelimeleri ile ifade etmiştir. Sabah, güneşin doğuşu ile meydana gelir. Güneş doğunca hava aydınlanır ve yıldızlar kaybolur. Karanlık yok olur. Sabah vakti, bülbül gül için şarkılar söyler ve öter. Şair, beytinde sabah vakti gümüş gibi parlak göğüslü, ay parçası gibi güzellerin yakalarını açarak güneş gibi etrafı aydınlattığını ifade etmiştir.

Sîne-i sîmîn açup hürşîd-i tâbân gösterür

Şubh gibi yaçasın çâk eylese meh-pâreler G. 21 - 4

Şair, beytinde sevgilinin yanağını renginden dolayı güle, beyaz ve temiz oluşundan dolayı da deftere benzetmiştir. Bülbülün sabah vakti gülün çevresinde ötmesini, aşğın sevgiliye kavuşmak için dua etmesine benzetmiştir.

Budur defter-i gülde mastur olan

Budur bülbülün virdi her şubhgâh Mus. 2/ III - 5

Şair, beytinde sevgiliye seslenerek sevgiliye olan hasretini bir oka, gözyaşını ise bu okun ucundaki demire benzetmiştir. Aşğın sabah vakti sevgilinin derdiyle ve ciğerinin acısıyla gözyaşı akıttığını ifade etmiştir.

Hasret oğı kim gözyaşı peykânıdır ey dost

Derd ile ciğerden gelen âh-ı seherîdür G. 16 -3

Şair, musammatında sabah rüzgârından bahsederek, gözleri nergise benzeyen sevgilinin, bülbüle benzeyen aşğa bir kerecik olsun göz atmasını ve ona bakmasını istemiştir.

Gönül bağlandı müşkîn kâkülüne

Yaşumdan şebnem irdi sünbülüne

Nazar kıl nergisünle bülbülüne

Uyan bād-ı şabā degsün gülüne Mus. 7/ I

### 5.2.3.2. Şeb (Akşam, Gece)

Güneşin batması ve havanın kararmasıyla akşam meydana gelir. Klasik Türk şiirinde genellikle akşam ve gece unsurları birlikte zikredilir. Amrî, divanında gece yerine “şeb” kelimesini kullanmıştır. Karanlığı ve siyah rengi sembol ettiğinden dolayı gece; sevgilinin siyah saçının, sevgilinin beninin ve ayva tüyelerinin benzetilene olur. Şair, beytinde sevgilinin yanağını beyazlığı bakımından gündüze, saçlarını ise siyahlığı bakımından geceye benzetmiştir. Âşık, sevgiliye seslenerek yanağının ve saçlarının ayrılığında gecem ile gündüzümün bir farkı yok, her anım gece gibidir demiştir.

‘ Ârız u kākülün firâkıında

Farkı yok gecem ile gündüzümün G. 61 - 3

Şair, beytinde aşığı sevgili uğruna ağlaması ve gözyaşı akıtmasından dolayı geceleri yanıp eriyen bir muma benzetmiştir. Âşık, tüm gece sevgili için ağlamış, ona hizmet etmek için köle gibi olmuştur.

Yandı yağıldı irteye dek bu gice çerağ

Turdı önünde hizmet için bende-vār şeme G. 48 - 4

Amrî, beytinde sevgiliden ayrıldığı geceyi kıyamet gününe benzetmiştir. O gece sevgili uğruna bin kez ölüp dirildiğinden söz etmiştir.

Biñ kez ölür dirilür fūrkat şebinde ‘ uşşāk

Dilber firâkı ‘ Amrî rüz-ı kıyâmet ancak G. 53 - 5

Şair, beytinde sevgilinin yüzünün güzelliğini, parlaklığını ve beyazlığını geceleri içki meclislerini aydınlatan bir muma benzetmiştir. Âşık, sevgilinin

kendisini terk edip gittiğine vurgu yaparak aşğın yatak odasını ışıksız ve sevgilisiz koyduğunu ifade etmiştir.

Rüşen eylerken cemâlün her gice cān bezmini

Şoḥbeti bozdun bizi şem<sup>c</sup> -i şebistānsuz ḳoduñ G. 56 - 2

Şair, beytinde sevgilinin gamzesinin okuyla ciğerinin yaralandığını söyleyip, her gece yaralı kalbine merhem sardığını söylemiştir.

Her gice merhem şararken sîne-i mecrūḥuma

Tîr-i ğamzeñden ciğerde ağulu peykān ḳoduñ G. 57 – 3

### 5.3. DÖRT UNSUR (ANÂSİR-I ERBAA)

Anâsır-ı Erbaa, ilkçağ Yunan, Ortaçağ İslâm ve Hıristiyan felsefesinde tabii varlıkların ilkesi sayılan dört maddedir. Anâsır kelimesi sözlükte “asıl, kök, soy; şeref ve asâlet” gibi anlamlara gelen unsur kelimesinin çoğuludur. Kur’ân-ı Kerîm’de unsur ve anâsır kelimeleri geçmemektedir; hadislerde ise “kök, kaynak” anlamında bir iki defa unsur kelimesi kullanılmıştır. Anâsır-ı Erbaa, “dört unsur” demek olup klasik felsefede toprak, su, hava ve ateşten ibarettir (Karlığa, 2011: 150). Bir bakıma Anâsır-ı Erbaa için evrenin yaratılışında rol oynayan unsurlardır diyebiliriz. Klasik Türk şiirinde bu dört unsur (su, toprak, ateş ve hava) fazlaca yer almaktadır. Klasik şairler, bu dört kavramı çeşitli şekillerde tasavvur ederek ele alırlar. Amrî de divanında bu unsurlara yer vermiş olup bunları çeşitli benzetmelerle ifade etmiştir. Su, toprak, ateş ve hava ile ilgili özellikleri aşağıda detaylı şekilde açıklayacağız.



### 5.3.1. Su (Âb, Zülâl)

#### 5.3.1.1. Umumi Olarak Su

Su; oksijen ve hidrojenden oluşan, sıvı durumunda bulunan, kokusuz, renksiz ve tatsız maddedir. Su hayat kaynağımızdır. Günlük hayatta hem biz insanların, hem de tüm canlıların hayatî fonksiyonlarını sürdürmelerini sağlayan en önemli içecektir. Su, canlıların yaşaması için hayatî bir öneme sahiptir. Bu bakımdan klasik Türk şiirinde de su unsuruna fazlaca yer verilir. Su, her dönem şairleri tarafından çeşitli benzetmelere konu olmuştur. Klasik Türk şiirinde genellikle bağ, bahçe ve çiçekler ile birlikte ele alınmıştır. Bunun dışında aşığın sevgili uğruna döktüğü gözyaşları, akarsular, denizler ve yağmur su ile birlikte zikredilir.

Amrî de divanında su ile ilgili çeşitli tasavvurlarda bulunmuştur. Şair beytinde, gözü, puta benzeyen güzel sevgiliye benzetmiştir. Âşık, sevgili için çok gözyaşı dökmüş, ayağı toprakta iz bırakmış ve orası aşığın gözyaşının suyuyla dolmuştur.

Ayağın izi kalup hâkde şu tolmışdur

Yüzümde göz didüğüm oldur ey büt-i ra' nâ K. 1 - 15

Şair, şiirinde suyun temizlik kaynağı olduğunu söyleyerek su gibi ayağa yani yere düşelim, yüzümüzü toprağa verelim, su ile kötülükleri yıkayalım, arıtalım yolumuzu temizleyelim demiştir.

Şu gibi ayağa düşüp yüzümüz hâk idelüm

Yuyalum arıdalum yolumuzu pāk idelüm Mus. 4/I - 1

Amrî, divanında su ile ilgili çeşitli tasavvurlara yer vermiştir. Su ile ilgili benzetilen unsurları aşağıda detaylı şekilde açıklayacağız.

### 5.3.1.2. Su İle İlgili Benzetmeler

#### 5.3.1.2.1. Gözyaşı, Şebnem, Kan, Şarap, Irmak

Amrî, beytinde aşğın sevgili uğruna ağladığını ve çok gözyaşı döktüğünü söylemiş, bu gözyaşlarının toprakta su birikintisi haline dönüştüğünü ifade etmiştir.

Ayağũ izi degül hakde âb ile tolan

Bil ki yüzümde benüm dîde-i nemgînümdür G. 19 - 4

Şair, şiirinde sevgilinin aşkından gönlünün yandığını, bu ateşi ise gözyaşlarının söndürdüğünü dile getirmiştir. Aşğın gönül ateşini gözünden akan sular söndürmüştür.

Çoğdan yanardı âteş-i âhumla nüh felek

Yaşum su sepmese dil-i sūzānum üstine G. 112 - 3

Şair, aşağıdaki beytinde sevgilinin saçlarını güzel kokusundan dolayı miske, saçının ucundaki kıvrımları ise sünbüle benzetmiştir. Sünbülün üzerine düşen çiğ tanelerinin ise aşğın gözyaşları olduğunu ifade etmiştir.

Göñül bağlandı müşkîn kākülüne

Yaşumdan şebnem irdi sünbülüñe Mus. 7/ I - 1

Şair, beytinde aşğa acıyarak onun sevgilinin aşkıyla dertli ve güçsüz olduğunu dile getirmiştir. Aşğın gözünden akan suların kan gibi olduğunu söyleyip, aşğın sevgili uğruna çok gözyaşı döktüğünü ve bu gözyaşlarının ırmak gibi akıp gittiğini ifade etmiştir.

Hey dirîg ol derdmend ü nâ-tüvān u zāra kim

Kan yaşı ırmağ olup her yana aқа çağlaya G. 101 - 3

Şair beytinde, gönlünü bir eve benzetmiştir. Sevgilinin gidişi ile çok gözyaşı döktüğünü, bu gözyaşlarının sel gibi akıp giderek gönül evini yıkıp, harap ettiğini dile getirmiştir.

Çanda ārām ide şimden girü āvāre gönül

Seyl-i eşkümler ki gönlüm evi vîrān olmuş G. 44 - 4

#### 5.3.1.2.2. Âb-1 Hayât, Çeşme-i Hayvân (Ölümsüzlük Suyu)

Âb-1 Hayât, diğer adı Çeşme-i Hayvan, şark rivayetlerinden olup Türkçe adı Bengisu'dur. Kaynağı karanlıklar demek olan zulmât, zulmet denilen ve menbaı meçhul diyarda bulunan sudur. Bu suyu içen ölmezmiş, dünya durdukça âb-1 hayât yaşarmış. Bu suyu önce Hızır ve İlyas peygamber bulup içmiş, sonra Allah bu pınarı insanların gözünden saklamış ve İskender Zulumât'a kadar gittiği halde suyu bulamamıştır (Onay, 2016: 23).

Klasik Türk şiirinde âb-1 hayât sevgilinin dudağının benzetilene olarak kullanılır. Klasik şiirde söz edilen âb-1 hayât, aşığın ulaşmak istediği sevgilinin ölümsüzlük suyu dağıtan dudaklarıdır. Amrî de divanında bu kavramı kullanmış olup bir beytinde sevgilinin kırmızı dudaklarını, ölümsüzlük suyunun çeşmesine benzetmiştir.

Ya la' lîn lüledür kim çeşme-i hayvānda konmuşdur

Ya eşk-i çeşm-i bülbüldür ki kaldı berg-i gülde āh G. 98 - 3

Şair beytinde, ölümsüzlük suyunun bulunamayacağını dile getirirken İskender'in zulumata kadar gidip de âb-1 hayâtı bulamaması olayına gönderme yapmıştır. Ayrıca günah işleyenlere Allah'ın etmeyeceğini ifade etmiştir.

Bulınmaz karañuda Âb-1 Hayât

Günehkāra kılmaz tecelli İlāh Mus. 2/ III – 2

### 5.3.1.3. Deniz (Deryâ, Bahr), Dalga (Mevc)

#### 5.3.1.3.1. Umumi Olarak Deniz ve Dalga

Deniz, Anâsır-ı Erbaa'dan biri olan su ile birlikte zikredilir. Dalga ise denizlerin rüzgârın etkisiyle oluşturduğu hareketlerdir. Klasik Türk şiirinde deniz genellikle derya, bahr kelimeleri ile ifade edilir. Amrî'nin divanında da şairin deniz ve dalgayı çeşitli şekillerde tasavvur ettiği görülür. Şair bir beytinde, sevgilinin aşkından çektiği derdi ve gamı bir denize benzetmiştir. Çünkü âşık, sevgili uğruna çok gözyaşı dökmüştür ve döktüğü yaşlar bir deniz olmuştur. Klasik Türk şiirinde aşğın gözyaşları rengi bakımından şaraba, şekli ve yuvarlaklığı sebebiyle de şarap üzerindeki hava kabarcıklarına benzetilir. Şair de dert ve gamdan çok gözyaşı döktüğünü söylemiş, bu gözyaşlarının hava kabarcığı olmadığını gözünün gemisinin yelkeni olduğunu söylemiştir.

Ĥabâb-ı eşk degül baĥr-i ġuşşada görinen

Gözüm sefinesinüñ bâdbânıdur cânâ K. 1 - 14

Şair, beytinde sevgilinin güzelliğini dalgalı bir denize benzetmiştir. Bu dalgalı denizde aşkın çengelini aşğın gönlüne sevgilinin gamzesinin taktığını dile getirmiştir. Güzellik denizinin dalgası, aşk çengelini gönüle taktığı için gamzenin pençesinden canı kurtarmanın mümkün olmadığını ifade etmiştir.

Cân ĥalâş itmek olur mı pençesinden ġamzenüñ

Baĥr-i ĥüsnüñ mevci kim taĥdı dile ħullâb-ı ıřġ G. 51 - 3

Şair kasidesinde, lütufları bir denize benzetmiş ve lütuf denizi taşığında ve dalgalarının vurduğunda yedi denizin yok olacağını söylemiştir.

Ne dem ki mevc ura deryâ-yı himmetüñ ħıla cüş

Yedi deniz ola bir ħaĥrasında nâ-peydâ K. 1 - 28

#### 5.3.1.4. Bulut (Ebr), Yağmur, Çiğ (Şebnem)

Klasik Türk şiirinde bulut, yağmur ve çiğ, su ile birlikte zikredilir. Amrî, bulut yerine ebr, çiğ yerine ise şebnem kelimesini kullanmıştır. Şair kasidesinde, övdüğü kişinin iyiliğini buluta benzetmiş ve bulutların arasından cömertlik gülbahçesinin çıktığını söylemiştir. Şair, o kişinin cömertliğinin çok olduğunu söyleyerek bu özelliği ile o kişinin cömertliğin göklerinde olduğunu söylemiştir.

Sen ol sipih-r-i keremsin ki ebr-i luţfuñdan

Açıldı gülşen-i cūd u yüceldi serv-i sehā K.1 - 25

Şair, beytinde aşığı hüznülendiren sevgilinin ömrünün kararmasını ve onun bir bulut gibi ağlamasını istemiştir.

Ebr-veş giryān olup ‘ömri karar-sun yürisün

Gülmesün ‘ömri günü ‘uşşākı maḥzūn isteyen G. 77 - 4

Şairin yağmurdan bahsettiği beyitleri de vardır. Şair, beytinde yağmurdan söz ederken onu aşığın gözyaşları ile bir tutmuş, sevgiliyi ise çaylak kuşuna benzetmiştir. Şair, beytinde sevgili aşığa gözükürse aşığın ağlayacağını söylemiştir. Ayın halesi ayın çevresinde dönerse yağmur yağacağı gibi sevgilinin aşığın etrafında dönmesi ile aşığın ağlayacağını ifade etmiştir. Şair, aşığın gözyaşlarını yağmura benzetmiştir.

Ḥaṭ görünse gird-i ḥaddinde gözüm giryān olur

Hâle devr itse kamer eṭrāfını bārān olur G. 33 - 1

Amrî, bir başka beytinde ise çiğ tanelerinden bahsetmiştir. Sevgilinin saçlarının kıvrımını sünbüle, saçının kokusunu ise miske benzetmiştir. Aşığın gönlünün sevgilinin saçına bağlandığını söylemiştir. Ayrıca, aşığın sevgili uğruna döktüğü gözyaşlarını, sevgilinin sünbüle benzeyen saçına düşen çiğ taneleri gibi

olduğunu dile getirmiştir. Aşığın gözyaşlarını, sümbülün üzerindeki çiğ tanelerine benzetmiştir.

Gönül bağlandı müşkîn kâkülüne

Yaşumdan şebnem irdi sümbülüñe Mus. 7/ I – 1

### 5.3.2. Toprak (Hâk)

#### 5.3.2.1. Umumi Olarak Toprak

Dünyanın ve insanoğlunun var oluşunda toprak en önemli bir unsur olmuştur. İnsan topraktan yaratılmıştır. Klasik Türk şiirinde toprak genellikle sevgili veya övülenin ayağının toprağını ifade etmek için kullanılır. Sevgilinin makamı yükseklerde düşünüldüğünden, onun ayağının toprağı olmak aşığı yüceltir ve âşık, sevgilinin ayağının toprağına yüzünü sürmek ister. Amrî'nin de divanında sevgilinin ayağının toprağından bahsettiği beyitleri mevcuttur. Şair, sevgilinin ayağının izinin toprakta kaldığına değinerek aşığın oraya yüzünü koyup ağladığını ve oranın aşığın gözyaşları ile dolu olduğunu ifade etmiştir.

Ayağın izi kalup hâkde şu tölmişdur

Yüzümde göz didüğüm oldur ey büt-i ra' nâ K. 1 - 15

Şair, aşağıdaki beytinde toprağına yönelip secde etmekten söz etmiştir.

Sücüd eyle her hâke baş çekme kim

Melek-vâr olasın felek-menzilet Mus. 2/ II - 4

Şair, musammatında toprağın temizliğini dile getirip, yüzünü toprak etmek istemiştir. Şair, şiirinde toprakta yıkanıp, arınıp, temizlenmeyi dilemiştir. Su gibi ayağına düşüp yüzümüzü toprak edelim. Yıkayalım, arıyalım, yolumuzu temizleyelim.

Aşk meyhanesine başsız ve ayaksız gidelim. Aklımız başımızdan gitsin sarhoş olalım, yakalarımızı yırtalım demiştir.

Şu gibi ayağa düşüp yüzümüz hâk idelüm

Yuyalum arıdalum yolumuzu pāk idelüm

‘Işık meyhānesine bî-ser ü bî-pā gidelüm

Mest-i lâ-ya‘ kıl olalum yaqalar çāk idelüm Mus. 4/ I

Şair beytinde anâsır-ı erbaanın iki unsurunu bir arada kullanmış ateş ile toprağın bir olacağından söz etmiştir.

Gel germ olup olma inen âteş gibi serkeş

Serkeşlik ile hâke berâber olur âteş Müf. 19

### 5.3.2.2. Toprak İle ilgili Benzetmeler

#### 5.3.2.2.1. Ölüm

Klasik Türk şiirinde toprak çeşitli şekillerde tasavvur edilir. Şair de beytinde toprak olmaktan yani ölmekten bahsetmiştir. Şair, sevgilinin aşk derdinden ölüp onunla mahşerde Allah’ın huzurunda konuşacağını dile getirmiştir. Sevgiliye seslenerek beni toprağa salıp Allah ile bir eden ey sevgili, mahşer yolunda seninle Allah katında konuşayım demiştir.

Rüz-ı mahşerde senüñle Hâk katında söyleşem

Ey beni toprağa şalup hâk ile yeksân iden G. 76 - 6

Şair beytinde, aşığı bir sofî olarak düşünmüş, sevgilinin dergâhından, onun kapı eşiğinden bahsedip, orada toprak olmayı yani ölmeyi istemiştir. Âşığın sevgili uğruna öldüğünü söyleyip onun Cennet makamına gideceğini ifade etmiştir.

Âsitân-ı dilberümde o beni hak olayın

Var muberek ola ofı Cennetü'l- Me'va sana G. 2 – 4

### 5.3.3. Ateş (Od, Nar)

#### 5.3.3.1. Umumi Olarak Ateş

Klasik Türk iirinde ateş, yakıcılıı, rengi ve parlaklığı yönünden ele alınır. Amr beyitlerinde ateşi od kelimesi ile kullanmıştır. Ak ateinden aıın etkilendiğini ve gönlünün yanıp kavrulduunu dile getirmiştir. Şair, divanında ateşi farklı tasavvurlarla ele almıştır. Ateşi konu edindiği bir musammatında barının atelerde yanarak kebab olduğunu dile getirmiştir. Şair beytinde, ak ateşinde yanmış gönlünü kebab, sevgili uğruna dktuu gözyaşlarını ise araba benzetmiştir.

Gyndi odlara barum kebb

Niçe isem bu yaumdan arb

Ala gözlüm götür yüzden nib

Seni bir göreyin andan leyin Mus. 5/ IV

Amr, beytinde gl ile bülbül ilişkisine değinerek sevgiliyi yüzünün gzelliinden dolayı güle, aıı ise bülbüle benzetmiştir. Sevgilinin gözlerinin gönlüne ateş saldıını ve kebab gibi yandıını ifade etmiştir.

Gl yüzünden ki gözün gönlüme te almı

Gynp bülbül-i dil derd ile biryn olmuş G. 44 - 3

Şair bir başka beytinde, ak ateşe benzeterek bu ateşin gönlünü yaktıını dile getirmiştir. k, gönlünü bir ehre benzetmiş, bu ehrin ak ateşi ile yandıını ifade etmiştir.



Varlığum yağma için dil şehrine od şaldı ʿ ışk

Naqd-i şabri idemedüm ol aralıktan hâlâş G. 45 – 2

### 5.3.3.2. Ateş İle İlgili Benzetmeler

#### 5.3.3.2.1. Gül, Sevgili

Şair, beytinde sevgiliyi güle, kendisini ise gülbahçesinde gezinen bülbüle benzeterek, gülün ateşinden, sevgilinin aşkından, perişan hale düştüğünü ifade etmiştir. Şair beytinde, gülü ateşe benzeterek sevgiliden söz etmiştir. Âşık, gülün ateşinden yani aşk ateşinden perişan hale düşmüştür.

Âteşin gülzâr arasında olur bülbül gibi

ʿ Amrî-i şeydâyı gör şūrîde-hâl oldu yine G. 106 – 8

#### 5.3.3.2.2. Dudak, Yanak

Amrî, beytinde sevgilinin kırmızı dudaklarını renginden dolayı ateşe benzetmiştir. Sevgilinin ateşli dudakları aşığın yüzünü kızartmış ateş gibi yakmıştır.

Yüz kızdurup ki buse temennâsın eyledüm

Nâz ile yaqdı cânımı ol laʿl-i âteşin G. 88 - 4

Şair, sevgilinin kırmızı yanaklarını ateşe, iki yanağına saldığı saçlarını ise ateşte yanan güzel kokular çıkaran miske benzetmiştir. Sevgilinin yanağı tütsü gibi yanarak sevgilinin misk kokulu saçlarından etrafa güzel kokular yaymıştır.

Nâr-ı ruhsârunda hâlün ʿ üd-ı ham itdi buhur

Ol buhûra ʿ anberîn oldu bu miskin perçemün G. 58 - 4

### 5.3.3.2.3. Hasret, Ayrılık, Aşk

Amrî, rubaisinde sevgiliye duyduğu hasreti bir ateşe benzeterek bu ateşin ciğerlerini yaktığını dile getirmiştir.

Ağlaram bin derd ile kan ağlaram

Hasret odında ciğerler dağlaram

Bağlamaludur bu ben şeydâyı kim

Bî-vefâlar zülfine dil bağlaram R. 17

Şair, beytinde sevgilinin ayrılığını bir ateşe benzetmiş, ayrılık ateşiyle yandığını ifade etmiştir. Sevgilinin ise kalbinde bir misafir gibi olduğunu dile getirmiş ve onun da ayrılık ateşiyle yanmasını istemiştir.

Sînemde karar eylemesün sûz-ı firâkuñ

Yağdı beni bunun gibi mihmân oda yansun G. 86 - 3

Şair musammatında, “sûz-ı sinem” tamlamasıyla aşk ateşini dile getirmiştir. Aşk ateşiyle sevgilinin yanağının taze güle döndüğünü söylemiştir. Ayrıca sevgiliye seslenerek uyan, sabah rüzgârı yanağına değsin demiştir.

Gül-i ter sünbülüne pister olmuş

Leb-i la' lüñ emilmiş cevher olmuş

Yañağüñ sûz-ı sinemden ter olmuş

Uyan bād-ı şabâ değsün gülüne Mus. 7/ IV

Amrî, beytinde sevgiliye duyduğu aşkı bir ateşe benzetmiştir. Âşık, aşk ateşine düşüp Allah'tan yardım istemiştir. Kendisine yardım edecek olan tek şeyin ise sevgilinin bir bakışı olduğunu ifade etmiştir.

Bir nazar eyle mededsüz kalan üftâdene kim

‘ Işık odına düşüp eydür meded Allâh meded G. 11 – 2

### 5.3.4. Hava

#### 5.3.4.1. Rüzgâr (Bâd, Nesîm)

Amrî, divanında Anâsır-ı Erbaa’yı oluşturan unsurlardan hava ile ilgili olarak rüzgârdan bahsetmiştir. Şair, rüzgâr kelimesi yerine bâd ve nesîm kelimelerini kullanmıştır. Şair, sevgiliyi nazlı bir güle, aşğın sevgiliye ettiği ahları ise bir rüzgâra benzetmiştir. Nazlı gülün ahının rüzgârına dayanamayacağını ifade etmiştir.

Bâd-ı âhumdan usansa n’ola ol gülbün-i nâz

Dem-i serde døyemez serv-i hırâmân-şekil G.66 - 3

Şair beytinde, sevgilinin saçlarının kokusunu miske benzetmiştir. Sevgili saçlarını taradığında etrafa yayılan misk kokusu aşğa bir rüzgâr gibi gelir. Âşık, sevgili saçlarını taradığında rüzgâr estiğini sanar.

‘ Anber-âmîz eser nesîm-i şabâ

Yâ Rab ol mâh kakülin mi ıtarar G. 17 – 2

## 5.4. HAYVANLAR

### 5.4.1. Kuşlar

#### 5.4.1.1. Umumi Olarak Kuş (Murg)

Klasik Türk şiirinde kuş unsuru, herhangi bir cinsi belirtilmeden doğrudan ele alındığında, aşğın gönlü, canı, aşk, aşğın veya şairin kendisi için benzetilen olarak

kullanılır. Amrî de divanında en çok gönül kuşu (murg-i dil) tabirini kullanmıştır. Şair, kuşu çeşitli şekillerde tasavvur etmiş ve onun can ile birlikte daima sevgilinin semtine doğru uçtuğunu ifade etmiştir. Şair, gönül kuşunun, sevgili tarafından avlandığını, sevgilinin saçının tuzağına düştüğünü söylemiştir. Şair beyitlerinde ayrıca, kuşların seher vakti ötüşünü ve uçuşunu, gülün ve servinin dalında, bağlık bahçelik yerlerde gezinmesini, yuva yapmasını, tuzağa düşmesini ve avlanmasını ele almıştır.

Amrî beytinde, sevgilinin saçının karmaşıklığını bir tuzağa, aşğın gönlünü ise kuşa benzetmiştir. Gönül kuşunun bu tuzağa düşüp feryat figan ettiğini ifade etmiştir. Sevgilinin tuzağa benzeyen saçı, aşğın gönül kuşunu avlamıştır.

Gönül zülfine tolaşduñ figân it

Ki murğ eyler duzağa düşse feryâd G. 10 - 4

Şair, aşğın, sevgilinin siyah benine ve siyah saçlarına hayran olduğunu dile getirip, aşğın gönlünü kuşa benzetmiştir. Gönül kuşunun, sevgilinin saçının tuzağına düştüğünü ve buradan kendiliğinden kurtulduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

Dâne-i hâl ü dâm-ı zülfünden

Murğ-ı dil kendüden uçunmuşdur G. 31 – 3

#### 5.4.1.2. Kuş Çeşitleri

##### 5.4.1.2.1. Bülbül (Andelib, Hezârân)

Klasik Türk şiirinde en çok sözü edilen kuş türü bülbüdür. Klasik Türk şairlerinin bülbül yerine andelib ve hezârân kelimelerini kullandıkları görülür. Bülbül, klasik şiirde gül ile birlikte zikredilir. Gül-bülbül ilişkisi içinde gül sevgiliyi, bülbül ise aşğı temsil eder. Bülbül gül bahçesinde, güller arasında dolaşıp öten bir kuş şeklinde tasvir edilir. Bülbülün bu özelliği aşğa verilir ve aşğın sevgilinin

aşkıyla onun çevresinde gezdiği dile getirilir. Ayrıca divan şiirinde gül bahçesinde gezinen bülbülün ciğerinin gülün sivri dikenleriyle kanadığı ve yaralandığı ifade edilir. Aşığın gönlünün de bülbüle benzetilerek sevgili tarafından yaralandığı anlatılır.

Amrî de divanında gül-bülbül ilişkisine çokça yer vermiş olup, aşığın sevgiliye duyduğu hayranlığı bülbülün güle olan aşkına benzetmiştir. Ayrıca gülün dikenleriyle ciğeri kanayan bülbülün inleyişlerini şiirine yansıtan şair, bülbülün gül uğruna acı çekip feryat ettiğini dile getirmiştir. Şair, beytinde sevgilinin güzelliğini güle, kendisini ise gülün aşkıyla sızlanıp feryat eden bülbüle benzetmiştir. Sevgilinin kendisine gam ve keder verdiğini söylemiştir.

Nigārumdan hezārān dād u feryād

Ki itmez bu dil-i ğamġnūmi şād G. 10 - 1

Klasik Türk şiirinde en çok bahsi geçen konu ise sevgilinin aşığa olan nazıdır. Gülün bülbüle naz ettiği gibi sevgili de aşığa naz eder.

Nāz-ı gülden niyāz-ı bülbülden

Açılır dilde gizlenen esrār G. 20 - 5

Amrî beytinde, bülbül ile aşığı kastetmiştir. Bülbülün goncalara ve ergüvanın kırmızı çiçeğine âşık olup sarhoş olması gibi, âşık da aşk şarabını içerek sarhoş olmuştur. Şair, goncayı ve ergüvanın kırmızı çiçeğini renginden dolayı şaraba benzetmiştir.

Maĥabbet cür‘ asın nūş itmek için ‘ andelīb-i mest

Şanasın ġoncalar cām-ı şarāb-ı ergavānîdür G. 39 - 2

Şair, beytinde gülü sevgiliye, bülbülü ise aşığa benzetmiştir. Âşık, kendisini bırakıp gittiği için sevgiliye sitem etmiştir. Sevgilinin, bülbülü gülsüz, çaresiz aşığı ise sevgilisiz bıraktığından yakınmıştır.

‘ Âşık-ı bî-çâreyi cânânesüz kılduñ dirîğ

Bülbül-i âvâreyi gülsüz gülistânsuz çoduñ G. 56 - 3

Âşık, sevgiliye seslenerek onun bülbülleri ağlayıp inleten bir gül olduğunu dile getirmiş, sevgilinin gülün bülbülü ağlatması gibi âşıkları ağlattığını şu sözlerle ifade etmiştir:

Bülbüller inleden gül-i ra‘ nâ degül misin?

‘ Âşıklar ağladan büt-i zîbâ degül misin G. 79 - 1

Amrî, beytinde gül-bülbül-diken üçlüsünden de bahsetmiştir. Klasik Türk şiirinde genellikle gül ile bülbülün arasına giren, onların kavuşmasına engel olan unsur dikendir. Diken, bülbülün en büyük düşmanıdır. Âşık-sevgili-rakip ilişkisinde olduğu gibi rakip, âşık ile sevgilinin arasına giren, onların vuslatına engel olan unsurdur. Rakip, aşığın baş düşmanıdır.

Şair beytinde, diken ile rakibi kastetmiş ve dikenini bir düşman olarak görmüştür. Ayrıca aşağıdaki beyitte, hem gül ile bülbülün kavuşmasına engel olanın diken olduğunu hem de güle sitem ederek dikenin bir suçu olmadığını, bülbülü ağlayıp inletenin gül olduğunu söylemiştir. Yani rakiplerin aşığa bir şey yapmadığını, aşığı ağlayıp inletenin sevgili olduğunu söylemiştir.

Ĥâr neyler bülbül-i bî-çâreye güldür iden

N’itdi düşman zâr u nâlân eyleyen sensin beni G. 117 - 2

Amrî, bir başka beytinde ise kendisini bülbüle, sevgiliyi ise güle benzeterek gül olmazsa bülbülün ötemeyeceğini yani sevgili olmazsa Amrî’nin şiir ve destan yazamayacağını dile getirmiştir. Amrî’yi şair yapan sevgilidir. Sevgili olmasaydı Amrî şiir ve destan yazamazdı.

Kim anardı bülbülün gūyâlığın gül olmasa

‘ Amrîye nazm ile destân eyleyen sensin beni G. 117 - 5

Şair, gülün dikenlerinin bülbülün ciğerini kanattığını ve böylelikle gülfidanının kırmızı rengini bülbülün kanından aldığını şu sözlerle dile getirmiştir:

Şuvarmasa ciğer anıyle bülbül

ızıl gül mi virürdi gül nihâli G. 130 – 3

#### 5.4.1.2.2. Şâhin (Şahbâz)

Şahin, yırtıcı bir kuştur. Onun gözü çok keskin olduğundan av avlamada maharetlidir. Klasik Türk şiirinde şahbâz kelimesiyle kullanılır. Klasik Türk şairileri sevgilinin keskin bakışlarını şahinin gözlerine, sevgilinin uzun siyah saçlarını ise şahinin kanatlarına benzetir. Amrî de beytinde sevgilinin keskin bakışlarını şahine, kirpiklerini şahinin gagasına ve saçlarını ise şahinin kanatlarına benzetmiştir. Şahinin yani sevgilinin aşığın canını avladığını şu sözlerle ifade etmiştir:

Gözlerüñ şehbâzı kim minarıdur kirpüklerüñ

Cân hümâsın şayd ider şol zülf-i şâhîn-per gibi G. 143 - 4

Şair, bir başka beytinde ise aşığın gönlünü güvercine, sevgilinin saçlarını ise şahinin kanatlarına benzeterek, şahinin güvercini avlaması gibi sevgilinin saçlarının da aşığın gönlünü avladığını ifade etmiştir.

Dil kebüterlerin şikâr eyler

Perçemüñ şehper açsa şâhîn-vâr G.13 – 6

### 5.4.1.2.3. Tûfî (Papağan)

Papağan, evcilleştirilebilen ve konuşabilen bir kuştur. Klasik Türk şiirinde tûfî kelimesiyle zikredilir. Papağan şeker ile beslenen bir kuş olduğundan klasik şairler, şiirlerinde papağanı şeker ile birlikte ele alırlar. Amrî de beytinde kendisini tatlı sözler söyleyen bir papağana, sevgilinin dudaklarını ise şekere benzetmiştir. Papağanın insan gibi konuşmasından dolayı şair kendisini papağana benzetmiştir.

Çağan ki şehd ü şeker şaçsa tatlu sözle olur

Zebân-ı hâmesi minķâr-ı tûfî-i gÿyâ K. 1 - 22

Amrî beytinde, “şîrîn-suhan” tamlamasıyla papağandan söz etmiştir. Şair yaratılışı ve güzel söz söylemesiyle kendisini konuşan bir papağana benzetmiştir. Ayrıca sevgiliyi yüzünün parlaklığı dolayısıyla aya, onun dudaklarını ise şekere benzetmiştir. Papağanın şeker ile beslenmesi gibi âşık da sevgilinin aşkıyla beslenmiştir.

Tûfî gibi şîrîn-suhan olsam n’ola ‘ Âmrî

Ol mâh-ı şeker-leb ki benüm var kimün var G. 26 - 5

Şair beytinde, sevgilinin aşkıyla gam çektiğini söylemiş ve kendisini bir papağana benzetmiştir. Şair, sevgilinin dudaklarını şekere benzeterek onun aşığı yani papağanı besleyeceğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Ėam-ı ‘ ışķuñla irişdi leb-i şîrîñüñe dil

Ėafese girmeyicek tûfîye kim vire şeker G. 32 - 2

Amrî, şiirinde sevgiliyi şirin sözlü bir papağana benzetmiştir. Şair, sevgiliye seslenerek, tatlı öpücüğüyle kendisini beslemesini istemiştir.

Şekkerîñ bÿseyle besle ‘ Amrîyi

Tûfî-i şîrîn-suhandÿr sevdÿğÿm G. 71 - 6



#### 5.4.1.2.4. Çaylak

Çaylak, yırtıcı kuşlardan biridir. Büyük boylu, kızıl karışımı esmer tüylü, uzun çatalkıuyruklu, uzun kanatlı küçük kuşları avlayarak beslenen bir kuştur. Şair beytinde, sevgiliyi uzun boyu ve uzun saçları sebebiyle çaylak kuşuna benzetmiştir. Âşık, sevgiliyi bir kez olsun gördüğünde ağlayacağını dile getirmiştir.

Hağ görünse gird-i haddinde gözüm giryân olur

Hâle devr itse kamer eṭrâfını bārân olur G. 33 – 1

#### 5.4.1.2.5. Kerkes (Akbaba)

Akbaba, yırtıcı bir kuştur. Klasik Türk şiirinde genellikle akbaba yerine kerkes kelimesi kullanılır. Şair kıt'asında yaşlı akbabalar ile konuşup uçmaktansa yavru şahinler içinde kana boyanmanın daha üstün olduğunu ifade etmiştir.

Yaşlı kerkesler ile konuşup uçmağdan ise

Yavru şâhînler içinde kana boyanmağ yeg Kt. 2 – 2

#### 5.4.1.2.6. Kebûter (Güvercin)

Şair, beytinde aşığın gönlünü bir güvercine, uzun saçları sebebiyle de sevgiliyi bir şahine benzetmiştir. Şahinin güvercini avladığı gibi sevgilinin de aşığın gönlünü avladığını dile getirmiştir.

Dil kebûterlerin şikâr eyler

Perçemüñ şehper açsa şâhîn-vâr G. 13 - 6

#### 5.4.1.2.7. Tavus Kuşu

Amrî beyitlerinde, tavus kuşunu rengârenk oluşu ve gezip dolaşması sebebiyle ele almıştır. Şair, tavus kuşunu ve elini eteğini çekenleri sevgililere, cenneti ise gül bahçesine benzetmiştir. Şair, beytinde tavus kuşları cennette geziyor diye sevgililerin de gülbahçesi olan cennete akıp gittiğini söylemiştir.

Her biri dâmen-keşân gülzâra oldılar revân

Güiyâ tâvûslar cennetde cevlân itdiler G. 23 - 2

Şair bir başka beytinde de sevgiliyi renkli elbiseler giymesinden dolayı tavus kuşuna benzetmiştir. Çünkü tavus kuşlarının kanatları rengârenktir ve kanatlarının üzerinde yuvarlak benekler vardır. Şairin mor renkli elbise benzetmesi bunun içindir.

Nâz ile cevlân için büthânedede şâvûs-vâr

Serv-i âzâdum benüm geymiş libâs-ı sūsenî G. 124 – 4

#### 5.4.1.2.8. Kebk (Keklik)

Şair, sevgiliyi kekliğe benzetmiştir. Bu benzetmeyi yaparken kebk-i derî tabiriyle bir bir cins dağ kekliğinden bahsetmiştir. Kekliğin ötüşünü ve sekerek uçmasını sevgiliye benzetmiştir.

Raķîb-i rû-siyeye varsa dilberüm gezerek

‘ Aceb mi kebk-i derî ‘ azm-i hâr ider sekerek G. 60 – 1

#### 5.4.1.2.9. Hümâ

Hümâ, efsanevî bir kuştur. Devlet ve saadet kuşu olduğuna inanılır. Gölgesi kimin üstüne düşerse, o devlete ve mutluluğa kavuşacaktır (Kurnaz, 2012: 320). Hüma kuşunun yükseklerde uçtuğuna inanılır. Amrî de beytinde sevgiliyi iri gözlerinden dolayı hüma kuşuna benzetmiştir. Sevgili, aşğın devlet kuşudur. Şair, ayrıca sevgiliyi uzun saçları sebebiyle de şahine benzetmiştir.

Gözlerüñ şebbâzı kim minķârıdur kirpüklerüñ

Cân hümâsın şayd ider şol zülf-i şâhîn-per gibi G. 143 – 4

#### 5.4.2. Dört Ayaklı Hayvanlar

##### 5.4.2.1. Aslan, Kaplan, Kuzu, Kurt, Tilki, Tavşan

Şair, sevgilinin uzun saçlarını şahinin büyük kanatlarına benzeterek hangi aşğın gönlünü avladığını sorgulamıştır. Ayrıca sevgiliyi güçlülüğü sebebiyle aslana benzetmiş ona kaplan derisinden bir takye yakışacağını şu sözlerle ifade etmiştir:

Perçemüñ şebbâzı ile kim gönül şayyâdısın

Yaraşur kaplan derisi takye arslanum sana G. 4 - 5

Amrî, beytinde sevgiliye seslenerek onun kuzu gibi masum ve savunmasız olduğunu, çöllerde kaldığını ve kurtların onu kapabileceğini dile getirmiştir. Şair kurt kelimesiyle rakipleri kastetmiştir. Rakiplerin sevgiliyi kapacağından endişelenip sevgiliye seslenerek Amrî'nin koynuna gir, kurtlar seni almasın demiştir.

Kızı gel ' Amrîye uy koyına gir

Seni ķurd almasun ķalduñ yabanda G. 97- 5

Şair, rubaisinde ise tilki ve tavşandan söz etmiştir.

Uydı nāgeh bana bir hercāyî hîz-i bî-ḥayā

Dilkülük itmek dilerdi ara yirde dāyima

Gördüm arada inen kıncıklığı eyler ben daḥi

Ho şikāra getürüp tavşanlar aldurdum aña R. 6

#### 5.4.2.2. Geyik, Ceylan (Âhû)

Şair beytinde, geyik ve ceylanı bir arada kullanmıştır. Sevgilinin yüzünün güzelliğini hem periye hem de ceylana benzetmiştir.

İşitdüm şehir içinde ey perî-rû

Geyik dirler babana saña âhû Müf. 23

Şair, beytinde sevgilinin siyah gözlerini ceylanın gözlerine benzetmiştir. Bu benzetmeyi yaparken sevgilinin gözlerinin Hıta'nın miskini üreten ceylandan varolduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

Sürmelü gözler ile müşk içre

Ağnamış âhû-yı Hıḫāsın sen G. 92 – 3

#### 5.4.2.3. Buzağı, Dana, Sığır

Amrî, bazı beyitlerinde müstehcen ve alaycı bir dil kullanmış ve kaba tabirlere yer vermiştir. Şair kıt'asında anadan üryan bir şekilde doğduğunu, dünyanın karışıklığından zevk aldığını, gül boylu sevgiliyi çıplak gördüğünü ve bu sevgiliye âşik olmazsa buzağıdan danadan daha sığır olacağını dile getirmiştir:

Ben ki ‘ uryānla toğmışam anadan

Zevk idem mi cihānda şanşanadan

Çıplacağ gōrdüm ol gül-endāmı

Tā ölince çışam mı ben banadan

‘ Âşık ol yoğsa ‘ āřık olmazsan

Çok şığırsın buzağudan şanadan Kt. 4

#### 5.4.2.4. At

şair beytinde, attan bahsederken güzelliği bir devlete, sevgiliyi bu devletin meydanında ata binen bir şehsüvara, aşığı ise bu atın ipini çeken kişiye benzetmiştir. Âşık sevgiliye bağımlı olduğundan onun atının ipini çekmiştir, sevgili atın üzerinde oturmuş âşık ise ayakta kalmıştır.

Gel ey cemāl ilinüñ řehsüvār-ı meydānı

Ayağda şaldı fütādeñ atıñ başın çekerek G. 60 – 4

#### 5.4.3. Sürüngenler - Böcekler

##### 5.4.3.1.Yılan

şair beytinde, sevgilinin uzun, siyah ve uçları kıvrımlı saçlarını bir yılan benzetmiştir. Âşık öldükten sonra mezarda, sevgilinin saçlarının bir yılan gibi aşığın boynuna dolanacağını ifade etmiştir.

Ḥam-ı mū diyüp ögdüğüñ mār olur

Şalar boynuna sin içinde kemend Mus. 2/ V – 5

#### 5.4.3.2. Semender

Semender, su kertenkelesi adıyla bilinen bir sürüngendir. Cisminin iki tarafında kesesi bulunan bu hayvan kıvılcımlı kül üstünde yürürken yürüyeceği yerleri sulayarak geçer ve yanmaz (Onay, 2016: 366) Semenderin bu özelliği sebebiyle şair, aşığın gönlünü bir semendere benzetmiştir. Aşığın gönlü de tıpkı bir semender gibi aşk ateşinde yanmaz ve dayanıklılık gösterir.

Cân tecelli-i cemâlün şem'ine pervânedür

Gönlüm âteşgâh-ı 'ışkuñda semender kendidür G. 38 – 4

#### 5.4.3.3. Pervâne

Pervâne geceleri ışığın çevresinde dönen küçük kelebektir. Klasik Türk şiirinde pervâne genellikle mum ile birlikte zikredilir ve aşığı temsil etmektedir. Klasik şairler tarafından pervâne, muma âşık olarak kabul edilir. Pervânenin mumun etrafında dönmesi gibi âşık da sevgilinin etrafında döner. Bazı beyitlerde ise aşığın gönlü pervane olarak tasavvur edilir. Amrî de beytinde aşığın gönlünü pervâneye benzetmiştir. Şair, sevgiliyi içki meclisinde yanan bir mum şeklinde tasavvur ederken aşığın gönlünü de mumun etrafında dönen bir pervâne şeklinde ifade etmiştir.

Şem'î bezmin tolan sūhte pervâne degül

Göynügin yanmağa varan dil-i miskînümdür G. 19 - 3

Amrî bir başka beytinde de uzun boylu güzel sevgiliyi başörtüsünün sarı renginden dolayı muma benzetmiştir. Güzel sevgilinin inatçı olduğunu, etrafında dönen âşıktan yani pervâneden korkmadığını şu sözlerle dile getirmiştir:

Şem‘ -i ser-keşdür yanan pervaneden pervâsı yok

Ol meh-i zerrîn-külâh ol serv-i hoş-bâlâ ile G. 105 – 7

## 5.5. BAĞ, ÇEMEN (ÇİMEN) İLE İLGİLİ UNSURLAR

### 5.5.1. Bağ, Çemen (Çimen)

Klasik Türk şiirinde bağ, sevgilinin yüzü, yanağı, güzelliği vb. unsurların benzetilene olarak ele alınır. Baharın gelişi ile birlikte bağ süslü çiçeklerle, gül, sümbül, menekçe, servi ile capcanlı olur. Bağda gül, gonca, lale, sümbül, menekçe, nergis ve ismi belirtilmeyen diğer çiçekler ile (şükûfe) bülbül, tûtî, şahbaz gibi kuşlar ve akarsu kenarında servi bulunur. Bağda bekçi ve bahçıvan da vardır. Bahçıvan bağın bakımından sorumludur. İlkbaharda çevrenin yeşillenmesi ve çiçeklerin açmasıyla bağ ve çemende gezintiye çıkılır. İçki, eğlence, musikî ve sohbet meclisleri kurulur. Bağ ve çemen sanki bir cennet halini alır. Amrî de beyitlerinde bağın ve çemenliğin bu güzelliklerini konu etmiş, bunlarla ilgili çeşitli tasavvurlarda bulunmuştur. Şair beytinde, sevgiliyi güle benzeterek onun çimenlikte içki meclisi kurduğunu söylemiştir. Ayrıca sevgiliyi nergise de benzetmiştir.

Çemende kırdı çün gül şâhı meclis

Eline cām-ı zerrîn aldı nergis G. 43 - 1

Şair beytinde, sevgiliyi çimenlik meydanında neşe ile gülüp oynayan bir güle, aşığı ise gülün dikeniyiyle yaralanıp ağlayan bülbüle benzetmiştir.

Çemen şahnında gülsün oynasun gül

Diken zahmıyla bülbül ağlasun zâr G. 35 - 7

Şair, sevgilinin yanağını kırmızı olmasından dolayı laleye, boyunun uzunluğunu ise serviye benzetmiştir. Sevgilinin güzelliğini bir bağa benzetererek, sevgilinin orada bahtiyar olmasını şu şekilde dilemiştir:

Sevelüm serv-i lâle-ruhsârı

Bâğ-ı hüsn içre şâdmân eyle G. 95 – 8

### 5.5.2. Sebzezâr, Gülzâr, Gülşen, Gülistân

Klasik Türk şiirinde sebzezâr da bağ ve bostan gibi ele alınır. Sebzezârda yeşil otlar biter. Yağmur yağıp sulanınca bu otlar büyür ve çoğalır. Klasik Türk şiirinde gülbahçesi ise gülzâr, gülşen ve gülistan isimleriyle anılır. Gül bahçesinde lale, nergis, menekşe, karanfil, gibi çiçekler; çınar, servi gibi ağaçlar; bülbül, tûtî, akbaba, şahin gibi kuşlar da bulunur. Gülbahçesinin yanından ırmak akar, gökyüzünde tek tük bulutlar görülür. Seher vakti çiçekler üzerinde çiğ veya yağmur damlları parıldar.

Klasik Türk şiirinde gülbahçesinin kokusu, temizliği, canlılığı ve geçiciliğinden de söz edilir. Güller solmasın diye devamlı onları sulamak gerekir. Bu işleri bağban yapar. Gülbahçesi söz edilen tüm bu özellikleri ile sevgili, yüz, yanak, güzellik, huy, sine, gönül vb. ile benzerlik içinde ele alınır. Gülbahçesi güzelliği ile cennete de benzetilir. Amrî beytinde, bülbül gibi çayırılık çimenlikte dolaşmayı, orada uçmayı istemiştir.

Âmriyâ turma tur yukarı yüri

Uçalum sebzezâra bülbül-vâr G. 20 - 7



Şair, beytinde bahar mevsiminde güllerin açmasıyla herkesin sevgilisiyle gülbahçesinde gezintiye çıktığını dile getirmiştir. Herkes sevgilisiyle gülbahçesinde gezip dolaşırken Amrî aşk gamı çekip hasta olmuştur.

‘Âmriyâ ben ħasta ħaldum ħam bucağında dirîħ

Her kişi yâriyle seyrân-ı gülistân itdiler G. 23 - 5

Şair, beytinde sevgilinin güzelliğini gülbahçesine ve güle, sevgilinin dudağını ise renginden dolayı goncaya benzetmiştir.

Gönül tıflı cemâlün gülşeninde

Lebünden ħonca-i rengîn uğurlar G. 37 - 4

Amrî beytinde, gül-bülbül ilişkisine yer vermiştir. Gülbahçesini bir devlete, bülbülü ise bu devletin padişahına benzetmiştir. Bülbül, gülbahçesinin şahı olmak istemiştir. Kırmızı lale ve güllerin de bülbülün (şahın) çadırı olup onu koruyup kollayacağını ifade etmiştir.

Meger kim milket-i gülşende şâh olmak diler bülbül

Otağı lâle-i ħamrâ vü güller sâybânıdır G. 39 - 3

Amrî, şiirinde gülbahçesini güzelliği ile bir cennete, sevgiliyi ise bu gülbahçesindeki güllere benzetmiştir. Gülbahçesine gidip, sevgiliyi seyretmek istemiştir.

Gülşen-i Firdevse girsem bir nazar seyr eylesem

Var mıdır görsem nazîri ol gül-i ħandânumuñ G. 55 - 2

Şair, beytinde sevgilinin nazını, gül bahçesine benzetmiştir. Ayrıca sevgilinin uzun boyunu serviye benzeterek onun cennetteki Tûbâ ağacından daha güzel ve daha büyük olduğunu söylemiştir.

Cennetü'l-Me'vâdaki Tûbâyı göstermez göze

Nâz gülzârında bitmiş serv-i mevzun isteyen G. 77 - 3

Şair, âşıkların aşk şarabıyla sarhoş olup sevgilinin mahallesinde feryat figan ederek dolandıklarını söylemiştir. Şair, âşıkların bu hallerini gülbahçesinde gül için inleyen bülbüle benzetmiştir. Şairin bu benzetmesi şu şekildedir:

Ser-hoşla maħalleñ tolanup nâle kılanlar

Bülbül gibidür zâr ola gülzâr arasında G. 103 - 3

Şair beytinde, gülbahçesinin âşıkların eğlence mekânı olduğunu söylemiştir. Ayrıca sevgilinin parlak vücudunu gümüşe benzeterek ona âşık olduğunu dile getirmiştir.

Bu gülistānuñ ki ‘âşıklar temâşāgāhıdur

Serv-i sîmîn-berlerinden bir güzel sevdüm yine G. 115 - 3

Amrî beytinde, sevgiliyi tasavvur ederken onun boyunun serviye, dudağının goncaya, yüzünün ise gülbahçesindeki güle benzediğini söylemiştir.

Şabâ ol serv-i hoş-reftâra geldi

Lebi gonca yüzi gülzâra geldi G. 125 – 1

## 5.6. BİTKİLER

### 5.6.1. Ağaçlar

#### 5.6.1.1. Ağaç, Fidan (Nihâl, Sehi)

Klasik Türk şiirinde çemen, bağ, bostan gibi yerler anlatılırken ağaçların da onların yanında bulunduğundan söz edilir. Bu ağaçlar cinsi belirtilmeden ele alındığında boyu, rüzgârda salınışı, dalında kuşların ötmesi, yuva yapması, çiçek açıp meyve vermesi vb. hususlarla ele alınır. Sevgilinin uzun boyu taze bir fidana benzetilir. Amrî de divanında servi, çınar, ar’ar, sanavber, Tûbâ, erguvan, şimşad ve hurma ağaçlarından söz etmiştir. Şair, ilkbaharda ağaçların yapraklarının

yeşermesinden, sonbaharda ise bu yaprakların sarararak dökülmesinden söz etmiştir. Şair beytinde, sevgiliyi tasvir ederken onun yanaklarını yasemine, suratını menekşeye, boyunu ise uzunluğundan dolayı fidana benzetmiştir.

Perî disem yaraşurdı perîde olsa eger

Semen ‘ izâr u benefşe haţ u sehî bālâ G. 3 - 2

Şair, beytinde sevgilinin yanağının rengini şaraptan aldığını söylemiştir. Sevgiliyi boyunun uzunluğu sebebiyle serviye ve güller açan bir fidana benzetmiştir.

Câm-ı meyden âl olup herserv-şaddûñ ‘ ârızı

Her biri güller bitürmiş bir nihâl oldu yine G. 106 - 5

Şairin divanında ele aldığı ağaç çeşitlerini aşağıda detaylı bir şekilde açıklayacağız.

### 5.6.1.2. Ağaç Çeşitleri

#### 5.6.1.2.1. Servi

Klasik Türk şiirinde servinin, çemen, bağ, gül bahçesi ve ırmak kenarlarında bulunduğu anlatılır. Servi, ince ve uzun şekli, başının göklere ermesi, rüzgârda yavaşça salınması dolayısıyla çeşitli şekillerde tasavvur edilir. Servi meyvesi olmayan bir ağaçtır, onun gölgesi önemlidir. Klasik şairler, genellikle sevgilinin uzun boyunu serviye benzetmişlerdir. Amrî de divanında çoğunlukla sevgilinin uzun boyunu servi şeklinde tasavvur etmiştir. Şair beytinde sevgilinin boyunu serviye, yanaklarını kırmızılığınan dolayı laleye benzetmiştir. Aşığın ömrünün akıp gitmesi gibi sevgilinin boyu da uzayıp gitmiş bir serviye benzemiştir. Şair ayrıca sevgilinin aşığın bağrında yaralar açtığına değinmiştir.

‘Ömrüm gibi revân olup ol serv-ķad dirîĝ

Baĝrumda dāĝlar ķodı ol lâle-ķad dirîĝ G. 49 - 1

Şair, beytinde serviye besleyip sulayanın bahçivan olduğunu söylerken aşĝın gönlünü bahçivana benzetmiş, servi boylu sevgilinin aşĝın gözyaşlarıyla beslendiğini dile getirmiştir.

Gözüm yaşıyle besler idi bāĝbān-ı dil

‘Amrî nihāl-i ‘ömr idi ol serv-ķad dirîĝ G.49 - 5

Amrî beytinde, sevgilinin uzun boyunu serviye, sevgilinin bin naz ile salınarak yürüyüşünü ise bir afete ve kıyamete benzetmiştir. Şairin bu benzetmesi şu şekildedir:

Şol karşıdan görinen āfet kıyāmet ancak

Biñ nāz ile şalınan ol serv-kāmet ancak G. 53 - 1

Şair, beytinde sevgiliyi nazlı bir güle, kendisinin ahını ise soĝuk bir rüzgāra benzetmiştir. Nazlı salınan servi boylu, güle benzeyen sevgilinin soĝuk rüzgāra dayanamayacağını ifade etmiştir. Sevgilinin aşĝın ahından usanabileceğini dile getirmiştir.

Bād-ı āhumdan usansa n’ola ol gülbün-i nāz

Dem-i serde dōyemez serv-i hırāmān-şekil G.66 - 3

Amrî, beytinde sevgilinin boyunun uzunluğunu ve büyüklüğünü anlatırken onu serviye benzetmiş, onu cennetteki Tûbâ ağacı ile kıyaslamış ve sevgilinin servi boyunun Tûbâ ağacından daha gösterişli olduğunu söylemiştir.

Cennetü’l-Me’vādaki Tûbâyı göstermez göze

Nāz gülzārında bitmiş serv-i mevzun isteyen G.77 - 3

Şair, beytinde aşĝın gönlünü bir baĝa, sevgilinin boyunu uzunluğu bakımından serviye benzetmiştir. Cennete Tûbâ ağacı yetişmeden, o servinin gönül

bağında boy verip yetiştiğini söylemiştir. Servi boylu güzelin aşğın gönlünde çoktandır var olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

Gönül bağında boy çekmişdi ol serv

Cinānda bitmedin Tūbā nihāli G. 130 - 4

Şair beytinde, sevgilinin boyunun yüksek ve havadar olduğunu söyleyip, seher rüzgârını kendisine benzeterek kendisi gibi sevgilinin yolunun bahçesinde dolandığını ifade etmiştir.

Ḳāmetūñ servi hevādārı mıdur ‘ Amrî gibi

Bāğ-ı kūyuñ ʔolanur peyk oluban bād-ı seher G. 32 – 5

#### 5.6.1.2.2. Çınar, Ar’ar, Sanavber, Tūbâ

Çınar, yapraklarını en geç döken ağaç olması, gövdesinin iri ve heybetli olması, yapraklarının açılmış bir ele benzemesi dolayısıyla klasik Türk şiirinde sevgilinin ellerini simgeler. Şair de beyinde sevgilinin ellerinin güzelliğini çınar yaprağına, parlak ve beyaz oluşunu da güneşe benzetmiştir.

Çınār bergi güneş pençesi degül görinen

El açdı belki benümle du‘ āya ‘ arz u semā K. 1 - 43

Ar’ar, dağ selvisidir. Şair, sevgilinin boyu ile ar’ar arasındaki ilgiyi boyunun yüksekliğine dayandırmıştır. Şair, sevgilinin boyunu dağ servisi kadar uzun olarak tasavvur etmiştir.

Ḳaddi şevķiyle raḳs urur ‘ ar‘ ar

Ḳarşusunda çınār el ḳarşar G. 27 - 1

Sanavber, çam fıstığı ağacıdır. Servi ve şimşad cinsinden bir ağaç olup klasik Türk şiirinde sevgilinin boyu yerine kullanılır. Amrî, beytinde sevgilinin uzun boyunu hem serviye hem de sanavbere benzetmiştir. Âşıkların, sanavberin saçlarından asılmış olduğunu söylemiştir.

‘İşve ile seyr iden ol serv-i hoş-bâlâyı gör

Sünbülinden diller aşılmış şanavber kendidür G.38 - 5

Tûbâ, kökleri gökyüzünde, dalları ve yaprakları aşağıya doğru sarkan cennetin en büyük ağacıdır. Klasik Türk şiirinde sevginin boyunun benzetilene olmuştur. Şair, sevgilinin boyunun uzun olması bakımından onu Cennetü'l-Mevâ'daki Tûbâ ağacına benzetmiştir. Hatta sevgilinin boyunun Tûbâdan da uzun olduğunu, Tûbânın sevgilinin yanında küçük kaldığını söyleyerek sevgilinin göze cennetteki Tûbâ ağacını göstermediğini ifade etmiştir.

Cennetü'l-Me'vâdaki Tûbâyı göstermez göze

Nâz gülzârında bitmiş serv-i mevzun isteyen G. 77 – 3

#### 5.6.1.2.3. Şimşad (Şimşir)

Klasik Türk şiirinde sevgilinin boyu uzunluğu sebebiyle sanavber (çam fıstığı ağacı) ve şimşad (şimşir) ağacına benzetilir. Şair, sevgilinin boyunu hem fidana hem de sanavber ve şimşir ağacına benzetmiştir. Bütün âşıkların sevgilinin boyunu hatırlamasını istemiştir.

Nihâl-i kâmetüñi her ne cân kim eyleye yâd

Gözine çöpçe görünmez şanavber ü şimşad G. 12 – 1

## 5.7. ÇİÇEKLER

### 5.7.1. Umumi Olarak Çiçek

Klasik Türk şiirinde çiçekler, bağ, bostan, çemen, ağaç ve fidan unsurları ile birlikte ele alınır. İlkbaharın gelişiyle otların yeşerdiği, rengârenk çiçeklerin açtığı özellikle güllerin bağı bir cennet bahçesine çevirdiği anlatılır. Çiçekler, renk ve şekilleri sebebiyle çeşitli benzetmelere konu olur. Amrî, divanında çiçeklerden bahsederken çiçek kelimesi yerine “şükûfe” kelimesini kullanmıştır. Sevgiliyi cenneti süsleyen çiçeklere ve güllere benzetmiştir. Şair beytinde, ayrıca sevgiliye ahu gözlü diyerek onu ceylana benzetmiştir. Şairin bu benzetmesi şu şekildedir:

Meger ki gülşen-i Firdevse seyre varmış imiş

Şükûfelerle anı zînet eylemiş havrâ K. 1 - 3

Amrî, divanında birçok çiçekten bahsetmiş ve onları çeşitli tasavvurlarda ele almıştır. Amrî Divanı'nda bulunan çiçekler şunlar: Gül, nergis, benefşe, yasemin, sümbül, lale, gonca, nilüfer, nesrin, reyhan, ergavan. Bunlar ile ilgili benzetilen unsurları aşağıda detaylı şekilde açıklayacağız.

### 5.7.2. Çiçek Çeşitleri

#### 5.7.2.1. Nergis

Klasik Türk şiirinde nergis genellikle sevgilinin gözüne benzetilir. Amrî, nergisi renk ve şekil bakımından altın kadeh, altın taç vb. unsurların benzetilene olarak tasavvur etmiştir. Şair, bir beytinde sevgiliyi güllerin şahına yani gülbahçesinin en güzel gülüne benzetmiştir. Ayrıca sevgiliyi tasvir ederken onun gözlerini nergise benzetmiş ve elinde altından yapılmış bir kadeh olduğunu söylemiştir.

Çemende kırdı çün gül şâhı meclis

Eline cām-ı zerrîn aldı nergis G. 43 - 1

Şair beytinde, sevgilinin alnı, yanağı ve gözünden bahetmiştir. Sevgilinin gözlerini ela enginden dolayı nergise, saçlarını ise şeklinden dolayı menekşeye benzetmiştir. Sevgilinin, saçlarını iki yanağından aşağı doğru uzattığını dile getirmiştir.

Çomış cebîn ü 'izârında nergis altun hâl

Düzetmiş iki yanında benefşe zülf-i dü-tâ K. 1 - 2

Klasik Türk şiirinde nergisin bünyesinde narkoz özelliği bulunduğu söylenir. Bu sebeple bîmâr (hasta), sefil, sarhoş ve şehlâ şeklinde tasvir edilir. (Kurnaz, 2012: 331) Şair, beytinde “nergis-i şehlâ” tamlamasını kullanarak gözleri nergise benzeyen ela gözlü güzelden bahsetmiştir.

Terâne ol kıadar itdi hezâr şevk ile kim

Göz açdu uykıudan uyandı nergis-i şehlâ K.1 - 5

Amrî beytinde sevgilinin saçlarının ucundaki kıvrımları sünbüle, ela gözlerini ise nergise benzetmiştir. Sevgilinin sünbül saçları ve nergis gözleri ile aşığı kendisine hayran bırakarak onu ağlatıp sefil ettiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Ey beni sünbüllerinden zâr u ser-gerdân iden

Göze göz nergisleriyle vâlih ü hayrân iden G. 76 – 1

#### 5.7.2.2. Benefşe

Benefşe, baharda ilk açan çiçeklerdendir. Rengi, kokusu ve şekli sebebiyle klasik Türk şiirinde sevgilinin saçı, beni ve ayva tüyelerinin benzetilene olarak kullanılır. Amrî, benefşeyi, nergis, yasemin gibi çiçeklerle birlikte zikretmiştir. Şair



beytinde, sevgilinin saçlarını şekli sebebiyle benefşeeye benzetmiştir. Sevgilinin bükümlü saçlarını iki yanağına doğru attığını şu sözlerle dile getirmiştir:

Çomış cebîn ü ‘izârında nergis altun hâl

Düzetmiş iki yanında benefşe zülf-i dü-tâ K. 1 - 2

Şair, beytinde sevgilinin yanağını yasemine, suratını benefşeeye, boyunun uzunluğunu ise fidana benzeterak onun tıpkı bir peri gibi olduğunu dile getirmiştir.

Perî disem yaraşurdı perîde olsa eger

Semen ‘izâr u benefşe haţ u sehî bālâ G. 3 - 2

Amrî Divanı’nda, benefşenin sevgilinin yanağındaki ayva tüyelerine benzetildiği beyitler de mevcuttur. Şair, benefşeyi ayva tüyelerine benzerek onun cennet kokusu gibi çok güzel koktuğunu ifade etmiştir.

Cennet koşusın aldı yine haţ-ı ruhuñdan

Hoş bû ile pür kıldı gülistânı benefşe G. 111 – 2

### 5.7.2.3. Gül ve Gül İle İlgili Benzetmeler

Gül; gülzar, gülşen, gülistan denilen gülbahçesinde, bağ, bostan, bahçe, çemen ve yeşillik yerlerde bulunur. Amrî Divanı’nda en çok söz konusu edilen kırmızı gül olmuştur. Zikredilen diğer çeşitleri ise, gül-i sad-berg, gül-i nev, gül-i ter, gül-i handan, gül-i ra‘nâdır. Klasik Türk şiirinde gül-bülbül ilişkisi sevgili-âşık ilişkisine benzetilir. Gül, sevgilinin bülbül ise aşığın timsalidir. Şair aşağıdaki beytinde “gül-berg-i ra’na” tamlamasıyla güzel sevgiliyi kastetmiş, onu bir güle, aşığı ise güle âşık olan bülbüle benzetmiştir.

Şaçdılar sünbüllerin gül-berg-i ra‘nâ üstine

Bülbül-i şeydâ gibi ‘uşşakı hayrân itdiler G. 23 - 4

Şair beytinde, gül-i nev ve gül-i teri yeni, taze gül; gül-i handanı gülen, açılan gül; gül-i ra' nâyı ise hafif-meşrep, güzel anlamında kullanmıştır. Şair, bir beytinde gül-i ter sözüyle sevgilinin yanağını kastetmiştir. Onu taze gül şeklinde tasavvur etmiştir. Sevgilinin uçları kıvrımlı saçlarını ise sümbüle benzetmiştir. Sevgilinin iki yana ayırdığı sümbüle benzeyen saçları, gül yanaklarından akıp gitmiş ve bu gül yanaklar saçların yastığı olmuştur. Sevgilinin kırmızı dudağı ise la'le (cevhere) benzetilmiştir.

Gül-i ter sümbülüne pister olmuş

Leb-i la' lün emilmiş cevher olmuş Mus. 7/ IV - 1

Gülün önemli özelliklerinden birisi kokusudur. Bu özelliği rengi ile birlikte ele alınır. Şair, sabah rüzgârının gülün kokusunu her tarafa yaydığını, şiddetli esince de yapraklarını dağıttığını beytinde dile getirmiştir. Şair, bunu ifade ederken sevgiliye olan ahını bir rüzgâra, sevgiliyi ise güle benzetmiştir. Ahının rüzgârından o nazlı gülün sarsılacağını, gülün soğuk havaya dayanamayarak yapraklarını dökeceğini anlatmıştır.

Bād-ı āhumdan usansa n'ola ol gülbün-i nāz

Dem-i serde dōyemez serv-i hırāmān-şekil G. 66 - 3

Klasik Türk şiirinde ilkbahar devran-ı gül ya da mevsim-i gül şeklinde ifade edilir. Gül mevsiminde yani baharda güller açıp, ağaçlar meyve verir, etraf yeşilliklerle süslenir. Şair, beytinde sevgiliyi aşk şarabı sunan bir sakiye, sevgilinin güzelliğini ise gül mevsimine benzetmiştir. Sevgilinin güzelliğini gül mevsimine benzetirken bu mevsimin içki ve eğlence mevsimi olduğunu dile getirmiştir. Şair, ayrıca sevgilinin kırmızı dudaklarının rengini gülün renginden aldığını ifade ederek, sevgilinin dudaklarını renginden dolayı şaraba benzetmiştir. Sevgilisinden kendisine aşk şarabı sunmasını istemiştir.

Var iken hūsnūn zamānı geçmedin devrān-ı gül

Sākıyā şevk ile tōldur cāmı nūş eyyāmıdur Mus.3/ II - 2

Amrî'nin divanında gül ile ilgili olarak ele aldığı diğer bir unsur da gül suyudur. Şair, gül suyunun çok güzel koktuğunu ve etrafı hoş koku ile doldurduğunu dile getirmiştir.

Yine 'arūs-ı bahār oldu nāz ile peydā

Gülāb u müşk ile kıldı cihānı 'anber-sā K. 1 – 1

#### 5.7.2.3.1. Yara

Amrî beytinde, sevgilinin aşığın gönlünde açtığı yaraları renginden dolayı güle benzetmiştir. Tıpkı gülün dikeniyile yaralanan bülbül gibi âşık da sevgilinin nazıyla gönülden yaralıdır.

Yağsañ beni biñ nāz ile incinmeyem ey dost

Her dāğ ki senden ire gül-berg-i țarîdür G. 16 -2

#### 5.7.2.3.2. Defter

Klasik Türk şiirinde gül yaprakları, kat kat görünüşü nedeniyle defter ve mecmua şeklinde hayal edilir. Amrî beytinde, sabah vakti bülbüllerin güllerin üzerinde ötmesini, aşığın sevgiliye kavuşmak için dua etmesine benzetmiştir.

Budur defter-i gülde maştur olan

Budur bülbülün virdi her şubhgāh Mus. 2/ III – 5

### 5.7.2.3.3. Sevgili, Sevgiliye Ait Vücut Aksamları (Yüz, Yanak, Endam)

Klasik Türk edebiyatında gül sevgilinin, bülbül aşığın benzetilene olmuş ve devamlı birlikte zikredilmiştir. Gül nazlıdır ve vefasız, zalim bir sevgili görünümündedir. Gül, dikenleriyle bülbülün ciğerini yaralar ve kanını döker. Sevgili de aşığa yüz vermeyerek, sesine kulak vermeyerek onun gönlünde yaralar açar. Amrî beytinde, gül-bülbül ilişkisi içinde âşık ve sevgiliden bahsetmiş, güle benzeyen sevgilinin tıpkı bir bülbülü andıran aşığın gönlünde yaralar açtığını dile getirmiştir. Şair ayrıca, sevgiliyi gülbahçesindeki güle benzetmiştir.

‘ Âşıkun tâze dâğ açar gönlin

Bülbüli şād ider gül-i gülzâr G. 20 - 3

Şair, bir başka beytinde yine gülü sevgiliye benzetmiştir. Sevgiliyi güzel gülüşü nedeniyle gül şeklinde tasavvur etmiştir.

Çün girîbânın açâ ol gül-i handân-şekil

Görinür sinesi hürşîd-i dirâşân-şekil G. 66 - 1

Amrî beytinde, sevgilinin yanaklarının kırmızılığını gülün renginden aldığını söyleyip, sevgilinin yanaklarını güle benzetmiştir.

Bu hüsn ü behcete taḥsîn ü âferînler kim

Nazîri yok meğer ol gül-ruḥ u sîmîn-sîmâ K. 1 - 8

Şair, bir başka beytinde yine gül-bülbül ilişkisine yer vererek gülün bülbüllere şarkı söylediğini dile getirmiştir. Sevgilinin yanağını rengi sebebiyle güle, dudağını ise goncaya benzetmiştir.

Bülbülleri gūyâ kıllur bostân-ı Firdevs añdurur

Ruḥsâre-i gül-reng ile gönca dehân virmiş sana G. 1 - 3

Amrî Divanı'nda, şairin sevgilinin boyunu, posunu, duruşunu ve endamını güle benzettiği beyitler de mevcuttur. Bu beyitlerden birisi şöyledir:

Çıplacağ gördüm ol gül-endāmı

Tā ölince çıkam mı ben banadan Kt. 4 – 2

#### 5.7.2.3.4. Kadeh, Şarap

Klasik Türk şiirinde gül ile şarap dolu kadeh arasında renk ve şekil benzerliği bulunmaktadır. Bu nedenden dolayı diğer klasik şairler gibi Amrî de beytinde cām-ı gülgün sözüyle şarabın rengini gülün renginden aldığını ifade edip, gülü renginden dolayı şaraba benzetmiştir.

Sākîyi ağzından öpsün cām-ı gülgün isteyen

Söze çeksün lâ' l-i nâbın dürr-i meknün isteyen G. 77- 1

#### 5.7.2.3.5. Ateş

Klasik Türk şiirinde kırmızı gül, renginden dolayı ateşe benzetilir. Şair bu benzetmesini şu şekilde ifade etmiştir:

Yârsuz seyr-i gülistân ide varsam ' Amrî

Gül-i hāmra görünür âteş-i sūzân-şekil G. 66 – 5

#### 5.7.2.3.6. Sabır

Şair, beytinde sevgilinin saçlarını rüzgâra, aşığın sabrını ise gül yapraklarına benzetmiştir. Sevgilinin hoş koku saçan saçlarının rüzgâr gibi savrulduğunda aşığın sabır yaprağını, bir gül yaprağı gibi savurup yok ettiğini dile getirmiştir. Sevgili saçlarını rüzgâr gibi savurduğunda aşığın sabrı tükenmiştir.

Berg-i gül gibi şabrum evrâkın

Yele virdi nesîm-i ‘anber-bâr G.20 – 2

#### 5.7.2.4. Semen

Amrî, beyitlerinde sevgilinin yüzünü rengi; saçlarını ise kokusu sebebiyle yasemine benzetmiştir.

Perî disem yaraşurdı perîde olsa eger

Semen ‘izâr u benefşe hâç u sehî bâlâ G. 3 - 2

Şair beytinde, yaseminin hoş kokusunu, sevgilinin saçının kokusuna benzetmiştir. Âşık, sevgilinin saçının kokusuyla uykuya dalmak istemiş fakat bu sevda ile kötü rüyalar göreceğini düşünmüştür.

Hâba varsam heves-i zülf-i semensâlar ile

Çara düşler görürem bu kuru sevdâlar ile G.108 – 1

### 5.7.2.5. Sünbül

Klasik Türk şiirinde sevgilinin saç şekli ve kokusu sebebiyle sünbüle benzetilir. Sevgilinin saç siyah ve uzundur. Uçları ise kıvrımlıdır. Bu kıvrımlardan dolayı klasik Türk şiirinde sünbülün benzetilene olur. Sevgilinin saçının kokusu ise çok güzel olduğundan sünbülün kokusuna benzetilir. Amrî musammatında, sevgilinin saçlarını misk kokusu sebebiyle sünbüle, aşğın gözyaşlarını ise sünbülün üzerine düşen çiğ tanelerine benzetmiştir.

Göñül bağlandı müşkîn kâkülüne

Yaşumdan şebnem irdi sünbülüne

Nazar kıl nergisünle bülbülüne

Uyan bād-ı şabā degsün gülüne Mus. 7/ I

Şair beytinde, sevgilinin gözlerini mahmurluğundan dolayı nergise, saçlarını ise sünbüle benzetmiştir. Aşğın gözü ve gönü, sevgilinin nergis gözü ve sünbül saçlarına hayran kalmış, ağlayıp inleyerek perişan olmuştur.

Gözüm ol nergis için vâlih ü hayrân kalmış

Gönlüm ol sünbül için zâr u perişân olmuş G. 44 - 2

Şair bir başka beytinde ise ey sevgili sünbüle benzeyen saçların ile beni ağlatıp sefil ettin, nergise benzeyen gözlerinle beni şaşkına çevirdin, kendine hayran ettin diyerek sevgiliye seslenmiştir.

Ey beni sünbüllerinden zâr u ser-gerdân iden

Göze göz nergisleriyle vâlih ü hayrân iden G. 76 – 1

### 5.7.2.6. Lâle ve Lâle İle İlgili Benzetmeler

Lâle çeşitli renklerde çiçekler veren zambakgiller familyasından hoş görünümlü bir çiçektir. Soğanlı ve otsu bir bitki olan lalenin yaprakları tam kenarlı, oval ve mızraksıdır. Altı taç yaprağa sahip olan laleler sonbaharda dikilir ve ilkbaharda çiçek açar. Lâle, Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle 16-18. yüzyılları arasında süs bitkisi ve süsleme motifi olarak büyük önem taşımıştır. Özellikle tabiat güzelliği ve sanat zevkine düşkün olan İbrahim Paşa, lalenin yayılmasına büyük önem vermiştir. Onun çabaları sonucu İstanbul'un en seçkin bahçeleri laleler ile süslenmiş, evlerin pençelerinde, saksılar içinde, lalelerin renkli görünümleri sokaklara başka bir güzellik vermiştir (Kartal, 1998: 1-7).

Klasik Türk edebiyatında da şariler, şiirlerinde lale motifine çokça yer vermişlerdir. Divan şairleri laleyi rengi, şekli ve kokusu sebebiyle çeşitli şekillerde tasavvur etmişlerdir. Amrî de beyitlerinde laleyi, aşğın gözbebeğine, yüreğine ve sevgilinin yananğına benzetmiştir. Amrî Divanı'nda lale ile ilgili benzetilen unsurları aşağıda detaylı şekilde açıklayacağız.

#### 5.7.2.6.2.1. Yanak

Klasik Türk şiirinde lale, pembe ve kırmızı rengi sebebiyle sevgilinin kırmızı yanaklarına benzetilir. Amrî de beyitlerinde sevgilinin yanaklarını tasvir ederken onları rengi bakımından laleye benzetmiştir.

‘Ömrüm gibi revân olup ol serv-ğad dirîğ

Bağrumda dâğlar çodı ol lâle-ğad dirîğ G.49 - 1

Şair bir başka beytinde ise sevgilinin uzun boyunu serviye, kırmızı yanaklarını ise laleye benzetmiştir.



Sevelüm serv-i lâle-ruhsârı

Bâğ-ı hüsn içre şâdmân eyle G. 95 – 8

#### 5.7.2.6.2. Aşığın Kanlı Yüreği

Klasik Türk şiirinde aşğın yaralı, kanlı yüreği rengi sebebiyle laleye benzetilir. Amrî de beytinde aşğın sevgilinin haseti ile kanlı gözyaşı döktüğünü, ifade etmiştir. Sevgilinin hasretini ise bir yaraya benzetmiştir. Hasret yarasıyla aşğın kanlı yüreği lale gibi olmuştur.

Gözlerüm ebr-i bahârî gibi giryân olmuş

Dâğ-ı hasretle yürek lâleleyin kan olmuş G. 44 – 1

#### 5.7.2.7. Gonca ve Gonca İle İlgili Benzetmeler

Gonca, açılmamış çiçek, tomurcuktur. Klasik Türk şiirinde gonca, sevgili, sevgilinin dudağı ve ağzının benzetilene olarak kullanılır. Klasik şiirde sevgilinin ağzı küçük ve rengi kırmızıdır. Bu nedenlerden dolayı klasik şairler sevgilinin ağzını ve dudağını goncaya benzetirler. Amrî de klasik şiir geleneğine uyararak goncayı sevgiliye, sevgilinin ağzına ve dudağına benzetmiştir. Şair beytinde sevgilinin yüzünü gülbahçesine, dudaklarını ise renkli bir goncaya benzetmiştir.

Gönül tıflı cemâlün gülşeninde

Lebünden gonca-i rengîn uğurlar G. 37 - 4

Amrî Divanı'nda yer alan gonca ile ilgili benzetilen unsurları aşağıda detaylı şekilde açıklayacağız.

### 5.7.2.7.1. Dudak ve Ağız

Klasik Türk şiirinde sevgilinin dudağının ve ağzının şeklinin çok küçük olduğu düşünülür. Sevgilinin dudaklarının rengi kırmızıdır. Bu özellikler sebebiyle gonca, sevgilinin dudağına ve ağzına benzetilir. Şair beytinde, sevgiliyi uzun boyu sebebiyle serviye, yüzünün güzelliğini gül bahçesine, dudağını ise goncaya benzetmiştir.

Şabā ol serv-i hoş-reftāra gel di

Lebi gonca yüzi gülzāra gel di G. 125 - 1

Şair bir başka beytinde ise sevgilinin goncaya benzeyen dudağı ile kendisine aşk şarabı sunduğunu ve kendisini sarhoş bülbüle çevirdiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

‘Işkı meyiyle ‘Amrîyi hoş bülbül eyledi

Ol yüzi gül ki goncaya benzer tıdacağı G.134 - 6

Amrî beytinde gül-bülbül ilişkisi içinde aşığı bülbüle, sevgiliyi ise güle benzeterek sevgilinin yanaklarının gül renkli olduğunu söyleyip ağzını da goncaya benzetmiştir.

Bülbülleri gūyā kıılır bostān-ı Firdevs añdurur

Ruhsāre-i gül-reng ile gonca dehān virmiş sana G. 1 – 3

### 5.7.2.7.2. Sevgili

Klasik Türk şiirinde sevgilinin dudakları renk ve şekil yönüyle goncaya benzediğinden şiirlerde goncadan bahsedildiğinde sevgili aklımıza gelir. Şair,

sevgilinin kırmızı dudağını, tazeliğini ve güzelliğini açılmamış bir goncaya benzetmiştir. “Gonca” kelimesiyle sevgiliyi kastetmiştir.

Her gonca kim sevem yüzi açılmaduk diyem

Her yada yüz virüp açılır âşinā çıkar G. 25 – 2

#### 5.7.2.8. Nilüfer

Nilüfer, yaprakları yuvarlak ve geniş, çiçekleri beyaz, sarı, mavi ve pembe renkte olan durgun sularda veya havuzlarda yetişen nilüfergillerden bir su bitkisidir.<sup>8</sup> Nilüfer, klasik Türk şiirinde de söz edilen bir çiçektir. Klasik şairler nilüferi rengi ve şekli sebebiyle çeşitli tasavvurlarda ele alırlar. Amrî beyitinde, aşğın solgun, sararmış yüzünü nilüfere benzetmiştir. Aşğın sararmış yüzü, sevgili uğruna döktüğü gözyaşları üzerinde yüzen bir nilüfer gibidir.

Çihre-i zerdümle kıaldum gözlerüm yaşıyla āh

Ġarqa-i āb-ı revānam gör ki nilûfer gibi G. 143 - 2

Şair beytinde, sevgilinin aşkıyla gam çektiğini, gözyaşlarının ırmak olup aktığını, yüzünün sararıp solduğunu söylemiş ve yüzünün sarılığını ırmak üzerinde yüzen bir nilüfere benzetmiştir. Ayrıca sevgilinin kirpiklerini dikene, gözünden akan kanlı yaşları ise gülün rengine benzetmiştir.

Rûy-ı zerdüm gözlerüm cûyında ğam nilûferi

Kanlı yaşum ħār-ı müjgānda gül-i sîrāb-ı ıışık G. 51 – 2

<sup>8</sup> ([http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com\\_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ab16169113c77.54550801](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ab16169113c77.54550801)).

### 5.7.2.9. Nesrîn

Nesrin, gül çeşitlerinden biri olup yabani gülü ifade eder. Nesrin, beyaz veya sarı renkli bir güldür. Amrî beyitlerinde, sevgilinin yanağının beyazlığını nesrine benzetmiştir.

Uyudup bâğbân-ı ğamzeñi dil

Yanağundan gül-i nesrîn uğurlar G. 37 - 6

Şair beytinde, sevgilinin yanağının renginin kırmızıyken sararıp nesrine döndüğünü ifade etmiştir. Âşık, sevgilinin gülen kımızı yüzünün neden sarardığını sorgulamıştır.

Lâle-i ħamrâ iken nesrîne döndi zerd olup

Nâ-tüvânlık gör ne kıldı ğonca-i ħandânuma G. 102 – 3

### 5.7.2.10. Reyhân

Reyhân, siyah renkli ve hoş kokulu bir bitkidir. Klasik Türk şiirinde reyhân sevgilinin siyah, güzel kokulu saçlarına ve rengi sebebiyle sevgilinin ayva tüyelerine benzetilir. Amrî beytinde, sevgilinin ayvatüyelerini renginin siyahlığı dolayısıyla reyhana benzetmiştir. Şair, sevgilinin yüzünü bir sayfaya, ayvatüyelerini ise bu sayfaya yazılmış yazıya yani hat-ı reyhanîye benzetmiştir. Şair, gazellerinin okunduğunda aşkı artıracığını söylemiştir. Gül sayfasındaki hat-ı reyhân terkihiyle de sevgilinin ayva tüyelerine işaret etmiştir. Âşıklara seslenerek sevgiliyi anma ve Amrî gazellerini oku, oku ki aşkın artsın demiştir.

‘ Amrî ğazellerin oķı kim ‘ ışķun arturur

Gül şafhasındağı ħat-ı reyħânı anma ya G. 99 - 6

Şair, reyhanın renginin siyah oluşunu ve güzel kokusunu sevgilinin saçlarına benzetmiştir.

Reyhân saçuñuñ olmasa hayrânı benefşe

Gözetmez idi boynın egüp anı benefşe G. 111 - 1

Şair bir başka beytinde yine, sevgilinin saçlarının hoş kokusunu reyhana benzetmiştir. Sevgilinin saçının kokusunun gül bahçesine ulaşmasını istemiştir.

Şöyle kim gülzâra ilte bûy müyuñdan nesîm

Her biten reyhânı miskin ü ‘ abîr-efşân olur G. 33 – 2

#### 5.7.2.11. Ergavân

Ergavân, eflatun ile kırmızı arası morumsu pembe renkte çok güzel çiçekler açan bir ağaçtır. Çiçeklerinin göz alıcı kırmızı rengi sebebiyle klasik şiirde şarap olarak düşünülür. (Sefercioğlu, 2001: 443) Ayrıca ergavan klasik Türk şiirinde sevgilinin dudaklarının benzetilene olarak kullanılır. Şair şiirinde sarhoş bülbül ile aşığı, gonca ve ergavan ile de sevgilinin dudağını kastetmiştir. Âşık, sevgi suyundan bir yudum içmek için goncaya ve ergavana benzeyen sevgilinin dudağını şarap sansın diyerek, sevgilinin dudağının aşığa aşk şarabı sunacağını ifade etmiştir.

Maħabbet cür‘ asın nûş itmek için ‘ andelîb-i mest

Şanasın goncalar cām-ı şarāb-ı ergavânîdür G. 39 – 2

## 5.8. MEYVELER

### 5.8.1. Meyve (Mîve)

Amrî, beytinde “meyve” kavramını “mîve-i bâğ-ı maḥabbet” ifadesi içinde zikretmiştir. Şair, divanında badem, şeftali ve hurmadan bahsederek sadece üç meyveden söz etmiştir.

### 5.8.2. Meyve Çeşitleri

#### 5.8.2.1. Badem

Badem, şeklinin yuvarlak oluşu sebebiyle klasik Türk şiirinde sevgilinin gözünün benzetilene olarak kullanılır. Şair, sevgilinin gözlerini şeklinden dolayı bademe benzetmiş ve sevgilinin gözleri ile Amrî’ye benzeyen birçok aşığı kendisine âşık ettiğini dile getirmiştir.

‘ Amrîye benzer niçe ‘ aşıkları ḫayrân ider

Ol gözi bādām kim pālūde-i ter kendidür G. 38 – 6

#### 5.8.2.2. Şeftali

Klasik Türk şiirinde şeftali, sevgilinin busesi ve dudaklarının benzetilene olarak kullanılır. Şair, neyi emdiğini bilmediğini ve ona öpücük dendiğini söyleyerek, sevgilinin dudaklarını ve busesini sevgi bağında yetişmiş sulu bir şeftaliye benzetmiştir.

Şordugum bu bilmezem kim buse dirler ol midur

Mîve-i bāğ-ı maḥabbet şulu ŧeftālū diyen G. 90 – 6

### 5.8.2.3. Hurma

Hurma, sıcak iklimlerde yetişen tatlı, koyu renkli bir meyvedir. Klasik Türk şiirinde genellikle hurma ile sevgilinin ya da övülen kişinin dudağı kastedilir. Amrî de beytinde övdüğü kişinin dudağını hurmaya benzetmiştir.

Ey āsitānı Kaʿ besine ʿaẓm iden yiter

ʿUşşāka armağān lebi ḥurmāsı Aḥmedüñ G. 63 – 2

## SONUÇ

Amrî Divanı'nın tematik olarak tahlilini amaçladığımız bu çalışmada divanda yer alan 975 beyit tek tek incelenip, anlamlandırılarak şairin yaşadığı dönem içerisindeki yerini, şiirinin dokusunu, şairin his, hayal ve düşünce dünyasını divanında tespitini yaptığımız unsur ve mefhumlar ile ortaya koymaya çalıştık.

“Amrî Divanı'nın Tahlili” adlı bu tezin birinci bölümünde Amrî'nin hayatı, edebî şahsiyeti ve eseri ele alınmıştır. Bu bölümde şahsî olarak bir görüş veya fikir ortaya koymak gibi bir amaç olmadığı için, kaynaklardan derlenen bilgiler bir araya getirilmiştir.

Tezin “Din-Tasavvuf” adlı ikinci bölümünde, divandaki din ve tasavvuf unsurları incelenmiş, bu unsurların şiire olan yansımaları konu edilmiştir. İki ana başlık altında incelenen bu bölümde, “Din” başlığı adı altında, şairin mensup bulunduğu İslam dininin genel prensip ve uygulamalarının şiire yansımaları; “Tasavvuf” başlığı adı altında ise, şairin tasavvuf anlayışının şiirlerine etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Elde edilen verilerden şair hakkında şunlar söylenebilir: Amrî, İslam dininin genel ilke ve prensiplerine bağlı bir Müslümandır. Peygamber ve ashabına karşı övücüdür. Tasavvufî anlamdaki beyitlere pek az yer vermesinin yanı sıra Allah'ın birliğini ve tekliğini anlattığı, vahdet anlayışını ele aldığı beyitleri de mevcut bulunmaktadır.

Tezin “Cemiyet” adlı üçüncü bölümünde dönemin padişah, sadrazam, vezir vb. devlet adamları ile şair, sanatkar ve mesnevi kahramanları kalabalık bir şahıs kadrosu ile yer almıştır. Önemli yer tutan mesnevi kahramanları ise genellikle İran edebiyatından alınmıştır. Leylâ, Mecnûn, Ferhâd, Şîrîn, Yûsuf gibi mesnevi kahramanları da çokça ele alınmıştır. Bunlar, kendileri ile ilgili efsane veya ait oldukları hikâyeler dolayısıyla çeşitli benzetmeler ve telmihler içinde ifade edilmişlerdir. “Cemiyet” ana başlığının altındaki sosyal (içtimaî) hayata ise bu bölümde yer verilmiştir. Sosyal (içtimaî) hayat bir saray istiaresi etrafında düşünülmüştür. Padişah merkez olmak üzere çevresinde çeşitli görevli ve hizmetler kadrosu günlük hayatın çeşitli aşamalarında savaş, av, içki, eğlence ve musiki meclisleri ile bunlara ait alet ve eşyalar söz konusu edilmiştir. Bu bölümde şairin içinde yaşadığı çevrenin çeşitli yönleri de ele alınmıştır. Meselâ giyim kuşam, süslenme, yiyecekler, mimarî gibi hususlar belli ölçülerde şiire yansımıştır. Bunlar,



sevgili-âşık-rakib etrafında şekillenen aşk olaylarının işlenişi esnasında çeşitli tasavvurlarla, benzetmelerle ve mecazî anlatımlara imkân sağlamak maksadıyla ele alınmıştır.

Tezin “İnsan” adlı dördüncü bölümü sevgili-âşık-rakip üçlüsü etrafında yoğunluk kazanmıştır. Burada ele alınan veya ortaya koyulan tipler, klasik şiir geleneğince çerçevesi çizilmiş ölçülere uygun tiplerdir. Amrî de dönemi içerisindeki diğer divan şairleri gibi divanında sevgili ve ona dair hususları daha fazla işlemiştir. Şair, güzellik anlayışı, sevgili portresi, âşık ve rakip tiplerleriyle gelenekçi olduğunu göstermiştir. Sevgiliyi aşığa bir kez bile yüz vermeyen, ona cefa çektiren, zulmeden bir tip olarak ele almıştır. Sevgili aşığa hiç iltifat etmez, ona sürekli acı çektirir, rakip ile birlikte olarak aşığı üzer. Amrî, divanında sevgiliyi vücut aksamaları (saç, kaş, göz, kirpik, gamze, boy, yüz, ben, hatt, dudak ve ağız) ile birlikte ele almıştır. Şair, aşığı ise sevgilinin her türlü cefasına katlanan, sabırlı, fedakâr, bir tip olarak ele almıştır. Âşık, aşkına karşılık vermeyen sevgiliye karşı hiçbir şekilde kötü düşünemez, sevgiliden şikâyet etmez, onun verdiği cefadan mutluluk duyar. Amrî, rakibi ise menfî bir tip olarak ele almış ve aşığın düşmanı şeklinde ifade etmiştir. İnsan kadrosu içinde rind, zâhid, sofi, veli vb. tiplerden de bahsetmiştir.

Tezin “Tabiat” adlı son bölümü, kozmik unsurlar, zaman unsurları, anasır-ı erbaa (hava, su, toprak, ateş), hayvanlar ve bitkiler alt başlıkları ile incelenmiştir. Burada yer alan unsurlar yukarıda belirttiğimiz insan kadrosuna bağlı olarak anlatılmıştır. Asıl amaç onların anlatılması ve tasvir edilmesidir. Böylece sevgili-âşık-rakip ilişkisini en güzel şekilde ifade etme imkânı sağlanmıştır. Kozmik unsurlarda en çok zikredilen güneş ve aydır. Anâsır-ı erbaadan toprak çokça işlenmiş unsurlardandır. Ağaçlardan servi ve Tûbâ, çiçeklerden gül, gonca ve lale, hayvanlardan ise bülbül ve pervâne divanın ön planda yer alan unsurlarındandır. Buraya kadar söylediklerimiz Amrî Divanı’nın tahlili sonucunda elde ettiğimiz genel bilgilerdir.

Bu bölümde ayrıca divanda bulunan nazım şekilleri ve divanın dili üzerine de eserden yola çıkarak değerlendirmelerde bulunulmuştur. Şair, divanında eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini yansıtmıştır. Şairin dili açık ve sadedir. Amrî, uzun, anlaşılması zor tamlamalara fazla yer vermemiştir. Şair, şiirlerini genellikle kısa vezinlerle kaleme almış, hayal ve düşünce dünyasını şiirine yansıtırken teşbih,

telmiş, tenasüb, tezat, istiare ve mübalağa gibi edebi sanatları çokça kullanmıştır. Şairin tasavvufî anlamdaki beyitleri oldukça azdır. Amrî, şiirlerini aşk ve şarap konularını işleyen ince duygularla yazmış, beğenilen ve sevilen şiirler oluşturmuştur. Allah'ın varlığını, birliğini anlattığı vahdet anlayışını ele aldığı beyitleri de mevcuttur. Şair, çoğunlukla rindâne bir üsluba sahip olmuş, aşk, şarap, sevgili-âşık gibi konulara çokça yer vermiştir. Amrî, şiirlerinde tasavvuf düşüncesine pek yer vermemiştir.

Son söz olarak Amrî'nin şairliği için, 15. yüzyılın sonu ve 16. yüzyılın ilk çeyreğinin dikkate değer isimlerinden biri olduğunu söyleyebiliriz. Devrin bütün tezkirecileri onun iyi bir şair olduğu fikrinde birleşmektedir. Amrî, çok yönlü kişiliği, mesleği ve hoş bir mizaca sahip oluşu ile sosyal ve edebî muhitlerde kendini ispat etmiş, kaleme aldığı şiirleri ile yaşadığı devrin siyasî ve sosyal hayatına ışık tumuş, klasik şiir geleneği çerçevesinde klasik edebiyatın muhteva ve şekil özelliklerini bugünlere ulaştırmayı başarmıştır.

## KAYNAKÇA

Açıköz, N. (2017). *Riyazi Muhammed Efendi Riyâzü'ş-Şuarâ*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Akün, Ö. F. (2014). *Divan Edebiyatı*, İsam Yayınları, İstanbul.

Altuntaş, H. , Şahin, M. (2009). *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Aydın, H. (2010). *Cevrî Divanı'nın Tahlili*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Balıkesir.

Bayraktar, İ. (1992). “Bayram”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.5, s.260, Ankara.

Baytop, T, Bozkurt, N. (2005). “Misk-Müşk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.30, s.181, Ankara.

Bozkurt, N. (2011). “Hurma”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.18, s.392, Ankara.

Ceyhan, S. (2011). “Tecelli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.40, s.242, Ankara.

Çağrıncı, M. (1996). “Fitne”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.13, s.156, Ankara.

Çavuşoğlu, M. (1979). *Amrî Divan Tenkidli Basım*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Çavuşoğlu, M. (2017). *Necati Bey Divanı'nın Tahlili*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Dalgın, N. (1992). “Secde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.36, s.272, Ankara.

Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.

Dilçin, C. (2013). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

İpekten, H. (1993). *Bâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Akçağ Yayınları, Ankara.

İpekten, H. (1994). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. Dergâh Yayınları, İstanbul.

İsen, M. (1990). *Lâtîfi Tezkiresi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Kandemir, F. (2008). *Bâkî ve Nedîm'in Gazellerinde Sevgilideki Güzellik Unsurları*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

Karlığa, H. B. (2011). "Anâsır-ı Erbaa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.03, s.150, Ankara.

Kartal, A. (1998). *Klasik Türk Edebiyatında Lale*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kâşânî, A. (2015). *Tasavvuf Sözlüğü*, İz Yayıncılık, İstanbul.

Kazancı, A. L. (2017). *Hazreti Âdem'den Hatemü'l-Enbiyâ'ya Peygamberler Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul.

Kurnaz, C. (1997). *Divan Edebiyatı Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kurnaz, C. (2012). *Hayâlî Bey Divanının Tahlili*, Kurgan Edebiyat Berikan Yayınevi, Ankara.

Levend, A. S. (2015). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Macit, M. (1996). *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Mengi, M. (1994). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Tarihi – Metinler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Mengi, M. (2000). *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Ocak, A. Y. (2011). “Âb-ı Hayat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.01, s.2, Ankara.

Okuyucu, C. (2010). *Divan Edebiyatı Estetiği*, Kapı Yayınları, İstanbul.

Onay, A. T. (2016). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, (haz. Cemal Kurnaz), Kurgan Edebiyat Berikan Yayınevi, Ankara.

Öğüt, S. (2011). “Tavaf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.40, s.178, Ankara.

Özcan, A. (2010). “Şükrî-i Bitlisî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.39, s.255, Ankara.

Pezük, Z. (2015). *Üsküplü İshâk Çelebi Divanı'nın Tahlili*, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu.

Sami, Ş. (2006). *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Sefercioğlu, N. (2001). *Nev'î Divanı'nın Tahlili*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Tümer, G. (1988). “Ahir Zaman”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.01, s.543, Ankara.

Yıldırım, A. (2003). “Zıtlık Kavramı ve Divan Şiirinde Zerre-Güneş Sembolizmi”, *Bilig Dergisi*, S.25. s.125-138.

Zavotçu, G. (2013). *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, Kesit Yayınları, İstanbul.

2007 Dünya Mevlana Yılı Hz. Mevlana, Ankara, 2007, (Çevrimiçi)

<http://www.mevlana.gov.tr/TR,78237/sema-gosterisi.html> (20.03.2018)

Güncel Türkçe Sözlük, Ankara, 2018, (Çevrimiçi)

[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com\\_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ab16169113c77.54550801](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ab16169113c77.54550801) (20.03.2018)

